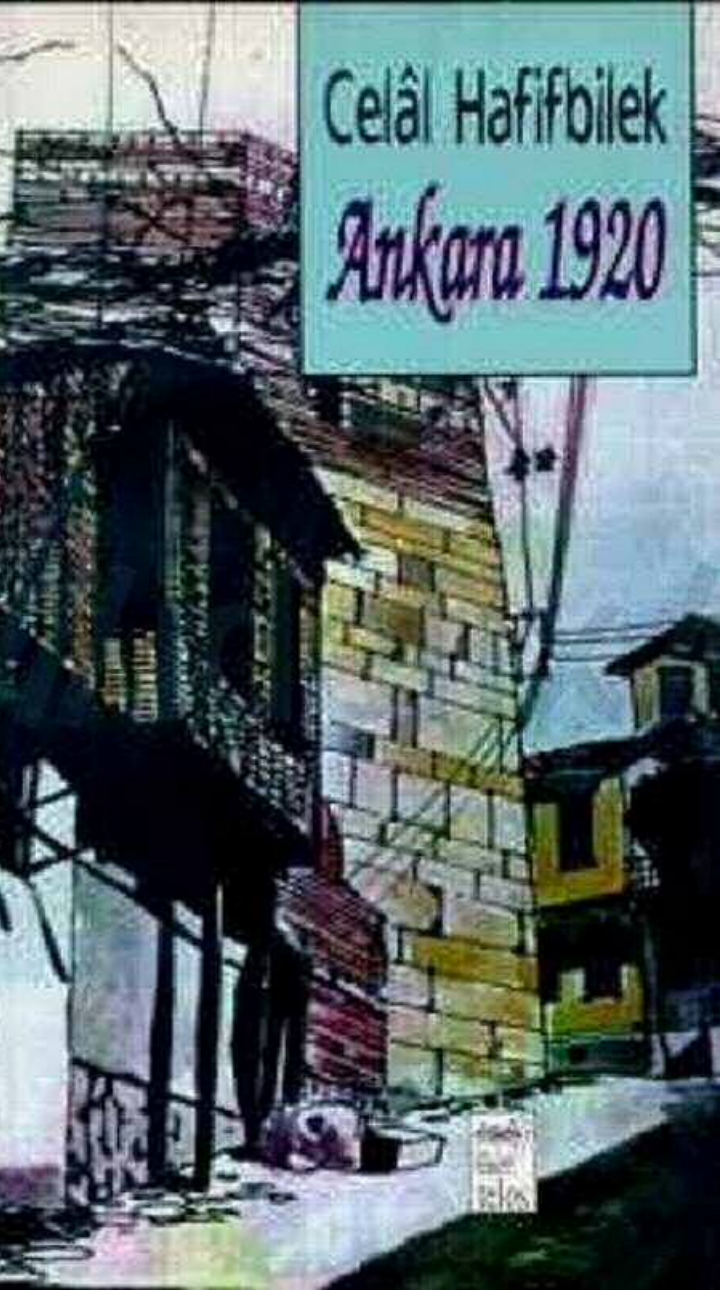

Celâl Hafifbilek
Ankara 1920

telos 129
edebiyat 086

Celâl Hafifbilek

•

Ankara 1920

© Celâl Hafifbilek / Telos Yayıncılık 1998

ISBN 975-545-129-3

Dizgi
Gülcan Doğan
Düzelti
Asım Uçar
Ofset Baskıya Hazırlık
Telos Yayıncılık
Kapak Tasarım ve Uygulama
Telos Grafik
Kapak ve İç Baskı
Yön Matbaacılık
Cilt
Yalçın Mücellit

Birinci Basım
Temmuz 1998

TELOS YAYINCILIK
İmam Adnan Sokak, No: 2, Kat: 4 80080 Beyoğlu - İstanbul
Telefon: (0212) 249 24 80 Faks: (0212) 249 25 48

CELÂL HAFİFBİLEK

ANKARA 1920

telos

"Devrimler
biçimlerini ya da özgürlüklerini
öldürmekten alırlar.
Tüm devrimler insan
öldürücü olmuştur."
Russo.

ANKARALILARA.
(Bu kenti seviniz, koruyunuz.)

Kapının açıldığını hiçbiri duymuyor. Uyuyorlar. Aralık kalan kapıdan çekingen mavimsi bir ışıkla iki gardiyan, iki jandarma içeri süzülüyorlar. Jandarmalar sol ellerinin baş ve işaret parmakları ile burun deliklerini kapatmaya çalışıyorlar. "Bok kokuyor burası," diye homurdanıyor Yozgatlı olanı. Aralık kapının izin verdiği korkak aydınlığın üzerine basarak, hırıltılara, ince kalın horlamalara, acının çıkarttığı ahlara oflara doğru birkaç adım yürüyüp, duruyorlar. Aralık kapının ışığı arkalarında kalıyor. Yaşlıca gardiyanın elindeki gaz feneri yardıma koşuyor. Gaz fenerinin fitilini yükseltip, başının hizasına kaldırıyor yaşlı gardiyan; yerdeki kabartıların birine takılıpda de düşmek istemiyor. Bunların yataklarını nereye serecekleri belli olmaz ki... Cebinden bir kâğıt parçası çıkarıyor; kâğıtta yazılı ismi heceliyor. İsim aklımda ama, olsun bir daha bakmanın zararı yok. Resmi iş yanılgı götürmez, hemi de can işi bu. Feneri kâğıda tutarak hecelediği ismi, yüksek sesle okuyor. Okumuyor, bağırıyor:

"Kırşehirli Hasan oğlu, Zülfiye'den doğma, 1315 doğumlu Hüseyiiin!..."

Yozgatlı jandarma bir küfür savuruyor. "Hay anasını s..tiğim," diye. Postalıyla kuyruğuna bastığı kedi eniği büyüklüğündeki sıçanın başına tüfeğinin dipçiğini indiriyor. Acı bir viyaklama çıkıyor dipçiğin altından. Postalının ucu ile sıçanı kapıya doğru fırlatıyor. Tüfeğinin kanlanmış dipçiğini fenerin ürkek ışığında parçalanmış bir ot yatağa sürerek temizliyor.

Ahırda uykulu kıpırdanmalar başlıyor, homurtular duyuluyor, ahlar, oflar susuyor, sancılar, acılar diner gibi

oluyor. Jandarmalar süngülü tüfeklerini omuzlarından indirip, öne doğru uzatıyorlar. Karanlığın içinde, yağ kandilleri, mumlar yakılıyor, can çekişen ışıkları yorgun gözlerde ışıldıyor yer yer. Yanıp sönen kibritler, sarı kara yüzlerde uçuşuyor. Herkes yatağında doğrulup oturmuş...

Hırıldamalar duruyor sözcükler yerine dişlerin arasından. Çıt yok... Yürek gümbürtüleri içeride kalıyor. Elli altmış çift ürkek gözbebeği dört adamın üzerinde çivileniyor. Yaşlı gardiyan bir daha bağırıyor:

"Kırşehirliler nerede?"

Yağ kandillerinin, mumların, bir üfürüklük canı kalmış, sararmış çelimsiz ışıklarını yolladıkları başlar, bir köşeye doğru çevriliyor. Köşede, ot yataklarının çukurlarına bağdaş kurmuş oturan üç adam, başlarını kaldırıyorlar büyümüş gözlerinde binbir soruyla. Sonra birbirlerine bakıyorlar umarsız.

Gardiyanlar, jandarmalar üç adama doğru yürüyorlar. Köşeye dönük başlar tuttukları nefeslerini bırakıveriyor. Yüreklerinin gümbürtüsü yavaşlıyor; yerine paslanmış bir hınç, parlayan süngülerin ucundan akıp doluyor içlerine. Boğazlarına takılan koca bir düğümle, gaz fenerini üç adama doğru uzatan yaşlı gardiyana bakıyorlar.

Gardiyan soruyor:

"Hanginiz 1315 doğumlu Hacı Hasan oğlu Hüseyin?"

Ürkek bir ses, "Ben," diye yanıtlıyor gardiyanı.

"Ver bakayım künyeni," diyor gardiyan.

Cılız sesin kocaman gözleri var. Elleri zorlukla çıkarıyor boynuna muska gibi asılmış kara bezden yapılı torbayı. Gardiyan torbayı açıyor içindeki sert kâğıda yazılanları mırıldanarak okuyor. Yanlışlık yok. Gözlerini indirip Hüseyin'e bakıyor. "Son neredeydin?" diye soruyor. Hüseyin'in sesi toklaşıyor. "Gebze'de, çetede." Dudaklarından şakaklarına doğru gencecik gülücükler yayılıyor. Sonra gözlerini ahırın içinde dolaştırıyor. Başı

dikleşiyor. Herkese tek tek bakmak istiyor. Herkesin duymasını ister gibi konuşuyor:

"Yahya Kaptanın çetesinde."

Çok genç biri şaşkın bakıyor.

Edirne'den İstanbul'a kadar tren biletini vermişlerdi. İki de tayın. Yedek subay teğmen, ne can teğmendi, kırk kuruş da harçlık sıkıştırmıştı eline kendi cebinden. Bitmişti askerlik, on dokuz yaşında girdiği. Yirmi üçü doluyordu bu güz bağbozumunda. Mis kokar Kırşehir'in bağları. Mis kokardı Narin'inin saçları.

Askere kurasının çıktığını, bağbozumunda söylemişti Narin'e. Garip ne çok ağlamıştı. Kızın göz yaşlarını nasırlı parmak uçlarıyla silmiş, koklamıştı gül koklar gibi yanaklarını, dudaklarını, göğsünü Hüseyin. Narin önce razı olmamıştı gömleğini çıkarmaya. "Kız askere gidiyorum," deyince, sıyırıvermişti sırtından gömleği. Aklı gidiyordu gül kurusu memeleri görünce Hüseyin'in. Öpmüş, yüzünü göğsüne gömmüş, köpekler gibi yalamıştı. Memelerinin arası şıpıl şıpıldı. Yüzünden akan terler, kızın teri ile karışınca, çaydan çıkmış gibi saçlarının dibine kadar ıslanmıştı. Dili yanıyordu yalarken terin tuzundan. Şalvara atınca elini Narin kaçıvermişti nefes nefese, yanakları güller içinde. Yakalamış, altına almıştı asmaların altında. Narin yalvarıyordu: "Şalvarın üstünden sür. Askerden sonra edersin," diye.

Eminönü'nde biri gösterdi vapuru; "Haydarpaşa İstasyonu'ndan trene bineceksin, doğru Ankara'ya." Adam, sırtındaki asker kaputuna baktı. "Bilet alma, askerler parasız vapura." Teğmen, o can teğmen, izin vermişti asker urbasıyla gitmesine. Urba çok yamalıydı ya, olsun. Dün yıkamıştı gıcır gıcır urbasını; donunu da gömleğini de killi toprakla. Akşama dek cılız güneşin altında, beline sardığı peştemalla, sudan çıkan it gibi büzülerek oturmuş, giysilerinin kurumasını beklemişti.

Ne yollar denemişti, çabucak kurusunlar diye. Alıp sallamış, yellendirmiş, yerlerini değiştirmiş, bir daldan bir dala geçirmiş, "Her dalın bir sıcaklığı vardır," diye giysilerini ağaçtan ağaca, daldan dala taşımıştı.

"Şapkanı bırak," demişti, o can teğmen. "Terhis oldun, asker değilsin artık."

İstasyonda, iskelede asılı "Düşmanın," diye öğrettikleri bayraklara baka baka yürüdü. İçinden ne öfke koptu ne kin... "Hücum!..." derlerdi. "Şu bayraklı tepeye." Tepe alınır, kendi bayrağı dikilirdi düşmanınkinin yerine. Düşman saldırır, dayanamazlar, sona kalan bayrağı beline sarar, kaçar geriye. Yine düşman bayrağı dalgalanır tepede. İki tepe arasında toprak kızıl kana bulanır, karnı deşilmiş, kafası patlamış, gözü çıkmış bıyığı yeni terlemiş sarı saçlı, siyah saçlı körpe vücutlar tanıklık ederlerdi "Hücum!..." emrine uyduklarına.

Yürüdü... Köprüde vapuru bir daha sordu. Gösterdiler. İskeleden denize düşerim diye korkarak geçti, vapura girdi. Arka güvertede bir sıraya oturdu. Sırtını dayayıp keyifle gerindi, 'Başladı,' dedi içinden 'Kırşehir yolculuğu. Geliyorum Kırşehir haberin ola.' Başını çevirip gözlerini minarelerde, koca koca binalarda dolaştırdı. Şu İstanbul da bırakıp gidilmezdi ya, Narin'i bekliyordu. Karabaş bekliyordu. Karabaş'ı düşündü; altı yaşına girmiş olmalıydı. Unutmuş mudur acaba? 'Köpek kısmı unutur mu hiç sahibini? Özlemiştir kim bilir ne biçim? Kocaman olmuştur. Bıraktığımda da kocamandı.'

Hüseyin'i görünce Karabaş delirirdi. Boynuna atılır, boş bulunursa yere bile yıkardı. Domuz avına, canavar avına giderdi. Kovalardı kurtları, sokmazdı domuzları tarlaya.

Karabaş düşü uzun sürmedi Hüseyin'in, bir adam dikildi karşısına gemici giysili.

"Asker ağa, orada oturmak yasak, aşağıya."

Kalktı, merdivenlerden indi, adamın parmağı ile gösterdiği kapıdan. Boş bir sıra buldu oturdu. Güzel de, bu-

ranın ne penceresi var, ne deliği şöyle İstanbul'u seyredecek... Parası olsa birkaç gün kalırdı İstanbul'da; gidince anlatırdı köyüne, ballandıra ballandıra, iskeleye gelirken yan gözle gördüğü koca koca camileri, koca koca konakları, kuleleri, gemileri, hele de denizi bir uçtan bir uca geçen köprüyü. "O köprüyü söküp getirsen buraya, Kızılırmak'a elli köprü olur, hilafsız."

Karşısında oturan, yüzü on günlük sakallı, yırtık papuçlarının burnundan çorabı dışarıya taşmış bir adam simit yiyordu kızarmış susamlarını karnına dökerek. Adam simidini yeyip bitirdi, karnının üzerindeki susam tanelerini parmağını ıslatıp, tek tek topladı, ağzına götürdü. Karnı acıkır gibi oldu. Çıkınını çıkardı, kalan tek ekmeğinin yarısını böldü, yarısını da çıkına tekrar sardı. Lokmalar zor gidiyordu boğazından, iyice bayatlamıştı ekmek. Biraz su olsaydı. Çevresine bakındı, görünürde musluk, apteshane yoktu. Karşısındaki adama sordu; "Yukarıda hela," dedi. Yukarıya çıksa, o gemici kılıklı herif yine 'yasak!' derdi. Yutkuna yutkuna lokmaları yuttu, yutarken zorlanmadı. Siperlerde kuru ekmeği nasıl yiyeceğini öğrenmişti. Lokmayı ağzına atacaksın, çiğnemeden biraz bekleteceksin. Tükürük çoğalıverir insanın ağzında ansızın. Gerisi kolay gelirdi.

Vapurdan Haydarpaşa'da indi. Koşuşanların arasına katılıp, istasyonun merdivenlerini çıktı. Ankara trenini sordu. "İki saat sonra kalkıyor," dediler. Vapur askere beleşti, belki tren de. Sorduğu trenci, "Paralı," dedi. "Fransız bedava adam taşır mı?" Kaç kuruştu? Duyduğuna inanamadı. Üç yüz on kuruş. Cebinde kırk kuruşu vardı. "Yürürüm," dedi. Alışkındı; dört yıldan beri, dağ tepe, gece gündüz yürümüyor muydu?... On beş gün mü olur, yirmi gün mü olur, yürürdü.

Ankara yolunu öğrendi birisinden. Yürüdü. Bir saat yürüdü yürümedi, şansı yaver gitti, askeri bir katır arabasına bindi. Arabada tahta sandıklar vardı. Meraklandı,

"Cephane mi bunlar?" diye sordu arabanın sürücüsü askere. Hayır, cephane değildi. "Bak gavurca yazıyor üstlerinde, binbaşıma İngilizlerin hediyesi. İçki varmış, yiyecek varmış. Yavaş git, kırılmasın dediler." Savaş bitmişti ya... "Dost mu olduk İngilizlerle?" Asker güldü. "Binbaşım dost."

Hava kararırken bir yere geldiler. "Buraya kadar," dedi araba sürücüsü asker. "Gece bir handa kal, sabaha yola çık, bulursun bir araba filan."

"Adı ne buranın?"

"Kartal. Ha, arkadaş dikkatli ol, her yan Rum çeteleriyle dolu. Karadeniz'in başından İstanbul'a dek."

"Bana ne çetelerden? Ben terhis oldum."

"Yine de sen geceyi bir handa geçir."

Niye kalsın ki burada? Hem hana verecek para mı var? Yorulmadı da. Yolcu yolunda gerek. Ne çeteleriydi bunlar? O can teğmenin dedikleri olmalıydı. İstanbul'daki Rumların başpapazının kurdurduğu çeteler. Ermeni başpapazı da onlarla berabermiş.

"Çetesinin içine... Ben terhis oldum."

Serinlik de bastı. Durulur mu? Bacaklarını açtı. Marş ileri! Bir, iki, bir, iki. Bir de marş tutturdu. "Annem beni, bu günlere doğurdu."

Yürüdü; koyu karanlık iyice basana değin.

Bir çeşmenin başına geldi, doyasıya içti lork lork. Vapurdan beri hiç su içmediği aklına geldi, işemediği de. Sidik üzerine sıçramasını diye işaret parmağını ıslatıp esintinin yönünü saptadı, askerde neler de öğretilerdi adama, esintiyi arkasına aldı, önünü açtı, kıvrılan küçük bir dere oluştu yumuşak toprakta. Biraz ekmek yese miydi? Çıkınını açtı, sonra kapadı. Daha yolun başındaydı cebinde kırk kuruş duruyordu ya...

Kendine göre dinlendi. Ay da çıkmıştı, gündüz gibi, ışıl ışıl yol. Adımlarını açtı. Bir kayanın ucunu dönerken, iki adam karşısına dikildi. Silahlarını burnuna dayadılar.

"Davranma!..."

Ellerini kaldırdı çıkınıyla.

"Dön arkanı, yürü vre."

Yürüdü elleri havada, çıkını parmaklarına takılı, küçük bir köye kadar, bir saat mi? Bilemedi zamanı, sırtında tüfeklerin ucunu duyarken; belki de on dakika.

Bir odaya soktular. "Al be Hristo, sana bir asker kaçağı," diye konuştu getiren adamlardan biri.

Odanın içi leş gibi rakı kokuyordu, leş...

Kocaman kara bıyıklı, göğsünde çapraz fişeklikli, belinde kütüklüklü Hristo rakıdan küçülmüş gözlerle baktı baktı elleri hâlâ havada duran asker kaputlu adama. Dili ağzının içinde yuvarlanarak konuştu:

"Adın ne senin vre."

"Hüseyin."

"Nerden gelir, nereye gidersin?"

"Edirne'den geliyorum. Kırşehir'e gidiyorum."

Kolları kopmuştu ağrıdan. İndiriverdi.

"Kaldır vre kollarını. Koy başının üstüne."

Denileni yaptı. Kolları rahatladı, çıkını kafasına dayanıyordu. İçinden bir titreme yükseldi.

Hristo elindeki kadehi ağzına götürdü, dudaklarının kenarından damlatarak dibine kadar içti. Dilini çıkartıp yalanırken, adamlarından birinin ağzına tıkıştırdığı beyaz peyniri çiğnemeye başladı.

"Neden kaçtın askerden? Bokunuzu yapıyorsunuz değil mi donunuza korkudan vre pezevenkler? S...ceğiz ananızın hepsini. Karılarınızı da..."

Askerlikden kaçmadı ki, niye sövüyor bu kavat?

"Ben terhis oldum," diye kekeledi.

Hristo duymadı bile. Hüseyin'i getiren adamlara döndü.

"Aradınız mı üstünü?"

Aradılar. Elinden çıkınını aldılar ekmeği çöpe attılar. Göğsündeki para kesesinden kırk kuruşu çıkardılar. Hristo'nun önündeki masaya koydular.

"Bak, nefesi kokuyor açlıktan orospu çocuğunun... Şimdi Anadolu'ya gidecek, Kuvayi Milliye'ye katılacak. Deşin karnını... Belki de Yahya Kaptanın adamı bu ağzının tavanına sıçtığımın puştu. Casusluğa göndermiştir."

Hüseyin bön bön bakıyordu. Ne oluyordu? Kime ne zıyanlık yapmıştı da gırla gıyamet sövüyordu? Kimin casusu?... Yahya Kaptan kim ola ki?... Bu sarhoş dürzü neler söylüyordu? Korkmaya başladı. Göğsünün içinde bir şey davul tokmağı gibi vuruyordu.

Adamlardan biri, "Hristo," dedi, "Aklıma bir şey gelmiştir. Bunu Kartal'a, Binbaşı Necati Beye göndersek, Küçük Aslan çetesine adam arıyor. Dostluğumuzu gösterirdik."

Hristo küçülmüş gözlerini kıstı, kusmuk gibi gülümsedi. "Tamam vre," dedi. "Atın bir odaya, bacaklarını, ellerini bağlayın, kaçmasın, sonram mahçup oluruz binbaşıya." Kadehini doldurdu.

Adamın biri geldi, Hüseyin'i sırtından iteledi.

"Çık ulan."

Hüseyin sendeledi; düşmemek için masaya sarıldı. Masanın üzerindeki rakı şişesi düştü, kırıldı. Hristo'nun sarsak yumruğu da Hüseyin'in burnunda patladı. Bir haftalık bıyıklarından süzülen kan ağzının içine doldu. Burun kemiğinin kırıldığını anlamadan adamlardan birinden de kıçına bir tekme yedi, yüzükoyun yere kapandı.

Hristo'nun yüzüne kızıl kan oturdu, kısık gözleri yuvalarından fırladı. Bir yerdeki Hüseyin'e, bir kırılan şişeye baktı; ulan nerelerden bulup getirmişlerdi boğma rakısını? Damlası altın vre. Gürledi:

"Bağlayın şu ibnenin ellerini."

Adamlar koştular, ince bir sicimle kollarını arkasına büküp, bileklerinden bağladılar. Sicimler derisine oturdu.

"Çıkartın pantolonunu. şu parlak oğlanın."

Adamlardan biri yere çömelip, Hüseyin'in başını koltuğunun altına sıkıştırdı. Kırık burnunun sızısı yüre-

ğini ezdi, "Anam," diye inlerken iki çeteci üzerine abanıp, pantolonu bacağından sıyırdılar.

"Yiyince göreceksin anamı."

Hristo'nun sarhoş sesi, "Donunu da," diye emretti. Hüseyin kıvrandı, debelelendi, burnunun sızısı durdu, arkadan bağlı ellerinin serbest parmaklarıyla donunu tutmaya çalıştı. Hristo belinden çıkardığı kamasıyla sendeleyerek ayağa kalktı; kamanın ucunu iki gün önce yıkanmış dona sokarak bileklerine dek cart diye yırttı. Hüseyin'in esmer kıçı, kamanın ucunun sıyırdığı derisinde ince uzun bir kan çizgisiyle tabak gibi ortaya çıktı.

"Ayırın bacaklarını, domaltın."

Üç adam Hüseyin'in üzerine eğildi. Biri belinden tutup kaldırdı. İkisi bacaklarını açtı. Hristo kütüklüğünü çözdü, pantolonunun önünü açtı, yarı kabarmış aletini çıkardı, elinle tutup, kan izine sürmeye başladı.

"Canlan lan."

Adamlar başlarını çevirdiler.

Hüseyin kıçının deliğini büzdü, dizlerini bükmeye çalıştı, gerdi. Zangır zangır oynuyor, hop hop zıplıyordu vücudu. Dört adam tutmakta zorlanmaya başladı. Başını kollarıyla göğsü arasında sıkıştıran adam, bir eliyle başı tutup çabucak belinden tabancasını çıkardı; Hüseyin'in gırtlağına dayadı. Bir bıçak ucu da buz gibi ensesine dokundu. Küfrü de yedi: "Kıprama lan ibne, askerde yediğin yarak İstanbul'a uzanır."

"Bokunu yiyeyim, namusuma dokunma."

Hristo'nun salyası çenesinden aşağıya doğru inmeye başladı. Kısık gözleri parlıyordu, alt çenesi ileri doğru çıkmış, alt dudağı da büzülüp uzamıştı.

"Oynat götünü, kıvır yavrum."

Hristo'nun çabası boşa çıkıyor gibiydi. Aleti kıvamına bir türlü ulaşamıyordu.

Sarhoş olunca ne yaptığını bilmez bu adama, adamları bıkkınlıkla bakıyordu. Azgın bir herifti, çetesine al-

dığı genç Rum oğlanları da düzmeden bırakmazdı. Karısı da bilirdi. O da, kocasının düzdüğü oğlanlarla yatarak öcünü alıyordu. Hristo duysa... karnını deşeceğini bile bile.

Hristo aletini kaldırmak için Hüseyin'in kıçına sürtüp duruyordu. Adamlar sinirlenmeye başlamışlardı, biraz cesaretleri olsa "Yeter," diye bağıracaklardı.

"Şu salatanın yağına mendil batırın da verin, acıtmayalım canını yavrunun," diyen Hristo'nun sesine kapının önünde arkası dönük duran bir adam zoraki uydu. İki adım attı, yerinde çakıldı.

Birden silah sesleri duyuldu, cav cuv cav... "Basıldık," diyen biri içeri daldı: "Milisler!... Kuvayi Milliciler!..."

Hristo doğruldu, can korkusu sarhoşluğunu, azmayan şehvetiyle aldı götürdü. Pantolonunun önünü iliklemeyi unutup, kütüklüğüne saldırdı.

"Silah başına!... Herkes mevziye!" diye gırtlağını yırttı.

Tüfeğini kapan dışarıya fırladı.

Odada kıçı açık, elleri bağlı, tek başına kalakaldı Hüseyin. Sağına baktı, soluna baktı. Ağzına toplanan kanları tükürdü. Yerden doğrulmaya çalışırken bir kurşun pencerenin camını şırrak diye parçaladı. Kırık burnunun üzerine kendini yere attı, burnunun acısı ciğerine çöktü.

Başının üzerinden kurşunlar vız vız geçiyordu. Odanın duvarları delik deşik oldu. Kopan sıva parçaları küçük odayı toz bulutuna bıraktı.

Bileklerini zorladı, ince sicim deriye daha da oturdu. Sürüne sürüne kırık şişeye yaklaştı; şişenin dib tarafına bileklerini sürtmeye başladı. Şişe döndü, kaçtı. Bileğinden de kopan ince bir sızı yüzünü ekşitti. Şişenin dibini parmak uçlarıyla masanın ayağına kadar sürdü, destekledi; keskin kırık parçanın üzerine iki bileğinin ortasını

getirdi, bastırdı, pıt diye gerilmiş bir ses duydu. Bileklerini hafif hafif bastırarak ileri geri oynattı. Bir gevşeklik geldi bileklerine, parmaklarını yumruk yapıp yere dayadı, bileklerini ayırmaya zorladı, acıdan dişlerini sıkarken azı dişini çatlattı; ayrılıverdi kolları. Fırladı ayağa kalktı. Bileklerini avuçlarıyla ovdu, elleri kan içinde kaldı. Bir kurşun tepesinde vınladı, eğiverdi başını kurşun duvara saplandıktan sonra. Topuklarına takılan yırtık donunu ayağını basarak çıkardı. Pantolonunu bacaklarına geçirdi. Masanın üzerinde duran kırk kuruşu kaptı. Para kesesine koydu. Kırık cama doğru ilerledi, kalan camları dirseğiyle temizledi; pencereden kara yılan gibi kaydı, yere yapıştı. Dinledi. Silah sesleri önden, yandan geliyordu. Sürünmeye başladı. Aralarından geçmeye çalıştığı çalılar elini, yüzünü çiziyordu; duymuyordu bile. Çarpıştığı günlerdeki gibi sürüyordu durdu. Az mı sürünmüştü böyle? Dört yıl... Gençliği sürünmekle geçiyordu. Silah sesleri kesilmemişti daha, Cav cuv edip duruyordu.

Burnu kanıyordu. Sızlamaya da başlamıştı. Sırtüstü döndü. Narin'in verdiği mendili çıkardı cebinden, kıyamadı; cebine koydu. Körlemesine ot kopardı yerden. Avucunda ovdu, yuvarladı, burun deliklerine soktu. Yeniden ot topladı, bileklerine bastırdı. Uzun ot sapları ile bastırdığı otları bağlamaya çalıştı... Olmadı... Dirseklerinin üzerinde doğruldu.

Ay aydınlığında, önünde, üç dört metre kadar uzağında yüzükoyun yatan bir adam gördü. Nefesini tuttu, gözlerini dikti. Adam kıpırdamıyordu, ölü olmalıydı. Yılanlaştı yine, süründü. Ölüydü, yanında silahı vardı. Tüfeği aldı. Kolunu, bacağını toprakta ileriye doğru kaydırıp kendini çekti. Durdu, geri döndü. Ölünün kalpak bozuntusu şapkası başındaydı. Başıbozuk kalpağı. Olsun... Kalpak bozuntusunu başına geçirdi. Can teğmen, şapkanı bırak demişti, terhis oldun. Burnundan iki damla kan düştü elinin üzerine. Burun deliklerine bastır-

dı parmağıyla, otları iyice soktu. Parmağı kan içinde kaldı. Toprağa sildi. Sağ kolunu büküp ileri attı. Hay Allah!... Adamın belindeki kütüklüğü, göğsündeki çapraz fişekliği unutmuştu. Silahlıkları çözdü, boynuna takıverdi. Dönecek gibi oldu, dönmedi, cesedin üstünü aramaya başladı. Eline ilk, teneke sigara kutusu geldi. Hiç sigara içmezdi. Aldı. Kavlı çakmak, aldı. Ağızlık, aldı. Matra, palaskayı çözüp, olduğu gibi kaputunun üzerine bağladı. Elini ölünün gömleğinin içine daldırdı. Boynunda asılı bir şey vardı, ay ışığında parlıyordu. Haç!... Bıraktı. Ya altınsa? Çekti kopardı; erittirir hilâlli gerdanlık yaptırırdı Narin'ine. Eli gömleğin dibine dek uzandı; para kesesini buldu; şıkır şıkır ediyordu, hemen koynuna attı. Ölünün ceketinin iç cebinden kalın bir cüzdan çıktı, onu da kaputunun cebine indirdi, 'yeter,' dedi içinden. Döndü, sürünmesini sürdürdü...

Silah sesleri durmuyordu. Kulağını kabarttı; kişnemeler duydu. Tam karşısında bir ağaca bağlı üç beyaz at, ay aydınlığında gümüş gümüş ışıklar saçıyordu; atlar tedirgin, deprenip duruyorlardı. Yerinden fırladı, tabanları kıçına değercesine koştu. Atlardan birini çözdü, üzerine atladı. Atın biri kişnedi, durdu; iki saniyecik düşündü; yolu uzundu. Eğildi; kişneyen atı da çözdü, yularını eğerine bağlayıp yedeğe aldı. Bindiği atı mahmuzladı... Yönünü silah seslerinin tersine vermişti.

Bir tepeyi aştı. Aşağıda yol ırmak gibi parlıyordu ay ışığından. Usul usul indi. Göğe baktı; aya göre gidecekti. Ay daha iyice diklenmemişti. Ankara doğudaydı. Atını sürdü. Yola indi. Silah sesleri kesilmişti. Gözleri çevrede, kulakları kirişte, atı tırısta, yoluna koyuldu.

Ay göğün tepesini aştı.

İçinden bir ürperme yükseldi. Ter içindeydi, hava da iyice serinlemişti, kaputunun yakalarını kaldırdı. Burnu da sızlıyordu kurşun yarası gibi. Kan durmuştu. Bileklerinin sızısı da geçmişti. Serin hava iyi gelmişti yine de;

kafasının bulanıklığı dağılmıştı. Kendisini yakalayanlar Rum çeteleri olmalıydı. Arabacı haklıydı, "Dikkat et," demişti. Can teğmen de demişti ya, İstanbul'daki Hıristiyanların başpapazının kurduğu çeteler her yanı sarmış diye.

Jandarma mı basmıştı?... Kuvayi Milliye mi, ne diyorlardı? Kim bastıysa iyi etmişti, yoksa hali dumandı, namus elden gidiyordu. Eyerin üstünde kıçının deliğine dokunan bir şey var gibi geldi. Elini altına soktu, pantolonun dikiş katı kıçının içine giriyordu. Kabaca dikilmiş katı yana çekti. Bir don bulsaydı... Gece mi sürdürmeliydi yolunu, gündüz mü? Gecesi de gündüzü de tehlike... Kucağındaki tüfeğe baktı, gülümsedi. İki saate yakın gitti. Bir çeşmenin yanında durdu. Atları biraz dinlendirdikten sonra suladı. Kendi de cork cork buz gibi sudan içti. Soğuk su açlığını körükledi. Belki de atlar da açtı. Aldığında boyunlarında yem torbaları yoktu. Atların yularlarını birbirine bağladı, Eyerdeki heybeden çıkan uzun bir urganı yulardan geçirip, pınarın oluğuna bağladı. Atlar otlamaya başladılar. Burnunun sızlaması içine oturdu. Hristo'nun anasına avradına küfretti. Çişi gelmişti; korku çişi, pantolonu indirip, kayanın dibine çöktü, çişini yaptı, kıçından bir şeyler çıkarken içine giriyormuş gibi geldi. Hristo'ya yeniden sövmeye başladı. Önce taşla, sonra taze otlarla temizlendi, parmakları kıçının deliğine değince, ürktü; kıçını büzdü. "Ulan Hristo, kolkemiği sokmazsam ben de sana," diye kinlendi.

Aklı ceplerine doğru gitti. "Türk'ün aklı sıçarken, ya kaçarken gelirmiş," diye güldü. Açlığını unuttu, Hristo'yu, kıçını, donsuzluğunu unuttu. Bir de burnu sızlamasaydı.

Ayın ışıldamadığı kuytu bir köşe buldu. Elini cebine attı. Ölüden aldığı para kesesini çıkardı, "Amma da ağır be," diye söylendi. Kesenin içi altın para, gümüş para doluydu. Paraları saymak için kuytudan çıktı. Saydı,

tam kırk iki altın lira, çeyrek gümüş liralar, bir sürü mecidiyeler, yüz paralar, kırk paralar... Kabarık cüzdan aklına geldi, cüzdan değil el çantası gibi bir şeydi. Beş gözlü çantanın beş gözü de para doluydu. Saydı, bir daha saydı, her saydığında ayrı çıkıyordu. Dördüncü sayışında iki defa üst üste aynı sayıyı buldu; tamı tamına beş yüz dokuz kâğıt lira vardı çantada gıcır gıcır. Dudakları uçuklayıverdi birden. Zengindi, Osmanlı Bankası gibiydi, trene de biner, vapura da binerdi. Gemici olacak herif gelip de, 'Sen aşağıya in' diyemezdi. Narin'ine altın da takar, Bursa ipeğinden esvap, Ankara sofundan feraceler diktirir, ev de yapar, sulak tarla da alırdı. Patiskadan da donlar diktirirdi. Ayağa fırladı, kollarını iki yana açtı, "Aman ne hoş olur Kırşehir'in bağları," diye oynamaya başladı. Burnunun sızlaması duruverdi.

Elindeki çantadan defter gibi bir şey düştü yere. Oynamayı bıraktı, düşen şeyi yerden aldı; üzerinde Osmanlı hilali olan bir kimlikti bu. Açtı baktı. Heceleye heceleye okudu. Adı; Yani, Lakabı; kolay okudu, kendi kimliğinden alışıktı harflere. An-to-ni-ya-dis. Yineledi. Yani Antoniyadis. Kırşehir'de de bir Yani vardı. Tefeci dürzü. Tefeci de iyi adamdı yine. Sıkıştıklarında yok demezdi. Kimliği fırlatıp attı. Cüzdanı, para kesesini koynuna koydu.

Hristo gelmişti aklına yine. "Eh," dedi sesli sesli. "Allah bir karşıma çıkarırsa seni, anama, karıma sövmeyi, beni s..meye," devam edemedi, düzülmüş gibi duyumsuyordu kendini. Kıçına sürmüştü herif aletini uzun uzun. "Gösterirm sana," diye tamamladı cümlesini sonunda. Karısına da sövmüştü, karısı yoktu. Olsun, olacaktı ya köye dönünce. Ya düzülseydi?... Baskın gelmeseydi düzecekti herif, hem de yağlayarak. Namus gidecekti elden. Nasıl bakardı Narin'in yüzüne? Düzülmüş Hüseyin. Düzülmese de kıçına sürmüştü ya herif. Belki de belini getirdi deyyus kıçına süre süre. Ter bastı tüm vücudunu. Aşağılanmış, yerin dibine batırılmıştı. Kin,

kin, kin çörekleniyordu katı katı yüreğine. Bir hamam olsaydı da yıkanıp temizlenseydi. Bir de don.

Çeşmenin suyunun şırıl şırıl sesini duydu.

Narin olmasa kinlenir miydi kıçına sünnetsizi sürdü diye? Erkek adamdı? Şimdi kıçına sürülmüş erkek. Ha düzülmüş, ha sürülmüş... Ne farkı vardı bunun? Bir temizlenebilseydi... Suyun sesi daha da çoğaldı. Kalktı, soyundu. Gecenin ayazında titremeye başladı. Çeşmenin başına geldi, yalak su doluydu, elini soktu, parmakları dondu. Ağzına bir avuç su aldı, tuttu ağzında. Soğuk suyla yıkanırken ağzına su alırsan titremiyeceğini öğretmişlerdi askerde. Güm diye yosunlu yalağın içine boylu boyunca daldı. Çabucak kıçını yıkadı, başını suya sokup sokup çıkardı. Bir aptes almalı mıydı? Cünüp sayılırdı. Hızla ağzını, burnunu, yüzünü, kollarını yıkadı. Başını sıvazladı, kulaklarını, ensesini yoklayıp, bacaklarını ovdu, yalaktan çıktı, avcuyla çeşmeden üç defa su alıp başına döktü. Zangır zangır titreyen vücudunu ova ova giysilerinin yanına koştu. Kaputunun tersiyle kurulandı. Yine de titriyordu. Çeneleri tıkır tıkır birbirine vuruyordu. Temizdi... Rahatlamış gibiydi... Narin'in karşısına kirden kurtulmuş çıkacaktı. İnanmadı düşündüğüne. Kıçına bir şey sürtünüp duracaktı hep.

Kollarıyla kendini sardı. Koynuna attığı çanta gibi cüzdanın kalınlığını etinde duydu. Kafası uçup zenginliğine gitti. İçine bir ılıklık doldu.

Parası da vardı şimdi. Giderken ne hediyeler alacaktı, ne hediyeler Narin'ine. Gözleri fal taşı gibi açılacaktı garibin. Altınlara kulp yaptırıp, ak gerdanına asacaktı. "Karabaş'a da kesme taştan bir kulübe yaparım, kapısına Karabaş diye yazarım. Şöyle uzun uzun çivili bir de tasma taktım mı kurt bile boğamaz."

Para kesesini, çantayı koynundan çıkarıp çıplak beline iyice sardı. Kayanın kuytusuna çekildi. Sırtını kayaya dayadı. Kaputu başına değin çekti. Yorgundu; uyku sır-

tını dayadığı kaya gibi göz kapaklarına yüklendi, uyuyuverdi rüyasında Narin'le, Karabaş'la.

Güneş yüzünü yalamaya başlayınca sıçrayarak uyandı. Korkuyla eli beline gitti. Her şey yerindeydi. Uzun uzun gerindi. Bir daha ölse de uyumayacaktı.

Bütün bir gün yol aldı tavşan gibi kulakları kirişte, gözleri çalıda, otta, kayada. Akşama doğru bir köye geldi. Tüfeği kaputunun içine sakladı. Karnı açtı. Atların da açtı. Dağda otlatmıştı ama, hayvancıklar birazcık otla doyar mıydı? Yolda yaşlı bir adama rastladı. Tren istasyonunu sordu. Tren Gebze'den geçerdi. Burası Kuşçalı köyüydü. Uzak sayılmazdı Gebze. Nereden kendine, atına yiyecek satın alacağını öğrendi. Parası vardı. Helva ekmek aldı, yarım çuval arpa, saman buldu. Önce atlarını doyurdu. Suladı. Ağaçların altındaki köy kahvesinde helva ekmeğini yedi, çayını içti. Selam verenlere, soranlara öyküsünü korka korka anlattı. Yerin kulağı vardı. Ya duydularsa, sünnetsizi kıçına sürdüğünü? Terhis olmuştu, Ankara'ya gidecekti. Yolda Rum çetelerle karşılaşmıştı. Hristo'nun adını anmadı. "Seni düzdü mü?" diye sual ederler diye çekindi. Kaçıp kurtulmuştu, ama yorgundu. Geceyi geçirebileceği bir han olup olmadığını sordu. Yoktu. Kahveci, bir gecelik içerde yatabileceğim söyledi. Atları da kendi ahırına çekecekti, kapının önünde de bağlı dururlardı ya, ne olur olmazdı. "Gece dışarı çıkma, Rum çeteleri gelebilir," diye de uyardı.

Kahveciye, "Don," diyecekti. Ya sorarsa "Donunu ne yaptın?" diye. Bir de dışarı çıkıp anlatırsa köylüye, "Donsuz," diye. Vazgeçti. Vazgeçti ya, pantolonunun dikiş katı kıçının deliğine girip duruyordu.

Sabahleyin kahveci uyandırdı. Yanında silahlı bir adam vardı. Yahya Kaptan onu görmek istiyordu. Yahya Kaptan kimdi? Milis kumandanı, Kuvayı Milliyeci. Neymiş ki Kuvayı Milliyeci? Niçin hem de? Kendisine sor. Atlarım?... Atlar kapıdaydı.

Yahya Kaptan uzun boylu, mert görünüşlü bir adamdı. Hüseyin görür görmez ısındı kumandana. Öyküsünü duymuştu ama, bir de kendisinden dinlemek istedi. O da anlattı kahvedekilere anlattığını, Haydarpaşa'dan sonra nasıl katır arabasına bindiğini, arabadaki sandıkları da ekleyerek. Esir alınıp kaçtığını...

"Kimler esir aldı?"

Kumandan soruyordu. Kumandana yalan söylenmez, eksik söylenmez. Hristo'nun adı döküldü dilinden. Sonra atları anlattı da, tüfeği nasıl bulduğunu atladı. Kumandana eksik söylenmezi unutuverdi.

"Hiç ölen oldu mu?"

"Kaçarken bir Rum ölüsü gördüm."

"Ne bildin Rum olduğunu?"

Hüseyin sustu. 'Ölüyü soydum', nasıl derdi? Ya elindekileri almaya kalkarlarsa. Yahya Kaptan üstelemedi. Gülümseyerek konuştu.

"Künyesi var mıydı?"

"Var," diye ağzından kaçırıverdi.

"Neydi adı?"

"Yani... Lakabını unuttum."

"Düşün bir. Antoniyadis olmasın?"

"Tamam... Öyleydi kumandanım."

"Helal olsun bizimkilere," diye gürledi Yahya Kaptan. "Kasaptı o. Kaç köyümüzü yaktı. Kızlarımızın ırzına geçip, öldürdü. Küçük Aslan eşkıyasından da beter."

İrkildi Hüseyin, "Irzına geçti," diyordu Kumandan. 'Benim de...Hristo... Anasını, avradını...' Şu Yani'yi soyarken, donunu çıkarıp almayı nasıl da akıl edememişti. İki de bir de dikiş katı kıçına girmezdi. Eli arkasına gitti, dikiş katını yana çekmek için. Hemen toparlandı, kumandanın karşısında...

"Beni, dediğin o adamın çetesine vereceklerdi kumandanım."

"Allah Allah."

"Bir binbaşıdan da söz ettiler. O adamın çetesine adam topluyormuş."

Yahya Kaptan'ın dudakları gerildi, yüzü kardı. "Necati..." diye mırıldandı. "Binbaşı Necati, herif hâlâ dibimizi oyuyor." Oturamadı yerinde, kalktı, dolaşmaya başladı. Hüseyin'in gözleri de Kaptan ile dolaşıyordu. Fırsatını buldu, pantolonunu çekiştirip, rahatladı.

"Kaç kere Kemal Paşa'ya telgraf çekildi. Şu adamı aldırın burdan, diye. Adam Kartal ve Havalisi Kuvayı Milliye Reisi ilan etmiş kendini. Kemal Paşa, olmaz öyle şey diyor, adamı da aldırtmıyor. Yahu herifin Rum çeteleri ile işbirliği içinde olduğu, Küçük Aslan Çetesi ile yağmacılık yaptığını dünya âlem biliyor. Ne biçim Kuvayı Milliyeci ise..."

Yahya Kaptan başı önde kendi kendine konuşurken Hüseyin'i unutmuş gibiydi. Gözleri Hüseyin'in yırtık postallarına takılınca, sordu:

"Hristo sana zulüm yaptı mı?"

Başı önüne düştü Hüseyin'in. Dişleri kenetlendi, sesi, soluğu çıkmaz oldu boğazından.

Yahya Kaptan yineledi sorusunu.

"Sana zulüm yaptı mı Hristo?"

Başını kaldırmadan konuştu.

"Anama, karıma sövdü. Allah büyük kumandanım."

"Başka ne yaptı?"

"Hiç kumandanım."

"Dövmüşler seni, burnun şişmiş."

"Dövdüler kumandanım."

Hazır olda duran Hüseyin'in yukarı çekilen kol yenlerinden bilekleri görülüyordu.

"Bileklerine ne oldu?"

"Bağladılardı kumandanım. Şişeyle keserken ipleri kendim de yaraladım kumandanım."

"Dövmek için mi bağladılardı?"

Sustu. Dikiş katı yine yerine oturdu. Kıçını büzdü. Kumandan soruyordu. Kumandana eksik de söylenirdi.

'Hayır, düzmek için,' diyemezdi. Yüzü karardı. Ömür boyu karşısına mı çıkacaktı kıçına sünnetsizin sürtmesi?

Yahya Kaptan üstelemedi.

"Öcünü al öyleyse."

"Allah nasip ederse."

"Burada bizimle kalırsan, öcünü alırsın."

"İzin verirsen ben köyüme gideyim kumandanım."

"Anana, karına sövmeyi, dayağı yutacak mısın?"

Gün ola, harman ola, bir fırsat zuhur eyler öcünü almaya; Narin'ine... Al yanaklı, gül kurusu memeli Narin'ine... Namusunu lekelemesine... Kıçında belini getirmesine... "Ben senin avradını... karını... ulan Hristo."

Şiş, kırık burnu yeniden sızlamaya başladı; bileğini ayrımına varmadan tırnakladı, kanadı. Kıçının deliği kaşındı; Öne düşmüş başını kaldırdı, usulca sordu:

"Kaç gün kalırım kumandanım?"

"On beş, yirmi günde bu Rum çetelerini, Aslan çetesini temizleriz. Sen de başın dik, köyüne dönersin. Atın da varmış, hem de iki tane, bize de gereklisin."

Anasına, karısına sövdü deyyus. Narin'ine... kim bilir kıçında?... 'Ben senin avradını...' Kulaklarında kumandanın sesi cirit atıyordu. 'Öcünü al öyleyse. Öcünü, öcünü...' Yüreğine yığıldı kaldı kini korlaşarak;. İçi yandı. Sövmekle, saymakla sönecek gibi değildi. Öcünü almadan kıçında o kavat oğlu kavatın aletini hep duyacaktı, ömür boyu, ömür boyu... Leke... Leke... silinmeliydi.

"Kaldım kumandanım."

İçeriye, üzerinde, Osmanı işliği, kadife yeleği, göğsünden kalçalarını saran şalı, zıvga pantolonu, dizkapağına dek çorabı, şalın üstünde silahlığı, silahlığa sokulu gümüş saplı kaması, fişekliği, fesine sarılmış renkli kefiyesi ile heybetleşen biri girdi.

"Gel Bekir Efe," dedi Yahya Kaptan, "Hemşehrin sayılır; Hüseyin, Kırşehirli, bize katıldı."

Bekir Efe ile Hüseyin ellerini birbirine uzatarak avuçladılar. "Hoş geldin kardeş," dedi, Bekir Efe, Yahya Kaptana döndü.

"Bu akşam Küçük Aslan'ın düğünü varmış. Tam fırsat basmak için."

Yahya Kaptan, başını salladı.

"Üzerimize attığı iftiradan kurtulmalıyız Efe. Sağ ele geçirip konuşturmalıyız. İstilyanos Rum'unu dağa kaçırıp, fidye aldık diye Kemal Paşa'ya telgraf çekmişler. Kaçıranlar kendileri, fidyeyi isteyenler kendileri. Tanıkların yanında söyletmeliyiz, İstilyanos'u, Binbaşı Necati Beyin emriyle kaçırdığını, fidye aldığını, milislere yardım ediyorsun diye halka işkence yaptığını o herifin. Şimdi, aldığı fidye ile düğününü yapıyor imansız, payına ne düştüyse? Bu gece işini bitirelim."

"Yalnız Binbaşı Necati Beyle Yüzbaşı Nail Efendi de düğüne davetliler."

"Bak düşünemedim bunu. Onlar orada iken baskın yapamayız. Yarın, askere de saldırdı derler."

Yahya Kaptan başını duvarda asılı duran tüfeğine doğru çevirdi. Gözleri kısılmıştı. Şu tüfeğin namlusundan çıkacak kurşunlar ne hainler temizleyecekti, ama bıkmıştı, usanmıştı kalleşlikten; bir görev almıştı omuzlarına, engelliyorlardı durmadan. Dik miydi omuzları hâlâ? Başı dikti, omuzlarını çökertseler de. Biliyordu bunu. Ne yararı var? Şu Binbaşı Necati'yi Mustafa Kemal Paşa bile yerinden oynatamamıştı. Adam düşmanla içli dışlı. Paşaya telgraf çekmiş Erzurum'a, "Beni azat edin," demişti. "Sürdüremiyeceğim gayrı," demişti. "Sen gidersen Rum çeteler, eşkıyalar daha da azarlar," diye yanıtlamıştı Paşa. Ah Mustafa Kemal Paşa olmasaydı, durur muydu? "Aman Kaptan, görevi bırakma," diyordu.

Koskoca bir paşanın kendisine güveni, Yahya Kaptan'ı coşturuyordu. Gönlü kırık olsa da, doğup büyüdüğü bu toprakları gavura nasıl bırakırdı?... Bu

tüfek duvardan ona sövmez miydi, hem de anasına, avradına?... Tüfekten başını çevirdi.

"Sen hazırlığını yap Efe," dedi. "Binbaşı ile yüzbaşı ayrılana dek bekleriz. Gündüze de kalsak bu baskın olacak. Hüseyin de sana emanet, daha ilk vuruşmada şehit etmeyelim."

O gece baskın yapıldı. Küçük Aslan ele geçirilemedi ama, çetesinin tamamı yok edildi.

Hüseyin on beş gün yerine dört ay kaldı Yahya Kaptan'ın çetesinde. Hani Yahya Kaptan on beş günde bunları temizleriz demişti? Dört ay olmuştu. Kıçına sünnetsizin sürülmesini de unutamıyordu, ama Kuşçalı köyünde iki don diktirip, dikiş katının kıçının deliğine girmesinden kurtulmuştu.

Yine de helaya gitmeye korkuyordu, temizlenirken eli kıçına değecek diye korkuyordu. Suyu unutmuştu temizlenirken, otlarla geçiştiriyordu. Kıçının kıllarında keçilerin, koyunların gibi boncuk boncuk çakıldaklar, kuru boklar birikmişti. Gülmüyordu yüzü. Gözleri çökmüş, esmer yüzü kararmıştı. Sorulmazsa konuşmuyordu, dili boğazının dibine düğümlenmişti.

Bir gece Bekir soruverdi:

"Çok mu özledin Kırşehir'i?

Başını salladı. Özlemişti ya, köyüne nasıl dönerdi, kıçından alnına yapışmış lekeyi temizlemeden. Erkek adamdı Hüseyin, yiğit adamdı Hüseyin... Köyü, köylüsü öyle bilirdi, Narin'i öyle bilirdi.

"Eh..." diye yanıtladı Bekir'i.

"Sen de bir şeyler var Hüseyin." Üsteledi Bekir. "Benim hemşehrimsin, kardeşimsin. Avurtların çöktü."

"Şu öç," dedi Hüseyin. "Hâlâ öcümü alamadım Hristo gavurundan."

"Anana, yavukluna sövdü diye mi? Biz de günde bin kere sövüyoruz onlara. Sövmenin öcü olmaz. Savaş bu

Hüseyin, sövülür de, dövülür de insan. Biz öç için savaşmıyoruz."

"Bana hakaret etti o deyyus."

"Hakaret bizim toprağımıza Hüseyin. Düşmanı attığımız gün, alnımız açık olacak."

"Öylesi değil. Benim şahsi kinim var."

"Savaşta kişinin kini mi olur? Durmadan insan öldürüyoruz. Onlar da bizi öldürüyor. Onlar kendi insanlarında kahraman. Ama onlar haksız, onlar zulüm yapıyor, biz yurdumuzu kurtarmaya çalışıyoruz. Kinle yürürsek kafamız karışır, kin adamı, adamlıktan çıkarır."

"Sen benim arkadaşım mısın?"

"Elbette."

"Al benim öcümü öyleyse. Öcüm alınmazsa kinim sönmez. Köyüme gidemem, Narin'imin yüzüne bakamam. Geceleri uykum bile yok, avurtların çöktü diyorsun. Ölürüm daha iyi."

"Ne kini bu?"

Dayanamadı Hüseyin, pat diye söyleyiverdi.

"Beni s..ti."

Söyledi, bir ferahlık kapladı içini.

"Ne dedin?"

"Yani, düzecekti."

Anlattı Hüseyin tüm olup biteni bir bir. Ağladı. "Bu lekeyi silelim Bekir Efe'm. Köyüme gidemem, Narin'imin ışıl ışıl gözlerine bakamam."

Hristo bir azıtmış, bir azıtmıştı. Zulmünden dağ, taş eriyordu. Müslüman köyler yasa bulanmış, kan ağlıyor; varlıklı insanlar dağa kaldırılıyor, fidye veremezlerse beyinlerine kurşun sıkılıyor, kadınlar, kızlar tarlada bayırda kirletiliyordu. Aman diliyordu köylü ya, kime şekva edecek, kimden imdat isteyecek? Malını mı düşünsün, kızını, karısını mı düşünsün, canını mı düşünsün, şaşkın... Bir Binbaşı Necati Bey var, bir Yahya Kaptan.

Hristo gavuru, binbaşının kanatları altında, dünya âlem biliyor. Yahya Kaptan bıkkın, gönlü kırık, Hristo'nun mezalimi ona yakıştırılıp, Erzurumlar'a, İstanbul'a jurnal edilir, Erzurum inanmaz, vazifeye devam der, der ama Binbaşı Necati'yi de yerinden kıpırdatamaz. Hep asker bulur karşısında Yahya Kaptan bir baskına çıkacak olsa, naçar geri çekilir. Yine de üç beş Rum eşkıyanın işini bitirir arada. Yetmez, Hristo sinmez, azar da azar. Zulmün başı Hristo yok edilmeden vahşete dur demenin olanağı yok.

Yahya Kaptan ne edelim ne yapalım diye konuyu bir gece adamlarına açtı. Sünnetsizin sürülmesini unutamayan Hüseyin hemen atıldı.

"Ben yerlerini, yurtlarını biliyorum. Tek başıma gider Hristo'yu öldürür gelirim."

Herkes biliyordu yerlerini, yurtlarını. Yine de kırmadı Kaptan Hüseyin'i.

"Onun kaldığı yer beş yüz kişiyle korunuyordur. Nasıl içeri girersin? Böyle olmaz."

Bir yol bulunmalıydı, konuşuldu, tartışıldı. Herkes bir şeyler söyledi. Bekir Efe de, "Bir süre izleyelim uzaktan," diyordu. "Belki bir açık tarafını buluruz. Ele geçirirsek adamı, alır gelir, mahkemeye çıkarırız."

Bekir Efe'nin önerisi olumlu karşılandı. İki gönüllü gerekti. Hüseyin hazırdı. Kabul gördü, Bekir Efe'yle görevlendirildiler. Atlarına on beş gün yetecek kuru yiyecekler yüklendi. Tüfeklerinin yanında bir de tabanca kuşandılar, yola çıktılar. Tilki gibi sine sine, yılan gibi sessiz Rum çetecilerin harman olduğu bölgeyi geçtiler. Bir gün sonra Hristo'nun karagâhına ulaştılar. Ellerinde dürbün, koca bir kayanın ardından gözlemeye başladılar. Şansları yaver gitti, o akşamüstü karagâhtan iki süvari ayrıldı. Hüseyin hemen tanıdı, önden giden Hristo'ydu. Peşlerine düştüler uzaktan uzağa. Köyün dışında on dakikalık bir yolda bir bağ evine girmişti Hristo ya-

nındakiyle. Uygun bir yerde gözetlemeye geçtiler. Evde, çevrede kim vardı? Her çalının arasından, altından bir eşkıya çıkabilirdi. Aradan yarım saat, bilinmez belki de bir saat geçti, altında, arasında eşkıya bekledikleri çalılar kıpırdamadı, evden de ses seda gelmedi. Bekir Hüseyin'e, Hüseyin Bekir'e baktı, zamanı mıydı? Onlar bakışırken, zamanı mı diye düşünürken iki atlı evden çıkmış, dört nala uzaklaşmışlardı bile. Atları bir ağaca bağlayıp, eve yürüdüler gizlene gizlene. Yaklaştılar tüfekleri omuzlarında, tabancaları ellerinde. Pencerelere ulaştılar, boştu ev... Kapıyı yokladılar, açıktı. İçeri süzüldüler, aralıktan geçtiler, bir yanda bir oda, bir yanda bir mutfak vardı. Mutfaktan şarap kokusu geliyordu. Odadaki yer yatağı dağınıktı.

"Ya kendini düzdürdü, ya adamı düzdü," dedi Hüseyin.

Kuş kaçmıştı. Döndüler.

İkinci gün yine nöbete geçtiler. Aynı saatte Hristo genç bir adamla karargâhtan çıktı, bağ evine gitti. Bekir'le Hüseyin de peşinden. Bu akşam iş tamamdı. Çalıların altından çıkacak kimse olmadığını öğrenmişlerdi. Atları bağlayıp, sürüne sürüne eve doğru doğru ilerlediler. Hüseyin'in yüzü gerilmiş, fareyi kollayan kedi gibi gözlerine kan oturmuştu. Eve iyice yaklaşmışlardı ki, nal sesleri duydular. Bir kadın geliyordu. Sindiler. Bekir Hüseyin'i dürttü. Evin arka penceresinden çıkan adamı gösterdi kaşıyla, gözüyle. Hristo'yla gelen adam atına atlayıp, ağaçların altında kaybolmuştu. "Bizden önce başkası bastı galiba," diye Hüseyin fısıldadı. Sindikleri yerde durdular, evden bağrışmalar duyuldu. Rumca konuşmalardan bir şey anlamadılar. Hüseyin "Basalım," dedi. Önlemi elden bırakmak doğru olmazdı Bekir'e göre; giden adam belki geri dönerdi. Dirsekleri uyuşuna kadar beklediler. Gelen, giden olmadı. Usulca eve yaklaştılar, kapı yine açıktı, içeri süzüldüler.

Hristo'yu ahlar, oflar arasında, kan ter içinde kadının üstünde gidip gelirken buldular. Hüseyin, "Bırak bana," dedi Bekir'e, tüfeğini yan dönmüş adamın bacak arasına doğrulttu. "Kalk ulan Hristo!..." diye bağırdı. Hristo, yatağın yanındaki tabancaya el attı ama, tüfeği bacak arasına doğrulmuş görünce, gözleri yuvalarından fırladı; iki eliyle önünü kapattı. Kadın çarşafı üstüne çekti, pembeleşmiş bacakları dışarı da kaldı.

"Kim bu kadın lan?"

Hüseyin'in sorusuna Hristo'dan bir yanıt gelmedi. Kadın kekeleyerek konuştu:

"Karısıyım. Yabancı değil."

Hüseyin'in yüreğine güneş doğdu, kara yüzü aydınlandı. Bekir'e döndü.

"Çök Efe'm şu karının başına," diye dişlerinin arasından hırladı. "Nasıl olurmuş avrada, anaya sövmek, beni s..meye kalkmak görsün çorbacı."

Bekir Efe başını sallayarak gülümseme soluğu gibi burnundan bir soluk saldı.

"Kardeş milletin gözünün önünde olmaz o iş. Hadi götürelim şu pezevengi Kaptana, hesabını o sorsun." Hristo'ya döndü. "Giyin ulan."

Hristo giyinmek için doğrulurken, "Dur!" diye bağırdı Hüseyin.

"Karıyı dışarı çıkart Efe'm. Kardeşsen avradımın öcünü, namusumun öcünü bırakma. Götünden düz o karıyı."

Hüseyin'in gözleri, tavşan peşinde çakal gibi ateşleşmişti, gözbebeklerinden kızıl korlar saçma taneleri gibi [illegible] saçılıyordu. Bekir Efe, bu ateş çukurlarında [illegible] hınçtan ürktü. Yavaşça "Hüseyin," diye konuş[illegible] oldu. Hüseyin ateş çukurlarını Bekir'e çevirdi, tüfeği tek eline alıp, Bekir'in yakasını tuttu.

"Düzmezsen o karıyı kardeşim değilsin. Karıyı da vururum sonra, karıyı da."

Çıldırmış gibiydi.

Bekir, biraz önce üzerinde seviştiği çarşafa sarılmış, yüzü korkudan balmumuna dönmüş, iki büklüm yatağın üstünde oturan kadının elinden tuttu; kadın gözleri Hristo'da ayağa kalktı, ondan bir imdat bekler gibiydi. Hristo önüne bakıyordu. Bekir yavaşça kadını çekti, dışarıya çıkardı. Hüseyin kapıya bir tekme atıp kapadı.

Hristo, Hüseyin'in kapıyı kapatması boşluğundan yararlanıp, tabancasını kaptı, tetiğe bastı. Kurşun Hüseyin'in kulağını sıyırıp kapıyı deldi. Hüseyin'in parmağı da anında tetiği buldu, adamın elindeki tabanca uçtu. Bekir, tabanca sesini duyunca, kadını dışarıda bırakıp içeri koştu. Hristo yatağında, elini tutmuş, kıvranıyordu. Hüseyin'in gözlerine azrail yerleşmişti.

"Ne oldu?"

Başını yataktaki adamdan çevirmeden Hüseyin kükredi.

"Deyyus beni vurmaya kalktı. Sen işine bak Efe'm. Karıyı kaçırırsan hakkımı helal etmem."

"Hüseyin çılgınlık yapma," diye yumuşacık konuştu Bekir.

"Efe'm, Allah rızası için işine bak. Sana kardeş dedim. Yapmazsan, o karıyı da vururum, anam avradım olsun." Sesi hırlıyordu.

Bekir kapıyı arkasından çekti, aralığa geçti, kadın duvara dayanmış, üzerindeki çarşaf ayaklarının dibinde, çırıl çıplak, gözleri yarı açık, kıpırtısız bekliyordu.

Hüseyin tüfeği doğrultu. Hristo ellerini kaldırdı, gözleri kaşlarına çıkmış inleyerek bağırdı.

"Öldürme beni, neyim varsa sesin olsun, al[illegible] ka..." Daha fazla konuşamadı.

"Bu sürttüğün için," diye bağırdı Hüseyin, tetiğe bastı. Kurşun Hristo'nun erkeklik organına saplandı, bir et parçası duvara yapıştı. Tüfeği yeniden saniyenin onda birinde kurdu, tetiği bir daha çekti. "Bu da anam, avra-

dım için." Adamın karnından oluk gibi kan boşandı, seviştiği yün yataktan, Hüseyin'in ayaklarının dibinde göllendi, bir ucu kapıya doğru aktı, çabucak da pıhtılaşıverdi. Adam yusyuvarlak kıvranırken bir kurşun da alnının tepesine yedi. Hristo arka üstü yuvarlandı. İki bacağı birbirinden ayrıldı.

Hüseyin, soyduğu ölü Rum'dan aldığı, kapağında 'Monopole des Tabacs de Constantinople' yazılı teneke sigara kutusunu cebinden çıkardı. Açtı, bir sigara yaktı. Bir iki nefes çekti, Hristo'nun ayrık bacaklarının arasında yok olmuş organının yerine uzun uzun baktı; içine ılık ılık bir şeyler aktı, kanların üzerinden atlayıp, dışarıya çıktı.

Bekir Efe, çıplak kadını duvara dayamış, üzerine abanıyordu. Hüseyin yavaşça, tekrar içeri girdi, öcü alınıyordu, bir ferahlık çöktü içine, kan gölünün kenarına çömelip, sigaradan bir nefes daha çekti, ağzı acıdı. Sigarayı pıhtılaşan kana batırıp söndürdü. Gözleri Hristo'nun bacak arasında Bekir Efe'nin işini bitirmesini bekledi.

Kadın, o birleşmede rahmine bir canlının düştüğünü iki ay sonra anlayacaktı.

Hristo'nun ölüm haberi akşam olmadan İstanbul'un yedi tepesinde duyuldu.

Kış akşamının koyu bezginliği çökmüştü Bekir Efe'nin omuzlarına. İki büklümdü atın üstünde. Kuru ayaz kaputunun içine sızıyor, aşağılıyordu beyninin kindarlığını. Kini yoktu; Hüseyin mutlu olsun mu istemişti içgüdüsünün baskısıyla. Kadının gözleri çaresizdi. Kuduz bir köpek saldırmış üstüne, parçalayacak etini. Biliyor. Direnir gibiydi üçüncü kurşun sesini duyana dek. Bırakıvermişti sonra boş çuval gibi kendini, başı duvara dayalı, elleri yanında, gözleri kapalı, bacakları aralık. Yazgıya rıza mıydı? Bekir bir an duralamış; kadının ka-

palı gözlerinde, solgun yüzünde bir şeyler aramıştı. Nefreti mi görmek istiyordu? Kadının içindekini geri çekmiş, ardından Hüseyin'in öcü hayvanlaşmıştı yeniden. Kadın bağırmamış, ağlamamıştı. İçinde gidip gelen şeyin ayrımında değilmişçesine dişlerini dudaklarına geçirip, kıvranıp kalmıştı.

Bırakmıştı kadını odada tek başına, tabanca sesini duyduğu zaman. Döndüğünde taşlaşmış duvarda bekliyordu çırılçıplak. Kaçabilirdi, kaçmamıştı. Fırsatı kullanmamıştı. Neden?... Kaçsaydı peşinden koşacak değildi... O'nu orada tutan neydi? Korku mu? Korku kaçırırdı. Kocasına bağlılık mı? Kocasını bırakıp giderse, aşağılanmış gibi mi duyumsayacaktı kendini? Kocasına güven; belki de alt eder sanmıştı onları. Hristo'nun yalvarması kapıdan taşıyordu, duymuştur yalvardığını. Silah sesinden sonra kendini bırakmışlığı neden? Yazgıya rıza değil... Çaresizlik mi? 'Gel, ne yaparsan yap,' mı diyordu alçaklığını, hayvanlığını yüzüne vurmak için duvarda taşlaşmış beklemesi? Bir kadın, silahsız, güçsüz... Kocasının intikamını mı alıyordu tepkisiz davranmakla? Bir karşı geliş; insanı ezen, savaşı lanetleyen, insanlığın düşürüldüğü çirkefi yüzüne tüküren... Kaçamamıştı... Kaçamamıştı kocasını bırakıp... Yoksa, ölümden kurtulmak güdüsü müydü aşağılanmaya baskın çıkan? Yaşamak güzel... Yaşamak mutluluk... İnsanın en doğal hakkını elinden almaya kalkan caniler olmasa...

Ağzının içi balgam doldu. Genzinden gelen pisliği yavaşça karanlığa bıraktı. Tiksiniyordu kendinden. Kafasındaki yeni dünyayı kinle mi, öç almayla mı güzelleştirecekti? –Sabire Büyükanası kulağına eğildi, *"Oğlum kin, insanı adaletten uzaklaştırır. Öcünü aklınla erit."*– Bir öcü yoktu, kini yoktu. Hüseyin mutlu olsun istemişti içinden kabaran bir dürtü. Hayvanlaşarak...

Silahını yeni dünyanın kurulmasına karşı gelenlere, halkları ezenlere çevirmişti. Savaşı onlarlaydı. Osmanlı

bitmişti. Silahları bıraktırılmıştı. Anadolu işgal ediliyordu. Devlet yoksa, halk vardı. Halkın savaşı başlıyordu, yer yer direniş güçleri toplanıyordu. Cepheden dönmüş, kara gözlü Fatma'sını doya doya öpemeden, koklayamadan Yahya Kaptan'ın milis kuvvetlerine katılmıştı Sabire Büyükanasının, *"Oğlum paşaların asker istemesi bitmez,"* öğüdünü dinlemeden, yüzlerce genç gibi.

"Paşalar değil büyükanam, bu bizim savaşımız, halkımızın; halk çağırıyor."

Hayvanlığa mı koşmuştu?

Savaşı hayvanlaştıran yine savaş mıydı?

İstanbul'daki öğrencilik günleri geldi aklına. Mektebi Mülkiyede okurken, son iki yıl İnsaniyet gazetesinde düzeltmen olmuştu. Osmanlı Sosyalist Fırkası'na girmişti. Fırka bulmuştu işi. Düzeltme yaptığı bir yazı, *"İnsanlar savaşınca hayvanlaşırlar. Eğer insanı, insan olarak görmeyi öğrenemedilerse,"* diyordu. Ermenilerle savaşırken, Çanakkale'de savaşırken, niye savaştıklarını hep düşünmüş, insanın yaratılış gerçeğini arayanlar gibi bir yanıt bulamamıştı. Bu dünyaya, evrene yabancı duyumsuyordu kendini. Yabancı, yalnız... Binitinin üstünde yalnız bir adam. Umutsuz, sıkıntılı... Tiksintili... Tiksiniyordu savaştan. "Her şey saçma," diyordu kafası, "Saçma." Saçma dediğini yapıyordu, kaçamıyordu saçmalıktan. Bırakmıyordu, bırakmayacaklardı. Kimler, ne? Bir direniş, bir baş kaldırış, çevresine yönetenlere, haksızlığa mı? Haksızlık, adaletsizlik silahın hep kan kusmasıyla mı, vahşileşerek mi giderilecekti? Bilemiyordu, sorusunun yanıtı kafasında burgulaşan, kafasına çakılan düşünler miydi? Uyması gereken bir değer var mıydı? Hüseyin'in kini miydi onun uyduğu değer? Kini mi seçmişti? Düştüğü alçaklık, umutsuzluk, tiksinti, seçiminden mi kaynaklanıyordu? İnsanın ne seçim yaptığı önemliydi, yoksa uyduğu değerler değil. *"İnsan seçiminden sorumludur, yaptığı her şeyden sorumludur kendine karşı,"* diye diretiyordu kafası.

Hüseyin'in dudaklarından bir Kırşehir türküsü dökülüyordu neşeli, kıvrak atının kulaklarına dek. Sırtı dik, gözleri ışıl ışıl, yüreği gururluydu... Yahya Kaptan'a, 'Hristo tamam kumandanım,' diyecekti. 'Hristo tamam.' Rahvan rahvan yürüyen atın hafifçe silkmesinden kıçına bir şeyler battı. Elini kemerinin altından soktu, eyerden yana doğru kaykıldı, kıçının deliğinin kenarlarını yokladı. Boncuk boncuk kurumuş boklardan, çakıldaklardan başka bir şey bulamadı. Parmaklarına geleni kopardı. Eli kıçına değmiş, helaya gitmeye korkan Hüseyin irkilmemiş, sünnetsizin sürdüğü aklının bir ucundan uçup gitmiş, kıçı rahatlamıştı. Kopardığını çekip, fiskeledi. Elini burnuna götürdü; bok kokuyordu. Yıkardı, ne olacak. Kumandana derdi; "Artık Kırşehir'e dönebilirim, izin verirsen. Öcümü aldım." Ama, öcü tam alındı mıydı?... "Ah Bekir Efe, herifin önünde çullanmalıydı ki karıya, görseydi deyyus ana avrada sövmeyi, adamı düzmeye kalkmayı." Akşamın serinliğinde yüzüne bir gevşeklik çöktü; dudaklarının uçları yukarı kalktı, gözleri ışıldadı. "Nasıl da parçalandı deyyusun sünnetsizi, yiyince kurşunu. Bacak arası boşalıverdi, bir yarık kaldı, kanlı, karı gibi, âdet gören karı gibi kanlı." Bekir Efe tattı karıyı, nasıldı karı?

Aklına düşünce Bekir Efe, başını yana çevirdi. Hiç sesi çıkmıyordu. Kamburu başından yüksekti Efe'nin.

"Üşüdün mü Bekir Efe'm?"

Bekir öğrencilikten, İnsaniyet gazetesinden, Çanakkale'den döndü. Kamburunu düzeltti, dikleşti.

"Yok," diye yanıtladı. Elleri buz kesmişti. Dizginleri salıp, ellerini ovuşturdu.

"Hüseyin niye savaşıyorsun?"

Niye mi savaşıyordu? O, Bekir'e karıyı soracaktı oysaki.

"Bilmem... Yani... Öcümü aldım bu gece. İşte o kadar."

"Hayır, daha önce niye savaştın?"

"Hiç... Askere aldılar, gittim. Senin gibi yani."

"Tamam da hiç düşündün mü niye savaşıyorum diye?"

Hüseyin başını iki yana salladı gülümseyerek.

"Ya Bekir Efe'm, Onları padişah düşünür, paşalar düşünür. Bize ne."

"Savaş kötü Hüseyin."

"Kötü elbette. Şimdi Narin'in dizlerinde yatmak isterdim. Sonracığıma uyanıp, çiftemi omuzlar, Karabaş'ımla bıldırcın avı mı olur, keklik mi?..."

"Savaş kötü," diye kesiverdi Hüseyin'in avını Bekir yeniden. "Eğer ezilen insanları, ezenlerden kurtarmak için savaşmıyorsan."

"İngiliz, Fransız, Yunan yani."

"Düşman içeride de olabilir Hüseyin."

"Girdiler Anadolu'ya işte."

"O değil... Bir gün bu savaş bitecek. Yine birileri halkımızı ezmeye kalkacak."

"Jandarma mı?"

"Jandarma olur, paşa olur, ağa, bey olur. Esas savaşı onlara vereceğiz. Onlara diyeceğiz ki, biz de insanız, senin yediğinden yemek istiyoruz. Senin giydiğinden giymek istiyoruz. Sen nasıl bir evde oturuyorsan, biz de öyle bir evde oturmak istiyoruz."

"Onlar da buyurun, gelin, yiyin, oturun mu diyecekler?"

"Demezlerse bizde o zaman silaha sarılacağız. Bugünkü gibi."

"Benim bir çift öküzüm bana yetiyor Bekir kardeşim."

"Senin bir çift öküzünden kazandığının yarısını da onlar alıyor. Onlar zengin oluyor, sen ömür boyu o bir çift öküzü dehleyip duruyorsun. İstanbul'dan geçtin değil mi?"

"Geçtim."

"İstanbul'daki gibi evlerde oturmak istemez misin?"

"İsterim de onlar kentli, biz köylüyüz."

"Diyorsun ki onlarla eşit değiliz. İşte bu savaştan sonra, asıl eşitlik savaşı başlayacak. Sen de insansın. İnsan gibi yaşamak hakkın."

"Öyle de..."

"Düşmanın da olsa, sana nasıl davranılmasını istiyorsan, ona da öyle davranacaksın. Bu gece biz büyük günah işledik. Karşımızdakinin insan olduğunu unuttuk."

"Hristo'yu öldürdük diye mi?"

Bekir bir süre sustu. "Karısına yaptığım rezillik..."

"Ya onun bana yaptığı?"

"Bu günahı affettirir mi?"

"Hristo da aynı şeyi yapardı Bekir Efe'm."

"Onun da aynı şeyi yapar olması, kendimizi aşağılatmaya değer miydi?

"Karıyı da öldürecektim, yemin etmiştim eğer düzmeseydin. Karının canını kurtardın."

"O canı biz mi vermiştik arkadaş?"

Hüseyin bir yanıt vermedi. Hristo'nun kardeşi çıksa, öç alıyorum diye Narin'ini rezil etse... Kan bastı yüzünü; ateş gibi yandı kulaklarının dibi...

"Ne gaygulanıyorsun Efe'm, ektiğini biçti götlek."

Sustu Bekir, kaputunun yakalarını çekiştirdi.

Bir tepenin başına geldiler o gecenin sabahı. Burunlarına çıra kokusunun isi doldu acı acı, kaşındırıcı. Aşağıdaki düzlükten kara gri dumanlar yükseliyordu alev dillerinin üstünde...

Tavşancıl yanıyordu, sokak sokak, ev ev, ağaç ağaç. Atlarının yorgun sağrılarını mahmuzladılar. Fazla gidemediler, dizginleri çektiler. Cav cuv silah sesleri dumanlı havayı yırtıyordu. Köyün dört yanından kurşunlar yağıyordu evlerin üstüne. Yahya Kaptan baskına uğramıştı. Hiç düşünmeden ateş menziline girdiler. Tüfeklerini doğrulttular, ateşe başladılar. İlk iki kurşunda iki kişi yandım anam diye ayağa fırladı: İki asker...

Bekir Efe durdu, Hüseyin'e baktı. Asker mi vuracaklardı?... Birden yüz tüfek üzerlerine boşaldı. Ölümü geride bırakıp çekildiler. Atlarının boyunlarına sarılıp, dört nala, tökezleye tökezleye tepenin doruğuna ulaştılar. Tüfek menzilini dışında bir fıstık çamının dibine sindiler.

İki gün beklediler orada fıstık çamı gibi kıpırtısız.

Alevler söndü, tüten dumanlar durdu. Hereke'ye doğru yüzlerce asker yürümeye başladı. Tepenin ardından dolaşarak köye girdiler. Yanık evlerin duvarlarının dibinden geçtiler. Sokaklar ölü, yaralı doluydu. Kendi yazgı kardeşleri, köylüler: kadın da, çocuk da gördüler.

Köylüler anlattı, yürekleri yandı, öfke doldu. İstanbul'dan iki bin padişah askeri, Bandırma vapuru ile Hereke'ye çıkmış geceleyin. Vapurun ışıkları söndürüldüğü için, kimse görememiş. Gelip, Tavşancıl'ı kuşatmışlar. Gazlı bezlerle bir iki evi ateşe vermişler. "Yahya Kaptan teslim ol!..." diye bağırmış jandarma yüzbaşısı. Köylüler Yahya Kaptana koşmuşlar, "Teslim olma, seninle beraberiz," demişler. Yahya Kaptan bakmış ki tüm köy yanacak, milislerinin önünde, meydana gelmiş, teslim oluyorum demiş. Askerler yanıt olarak ateşe başlamışlar. Milislerin ikisi üçü oracıkta pat düşmüş. Yahya Kaptan evine çekilmiş, milisler de evi korumak için karşı ateş açmışlar. Köylüler de karışmış işe. Jandarmalar önce püskürtülmüş ama... Çatışma iki gün sürmüş, sonunda tüm milisler şehadet şerbetini içmişler, Yahya Kaptanla...

Düşmana bir direniş kırılmıştı, İngiliz'in esiri padişahın eliyle.

Hüseyin'in izin isteyeceği kimse kalmamıştı. Narin bekliyordu Kırşehir'de. Bir Ankara'ya ulaşsa gerisi kolaydı.

"Savaş bitti," dedi Hüseyin.

"Savaş bitmedi, daha yeni başlıyor Hüseyin. Ankara'da büyük savaş var. Yahya Kaptanı yok eden kafalara karşı."

Yirmi günde Ankara'ya geldiler. Trenlerde İngiliz, Rum denetimi olduğundan binemediler trene. Bekir Efe, Hüseyin'i üç gün evlerinde misafir etti. Ailesi ile tanıştırdı. Bekir Efe'nin kız kardeşi Name, alımlı bir güzeldi. Narin'ine yanık olmasaydı isterdi Allah'ın emriyle Name'yi. Babası Hacı Mehmet Ağa ne de uzun adamdı, sedirde iki büklüm otururken bile insan boyunu geçiyordu. Beli kırılmış, askere ekmek götürdüğünde arabayla. Aç asker arabaya saldırmış, araba devrilmiş, Hacı Mehmet Ağa da arabanın altında kalmış. O günden bu güne iki büklüm dolaşırmış, bir taşa çıkıp atına binermiş yine her sabah fırınına gitmek için. O denli kocaman olduğundan Hacettepeli kadınlar ağlayan çocuklarını Hacı Mehmet Ağa geliyor diye korkuturlarmış.

Üç gün, yedi, içti, yıkandı. Kıçında kalmış çakıldakları güzelce temizledi. Sivil giysiler aldı. Temiz çamaşırlar giyindi. Berbere gidip, traş oldu. Kolonyalar süründü. Binitini güzelce tımar etti. Üçüncü günün sabahı, bıyıklarına yanmış fındık karası sürdü, heybesi yiyecekle, Narin'ine, anasına, babasına, yengelerine, ağalarına hediyeyle dolu, yola çıktı.

Bahar geliyordu, yollarda, dağlarda daha kar da olsa önemi yoktu. Köy köy, kasaba kasaba giderdi. Rum eşkıya çıkacak diye ikircimlenecek değildi ya. Öcünün hatırası, tek patlar tüfeğini de atın terkisine astı. Bağlara dalan, ekinlere dalan domuzları vurmaktan gayrı işe yaramayacaktı ya, olsun silahsız erkek, donsuz karıya benzerdi. Hacettepe'nin yokuşundan rahvan rahvan indi.

Bekir'in eve dönüşü düğün dernekle kutlanmıştı. Hüseyin şaşmıştı bu işe de; Aslan gibi oğulları döndü. Halleri vakitleri yerinde olunca niye yapmasınlar ki? Evlerine baksana, bir dönüm mü iki dönüm mü ne? Bir odadan ünlesen, oda değil medrese avlusu, kapıda seni kimse duymaz. Ahırlarına bizim köyün tüm sığırları sığar da, daha boş yer kalır," diye içinden konuşmuş dur-

muştu: "Zenginlik deyince böyle olmalı, bizim gibi altmış yetmiş dönüm kuru tarla, yirmi dönüm sulu, eh biraz bağ, bahçe, sığır... Bekir Efe bilmiyor bile kaç dönüm tarlaları, bağları, bahçeleri var. Var, diyor, Karataş'ta armutluk, bağ, babam bilir beş yüz dönüm olsa gerek. Çankaya'da, Kavaklıdere'de bağ, bahçe. Çubuk'ta, Mürtet Ovasında, Elmadağ eteklerinde tarla filan. Eh çok olunca bilinmez. Ne diyeyim, Allah daha çok versin, hepsi de iyi insanlar, büyükana sultan gibi, Efe'nin anası Kezban ana bir evliya, Name kız dünya ahret kardeşim olsun bir melek, Bekir'in kardeşi Ali oğlan kuzu gibi. Hacı Mehmet Ağa hakiki ağa, sonradan görme değil. Kızıl Ali derlermiş dedesine, parasının pulunun hesabı yokmuş, dede meslekleri sofçulukmuş, Sof Ankara keçisinin tiftiğinden dokunur, ipekten güzeldir. Kadınlar bir giyindi mi sof feracelerini, çarşaflarını vücutlarının yuvarlaklıkları bir fışkırır ki seksen yaşındaki eli değnekliyi baştan çıkarır diyor Bekir Efe. Ben de diktireceğim Narin'e sof ferace. İlle ki benim yanımda yalnızken giymeli. Fırınları var, bir Ermeniyle ortak, tüm Ankara'nın ekmeğini verirlermiş; ne Ankara'nın, köyden pazara inenler de, dönerken şehir ekmeği diye alır götürürlermiş. Köylüye karıları tembih edermiş, ille de Hacı Mehmet'in ekmeği olsun diye. Ben de yedim ya, tadı başka bu ekmeğin, tutmuyor başka fırınların ekmeği onun yerini. Tiftik, yapağı, ham deri alır satarlarmış, İstanbul'da bir Karabit Ermesi varmış, her ay bir tren vagonu yapağı yünü istermiş. Hacı Mehmet Ağa hep tek başına koşar dururmuş, oğullarını sokmazmış işe okusunlar diye. Bekir okumuş, kardeşi Ali, pek iyi bir oğlan, candan, yürekten, O da Sultaniyeye gidermiş. Bitince Sultani İstanbul'daki daha yüksek mektebe gidecekmiş. Şurada üç günde gördüğüm bir şey var. Büyükana evin reisi; ona sormadan hiçbiri ayakyoluna bile gitmiyor. Kadın yaşlı, ama bir güzel gözleri var, baktı mı insanı

çökertiyor. Yavu ne çok işleri var bu ailenin. Baharda köylüye para dağıtırlarmış, kime kaç kuruş gerekse verirlermiş. Yazın, güzün köylü de ürününü kaldırınca, gelir onlara satarmış, başka birileri iki kuruş fazla bile verse satmazlarmış gayrisine. Bekir Efe bu işe kızıyor, çiftçiyi yük altına alıyoruz, malını istediği gibi değerlendiremiyor diyor. Benim Bekir kardeşimin tuhaf huyları var. Yavu iyilik ediyorsunuz köylüye, garipler nereden bulacak parayı diyorum, tefeci deyyuslara mı gitsinler? Yok diyor, toprak devletindir, sahibi olduğu toprağı çiftçiyle birlikte üretime sokmayı bilmeli. Bekir Efe yiğit de fazla okuduğundan olacak, kafayı biraz üşütmüş, ne dediğini ben anlayamıyorum. Bizim tapumuz var yavu, tapumuzun olmadığı yerlerde zilyetlik, dedelerimizden kalma. Toprak niye devletin olsun ki. Bekir'in yavuklusu Fatma da geldi, koşarken başından yeldirmesini uçurmuş. Sarmaş dolaş olamadılar onca insanın içinde de, el ele tutuşup kaldılar. Fatma'nın saçları buğday donunda, gözleri de gökyüzü gibi. Şu Anadolu insanı birbirini tutmaz yavu. Kimisi kara, kimisi ak.

Hacı Mehmet Ağa davul dövdürmüş, eş dost, konu komşu üç gün yemeğe çağrılmıştı. Eşkilerin İsmail Ağanın fırını, üç gün sadece Hacı Mehmet Ağaya Ankara Tavası yapmış, başka siparişleri kabul edememişti. Bekir'in kardeşi Ali, Ermenilerden kaçak rakı bulmuş testi testi, İspiro Rum'undan iki küp şarap taşımış, her küpün, testinin tadına bakayım derken, kapı eşiğinde sızıp kalmıştı. "Aa oğlum alışık olmadığın herzeyi ne içersin," diye Bekir kucağına alıp odasına götürmüştü. Kezban ananın yüzünü kimse görmemiş, yemek pişirmekten yorulunca aşhanede, süt sakallı evliyanın namaz seccadesinin üzerinde uyuya kalmıştı. Uyurdu belki sabaha dek amma Bekir'in "Anam çok yoruldun," diye yanaklarından öpmesi yok mu, iki can daha vermişti saçları

kınalı Kezban ananın gücüne. Kazanlarla un helvası pişirilmiş, kokusu Hacettepe'den Namazgâh'a dek iki sigara içimi, buram buram yayılmıştı. Bir tabur askeri alacak genişlikteki iç avluya yer sofraları kurulmuş, Hisar'dan, Hacı Bayram'a, Karaoğlan'dan Etlik'e, Keçiören'e, Boşnak Mahallesinden Çın Çın bağlarına, Yahudi Mahallesinden Hergele Meydanı'na, Ahi'den Hamamönü'ne, Hacı Musa'dan Gayri Müslim'e, Öksüzce'den Valtarino Mahallesine okuyucular çıkmış; hacısı, hocası, Ermeni'si, Yahudi'si, Rum'u, Türk'ü yemeğe davet edilmişti. Yemeğin üçüncü gününde, Çubuk'tan, Ayaş'tan Mürtet Ovası köylerinden konuklar gelmişti. Mevlit okunmuş, hatim indirilmiş, on beş koyun kurban edilmiş, seymenler zeybek oynamış, İspiro Rum'unun iki küp şarabı yetmemiş, Ali yavuklusu Siranuş'un babası fırın ortağı Agop Ağanın yıllanmış küpeciğini de alıp gelmişti.

Kocası gidip de dönmediğinden beri hep tek başına yemeğini yiyen, hiç kimseyi beğenmeyen, Dünya Güzeli Sabire Büyükana bile, ilk gün Bekir'in sağında sofraya oturmuştu. Avlunun çevresindeki on iki odada, uzaktan gelen konuklar yatmış, ahırda, konukların atları kırma çavdar, saman, arpa ile beslenmişti.

Bekir ile Fatma, ağabeyi Cezaevi Müdürü Şakir Beye sezdirmeden uzaktan uzağa bakışmışlar, bir defa da ahırların yanındaki helada iki dakika hasret gidermeye ancak fırsat bulabilmişlerdi. Yanak yanağa gelmişler, kolları birbirini sarmış, bir ayak sesi duyunca ikisi de yakalanma korkusuyla heladan fırlamışlar, ayak sesinin tersine koşup, Arap Evliyanın arada bir göründüğü ahıra saklanmışlar, kuru otların üstüne düşmüşlerdi kucak kucağa.

Kemikleri kırılır gibi oluyordu Fatma'nın Bekir'in kollarında. Kırılsın un ufak olsun, Bekir Efe'sine feda olsun Fatma'sı. Aç kaymak gerdanını, güller açtırsın sora

sora. Kimseler görmez sof kumaştan mintanının altında. Boynunda kalırsa somuruklar, sarımsak sürersin, iki günde geçer.

Açamadı göğsünü Fatma; bir fenerin ışığı süzüldü kapıdan hainee. Fatma'nın ağabeyi, Cezaevi Müdürü Yüzbaşı Şakir Beyle Ali'nin sesi duyuldu. Yüzbaşının atını almaya geliyorlardı. "Geç oldu," diyordu yüzbaşı. "Name, Fatma ablayı kapıya getirecek, haber verdim," diyordu Ali.

Ahıra giren Ali'nin fenerinin ışığı yüzlerini kıskıvrak yakaladı. Yüzbaşı kapıda kalmıştı, göremedi Fatma'yı Bekir'in kıllı göğsünde. Ali, ikisine aval aval baktı. Bekir parmağını dudaklarına götürdü. Ali atı çözdü, "Ağabeyin kapıda bekliyor, hemen evin ön kapısına dolan biz yürüyünce," diye fısıldadı Fatma'ya. İkisinin de vücutlarının öz suyu ballanarak dillerine, damaklarına, dudaklarına, bacaklarına yapıştı; yalanarak, eğilip büzülerek ayağa kalktılar. Bekir o gece sabaha kadar kasıklarına soğuk sular döktü.

Hüseyin şaşmıştı bu düğün-derneğe hali vakti yerlerinde de olsa. Kırşehir'e gidince babası ona da kurban keserdi, mevlit de okuttururdu camide, tüm mahalle gelirdi, Narin de gelirdi. Kurbanın kemiklerini Karabaş yerdi çıtır çıtır. Narin'i görür müydü? Kapıda şeker dağıtırken bakışırlardı belki. Kırşehir'in kızları Ankara'nın kızları gibi serbest değil, Ankara kızları erkekten hiç kaçmıyorlar. Yemekte gelip erkeklerin yanına oturuveriyorlar. Name hiç kaçmadı, yemenisi boynunda, beline değin örgülü saçlarıyla dolaştı durdu evde. Ankara'nın kızları ne güzel oluyordu, tıpkı gelincik yanaklı Narin'i gibi al al, kaymak gibi.

Bekir, önüne gelene "Çete arkadaşım," diye tanıtıyordu Hüseyin'i. Çeteyi soranlara, "Gördüm de Yahya Kaptan gibi merdini görmedim," diyordu. Sabire Büyükana her fırsatta Bekir'in kulağına eğiliyor; "Seni

göndermem askere, çeteye gayrı. Gir maliyeye mümeyyiz ol, paşalara mahkûm etmem seni." Yine de şükrediyordu Tanrı'ya; şehit vermemişler, gazi olmak nasip eylemişti ulu Tanrı, oğlu Hacı Mehmet'e, torunu Bekir'e teselli bulsunlar diye kocası şehit Kızıl Ali'nin yerine. Ali de bir aslandı, kocasının adı, ağzının tadıydı ya, Bekir ilk göz ağrısı torunuydu. Ona kalsa, Ali koyardı adını. Kocası, "Sağlığımda adımı istemem," diye tutturmuş, "Senin babanın adını koyacağım, babanın adı yaşasın," deyince, sesini çıkaramamıştı. Yoksa, Sabire Büyükananın bir dediği, ömründe iki edilmemişti hiç.

Bekir Efe, Hacettepe'nin yokuşundan inen Hüseyin'in ardından uzun uzun baktı. Erzurum Mahalllesinin yeraltındaki memba sulu çamaşırhanesinin önüne gelince gözden kaybetti. Asker arkadaşının yerini de hiçbir şey tutmuyordu Fatma dışında.

Altı yıllık söz kesilmişliği vardı Fatma'yla. Söz kesiminin üzerinden bir ay geçmeden kurası geldi. Mülkiye mektebinin son sınıf imtihanlarına giremeden, Sarıkamış'ta Ruslar, Ermenilerle, Suriye'de İngilizlerle, Çanakkale'de dört düvelle battaniyesi sırtında, tüfeği ellerinde, kan, barut kokusu, kopuk kollar, bacaklar, başlar, çürümüş cesetler arasında, ateş dediler, ateş ederek, süngü tak dediler, karın deşerek savaştı durdu. Bir kurşun bile sıyırmadı, bir süngü bile çizmedi ne elini, ne kolunu, ne de başka bir yerini beş yıl boyunca. At üstünde gitmekten basur oldu sadece. Oturamaz, kalkamazdı memeler çıkınca. Binitinin sırtında, acıdan gözlerinden yaşlar gelirdi. Savaşın en bok yanı buydu onun için. Arkadaşları kurşuna şerbetli derlerdi, keşke basura şerbetli olsaydı. Tahin helvası buldu mu bayram ederdi. Helvayı bir beze yayar, çocuk bezi gibi kıçına bağlardı. Tabur doktorunun reçetesiydi, kendisi de basurluydu, çareyi böyle bulmuştu savaş içinde. Sonra terhis oldu, Ankara'ya geldi. Sen efesin dediler, hem de okullar bitirdin,

İstanbullar'da okudun, kalem tutmuşluğun var, sen bize gereksin. Gerekti de Yahya Kaptanı duymuştu. Halkın içinden biri çıkmış, topladığı arkadaşlarıyla Yunan'a dur diyor, Rum çetelere göz açtırmıyordu. Halkın savaşı başlamıştı.

Hüseyin'le söz vermişlerdi düğünlerine, birbirlerini davet edeceklerdi. Narin'i onu bekliyordu. Allah vere de oğlandan haber çıkmadı diye başka bir kocaya gitmesin kız. Gittiyse yandı garip Hüseyin. Fatma gitmemişti. Şimdi Yağlıdede'de onu bekliyordu.

Düşmanın üzerine gözü kapalı giden Bekir'in yüreği güm güm atmaya başladı. Ölüm alışkanlıktı savaşta. Ya şimdi? Mezarlığa doğru yürüdü. Dedesi Kızıl Ali'nin mezarının yanından geçerken, bir Fatiha okudu. Yürüdü. Tepede, Yağlıdede'nin yerden bitme türbesini gördü, Fatma yoktu. Yaklaştı, pembe ipekten bir başörtüsü mezarın ayakucundan uçuşuyordu. Yüreği, hücum emrini bekler gibi göğüs kafesinden taştı.

"Fatma'm!"

"Efe'm!"

"Ne yapıyordun, saklanıyor muydun benden?

"Dua ediyordum, Yağlıdede'ye."

"Duan kabul oldu mu?"

"Olacak."

Yağlıdede'nin mezarından üç defa tak tak diye ses geldi.

"Duydun mu sesi?"

"Duydum."

"Kabul etti bile Dede."

Elele tutuşup orman gibi sık ağaçların altına doğru koştular. Gelincik çiçeklerinin arasına, nemli çimenlerin üzerine uzanıverdi Fatma altı yıllık hasretliğine. Kollarını yana açtı, gözlerini kapadı. Teslimdi...

Hristo'nun karısı da kollarını yana indirip, gözlerini kapamıştı. Bekir ayakta dikildi kaldı Fatma elinden çe-

kene değin. Öpemedi kızı, koklayamadı. Uzandı gözleri ağaçların dallarında Fatma'nın yanına canı uçup çıkmış gibi. Dokunsa kıza, kirlenecek gibi geliyordu içinden söküp atamadığı pisliğiyle.

Bekledi kız, üzerinde adamın ağırlığını duyma umuduyla sabırsız. Altı yılın sabrı eriyip gitsin, bitsin istiyordu yüreği, eti. Dudakları değsin dudağına, dili oynaşsın adamın ağzında. İsterse çözsün mintanının düğmelerini, koklasın, emsin. Dudakları çözülsün, altı yıldır duymaya hasret kaldığı sözcükler dökülsün türküler gibi kıvrak. Yatıyordu adam yanında beline balta yemiş kavak ağacı gibi upuzun.

"Bekir," dedi Fatma etinin aleviyle, başını hafifçe kaldırıp gözleri donuklaşmış umuduna. "Bekir'im, neyin var?"

"Hiç," diyebildi Bekir dudaklarından çıkan sesi kulakları duymadan kısacık.

Parmaklarını dolaştırdı adamın yüzünde, boynunda, kulaklarında kuş kanadıyla dokunurcasına. Bekir'e bir kan bastı, allaştı yanakları, döndü kıza sarıldı, başı kızın başından uzakta. Ağlayacağından korktu.

"Savaş," dedi "Fatma'm seni inciten olursa dayanamam."

Güldü kız, "Beni kim incitebilir Bekir'im sen varken." Çevirip başını, öptü adamın yanağından sıcacık. "Gitme artık savaşa..."

"Olur," diye yanıtladı Bekir, "Gitmem."

Yalan da çıksa söylediği, inanmak istedi ikisi de.

Fatma birden doğrulup oturdu. Gür pınarların sesi gibi şakıdı.

"Sabire Büyükanan, bu güz düğününüzü yapacağım dedi dün akşam kulağıma. Oğlan mı istersin, kız mı?"

Bekir de kalktı, oturdu. Gözlerine can gelmişti ışıl ışıl. Kızın ellerini tuttu.

"Sen ne istersin?"

"Kız." Gülücükler sarmıştı Fatma'nın pembe yanaklarını.

"Oğlan."

"Olur, o zaman oğlan da yaparız. Babası gibi yiğit. İkiden fazla istemem ama."

Sarıldılar.

Saatler geçiverdi konuşup koklaşırken. Ağabeysinin eve dönme vakti yaklaşmıştı. Fatma, Bekir'in kollarından sıyrıldı, "Düğüne kadar bekle," deyip ağaçların arasına daldı. Yağlıdede'nin yirmi karışlık türbesinden geçerken, mezarın baş ucu taşma sarılıp öptü.

Dişi cinsin dürtücü kokusu sarmıştı Bekir'in etini, kemiğini efil efil esen yel gibi. Fatma'nın arkasından kalktı, Hacettepe'nin dar sokaklarına daldı. Bir evin kapısını vurdu. Kapı açıldı.

"Dört gündür bekliyordum," diyen bir kadın, Bekir'in boynuna sarılıp, içeri çekti. Kapının anahtarı iki defa çevrildi.

"Mis gibi sof çarşaflar serdim aslanıma. Dört gündür sedirde yatıyorum, sensiz giremedim yatağa."

"Sen Kekliğin Kızı değil, cilveli karıların sultanısın."

Hüseyin, Erzurum Mahallesi'nden, sırtında İngiliz tüfeği, fındık karası boyalı bıyıklarıyla kostaklanıp geçerken, toprak altında bir çeşme gördü, altı metre derinde. Atını durdurup baktı. Çeşmeye birçok basamakla iniliyordu, dört tane gürül gürül, köpük köpük, duman duman akan kol büyüklüğünde oluğu vardı. Duvarları kaplama taş, çeşmenin çevresi mermerdi. Baktığı ne gürül gürül akan su, ne de mermer kaplamalardı. Hüseyin'in gözleri, yan taraftaki üstü kapalı çamaşırhanenin pınara açık yönünden görülen, cıvıl cıvıl, gülüş gülüş, kollarını sıvamış, eteklerini, şalvarlarını dizlerinin üstüne kadar çekmiş, koca koca taş teknelerde, çamaşır yıkayan kadınların, kızların ak pak bacaklarında, dir-

seklerine kadar sıvalı tombul kollarındaydı. Dört yıl askerde Narin'in şalvarıyla gecelerini geçiren Hüseyin'in içinde bir şeyler kıpırdandı. Baktı durdu Kırşehir'in bahçelerine dek ağaçların altına uzanıvermiş Narin'ine.

Çamaşır yıkayan kadınlardan biri başını çevirdi, kendilerine gözlerini saplamış adamı gördü. Eline çamaşır tokacını aldı, mermer merdivenlere doğru fırladı, "Seni pis zampara," diye bağırarak. Hüseyin çamaşır tokacını görünce, topukları kendiliğinden atın böğürlerine yüklendi. Dört nala kaçtı tokacı yemeden güle güle.

Çok genç biri şaşkın bakıyor. Ayağa kalkmak, Hüseyin'e koşmak istiyor; bacakları donmuş.

Yaşlı gardiyan, "Kalk oğlum, gidiyoruz," diyor. "Nereye?" diye soramıyor. Uzanıp, yatağın kenarında duran takkesini alıyor, başına koyuyor. Takkenin üzerine poşunu, yavaş yavaş, düzenlice sarıyor. Ayağa kalkıyor. Gardiyan, "Kalevyelerini de giy," diyor. Hüseyin eğilip yeni aldığı gıcır gıcır ayakkabılarını ayağına geçiriyor. İki hemşehrisi de ayağa kalkıyor. Sarılıyorlar. "Hakkınızı helal edin," diyor. "Sağlığa helal olsun," diye üç sözcük düşüyor ağızlarından, kızaran gözleri sulanıyor hemşerilerinin.

Gardiyan sabırla bekliyor.

Hüseyin koğuştakilere dönüyor; sesi çıktığı kadar bağırıyor: "Sizler de ağalarım, hakkınızı helal edin."

Ahır gümbürdüyor; "Helal olsun, helal olsun, helal olsun!..."

Ses, yem yalaklarına vuruyor, duvardan duvara koşuyor, tavanın tahtaları takırdıyor, bir ikisi kopup yere düşüyor, aralık kapıdan Allem Kallem Hanının avlusunu dolduruyor, Samanpazarı'ndan Atpazarı'na doğru, yokuştan yukarı uğuldayarak uzaklaşıyor, kalenin burçlarına bayrak olup asılıyor, Ankara Ovasında yüzlerce yıldır Hak yoluna mı, millet yoluna mı niye öldüklerini bilmeyen şaşkın ruhlarla selamlaşıyor.

Koğuşun kapısı ardına kadar açılıyor. Alaca aydınlık sellenip doluyor içeri. Beş kişi kapıdan çıkıyor. Hüseyin'in poşusunun püskülünü yana atarak geri dönüp baktığını alaca aydınlığın üzerine kapının demirleri gacur gucur sürülünce kimse göremiyor.

Çok genç biri donmuş... Sürgü demirlerinin ölüm sesi kesilince ılım ılım çözülüyor, birden hıçkırıyor.

Bitikli Cafer Ağa elini tütün kesesine atarken duruyor; kalkıp genç adamın yanına geliyor.

"Yeğenim sus, koç Ali'm, erkek adam ağlamaz. Hem de Ankaralı."

Ali hıçkırıklarını yutuyor. "Tanıyorum onu," diyor. "Bekir ağabeyi arkadaşı." Başını elleri arasına alıyor, Cafer Ağaya gözlerinden dökülen yaşları göstermek istemiyor.

"Ya," diyor kısaca Cafer Ağa, "Bekir Efe'nin arkadaşı benim de arkadaşım sayılır, hiç bilemedim." Hayıflanıyor.

Ali kızarmış gözlerini kaldırıyor. "Neyle suçlamışlar?" diye soruyor, suçu neymiş demeye dili varmıyor. "Ordu malı silah bulundurmak," yanıtını alıyor. Ali'nin başı öne düşüyor. "Benim gibi," dediğini Cafer Ağa duymuyor.

"Gündüz getirselermiş beni, görecekmişim Hüseyin ağabeyi."

"Dün, İstiklal Mahkemesi'ne çıkarmışlardı... Ah bilseydim Bekir'in arkadaşı olduğunu biraz dertleşirdik. Beni içeri aldıklarında buradaydı. Herkes, bir tüfek için adam asmazlar diyordu."

Ali'nin eli ayrımına varmadan boğazına gidiyor. "Ben gördüydüm tüfeği, İngiliz malıydı, Rum çeteciden almış."

"Yasada tüfeğin markası yok yeğenim."

Cafer Ağa geç de olsa anımsıyor. Dün gece Ali geldiğinde emanet tüfekle yakalandığını söylediğini. İçinden "Dilim kurusun," diye geçiriyor. Eli yeleğinin cebine gidiyor. Sigara kâğıdı paketini çıkarıyor, içinden bir yaprak

koparıyor. Tütün kesesini açıyor, aldığı tütünleri kâğıda yayıyor. Parmaklarının arasında ufaladığı esrarı tütünlerin üzerine yerleştiriyor; sigarayı sarıyor. Yağ kandilinin alevinde yakıyor; derin derin bir nefes çekiyor.

Dikmen sırtlarında, Kızılyokuş'un başında bir Benz duruyor; patlak lastiklerinin içine paçavralar doldurulmuş. İçinden beş kişi iniyor. Kalpaklı biri, karşısında duran binlerce kişiye doğru ilerliyor; ön sıralardaki efelere yaklaşıyor.

—*Merhaba efeler!...*

—*Sağ ol Paşa hazretleri.*

—*Zahmet etmişsiniz arkadaşlar, buraya niçin geldiniz?*

—*Millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik.*

—*Uğrunda ölmeye geldik.*

—*Fikrinizde sabit misiniz?*

—*And olsun!...*

Paşa arabasına dönerken Cafer Ağa, Bekir'in, Ali'nin yanından iki adım öne çıkıyor.

—*Kırk atlımla emrinizdeyim Paşam.*

Paşa, Cafer Ağaya bakıyor, arkasındaki atlılara bakıyor. Askersiz, silahsız Paşa, Anadolu'ya çıktıktan sekiz ay sonra ilk birliğini buluyor.

—Adın ne senin?

—Cafer Paşam.

Paşa bu adı hiç unutmuyor.

Ahırın içinde insan kazanı kaynamaya başlıyor. Ellerde ıbrıklar, ahırın karanlık köşelerinde kayboluyorlar. Bazıları olduğu yerde birbirlerine su döküp ellerini, yüzlerini yıkıyorlar söylene söylene:

"Ulan meclis açtık Ankara'da, bok yemişiz. Heriflerin ilk işi idam yasası çıkarmak oldu."

"Asacaklar hepimizi, asacaklar dinsiz imansızlar."

"Ne o korktun mu?" diye karşılanıyor ahırın boşluğuna dökülen sözler.

"Ne korkacağım be, Allah'ın verdiği bir can. İngiliz'in, Yunan'ın alamadığı bu canı boku bokuna darağacında sallandırmak koyuyor adama."

Lafa giren çoğalıyor: "Ha asılmış ölmüşsün, ha bit hastalığından, ha karın ağrısından ölmüşsün, ne hayıflanıyorsun? Her gün on kişi gelirse, on kişi de hastalıktan teneşiri boyluyor. Hükümetin yerinde olsam, asacağım diye uğraşmazdım." Adam, Ali'ye bakarak devam ediyor.

"Hadi biz neyse de, şu sübyana acıyorum dün gece getirilen. Onu da asacaklar daha bıyıkları terlemeden."

Cafer Ağa sigarasını teneke küllüğe fırlatıyor, ağzından tükürük saçarak "Susun ülen," diye köpürüyor. "Ali'nin altı okka taşşağı var. Kızıl Ali'nin torunu, Hacı Mehmet Ağanın oğlu, Bekir Efe'nin kardeşi o... Kuvayı Milliye çetelerindeki yiğitliğini çıkınca Rıfat Hocaya sorun da anlatsın."

Çorbalık bulgur ayıklayan biri, başını bulgurdan kaldırmadan, "Çıkarsak," diye mırıldanıyor. Cafer Ağa gözlerini mırıldanana dikiyor. "Zevzeklenme len ırzı gırık," diye azarlıyor. Duyanlar gülüşüyor. Ali'ye dönüyor.

"Hadi yiğenim şu gazocağını pompala da çorbamızı pişirelim."

Ali gazocağını yakıyor. Cafer Ağanın dışında kalanlar ayıklanmış bulguru, kıyılmış soğanı, yağı, tencereyi, tuzu, pul biberi, salçayı, testiyle suyu getiriyorlar. Ekmek doğranıyor.

Ahırın tavana yakın oyuklarından gün ışığı cilvelenerek içeriye akmaya başlıyor. Kandiller, mumlar üfleniyor. Yılanlanan tül dumanlar burun deliklerini dolduruyor, genizleri karıncalaştırıyor.

Tepesinde koca harflerle Selamet yazan bir gazete yere seriliyor. Kaşıklar gazetenin üstüne diziliyor. Tabaksız çay bardakları konuluyor. Bir tas da kuru üzüm getiriliyor.

Ali gazetenin üzerine eğiliyor. "Ben bu gazetede düzeltmenlik yaptım," diyor. "Avukat Mustafa Kemal Bey çıkarıyordu."

Cafer Ağa, "Ne yazıyor yiğenim, hele bir oku," diye konuşuyor.

"Eski gazete," diye yanıtlıyor Ali.

"Olsun, gazetenin eskisi mi olur, havadis havadistir, mühim ki yazmışlar."

Ali gazeteye eğiliyor, gözleri ışıldıyor birden.

"Eski, dedim ya. Bizim müsamereyi yazıyor." İçine dolan gururu gizlemeye çalışıyor. "Belediye sinemasında verdiğimiz. Muhterem Katil'le, Fatih'in Türbesinde adlı iki drama oynamıştık. Benim adım da var oynayanlar arasında." Başını hafifçe kaldırıyor. "Azmi Milli Cemiyeti hazırlamıştı."

Cafer Ağa bıyıklarını büküyor. "Mademki adın var, gazeteyi kirletmeyelim. Toplayın bunu gençler başka gazete serelim." Söylenen yerine getiriliyor. Ali gazeteyi katlayıp, cebine koyuyor.

"Bundan sonra bir sayı daha çıktı Selamet. Bekir ağabeyimin Mefkure gazetesi'nde yazdığı yazı yüzünden bütün gazeteleri kapattıydı Vali Muhittin Paşa."

"Biliyorum. Bekir Efe'yi de hapse atmak istemişti dürzü."

Allem Kallem Hanının ahırının kapısı, paslanmış demir menteşelerinden, mahkûmlara "Ananın..." der gibi gelen gacurtular çıkararak açılıyor. Kapı kanatları sövgünün sonunu getirip, arkasına dek dayanıyor. Islak, çiş kokan küflenmiş bir hava dışarıya saldırıyor. Önce silahlı iki jandarma giriyor. Arkasından sırtlarında çuval taşıyan dört jandarma daha beliriyor. Çuvalları yem yalaklarının üstüne bırakıyorlar. Ahırdakiler her sabah yaptıkları işi, kapının açılmasıyla yerine getiriyorlar, yavaşça yerlerinden kalkıp, birerle kola giriyorlar. Jandarmanın biri, "İki kişiye bir somun," diyor. "Cephede yediklerinize sayın." Kimseden ses çıkmıyor. Jandarma "Bir, iki," deyip, ikinciye ekmeği veriyor. Sonuncu da ekmeğini alıyor, çuvalda iki ekmek artıyor. Jandarma "Al

bunları da isteyene verirsin," diyor sonuncuya. Adam ekmeklerle yürüyor. Kolunu ilk uzatana ekmeğin birini veriyor. Başka kol uzanmıyor. Adam köşesine çekiliyor. Jandarmalar açık kapının önünde nöbete geçiyorlar.

Çorba pişiyor. Tencere gazocağından iniyor, yerine çay suyu konuluyor. Cafer Ağa, "Şurada bir hasta vardı. Bir tas çorba da ona verin, boğazından sıcak bir şey geçsin," diyor. Ali fırlıyor, bir maşrapaya çorba dolduruyor. Hasta adama götürüyor, gördüğünden midesi kalkıyor. Bir fare adamın yanağına çökmüş, kulağının memesini yiyor ağzını şapırtadarak. Adamın açık gözleri geriye kaykılmış, donuk beyazları görülüyor yalnızca. Fare işiyle öyle dolu ki, önce Ali'yi duymuyor. Hayvancığın altıncı duyusu canlanıyor, daha Ali'nin şaşkınlığı geçmeden bir izleyeninin olduğunun ayırdına varıyor. Başını çevirip, gözlerini çipil çipil, kendine bakan adamın gözlerine dikiyor. Gülümsüyor sanki. Kuyruğunu kaldırıp, birden kaçıyor.

Ali eğilip elini adamın yüzüne koyuyor. Buz gibi. Açık gözleri sıvazlayıp kapatmak istiyor. Göz kapakları kapanmıyor, katılaşmışlar. Yarısı kemirilmiş kulağı daha fazla görmek istemiyor; kirli battaniyeyi adamın başına çekiyor, dönüyor. "Ölmüş," diyor. Bir sabun alıp, ellerini yıkamaya gidiyor.

"İpten kurtuldu," diyor birisi.

"O da asker kaçağıydı."

Söze girenler çoğalıyor:

"Adam yedi yıl savaşmış, burasına gelmiş gayrı." Eliyle boğazını gösteriyor. "Yasa varmış dinler mi?"

"Ehh, yeni meclisin milletvekillerinin ilk yasası bu. Hıyaneti Vataniyye. Asker kaçaklarına ölüm. Malını mülküne el koyma, ailesine sürgün."

"Kaçmayın askerden birader."

"Kaçmayıp da ne bok yiyecektik? Ordu dağılmış, bir baş yok, ne cephane, ne üst baş, ne ekmek, ne aş var. Biz de çıktık, çeteye."

Cafer Ağa, elinin tersiyle konuşanları susturuyor, birini jandarmalara gönderiyor cenazeyi kaldırsınlar diye. Ekmek dağıtan jandarma, "Şimdilik iki oldu," diyor. "İki ekmek arttığına göre, sabah faslı bitti demektir."

Çorba içiliyor. Demli çayların yanında esrarlı sigara çekilerek sabah keyfi tamamlanıyor. Ali bir köşede sessiz. İlk günün yabancılığını yaşıyor, şaşkın. Kafası ne dışarıyı, ne akşamın olacağını, ne mumların kasvetini, ne içerinin tek düzeliğini algılayamıyor. Hüseyin'in arkasından kapanan kapının demir sürgülerinin sesi var kulağında yalnızca; dinmeyen, takur tukur, gacur gucur... Günlerce bu ses beynini dövüyor...

Güneş Ankara Kalesinin burçlarından kurtuluyor, Samanpazar'ındaki Allem Kallem Hanının taş avlusunu dolduruyor. Tutuklular havalandırmaya çıkarılıyor. Avlunun ortasındaki mermer şadırvanın musluklarından buz gibi Elmadağı'nın suları şırıldıyor. Adamlar suya saldırıyorlar, yüzlerini, boyunlarını yıkıyorlar, birbirlerine su serpiyorlar. Oynuyorlar.

Şadırvana su içmeye inen serçeler kaçışıyor. Güneş, su, tutuklular bütünleşiyorlar. Avlunun ortasındaki ulu çınar ağacının dallarına yerleşen kuşlar, vaktiyle yolcuları serinleten şadırvanın şırıl şırıl suları, atların, eşeklerin, develerin sulandığı yalaklar, iç içe giren gölgelerinin arasından bu yeni misafirlerine bakıp, gülüşüyorlar. Ceza evlerinin nasıl olup da dolduğuna, tutukluların hanlara doldurulduğuna bir türlü akıl, sır erdiremiyorlar. Küçücük bir bulut şadırvanın üstüne konuyor; bağlamanın tellerine eşlik eden tok bir sesin titreşimleri ile damla damla dökülüyor.

"Karpuz kestim kan gibi
Kızın gönlü var gibi
Açtım yorganı baktım
Taze yağmış kar gibi."

Avlu jandarma dolu. Tutuklular aldırmıyor, son günlerde jandarmanın çoğalmasını... Ayrımında bile değiller. Havalandırmaya çıkarılmışlar, güneşi görmüşler, suyun sesini duymuşlar, kuşlar başlarının üzerinde cilveleşiyor...

Jandarmanın biri Cafer Ağanın kulağına eğiliyor. "Ali," diyor. "Ne olmuş Ali'ye?" diye Cafer Ağa dikleniyor.

"Kimse duymasın ağam, pusulası var. Onu vereceğim, yeniyim, tanımıyorum da."

Cafer Ağa burnunun ucu ile Ali'yi gösteriyor.

Jandarma, "Hüseyin," diyor bu defa da. Cafer Ağanın suratı sertleşiyor, eliyle susturuyor, konuşmasına izin vermiyor. Jandarma da Ali'nin yanına geliyor. "Al şunu arkadaş," diye bir zarfı Ali'nin eline sıkıştırıp, hemen uzaklaşıyor. Ali, zarf elinde çevresine bakınıyor. On gündür dışardan gelen ilk haber, yüreği güm güm atıyor. Cafer Ağanın kendisine gülümsediğini görüyor, hanın helasına doğru kaçar gibi gidiyor. Helaya girerken Jandarma tepesinde bitiyor: "Sabah fırından ekmek alırken bir kız verdi," diyor. "Fırın babanınmış." Gülümsüyorlar. "Sağ ol!" diye teşekkür ediyor, helanın kapısını örterken Ali. Jandarmanın, "Hüseyin," dediğini duymuyor.

Zarfı açıyor; ikiye katlanmış kâğıdı çıkarıyor, pembe bir kâğıt, lavanta kokuyor. Kâğıdı açarken bir gül kurusu sidikli taşın üstüne düşüyor. Eğilip, gül kurusunu ucundan tutuyor. Tuttuğu parça kopuyor. Elinde kalanı burnuna götürmek istiyor; vazgeçip zarfın içine atıyor. Lavanta kokulu kâğıdı kokluyor gözleri kapalı, derin derin. Bok, sidik kokusu, lavantaya baskın çıkıyor. Karasinekler arı oğulu gibi vızıldıyor, biri gelip burnuna konuyor, gözlerini açıyor. pembe kâğıtta, "Ali'm," diyor Siranuş. "Ali'm öldü diyenler kendisi girsin toprağa," diyor Siranuş. "Korkma Ali'm, seni kurtaracaklar. Ağabeyin Bekir Efe, Müftü Rıfat Efendi, Çerkez Ethem,

ağabey Milletvekili Reşit Beyle konuşmuş, çare arıyorlar. Eskiden gazete çıkaran avukat, Hıyaneti Vataniyye Yasası var demiş babana. Seni ondan tutarlarmış mapusta. Hâkime çıkmadan seni kurtaracaklar. Korkma ciğerim Ali'm.

Ali'min ocağında
Mum yanar bucağında
Allah canımı alsın
Ali'min kucağında," diyor Siranuş.

Helanın tavanından, ibrişim ipliğine sarılan kocaman, kara bir örümcek yere doğru hızla kayıyor; köşede kurduğu tuzağına düşen karasineğin çırpınan tek kanadından yakalıyor, sinek debeleniyor, nasıl olduysa birden örümceğin karnı şişiyor. Hüseyin'in arkasından kapanan kapının gucurtusu yeniden başlıyor kulaklarında Ali'nin, gözlerini örümcekten ayırıyor. Mektubu para kesesinin içine koyuyor. Gelmişken çişini de yapıp çıkıyor.

Jandarma kapının önünde bekliyor; gülümsüyor.

"Haberin var mı? Yozgatlı ile Hüseyin."

Ali tedirgin, duymak istemiyor Hüseyin'in asıldığı haberini. Başını çevirip hızla uzaklaşıyor.

Avluda güneş gitmiş, ince bir rüzgâr efildiyor. Bahar geliyor, Hıdrellez'e ne kaldı ki?... Şimdi dağlarda öksüz oğlan çiçeği beyaz beyaz açar. Kedi çırnağı, çiğdemler tükenmiştir de, papatyalar, gelincikler sarmıştır allı beyazlı gelinler gibi dört yanı.

Ahırın karanlık köşesine siniyor. Siranuş'u çıkarıyor para kesesinden, dizlerinin üstüne koyuyor. Yazılar okunmuyor ahırın karanlığında ya; Siranuş dizlerinin üzerinden gülümsüyor, kara badem gözlerinden yaşlar dökülüyor ak ak, mutlu. Siranuş çırılçıplak Ali'nin çıplak dizlerinde oturuyor. Ali'sinin getirdiği papatya yapraklarını yoluyor tek tek; seviyor, sevmiyor, seviyor. Papatya yaprakları ile doluyor yerler. Her defasında seviyor çıkıyor. Kız incecik titriyor. Ali gülümsüyor.

"Üşüdün mü?"

"Hayır, sen ısıtıyorsun ya."

Siranuş, memelerini papatya falındaki adamın göğsüne bastırıyor.

"Her zaman ısıt beni."

Elini adamın bacak arasına sokuyor.

"Uyanmışsın yine," diyor, "Doymaz mısın sen?"

Ali bacaklarını uzatıyor. Siranuş'un bacakları Ali'yi kavrıyor. Yuvarlanıyorlar.

Bağ evinin tahta döşemeleri gıcırdıyor.

Açık pencereden bir yel giriyor, yerlere dağılmış papatya çiçeklerini uçuruyor; onları gören, duyan kırlardaki papatya çiçekleri dallarından kopup uça uça, açık pencereden Ermeni güzeli Siranuş'un terden sırsıklam yanaklarına, boynuna, göğsüne, karnına, bacaklarına konuyor, yapışıp kalıyorlar. Papatya tarlasına dönüşüyor Siranuş. Ali, ışıl ışıl yanan bu tazecik vücutta sedefleşen beyaz çiçekçikleri diliyle bir bir topluyor. Siranuş'un teni epil epil seyriyor.

Kolları, bacakları, başları birbirine geçmiş, ciğerleri birbirinin nefesini soluyarak, kasları, sinirleri gevşemiş, kıpırtısız, iyice serinlemiş esintinin nemli dilinin çıplak vücutlarını yalayışından baygın yatıyorlar güneş batıya kayana kadar.

Uzaklardan kahkalar geliyor, gramofonlardan çıkan şarkılara karışarak. Ankara Hıdrellez'i kutluyor Ermeni'siyle, Rum'uyla, Yahudi'siyle, Türk'üyle. Hatıp Çayına, Kavaklıdere, Çankaya, Esat bağlarına, Dikmen'e, Öveç'e, Ayrancı'ya, Keçiören'e, Etlik'e, Cebeci çayırının söğütleri altına, Abidin Paşaya semaverler kurulmuş, gözlemeler açılıyor, sazlar vuruyor, misketler, zeybekler oynanıyor. Savaşı unutmak istiyorlar, ah karşılarında cephede kolunu, bacağını yitirmiş gaziler olmasa. Yine de unutmak istiyorlar bugün kocalarını, babalarını, torunlarını, sevgililerini, onlar Arap çöllerinde, Kafkas-

ya'da, Balkanlar'da, Suriye'de, Anadolu'da İngiliz'le, Fransız'la, Rus'la, İtalyan'la, Yunan'la, Hintli'yle, Ermeni'yle, Arap'la vuruşurken... Baharın, yazın, çiçeğin yerini, cephelerde barut kokusunun, top gümbürtüsünün, kurşun vızlamasının, oluk oluk akan kanın, kolun, bacağın, kopuk başın aldığını bu Hıdrellez gününde anımsamak istemiyorlar. Ankara'nın Rum'u, Türk'ü, Yahudi'si, Ermeni'si tabak tabak pişirdiklerini birbirlerine sunuyorlar. Bilmeceler soruyorlar, kahkalar patlıyor: "Dağda idim bağ idim / Başı tuğlu bey idim / Eve geldim evlendim / Belimecek bağlandım. Bilemedin, süpürge." Maniler okunuyor, hep beraber zeybek, hüdayda, misket, oynuyorlar. Misket oynarken "Yılan kaydı kamışa," dizesinde kızlar aaalarla kıkırdıyor. Tekrar tekrar sözleri yükseliyor, yaşlılar ar haya kalmadı diye dertleşiyorlar. Delikanlılar, şarabı, rakıyı içtikçe gözlerine kestirdikleri kızları, kuytu bir köşeye atmanın fırsatını kolluyorlar.

İlk Siranuş ayılıyor, sırtüstü dönüyor. Gözleri tavandaki yuvarlak deliklere takılıyor. Kurşun delikleri demişti Ali. "Dedem sıkmış, rakıyı fazla kaçırınca." Dönüp, Ali'yi öpüyor. "Korkuyorum," diyor. Ali gözlerini açmadan soruyor:

"Neden korkuyorsun, biri gelirse diye mi?"

Doğrulup, Siranuş'un memelerinin doruğundaki pembe yuvarlağın ortasındaki goncaları kokluyor.

"Korkma, bu evi yıllardır kullanmıyoruz."

"Ondan değil." Duruyor.

"Peki neden?"

"Siyasetten."

"Ne siyaseti?"

"Sen çok girdin siyasete."

Ali gülüyor, bir taraftandan da kızın gerdanını öpüyor.

"Benim yaptığım siyaset değil, öğrenci cemiyeti."

"Babam cemiyet de bilmezdi."

Ali dudaklarını çekiyor. Siranuş kalkıp giyinmeye başlıyor. Ali de donunu giyip, Siranuş'un yanına geliyor. Tahta sedire çekiyor kızı, kucağına oturtuyor. Kızın saçlarını eliyle tararken konuşuyor:

"Baban gelecek bir gün."

Siranuş Ali'nin elini tutuyor.

"Sen de yalan söyleme. Öldürdüler Onu."

"İnanma her duyduğuna."

"Babana da mı?"

"Babama mı?"

"Evet. Konuşurken duydum. Fırında bir gün un getiren adama, toprağı bol olsun Agop'un, diyordu. Beni görünce susuverdiler."

Ali kıza sarılıyor. Ah anlatabilseydi.

Bir akşam babası eve gelmiş, sedirin üstüne bir cep saati fırlatmış; "Agop'un saati," demişti.

Kocaman Hacı Mehmet Ağa, bıyıklarının ucuna dolan yaşları, işlemeli mendiliyle silerken öküz gibi böğürüyordu. Sedirin üzerinde çorbasını içen Dünya Güzeli Sabire Büyükana kaşığı tasın içine düşürüvermiş, dizinin dibinde uyuyan Gümüş kediciği mavi, yeşil gözlerini sonuna kadar açmış, Kezban ana gaz lambasının fitilini makasla düzeltirken parmağını makasın arasına sokmuş, sofrayı hazırlayan Name, siniyi yere atıvermiş, öğrenci derneğinin bildirisini düzelten Ali kalemi kâğıda saplayıvermişti. Ne olup ne bittiğini daha anlayamadan onların da gözleri dolmuştu babalarının, kocasının ağlamasına.

Sabire Büyükananın gözleri kuruydu.

"Kurşuna dizdiler Agop'u bugün," deyiverdi Hacı Mehmet Ağa höykürmesinin arasında.

Gümüş kediciği titredi, Sabire Büyükananın kucağına sıçrayıverdi.

Şaşkın, kocaman kocaman açılmış gözler, duvarlarda asılı halılarda dolaştı. Yüreklerine çöken kalın, kapkara

sessizlik, birden hıçkırık olup ciğerlerinden boşaldı. Kezban ana, "Vah Agop Ağam," diye dizlerine vurmaya başladı. Kocasının ölümünde bile ağlamayan, Dünya Güzeli Sabire Büyükana elma yanaklarında parlayan yaşları silemedi. Gümüş kediciği göğsüne bastırdı. Sonuna kadar açılmış mavi, yeşil gözler kapanıverdi. Ali ile Name babalarının dizlerine kapandılar.

Hacı Mehmet Ağa, bakışları yerdeki kilimde titrek titrek, duraksaya duraksaya konuştu.

"Bu sabah iki jandarma gelip götürmüş evden. Siranuş'la Ani ağlayarak fırına geldiler. Kızları evlerine gönderdim. Ben hallederim, meraklanmayın dedim. Ermenilerin Hınçak Partisinin Ankara'da gizlice örgütlendiği söyleniyordu, birkaç kişi de tutuklanmıştı. Agop'un Hınçak'la ilgisi filan yoktu, iyi biliyorum. Bir gün dert yanmıştı bana, bu herifler beni rahat bırakmıyorlar Hacı Mehmet demişti. Her gün gelip para istiyorlar. Vermezsen öldürürüz diyorlar. Canıma tak etti, kaçıp gideceğim buradan diyordu, çocuklara sen sahip çıkarsın. Aldırma deyip, üzerinde fazla durmamıştım. Agop'u götürdüklerini duyunca, gidip bildiklerimi anlatayım dedim, bir hata yapmalarından korktum. Ta Sincan'a gittim kırık belimle. Kumandanı gördüm, eski arkadaş, beni iyi karşıladı. Agop benim ortağım dedim. Biliyorum dedi, bir liste çıkardı, bak burada adı var dedi. Hınçak'a yataklık yapmış. Benim elimden bir şey gelmez, askeri mahkeme karar vermiş. Bunu duyunca umutlandım, Agop hiç mahkemeye çıkmadı ki. Kumandan gıyabında karar var dedi. Ortağım diye de görmeme izin verdi, gittim Agop'u gördüm. Karakolun bahçe duvarına dizmişlerdi, beş kişiydiler. Diğer dört adamı Ankara'da hiç görmedim. Bunlar yaktı beni dedi Agop, o adamları gösterip. Saatini çıkardı, sana hatıram olsun diyerek uzattı. Aldım saati. Familyam da sana emanet dedi, südüne göre davran dedi. Ne edelim, yazgı dedi. Sonra kumandan çekti aldı beni.

Çok yalvardım kumandana. Bir umut bekledim karakolun önünde, silah seslerini duyana kadar."

Hıçkırdı yine koca koca başını tavana dikip.

"Agop'un başını yiyenler, o dürzü Ermeni öğretmenlerin attığı tohumlar... Merzifon'un Amerikan okulunda... Neydi adları Kayyan'la Tumayan mıydı? Hani her yere kocaman ilanlar asmışlardı; Ankara'sına, Kayseri'sine, Tokatı'na; Padişah gidecek, başka bir devlet gelip, halkı kurtaracak diye. Hatırlarsın ana, yirmi beş otuz yıl evvel. Tüm Anadolu'yu kışkırtırlardı Amerika'yı isteriz diye."

Sabire Büyükana başını salladı sözlü yanıt yerine solgun gözlerini Gümüş'çüğünden ayırmadan.

"Her ilde Ermeniler nümayiş yaptıydı. Agop ne kızardı onlara, ana, avrat söverdi. Bir Ankaralı Ermeniler karışmadıydı. Anam, ah asamadı hükümet onları o zaman; idam cezası verdiydi mahkeme hem de. Amerika'sı, İngiltere'si ayağa kalktıydı. Dürzüleri, Osmanlı da vapura koyup İngiltere'ye gönderiverdiydi. Onlar ibreti âlem için asılsaydı... Agop'um!..." Koca sesiyle danalar gibi böğürmeye başladı yine.

Herkes önüne bakıyordu. Sabire Büyükananın sesi kurşun gibi geçti başlarının üstünden.

"Cenazeyi gömdün mü?"

Hıçkırıklarını topak yapıp yuttu Hacı Mehmet Ağa.

"İstedim vermediler ana. Yasakmış. Bana da önceden tembih etti kumandan kimseye söyleme diye. Söylersen başın derde girer dedi. Siz de söylemeyin ha, ağzınızdan bir şey kaçırmayın. Evdekilere askere alıyoruz demişler."

Bakışlar, saatin parlayan camı ile Hacı Mehmet Ağanın çatlak dudakları arasında dolaştı. O dudaklar aralansa da, olmaz ya, şaka yaptım deseydi. Bakışlar, dudaklardan umudunu kesince saatin parlayan camına dikildi. Agop'un kalın kaşlarının altındaki uzun kirpikli

gözleri gülümsüyordu. Hep gülümserdi Agop, kızdığı zaman bile, dudaklarının kenarından yukarıya doğru yerleşmiş çizgilerinden kızmamış da, kızmış numarası yapıyor sanılır, kızdığına kimse inanmazdı.

Sabire Büyükana Gümüş kediciğinin başını iki elleri arasına aldı; mavi, yeşil gözlerine uzun uzun baktı:

"Yaa," dedi, "Dünya!... İnsan, yıldız tozu, karışıveriyor karanlığa.

Kemiklerini zorlayarak sırtını dikleştirdi, başından yemenisini çıkarıp attı, çenesini kaldırdı, göğsü hafif açık giysisinin beyaz çıplaklığında beşibiryerdeleri parıldadı.

"Kaldır şunları," dedi, Name'ye, "Kahvemi yap."

Name büyükanasının önünden tepsiyi aldı. Sonra gelip, hazırlamaya başladığı sofrayı; siniyi, sofra altını odanın bir köşesine çekti.

Saat, sedirin üzerinde, Agop'un başı ile duruyordu.

Aralık oda kapısının ardından bir haykırış patladı:

"Kezban hanım, Kezban hanım!."

Hacı Mehmet Ağa kırık belini unutup, saate bir tokat attı, saat fırladı, Name'nin köşeye kaldırdığı sofra örtüsünün altına saklandı.

Kapı açıldı titreyerek.

Gümüş kediciği, Sabire Büyükananın kucağından fırladı, sedirin altına girdi, hemen geri dönüp yumuşak başını yarıya kadar, sedir örtüsünün dantelleri arasından çıkardı, mavi, yeşil gözlerini odanın şaşkınlığına dikti.

Hayganuş kabus gibi içeri daldı. Başörtüsü omuzlarına düşmüş, ayakları çıplaktı. Hacı Mehmet Ağayı gördü ilk, ona doğru yürüdü, adamın ayaklarının dibine kendini attı.

"Söyle Hacı Mehmet Ağa, Agop'umu ne yaptılar? Bu sabah gelip götürdüler. Öldürdüler mi onu."

Kezban ana koştu geldi. Hayganuş'un başını göğsüne dayadı.

"İki kızımla, iki yavrumla mı bıraktılar beni can Kezban'ım? Ah, babasız o kızları nasıl güderim ben."

Haber bomba gibi düştü Yahudi mahallesinin göbeğine. Şarapnelleri bacalardan, pencerelerden yüreklerine saplandı.

Güneydoğuda Ermeni askerler üç yüz Yahudi kızının ırzına geçip, sonra öldürmüşlerdi.

Yahudi mahallesinden yükselen ağıt figan, Ankara sokaklarına kin olup, nefret olup düştü. Yahudiler o gün dükkânlarını açmadılar. Kadını, kızı, Mişon'u, siyahlara bürünüp sokaklarda yürüdüler. Kucaktaki bebeklerin bile kundakları siyahtı. Ağıtları, –Osmanh'ya kulağına mil kaçmış ta Amerika'da duyuldu. Kentte yaşayan altı yüz Yahudinin yürüyüşünü dört bin Ankaralı Ermeni perde aralığından soylarına dışa vuramadıkları lanetle seyrettiler, kapılarını da sıkı sıkıya örttüler. O gün Agop bile fırına gelmedi.

Sinagogta büyük bir yas töreni yapıldı. Dualar edildi, hahambaşı, cemaati, Beni İsrail topraklarına sahip olana kadar sabırlı, soğukkanlı davranmaya davet etti.

Yahudilerin gösterisi, Türklerin içlerine attığı dertlerini depreştirdi. Ermeniler Kars'ı, Van'ı, Bitlis'i, Muş'u, Rusların desteği ile işgal etmişlerdi. Ermeni cephesinden arada sırada gelen mektuplar çıkarıldı, evlerde, dükkânlarda, kahvelerde yeniden okunmaya başlandı. Herkes birbirine haberleri ulaştırdı.

"Bütün köyleri yakıyorlar, erkek, kadın kız, çocuk demeden öldürüyormuş."

"Hamile kadınların doğacak çocukları üzerine kız mı erkek mi diye bahse girip, karınlarını süngüyle deşiyorlarmış.

"Dir bucağında, Ermeni askerleri siper için kum bulamayınca, insanları parça parça edip çuvallara doldurmuşlar, kendilerine siper yapmışlar."

"Benim oğlan da yazdı. Dir'i tekrar bizimkiler ele geçirince askerlerimizin bazıları gördüklerinden akıllarını kaçırmışlar."

"Ermeniler bir köyü işgal edince, bütün bakire kızları köyün meydanında topluyorlar, kirlettikten sonra, bir de memelerinin ucunu kesip, hatıra diye saklıyorlarmış."

"Kürtler, Ermenilerle bir olmuşlar."

"Bitti o iş. Ermeniler beş yüzden fazla Kürt kızını kirletince, Kürtlerin akılları başlarına gelmiş, Osmanlı bi güne bi gün kızlarımıza yan bakmazdı dermişler şimdi."

"Kürt'ü, Türk'ü mü oldu hiç? Osmanlıya hep öldük."

"Çanakkale'de Kürt'ü, Türk'ü mü vardı? Hep öldük."

"Vilayet gazetesi yazıyor bak. Hınçaklar tek Türk kalmayana kadar öldürün emri vermiş askerlerine."

"Soykırım emri almışlar."

Tüm okullar, tüm Sultani kaynıyordu gelen haberlerden. Babası bir Ermeni ile ortak diye Ali'ye bile zaman zaman ters bakıyordu arkadaşları: "Ağabey, Ermenilerle savaşıyor, babası Ermeni'yle ortak," eleştirileri kulağına fısıldanıyordu Ali'nin.

"Bin yıldır beraber yaşıyoruz Ermenilerle Ankara'da," diye karşılıyordu fısıltıları Ali. Ankara'nın adamının dörtte biri Rum, Ermeni, Yahudi. Bugüne bugün hır mı çıktı aramızda?"

Yahudilerin yürüyüş günü fısıltılar bitti, doğrudan hücumlar başladı.

O gün öğrenci derneği alel acele toplandı. Ermeni katliamları konusunda bir bildiri yayımlamayı düşünüyorlardı.

Bazıları bildiri değil, "Nümayiş yapalım," diyordu. "Yahudiler kadar bile mi olamıyoruz."

"Ermeniler'i Ankara'dan kovalım."

"Misilleme yapalım."

"Sakin olun," diye sınıfın mümessili atıldı, iri gövdesiyle. "Misilleme misilleme...Onlar da misilleme yapıyorlar belki. Bin üç yüz otuz bir savaşında Ermeniler'i, Tehcir Kanunu ile padişah Doğudan Suriye'ye sürdüğünde yollarda açlıktan, hastalıktan iki yüz bini kırılmış. Hep misilleme ile gidersek bunun sonu mu gelir? Durum başka şimdi, emperyalist devletler var."

Gürültü, patırtı arasında Ali söze girdi, iri yapılı sınıf mümessilinden cesaret almıştı.

"Arkadaşlar, bunlar, İngilizlerin, Amerika'nın oyunu. Onlar da dünyada güç durumda kalalım diye misilleme yapmamızı istiyorlar. Biz bir bildiri yayımlayarak emperyalist devletleri kınayalım. Doğudaki, Güney-doğudaki katliamların bir soy kırımına dönük olduğunu vurgulayalım ki, bütün dünya öğrensin. Ankara'mızda, Rum'uyla, Yahudi'siyle, Ermeni'siyle yüzlerce yıldır beraber kardeşçe yaşıyoruz. Bu güne değin ne Ermeni, ne Rum, ne Yahudi, ne Boşnak meselesi oldu vilayetimizde. Kız alıp, kız verdik. Kışkırtmalara kapılmayalım. Bu sadece İngiliz'in, Fransız'ın işine yarar."

Öğrencilerden biri oturduğu yerden sesini yükseltti.

"Bir de senin işine yarar. Bizim Ermeni sevgilimiz yok."

Ali konuşmasını kesti. "Ne dedin?" diye laf atan öğrenciye gözlerini dikti. Sınıftan "Boş ver Ali," diye araya girenler oldu. Bazıları laf atan öğrenciyi tuttu. Sınıf birden ikiye ayrıldı, yumruklar konuştu. Sıralar kırıldı. Laf atan öğrenci bacağından bıçakla yaralandı. Kimin vurduğu görülmedi. Ali'nin bir gözü morardı. Kınama bildirisi yayımlanamadı. Toplantıya katılan öğrencilere, okul yönetimi bir hafta okuldan uzaklaştırma cezası verdi. İki gün sonra Ali'nin gözünün neden morardığını soran Siranuş, gerçek yanıtı alamadı. Fırında ekmek küreğini işçinin biri gözüne çarpmıştı.

Bağ evinin ışık görünen çatlak tavanına gözlerini diken Siranuş,

"Devir kötü," diye konuştu.

"Kötü."

Ali, kızın kulak memesini öperken fısıldadı.

"Düzelecek, her şey düzelecek. İnan bana."

"Tek güvenim sensin. Sensin ama, ya Bekir ağabeyine bir şey olursa..." Hıçkırmaya başladı. "O zaman istemez anan, baban beni, Müslüman olsam da."

Ali sıkıca sarıldı kıza.

"Ona bir şey olmaz meraklanma. Aslan gibidir; düşman kaçar önünden."

Düşman demişti. Düşmandı Ermeniler...

Siranuş'a baktı, kızda bir tedirginlik yoktu. Bekir Efe'den de aylardır haber alamıyorlardı. Ali'nin içinde bir yeri yandı.

"Sıkı sıkı sarıl Ali'm, bırakma beni."

"Bırakmam."

"Bizi kimse ayırmasın."

"Kimse ayıramaz."

"Kimse ayıramaz!..."

Dizlerinin üzerindeki lavanta kokulu Siranuş, "Yalan, söyledin," diyordu. "Ayırdılar işte." Ölümdü bu. Ölüm ayırıyordu. Hüseyin'i de ölüm ayırmıştı Narin'inden.

Tavana yakın pencere gibi deliklerden giren ışık önüne düştü. Bu ışık da ölümdü, ölümün habercisi ışık. Gök yüzü ağarırken gelecekler, adını okuyacaklar, dışarıdaki ışığı göremeyecek bile. Gözleri sevdiklerini arayacak, hiçbirini bulamayacak, darağacında sallanan ilmiğe bakacak, kollarından tutup sehpaya çıkaracaklar, bacaklarının gücü mü kalmayacak? Ramazanlarda davul çalan, her bayramda bahşiş isteyen çingene olacak belki boynuna ilmiği geçiren. Tanıyacak onu. Onun da merhameti vardır, fazla can çekişmesin diye düğümü tam yerine

oturtacak. Hayır, önce hoca gelecek, iman tazeletmek isteyecek, kelimeyi şahadet getirmesini söyleyecek, duyacak mı hoca efendiyi? Hoca efendiyi...

Hoca Rıfat Efendi. Müftü Rıfat Efendi. Kuvayi Milliyeci Rıfat Hoca.

"Asacaklar hepimizi. Asacaklar."

I

Name, Siranuş, Fatma sof kumaştan kırmızı, sarı yeşil feraceleriyle kışa öpücükler gönderen kasımpatı tarlası gibi açmışlardı. Bekir'le Ali pürsilah, efe giysileri içindeydiler. Oğlanlar büyükanalarının ellerini öptüler.

Dünya Güzeli Sabire Büyükana, "Ne oluyor?" diye meraklandı. "Düğün-dernek mi var?"

Kezban ana yanıtladı kaynanasını: "Seymen Sancağı dikildi anne."

Hırçınlaştı büyükana.

"Deli misin sen, Seymen Sancağı kızılca günlerde dikilir."

Bekir'le Ali gülüştüler. Kezban ana oğullarına hayran hayran bakarak konuştu.

"Bugün de kızılca gün anne. Konguru paşası geliyor. Oğulların Konguru paşasını karşılamaya gidiyorlar. Memleketi düşmandan kurtaracak."

"Kim bu Konguru paşası?"

Bekir annesini düzelti. "Kongre paşası." Büyükanaya döndü.

"Mustafa Kemal Paşa geliyor bugün büyükana."

"Asker toplamaya mı geliyor?"

"Yok büyükanam, inkılap yapacağız, inkılâp"

"Ne inkılabıymış bu? Hakanı mı devireceksiniz? Hısımımız olur bizim Yahya Galip, ayıptır."

"Onu biz seçtik ana hakan diye valinin yerine, niye devirelim? O da bizimle beraber, başımız sayılır. Bak büyükanam, Ankara, İstanbul'dan ayrıldı gayrı, bizim

hakanımız var, İstanbul'un da padişahı. Osmanlı bitti büyükana, Osmanlı parçalandı."

"Osmanlı biter mi hay oğlum? Osmanlı'nın oyunudur bu, Osmanlı da oyun çoktur. Osmanlı'ya karşı gelinmez hay oğul."

"Gelinir büyükana, Koca Rusya'da çarı attılar ya."

"Deli Petro'yu mu?"

Ali ile Bekir gülmeye başladılar.

"O çoktan öldü büyükana."

Büyükananın yanakları al al oldu, kızgınlığı artmıştı.

"Arsız arsız gülmeyin, bana mı öğreteceksiniz, Deli Petro öldüyse soyu duruyor, Osmanlı gibi. Rusya'ya bolşeviklik geldi, gazeteler yazıyor ya. Din de elden gitmiş. Siz de mi bolşevik oldunuz? Bir de Ruslar'a satın memleketi. Söyleyin bakayım, halife efendimiz ne olacak?"

"Anacığım din herkesin vicdanında, niye elden gitsin? Padişahın eli kolu bağlı düşmanla. İstanbul'da düşman var, padişah da düşmanın buyruğu altında. Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya göndermişti padişah, O da şimdi bizimle birleşmeye geliyor."

"Asker toplamaya geliyor?"

Sustular, hiçbiri yanıtlamadı büyükanayı.

"Rıfat Hocanın işi değil mi bu? Boyu devrilsin, hep münafıklığa erer aklı. Çeteye de soktu sizleri, biliyorum, siz bana söylemeseniz de. Şimdi de o paşaya mı haber saldı? Ne işi var benim oğullarımın, rahmetli erimin, Kızıl Ali'min gavur memleketlerinde."

"Bu öyle değil büyükana, şimdi gavur Türkiye'de. Paşaların değil, halkın savaşı bu büyükana."

Kızgındı büyükana. Sert sert baktı Bekir'e.

"Sus, diklenme bana, biliyorum. Yahya Kaptana giderken de öyle dedin. Ölmeden döndün diye yüreğimiz kaymak tutarken, kalktın Kuvayi Milliye'ye gittin. Peşinden Name'mle Fatma'yı da sürükledin. Kaç gün oldu

Kuvayi Milliye çetesinden döneli, bir hafta mı, söyle bana? Deden de böyle gitti; başlarına taş düşecise paşalarla, hocalar Osmanlı mülkü gidiyor, yetiş ya Ümmeti Muhammet diye alıp götürdüler Moskof ellerine. Dönen oldu mu, deden döndü mü?"

Sabire Büyükananın al yanakları soluverdi, göğsünün üstüne bir ağırlık çöktü, gömleğinin düğmelerini açtı, yemenisi başından çıkarıp aldı, uzun örgülü saçları beline düştü. Eliyle yüzünü yelpazeledi.

"Ne oldu büyükana?" diye sordular.

Name iki eliyle yelpazelemeye çalıştı.

"Hiç, yüreğim daraldıydı, geçti. Ah sağmış diye haberler gelirdi önceleri, esir düşmüş, bir Rus kızıyla evlenmiş derlerdi, çoluk çocuğa karışmış derlerdi. İnanmam ya, doğruysa, teneşir temizler inşallah. Hadi gidin bakalım gelen paşayla, Konguru paşasıyla, adını da hiç duymadım ya, ne biçim paşaysa, bakalım dönecek misiniz? Bağrımıza basacak taş da kalmadı Ankara dağlarında, kırdıra kırdıra padişahın paşaları yavrularımızı."

Dinleyen yoktu Sabire Büyükanayı.

Bekir, "Bir halı ver ana," dedi. Kezban ana oğluna baktı, ne yapacaktı halıyı? "Her haneden bir hah," diye ekledi Bekir, "Paşanın yoluna serilecek."

Name koltuğunun altında hazır duran halıyı uzattı.

"Biz babamızı bekleyeceğiz ağabey, beraber gideceğiz."

Davullar gümbürdüyordu bin dokuz yüz on dokuzun Aralık ayının yirmi yedinci Cumartesi günü, Ankara'nın aşağı yüzünde, yukarı yüzünde, Kalesi'nde, Namazgâh'ında, Ulucanlar'da Sarı Ahmet'in Seymen kahvehanesinin önünde. Kimi atlı, kimi yaya binlerce kişi, kış güneşinin vurdumduymazlığında, şehirde dalgalanan İngiliz, Fransız bayraklarını görmeden, yüreklerinin sıcaklığında terliyorlardı.

'Konguru Paşası' geliyordu.

Kezban ana oğullarının arkasından baktı. "Allah korusun, kırkbirkere maşallah." Parmağını bahçe kapısına üç defa vurdu. At salsan koşacak. Aşhaneye girdi. Kızlar da gidiyordu. "İş başa düştü," diye söylendi. "Eh gençler eğlence var sanıyorlar."

Davulların sesi, uzaktan da olsa hoş gelmiyordu Dünya Güzeli Sabire Büyükanaya. Cezvesini mangala sürdü, külün içine iyice oturttu. Pencere içinden okkalı fincanını aldı, mangalın kenarında hazırladı. İyice karıştıra karıştıra kahvesini pişirdi. Gümüş tabakasından incecik sardığı sigaralardan birini çıkardı, ucunu hafifçe diliyle ıslattı, küçücük maşası ile mangaldan bir köz alıp, yaktı. Köpüğünü höpürdeterek bir yudum çekti kahvesinden, bir nefes de duman. Gümüş kediciği kırmızı dilini çıkarıp yalandı. Sabire Büyükana serçe parmağını fincana soktu, parmağına bulaşan kahveyi Gümüş'ünün ağzına uzattı. Yaladı kediciği kırmızı diliyle, mavi, yeşil gözleri ışıldadı. Büyükana gülümsedi bu gözlere. Yumuşacık yumağı alıp, pencere içine koydu.

"Otur şöyle karşıma da konuşalım birazcık, uslu durursan telve de vereceğim."

Kahvesinden bir yudum çekti, bir nefes de duman.

"Ya işte böyle Gümüş kediciği, yine bir paşa geliyor asker toplamaya. Mırıldanma öyle anlıyormuş gibi, belki de anlıyorsundur. Anlamaz mısın hiç, bilirsin bu evi benden iyi, kaç göbek geriden geliyorsun, annen anlatmıştır sana mırıl mırıl. Ah Gümüş'üm, sizin de soyunuz, Ankara'nın adamı gibi tükenmeye başladı. Sokağa bakıyorum da senin gibi kardan beyaz upuzun tüylü kedicikler göremiyorum eskisi gibi. Senin ensendeki akpak yaka gibi boyun kürkün hiçbirinde yok. Nasıl olsun, Allah'ım seni öyle yaratmış, bembeyaz tüylerini kabartmış boynuna yaka gibi oturtmuş. Şu gözlerinin rengine bak, biri mavi, biri yeşil, bazen de o mavi gözünü sarı

görürüm inan bana. Dünyada iki renk gözlü kedicik bir dahi yokmuş Ankara kedicikleri gibi. Gel bir okşayım seni de avuçlarımın içine can gelsin. Al birazcık kahve de dinle beni. Bak duyuyorsun değil mi davul seslerini? O zaman da vurmuşlardı davulun tokmağını Tellal İbrahim'le Hüsnüler'in Osman. Moskof saldırmış Osmanlı toprağına, kadınları kızları kesermiş Kafkasya'da mı, Erzurum'da mı?

"Hadi!... Ankaralı askere. Yaa, adam var Ankara'da o yıllar. Kışla meydanına gittik, karınca gibi kaynıyor gençler, ayaklarının dibine güneş ışığı düşmüyor; kara topraktan fışkırmış buğday başakları sanırsın da, Rabbime şükürler, ne gür vermiş mahsulü dersin. Analar, babalar, fidan gelinler, kiminin kucağında bebesi çepe çepe sarmışlar ovayı, başlarını dikerler bir kez daha görmek isterler askere salıverdiklerini. Davullar vurur, onlar zeybek oynarlar, paşaların subayları aralarında dolaşır sıra yaparlar. Sıra yaptılar da, sıranın başı üç saatlik yola ulaştığın da, sıranın sonunda kalan Kızıl Ali'min elini bir daha tutuverdim. O da bebesini okşadı, oğlana iyi bak dediydi. Daha sekiz, on yaşındaydı Hacı Mehmet'im. Yayan yapıldak yürüyüp gittiler Moskof'u vurmaya. İki yüz bin kişi demişlerdi yola çıkanları. Ah Gümüş'üm ah, benim bebeliğimde Ankara'da yüzden fazla saray vardı kocaman kocaman. Bir Kederzede Sarayı vardı ki, tepesine bakınca, adamların başından fesi düşerdi. Kuleli kuleli. Sarayın beyi bir gün yılancık hastalığına tutulmuş, rica minnet anamı okusun diye çağırmışlardı. Biz yılancık hastalığının ocağıyız, anam bana da el verdi, ben de Name kızıma verdim. Neysem, eve dört atlı fayton geldi, anamla gittik. Beyin tam kasığında yılancık. Anam irkildi, adam yaşlı, yine de utandı zahir. Sabire okusun dedi, ben bebeyim ya. Adam kasığını açtı, kızarmış da kızarmış, kızıl kızıl da parıldar. Elimi sürdüm, kora değmişim gibi. Bey sancıdan uğunuyor.

Bildiğim namaz surelerini okudum. Hadi geçmiş olsun, biz gidelim dedi anam, akşam gelir bir defa daha okur Sabire. Bey, isterseniz akşama dek burada kalın, yorulmayın diye ısrar etti, biz de kaldık. İşte o zaman gördüm sarayın içini. Selamlığın da, haremliğin de duvarları, tavanları hep altın varak süslüydü. Bir endam aynaları vardı, boyu on arşın gelirdi. Möbleyi sorma gayrı. Perdeleri atlas kumaştan, tavandan tabana değin. Uşaklar vızır vızır. Yetmiş odası var demişlerdi uşaklar. Yemekler yedik, kuş sütü eksik sofrada. Çatal, bıçak, kaşık getirdiler bize, hepsi de gümüş. Çatalı ilk kez orada gördüm. Beyin uşağı çatalı nasıl tutacağımı öğretti bana. Çocukluk bu ya, eve dönünce, ille de çatal alın bana diye tutturmuştum. Servet var da saadet yok. Beyin karısı, İstanbul'dan gelen bir misafiriyle, iki çocuğunu da alıp kaçmış. Dünya güzeli bir Çerkez kızıymış karısı. Bey yalnız kalmış, ahali de sarayın adını Kederzede koymuş. Uzatmayalım, biz o gece de orada kaldık. Üç kez okuyacağım ya, âdet böyle. Yer yatağı yok, pirinç karyolalara puf puf yün yataklar serilmiş, kuş tüyü yorganlar örtülmüş, yüzleri ipek miydi, sof mu bilemem şimdi. Sabah namazın da kalktık, ben beyin odasına okumaya gittim, bey gülüyor, ne şiş kalmış, ne kızarıklık, ne sancı. Kahvaltıdan sonra ayrıldık. Bey bir kese altın uzatmaz mı? Anam yok dedi. Bizim ocağımız, Allah rızası için okur. Almadı keseyi. Akşama baktık ki, iki tava etli pilav kel İbrahim'in başında mahalleyi mis gibi kokuta kokuta geldi. İki tepsi de baklava. Bir de teşekkür mektubu. Anam ne tavadan, ne baklavadan yedi. Bana da yedirmedi. Yersek, Allah rızası bozulur, o hastalık bize de geçer dedi. Etli pilavı, baklavaları mahalleliye dağıttık. Lafı çok uzattım değil mi? Nerden nereye geldik. Demek istediğim o zamanlar, saraylarımız, konaklarımız vardı, birer birer yok oldular. Kimilerinin sahibi göçtü, kimileri savaşlarda öldü, sahipsizlikten, bakımsız-

lıktan yıkıldı, kimi konak, saraylar da yangınlarda kül oldu. Yollarımız hep taş kaplıydı, yürürdün yürürdün ayağına toz bulaşmazdı. Ya şimdi her yan toz. Sokaklar kambur mambur. Üç yüz altmış mahalle var derlerdi Ankara'da. Otursam tek tek sayarım bugün kaç mahalle kaldığını. Evlerimiz de insanlarımız gibi azaldı.

"Ya, böyle işte, askere iki yüz bin kişi çıkıyordu Ankara sancağından o devirde. Yıl kaç şimdi? Bin üç yüz otuz beş değil mi? Kızıl Ali'm askere gidip dönmeyeli kırk iki yıl oldu, doksan üç savaşı denilene. O gitmeden iki ay önce mi ne, nüfus sayımı yapmışlardı da, Ankara Sancağı bir buçuk milyon çıkmıştı. Yüz elli binden fazla daRum'u, Ermesi, Yahudisi vardı. Esas nüfusumuz tam olarak bilinmezdi, Osmanlı yalnız erkekleri sayardı, on altı yaşından büyük erkekleri, kadını kızı adam yerine koymazdı onlardan asker olmaz diye savaşa göndereceğini sayardı, ya Gümüş kediciği. Şu gördüğün Ankara şehrinin insanı da yüz elli bin derdi Kızıl Ali'm. Niye şimdi değil mi? Al bir parmak daha kahve de, dinle: Ankara köy oldu köy. Otuz, kırk yılda yirmi bine indik yüz elli binden. Şaştın değil mi? Rus savaşı dediler, iki yüz bin kişi. Kim döndü? Babacığın, Kızıl Ali'm döndü mü? Yitip kaldılar Moskof ellerinde. Oğlunu bir daha göremedi yiğidim. Ben de babamı hiç bilmem ya, O askere alındığında anamın karnındaymışım. Kırım illerinde kalmış rahmetli.

"Ali'm dönmeyince, şehit karısı oldun dediler bana, Mekânın cennet dediler. Eh şehit kızıydık, bir de şehit karısı olduk. Mekânımız çifte cennet oldu. Güldürme adamı, genç yaşında şehit karısı oldum diye kıvan. Ne gözyaşım durdu, ne içimin yangını...

"Bu millet böyledir işte, yirmi beş, otuz yaşın ateşi, nasıl kavurur insanı bilmezler. Tutuştum yıllarca alevler içinde. Her yanımda çıbanlar çıktı, soğan közleyip koydular yaralarıma, neye yarar ki? Bazı geceler Kızıl Ali'mi

rüyamda görürdüm, koynuma girerdi. Ertesi gün çıbanlar sönerdi, Gördün mü şoğan yaradı, derlerdi. Ben derdime neyin yarar vereceğini bilirdim ya, söyleyemezdim ki... Şimdi de görürüm yılda bir iki; yatmaz benimle gayrı, yaşlandım, güzelliğim kalmadı.

"Ah öleceğini bilseydim evlenir miydim Onunla? Bütün Ankara'nın delikanlıları evin önünden resmi geçit yapardı, nameler yazarlar, okuyucu, bohçacı kadınlarla gönderirlerdi. Adımı dünya güzeline çıkardılardı. Mırlama, sen de dünya güzelisin Gümüş kediciğim. Benim gönlüm önceleri, Yağcıların oğlundaydı, O da efelik yolunda bıçaklanıp ölüverdi baharında. Babanın at üstünde duruşuyla, yeşil yeşil bakışı yok muydu, beni gönlümden vurduydu.

"Sus bak, sana bir şey diyeceğim, sırdır ha, bir gerdeğe girdik üç gün çıkmadık, sus miyavlama öyle, kuyruğunu da indir, söylediğime pişman etme beni, utandım vallahi. Şimdi böyle erkek kaldı mı diye söyledim. Tam kalıbının adamıydı. Bu kapı niye böyle yüksek? Boyuna göre yaptırmış da ondan. Ellerini yumruk yaptımı on okkalık balyoz olurdu, kocamandı. Aramızda kalsın her şeyi kocamandı. Suss!... Askere gidene kadar adam işi gücü bıraktı, evden çıkmadı desem yalan olmaz. Kaynanam günde üç kez gelip, kapının dışına bize yiyecek bırakırdı. Evliya gibiydi rahmetli; bizim aşhanede bir evliya dede var ya, aşhanemizin bereketi; sen görmüşsündür onu, sana görünür, sen de meleksin, tıpkı onun gibi iyi yürekliydi kaynanam; kapıyı hafifçe tıklar, yemekleri bırakır, çeker giderdi. Hacı Mehmet'imi bile o büyüttü, adamın azgınlığından oğlana bakacak zamanım yoktu ki. Tavuk tüyü ile iki bebe de düşürdüm, ikincisinde bir kan geldi ki sorma, öldüm dirildim, otacı cerraha zor yetiştirmişler. Yıllar nasıl geçti bilemedim, o askere gidene kadar. Sonra işler bana kaldı mı? Tatlı su frenkleri, Venedikli tüccarlar kapıya dayandı. Armut isterler, buğday

isterler, tiftik isterler. Armut deyip geçme, bizim kırk çeşit armudumuz olur. Abbas armudu mu dersin, Bey armudu mu, Destebasan mı, Şekeroğlan mı istersin, Dikenli armudu mu, Kış armudu mu, Balbudak mı istersin? Yerken ağzının kenarlarından şıpır şıpır suyu akar. Kırk tane kadın, kırk günde zor ayırırlar çeşitlerini. Bilmez misin avluya kağnılar, arabalar, atlar, eşeklerle armutlar yığılır, küfelere yüklenip, İstanbul'a, İzmir'e gönderilir. İyileri hep İstanbul'a gider; beyler, paşalar yesinler diye.

"Nasıl da gülersin, bıyıklarını zıplata zıplata. Her neyse, örttüm başıma sof ipeği çarımı, gittim Bedesten'e, Kızıl Ali'min dükkânına oturdum. İşleri de çabucacık öğrendim. Gidiş o gidiş işte, Hacı Mehmet'im büyüyene değin. Fırınlarda hiç zorum olmadı, toprağı bol olsun Agop'un babası Garabet, çalıştı, kazandı, paraları getirip kucağıma attı.

"Ya işte, gençliğim böyle aktı gitti Gümüş kediciği. Niye evlenmedin diye sorarlar bana. Evlenecek zaman mı vardı? Hem Kızıl Ali'm çıkar gelirse, işlerini koyduğu gibi bulsun istedim. Bakarsın çıkar gelirdi günün birinde. Niye gelmesin ki şehit kâğıdı göndermedi paşası, kayıp dediler, esir düştü dediler, evlendi Rus kızıyla dediler, hiçbirine inanamadım. Aklım, öldü der de, gönlüm inanmaz. Çıkar gelir mi dersin bir gözü mavi, bir gözü yeşil, dünya güzelim, söyle bana? Söyle gelir de de, şu batasıca ömrüm biraz daha uzasın. Dünya gözüyle bir daha göreyim Kızıl Ali'mi.

"O tellal bağırdı ya kurası çıkınca, hiçbir şeycik anlamadım; düğün var gibiydi, bir hafta davullar çaldı, sinsinler oynandı geceleri, güldük eğlendik. Aşkerlik diyarı soğuk olur dediler, iki gecede en has tiftikten iki kazak ördüm. torbasına elimle işlediğim çarkıfelek, kâtip çimçiği, baklava dilimi işlemeli çoraplardan koydum. İçine kimseler görmeden nameler düzdüm.

'Ne hoş olur şu Ankara'nın şarabı,
Hovardalar süslü giyer çorabı,' diye.

"Gülme, Gümüş kediciği gülme, doymadan gönderdim Ali'mi ölüme, padişahın paşaları ünlerine ün katsınlar diye.

"Ah bilmezler onlar, her insanın küçük bir dünya olduğunu. Et, kemik sanırlar insanı. Tanrı'm insanı niye yarattı? Kendi güzelliğimi göreyim diye. İnsan insana, ağaç ağaca, hayvancık hayvancığa kutsaldır. Hepsinde Rabbim vardır. Kimseciklere anlatamıyorum derdimi senden başka.

"Yine bir paşa geliyor işte ünlenmeye. Bolşevik paşası olmasın bu? Enver Paşa Rusya'ya gitti, bolşevik oldu dedilerdi. Ne de yakışıklı erkektir o. Görmedin mi fotoğrafını? Görmüşsündür, şu sofada asılı çerçeveli fotoğraf, işte o. Ne diye asarlar ki paşa resmini? Bu paşa da Enver'in arkadaşı olmalı. Bak, adamın ayaklarının dibine, geçtiği yollara halı sereceklermiş. Hadi alın görün hayrını. Bu paşalar; bıkmaz, usanmazlar, doymazlar gencecik kuzuları öldürtmeye. Bak Hacı Mehmet'imin beli kırık kaldı. Kuş uçmaz kervan geçmez Muş'lara gönderdiler. Ne o? Ermeni'ler isyan çıkarmışmış. Paşaların icadı. Kıçlarına çomak battı da mı bu insanlar isyan çıkarsınlar?

"Hacı Mehmet'im gidince, başıma kaldı mı Kezban gelinle, iki çocuk; Bekir beş yaşında, Name kız da daha ikisinde, Ali'm ana rahmine bile düşmemiş. Ne yeyip, ne içersin, Hadi yine dükkâna. Dayan Sabire kadın dayan, dayanabilirsen. Baban şehit düşmüş, kocan gidip gelmemiş, bir de Kızıl Ali'min armağanı yiterse ben ne yapardım? İki çocuk, bir gelinle. Bir gün çıka geldi Hacı Mehmet'im, kaçıvermiş Konya'dan birliği geçerken. İki gece kaldı, yundu yıkandı, yavrularını bağrına bastı, öptü, kokladı. Eh Kezban gelinin yangınlığını da aldı. Sonra trene bindirdik, gönderdik İstanbul'a. Daha yeni yapılmıştı tren yolu, cennet mekân Abdülhamit Han yaptır-

mıştı. Hani derler ya, sahandaki tirit, elden gitti Girit diye işte o zamanlar. Mehmet'imi Yunanistan'a yollamışlar İstanbul'dan, Muş az gelmiş ola ki. Bir Ethem Paşası varmış, Mehmet'imi yazıcı yapmış, okumuş diye. Benim aptal oğlum istememiş, ille cepheye gideceğim demiş. Paşa da bırakmış. Hep anlatır Mehmet, Dömeke diye bir yerde meydan savaşı vermişler, Yunan gavurunu yenmişler ya, Mehmet'imin de beli kırılmış, açlıktan ölmüş askere ekmek dağıtayım derken. Gönderiverdiler Ankara'ya sedyeyle. Ne yapsın beli kırık adamı paşalar? Bu savaşlar böyledir, kimin yendiği, kimin yenildiği belli olmaz; acısı sonradan çıkar.

"Gitmediğimiz kırıkçı çıkıkçı kalmadı. Altı ay içinde ayağa kaldırdılar aksaya aksaya yürüse de. Eh, buna da şükür dedik, ölüm kâğıdı gelmedi ya. Bitmez bu ölümler Gümüş kediciği. İşte Bekir'le Ali yine gittiler Konguru paşasını karşılamaya. Bakalım o paşa da ne ölümler getirecek? Bekir'ime kurşun işlemez de, ya Ali'm? Ali'm kuzucuk yaşında, bir çete bildi sadece... Bir şey olursa erimin adı ağzımın tadına, bu dünya çok gelir bana, Gümüş'üm de Gümüş'üm."

"Haberler iyi mi Ali?"

Cafer Ağa yanına çömelmiş, ayrımına varamıyor. "İyi ağam, iyi," deyip, mektubu ceketinin cebine koyuveriyor. Dizleri hafifliyor Siranuş cebine girince. Dağılan lavanta kokusunu derin derin içine çekip, Cafer Ağaya gülümsüyor. Ahırın loşluğunu karartan tutukluların ıslak, ekşi postal kokusunu yeniden duyuyor. Siranuş yok artık, kömür karası gözlerinin sıcaklığı ısıtmıyor, ceketinin düğmelerini ilikliyor, üşüyor.

"Keyfin yerine geldi mi?" diye soruyor Cafer Ağa. Ali yine gülüyor adamın gözlerinin içine bakarak yanıt yerine. Bu ağa insanı rahatlatıyor, yokluklara alışmak zor da olsa.

Gümüş tabaka ışıldayarak ortaya çıkıyor; Cafer Ağa usta parmaklarla iki esrarlı sigara sarıyor; biri ince, biri kalın. İncesi dizlerinin üzerinden Ali'nin dizlerinin dibine düşüyor.

Dudaklarında da ince bir gülücükle Cafer Ağa ayağa kalkıyor. "Ben şu uşaklara bir bakayım," diyor ama, gidemiyor. Koğuşta bir uğultu esiyor, akşam yeli gibi. Bazıları ayağa fırlıyor, yelin içinde savruluyorlar bir sağa, bir sola. Biri koşarak geliyor.

"Ağam," diyor "Kırşehirli kaçmış, Kırşehirli Hüseyin kaçmış."

Ali, Cafer Ağaya bakıyor, Cafer Ağa Ali'ye bakıyor; göz bebekleri kısılıyor önce endişeli; "Nasıl olur? Kemikleri çürümeye başlamıştır." Kaçmış, yetiyor tek sözcük, endişe geçiyor göz bebeklerinde, büyüyorlar, sevinçli ışıkları, bir yakıp, bir söndürüyorlar.

"Ne diyorsun lan?"

Koca Cafer Ağa, muştuyu getiren adama sarılıyor, dönüp Ali'ye sarılıyor; koğuştakiler birbirlerine sarılıyorlar, şapır şupur öpüşüyorlar.

"İpten sıyırdı ha?" diye Cafer Ağa katıla katıla gülüyor, Ali gülüyor, adam gülüyor, ahıra bir gülme salgını yayılıyor. Herkes gülüyor. Kasıklarını tutanlar, çişini donuna kaçıranlar, kendini yere atanlar oluyor, bir panayır şamatası sürüp gidiyor. Çok gülenlerden bazıları, hüngür hüngür ağlamaya başlıyor, ellerinin tersiyle yaşları siliyorlar. "Aferin Yozgatlı'ya, taşşaklıymış," sözleri duyuluyor. Kaçan Hüseyin... Yozgatlı jandarmaya ne oluyor? Birileri bir şeyler biliyor ama, ağa oralı değil, nasıl kaçmış diye sormuyor.

Haberi getiren adam, çevresine bakınıyor, şu şamata bitse de anlatsa. Sonunda dayanamayıp ağzını açıyor:

"Yozgatlı götürüyormuş Hüseyin'i ipe, bir başka jandarmayla. Yeni gelmiş o jandarma, acemi. Yozgatlı o jandarmaya, sen burada bekle bizi, şunu bir korku çişine götü-

reyim demiş, yan sokağa dalmışlar Hüseyin'le. İki dakika sonra anam, anam diye bağırmaya başlamış Yozgatlı, bir el de ateş etmiş. Acemi jandarma koşmuş gelmiş, Yozgatlı yerdeymiş, yetiş demiş, taşşaklarıma tekme attı, kaçtı, şu tarafa gitti, koş peşinden. Acemi oğlan koşmuş koşmuş, kimsecikler yok. Dönmüş gelmiş ki Yozgatlı da yok."

Biri atılıyor:

"Öyle değil, yan sokağa dalmışlar ya bizimkiler, acemi beklemiş durmuş, çişten dönecekler diye. Beş dakika, on dakika, ne gelen var ne giden. Olacak gibi değil, onların daldığı sokağa girmiş, çiş yapılabilecek köşeye, bucağa bakmış, kimsecikler yok. Bağırmış, çağırmış, nafile. Bir el ateş edende o, belki de korkudan."

Yozgatlıya övgüler sıralanıyor: "Oğlan bıkmıştı idam seyretmekten, ölü görmekten, insan savaşta bile bu kadar ölü görmez yahu. Erkek adammış doğrusu, onu doğuran ananın ayaklarını öpeyim. Ben öyle adamın taşşaklarını yerim."

"Son günlerde jandarma sayısını ondan artırmışlar. Saklı tutmuşlar, aman tutuklular duymasın demişler, on gün mü ne geçti, çıktı kokusu işte."

Cafer Ağa, "Yahu," diyor, "Bu sabah jandarmanın biri yanıma gelip, Hüseyin, Hüseyin diye fısıldıyordu da, ben de kahrımdan dinlemiyordum adamı, haberi varmış meğerse."

Ali de anımsıyor hemen. Helanın kapısında mektubu getiren jandarmanın da Hüseyin, Hüseyin dediğini. Siranuş, kafasını, kulaklarını, gözlerini doldurunca, tek bir sözcüğü bile algılamaya olanak var mıydı? Cafer Ağa yüreği kıpır kıpır oynak, yatağına uzanıyor. Yerdeki, ince sarılmış sigara Ali'ye gülümsüyor. Cafer Ağanın hediyesi bu. Biliyor Ali, özellikle düşürdüğünü biliyor. Alsa mı? Yaksa mı? Hiç deneyimi de yok esrarlı sigarayla. Cebinden yavaşça Rus kibritini çıkarıyor. Şu Cafer Ağa insan, rahatlatma uzmanı.

Bir mahşer ki ne mahşer? Dünya kalkmış da, Ulucanlar'daki Sarı Ahmet'in Seymenler kahvesinin önündeki meydana konmuş. Atlar kişniyor, yerinde duramayıp şaha kalkıyor, yayalar bir o yana bir bu yana seyirtip duruyor. Davullar da bir vuruyor ki, beşi, onu, ellisi birden, gümbür gümbür.

Dudaklarda, yüreklerde kısacık, ılıcık bir cümle:

"Konguru Paşası geliyor."

Ali görüyor Bitikli Cafer Ağayı önce, atının üstünde dik mi dik, yiğit mi yiğit. Ardında kırk atlı, pürsilah.

Gidiyorlar iki kardeş, Cafer Ağaya, "Hoş geldin," diyorlar. Daha bir hafta evveli yemeğini yiyip, rakısını içmişlerdi Ağanın Bitik köyünde:

"Mustafa Kemal Paşa geliyor Ağa, Rıfat Hocanın, Hakan'ın selamı var, büyük bir karşılama merasimi yapılacak. Çevre köylere haber salsın diyor, bizi ondan gönderdi sana, davetlisin," diyorlar. "Acelemiz var, daha Çubuk'a geçip, haber salacağız tüm köylere."

Ağa bu... Bir gece yatmadan, yemeğini yemeden gitmek olur mu?

Akşam anlatıyor Cafer Ağa; son Trabulusgarp'da görmüş Paşayı. Balkan Savaşı'ndan terhis olduktan sonra, daha yatağını ısıtmadan kurası çıkmış; hadi, Harbi Umumiye'ye. Vuruşmuş durmuş, Kafkas'ında, Suriye'sinde.

"Sizin evde misafirdik Ali'm, bizim eksik etekle nişan kesilmiştik. Balkan'dan yeni dönmüşüm, iki yıla yakın dövüştükten sonra; düğün dernek vakti geldi diyorduk gayrı. Kezban anan, Bekir ağanla çarşıya çıkıp altındı, gelinlikti, şekerdi, şuydu buydu alışveriş yapacaktık. Bir sabah uyandık, davullar vuruyor.

"İyi haber, güzel haber, can haber her evin, her odanın kapısından, penceresinden kuşun kanadında miski amber saçarak dört yana doluyordu.

"Batasıca Balkan Savaşı bitmiş, gaziler yarından itibaren dönmeye başlıyorlardı.

"Aman Allah'ım bir telaş, bir neşe, bir türküdür tutturmalar, tencereler, kazanlar ateşe konuyor, Ankara tavaları sipariş ediliyor, un helvaları pişiyor, hocalardan mevlit için gün alınıyor, sandıklar açılıyor, mis gibi sabun kokuları uçuşuyor, gidenlerin temiz urbaları çıkarılıyor, kızlar, gelinler ellerine, ayaklarına, kına yakıyor, raslıklar, sürmeler çekiliyor, ak saçlar da kınaya bulanıyor, analar, babalar, bacılar, yavuklular, sözlüler gözlerinden pırıl pırıl sefa incileri döküyor.

"Sürülmeyen tarlalar sürülecek, bakılamayan bağlar, bahçeler bakılacak, yine karagevrek üzümleri, gül üzümleri razakiler, parmak üzümleri, beyaz üzümler, kara üzümler asmaları süsleyecek, pekmezler kaynatılacak, şaraplar kurulacak, armutlar göğerecek, arılar ballarını verecek, tiftik keçileri, koyunlar kırpılacak, sof tezgâhları çalışacak, tabahlar derilerini işleyecek, dükkânlar açılacak, kavaflar meslerini, yemenilerini, iskarpinlerini, fotinlerini üretecek, demirciler demirlerini döğecek, kuyumcular altınlarını, gümüşlerini gelinlerin, kızların kollarına, parmaklarına, boyunlarına, bellerine yakıştıracak, Kibar Yahudi Salomon Efendi yaldızlı, renk renk, pırıl pırıl incik boncuğunu kapısına asacak, Akköprü'deki Baba Boğuz çorbacısı meyhanesini açacak, üst kattaki odalarına yeni kızlar getirecek, Mevlevi dervişleri ayinlerine başlayacak, Rufai dervişleri bir başka aşkla şişleri yanaklarına sokacak, Hacı Bayram Veli Hazretlerine adanan mumlar yakılacak, koyunlar kurban edilecek, efeler naralar atacak, zeybekler Yandım Şeker'ler, Name Gelin'ler oynayacak, her perşembe bir mahallede düğün kurulacak, hayat yeniden başlayacaktı.

"O gün, Akköprü gün ışımından doldu taştı. Davullar vuruldu, zurnalar çalındı. Aksakallı ihtiyarlar, kızlarla, gelinlerle oyuna durdu. İlk kafiller tozların arasından

göründü. Önde at arabaları, kağnılar vardı. İki yanlarında karşılamaya giden atlılar sus pus ilerliyorlardı. Göğü kaplayan toz dumanın ardında sonu görülmeyen yalın yapıldak insanlar... Asker desen asker değil, başıbozuk desen başıbozuk değil.

"Akköprü'deki kalabalık, kafileye doğru, gözyaşlarını seller gibi akıtarak koşmaya başladı; Çubuk çayı taştı da iki yanını sel götürdü, kuru çeşmeler suya doldu, oluklarından gürül gürül acı sular çağladı.

"Binlerce kişi, kafilenin üstüne atıldı. Sarmaş dolaş oldular. Ahmet'imi, Mehmet'imi, Hasan'ımı gören var mı diye soranlar çoğaldı. 'İki oğulumu gönderdim, biri de dönmedi mi?' diye yere yığılanların yangını yürekleri dağladı.

"Kimdi bu gelenler? Üst yok, baş yok, sürüklenen ayaklarındaki postallar paramparça, kimilerinde bezler sarılı postal yerine. Yüzler balmumu sarısı, toza bulanmış sakallar bir tutam, ışımayan gözler çukurlarının dibinde erimiş, gelin erini, ana oğlunu, kız nişanlısını tanımaz. Koltuk değneğine dayanmış onu, yirmisi melül melül, tek koluyla babasını kucaklayan ellisi; yüzü, iki yüzü behlil... kendinde değil.

"Kağnılar, at arabaları yaralı, hasta dolu. İstanbul'dan salıvermişler yola aç susuz, yaralı, sakat; yollarda mezar kaza kaza ulaşmışlar Ankara'ya. Kaç yüz bin kişi gitti, kaç yüz kişi döndü; saymaya yürekler dayanamazdı."

"İki elin on parmağı kadar sağlam adam vardık." Kiminin gözü çıkmış, kiminin eli kopmuş, kulağı uçmuş, kolu kırılıp çolak kalmış, kiminin pantolonunun bacağı boşa sarkar, kimi aklını yitirmiş.

"Dul gelinler, yetim kalan bebelerini bağırlarına bastı. Sözlü, nişanlı kızlar, bağlarda, bahçelerde gizli gizli gözyaşı döktü, türkü yaktı, *"Seyran Bağlarında ceylanlar gezer / Ağlaya ağlaya gözlerin bozar / Uçun turnalar*

da zalim Balkan'a / Selam edin benden şehit Hasan'a."
Analar, babalar konu komşuya, 'Vatan sağ olsun,' dedilerse de nuzül inip yataklara düştüler."

Güneş doğdu, battı. Yağmur yağdı, durdu, kar düşmeden toprağa, hayat yeniden başladı. Ak eller, kaymak göğüsler, sevecen gözler dönenleri yeniden diriltti. Bağlar canlandı, dükkânlar açıldı. Hacı Bayram Veli Hazretlerine dilekler, adaklar azaldı. Baba Boğuz'un kerhanesinde iki kişi bıçaklandı. Her mahallede düğünler kuruldu. Azalan erkek nüfusu çoğaltmak için, kadınların aybaşından sonra gelen yumurtlama günleri kaçmasın diye geceler gündüze karıştı. Hamile kadın sayısında patlama oldu.

İki yıldır Kışla Meydanında görülmeyen panayır, vali Paşanın 'irad ettiği' bir nutukla açılarak, kırk beşinci yılını büyük şenliklerle kutladı. Vali Paşanın nutku ertesi günü yine kırk beşinci yılını kutlayan Vilayet gazetesinde tam metin olarak yayımlandı.

Ankaralı tüccarlar, İngiltere'den, İtalya'dan gelen alıcılara mallarını sundular. Bu yıl pek mal yoktu ama, yine de beş yüz bin okka tiftik, bir milyon okka tahıl, iki bin okka afyon, elli bin okka Geven zamkı kitre alıcı buldu. Şenlikler de pek güzeldi. Çevre illerden bile gelenler olmuştu.

Panayır gece gündüz bilmeden insandan kaynadı. Tel cambazları, telde koyun kestiler, ateş yutan adamlar, yuttukları ateşi üfleyince demirleri erittiler, yer cambazları birbirlerinin omuzlarında perende attılar. Hokkabazlar, adamları kaybettiler, kızları testereyle doğradılar. Şaklabanlar ne şaklanbanlıklar yapıp, milleti kahkahadan donuna işettiler.

Cafer Ağanın düğün mesarifi için Ankara'ya geldiği günün sabahı Her şey değişti. Davullar vuruyordu yine.

Hacı Mehmet Ağa, Nakşıbendi Şeyhinin verdiği bin, allah zikrini yarıda kesti. Kezban Ana, Name, Cafer Ağanın nişanlısı mutfaktan avluya uğradılar. Ders çalışırken kuruyemiş yiyen Ali'nin dut kurusu genzine kaçtı, öksürdü öksürdü, gidip bir bardak su içti, ama öksürüğü geçmedi. Bekir Efe, Cafer Ağa rakının ağırlığını gözlerinden kaldırarak odalarından çıktılar.

Gümüş kediciği Sabire Büyükananın kucağına sıçradı. Nerdeyse Yemen kahvesini döküyordu.

Davul durdu, bir avaz çatılardan sekerek kulaklarının zarını tir tir titreştirdi. Tellal Ali Dayının sesini tanıdılar. Muştuya değil, şerre çağırırdı bu adamın avazı.

"Ey ahali!..." Güm güm... "Padişahımız Efendimizin fermanıdır." Güm güm güm...

Seferberlik ilan edilmişti, üç kura silah altına alınıyordu. Tatar Ali Dayının sıtmaya uğramamış sesi, ana rahmine yeni düşmüş tohumlara, baba yüzü görmeyeceklerinin habercisiydi. Yüzlerce yeni emeklemeye başlamış çocuğun yetimliğini selamlıyordu. Dullar şehri Ankara ününü daha da artıracaktı. Bağlar, bahçeler yine kuruyacak, dükkânların kepenkleri yine kapanacaktı. Bir deli rüzgâr uğulduyordu kara topraktan mavi göğe değin, kavuran, yakan, yüreklerde kabuk bağlayan yaraları irin irin eşen.

Üç kura asker... Gidip de dönmeyecek mezarsız binlerce genç.

"Şu Ankara mezarlığı bir türlü genişlemez Gümüş kediciğim, bırakın milleti biraz da yatağında ölsün. Yazgıyı nasıl denetlersin bu paşalar varken."

Ali'yi koşturdular, gazete aldırdılar. Almanlar'ın yanında Osmanlı savaşa giriyordu dört düvele karşı, gidip Sivastopol'u bombalamıştı. Niye?...

Hiçbiri anlamadı. Avrupa'da savaş varsa, bize ne. Bosna'sı, Hersek'i, Sırbistan'ı Osmanlı toprağından çıkalı yıllar olmuş, adları unutulmuş. Padişahın ulu fermanı bu: Ölürsen şehit, kalırsan gazisin.

"Ey evladı vatan, dinin, ırzın, namusun tehlikede," diye yazıyordu Vilayet Gazetesi.

Düğün alışverişi bir başka bahara ertelendi. Cafer Ağa nişanlısını köye götürüp döndü, askerlik şubesine Bekir Efe ile gidip teslim oldular.

Bekir Efe, dört yıl Fatma'nın işlemeli mendilini göğsünün üstünden çıkarmadı. Ankaralı kadınlar yeni bir türkü yaktılar askere gidenlere: *'İstanbul yolları da tozdur, dumandır / Gittin emme geleceğin gumandır.'*

Dünya Güzeli Sabire Büyükana, Bekir dönene kadar kısılmış gözlerini sofada asılı duran, burma bıyıklı Enver Paşanın resminden ayırmadı.

Elli bin Ankaralı Çanakkale'de kaldı. Elli bin mezarsız...

Suriye dönüşü Çanakkale'de görememiş paşasını Cafer Ağa, hem de Anafartalar'da dövüştüğü halde. "Çok kahramandı benim Paşam, o zaman daha miralaydı," diyor. "Kırk atlıyla gelip Ankara'ya, emrindeyim Paşam diyeceğim. Paşanın emrindeki ilk silahlı birlik ben olacağım. Bu şeref tüm ceddime yeter."

Mustafa Kemal'e, büyük bir karşılama töreni yapılmasını istemişti Ankara Hakanı ile Hukuku Milliye Derneği Başkanı Börekçilerin Müftü Rıfat Efendi. Hepsi birer çeteci olan Kuvayı Milliye üyelerinden ayağı tez, biniti uçarı otuz kişiyi haberi iletmeleri için köylere salmıştı. Tüm Sancakta illere, ilçelere telgraflar çekilmiş, halkın karşılama törenine katılmalarını istemişlerdi. Ali ile Bekir'e Kızılcahamam ile Çubuk köyleri düşmüştü. Mutlu haberi tek tek köylere iletip, on günde Ankara'ya dönmüştü iki kardeş. Şimdi yaptıkları işten gurur duyuyorlardı; gittikleri her köyden heyetler gelmişti.

Öğleye doğru Sarı Ahmet'in kahvesinin önünden karşılayıcılar yürüyüşe geçti. Pürsilah üç bin atlı, yedi

yüz yaya zeybeğin narasından Ankara Kalesi titredi. Kale içinde oturanlar deprem oluyor diye avlulara fırladılar. Ulucanlar'dan Hacı Bayram Camisi'ne gelindiğinde, seymenlere on binlerce sivil kişi daha katıldı. Dal dal boynuzlu bir koç boğazlandı. Kayyum Dede duasına başladı. "Ya Allah!" Yüz kişi elli metre aralıklarla tekrarladı. "Ya Allah, ya Allah, ya Allah!" Beş bin metre geridekiler duayı duydular:

"Kahret düşmanı ya Allah! Kahret!"

Ses uçtu: "Kahret, kahret, kahret!..." Taa Hacettepe'de Sabire Büyükananın kulağına geldi:

"Kahretsin düşmanı Allah, değil mi Gümüş kediciğim?"

Sabire Büyükana başörtüsünü çıkardı. Kınalı saçlarının örgüsünü çözdü. Göğsünün iki düğmesini açtı. Başını arkaya kaldırıp, gözlerini yumdu, avluya çöken 27 Aralık güneşine yüzünü bıraktı. Dudakları kıpırdadı. Yüreğinden "Amin!" diye geçirip ciğerlerinin tüm havasını boşalttı.

Gümüş kediciği ayaklarına süründü. Eğildi, Gümüş'ünü kucağına aldı. "Amin ya, amin. Düşmanı da, neden olanları da kahretsin. İnsanı insana düşürenleri kahretsin. Ah paşalar ah, Bulgar-Sırp savaşı dediler, yüz bin kişi ver Ankara. İngiliz savaşı dediler, üç kura birden topladılar, ver yüz bin askercik daha Ankara. Yemen'den kim geri geldi Bulgurcuların Emin'den başka. O Çanakkale denilen yerde elli bin Ankaralı yok oldu. Dönende var, olmaz mı hiç, kurşun işlemez Bekir'imin dışında, kolsuz, bacaksız sekiz on cenaze. Cenaze dedimse, cenaze gibiydiler senin anlayacağın behlil. Hepsi erkekliğini yitirmişti. Gül gibi karıları şeytan aldatsın diye bekler oldu uykularında. Yaa, öleninki de dul, döneninki de. Bu koca Ankara dullar şehri oldu. Oğlanlar ondan evlenmez karıları dul koymayalım diye. On sekiz, yirmi

yaşında binlerce dul karı... O Sırma var ya, Kör Sırma, azgınmış, dayanamadı ersizliğe de orospu oldu. Bizim Bekir'de de gözü var kaltağın. Yalnız onun mu? Kekliğin Kız kahpesi de dolanır oğlanın peşinde. Bak, nerden nereye geldik Konguru paşasını konuşurken. Al şu telvenin bir tadına bak, anacığın iyi kahve pişirir Gümüş'üm."

Ali, ince sarılmış esrarlı sigaradan hafifçe bir nefes çekiyor. Öksürürsem gülerler diye korkuyor. Ağzının içi acımsıyor. Ne gerek var içmeye. Söndürmek için ayakkabısının altına sigarayı uzatıyor. "Hadi içeyim, bir sigaradan bir şey çıkmaz." Parmaklarının arasındaki uzun saplı Rus kibritinin alevine gözleri dalıyor.

Ankara Sultanisi son sınıf öğrencileri, "Sen reissin," diyorlar. Dört saat tartışmışlardı; "İngiliz İstanbul'a çıktı, Yunan Ege'de, İtalyan, Fransız Güney Anadolu'yu işgal ediyor. Boş mu duralım? Batıda direniş dernekleri kuruluyor, bizler de bir şeyler yapalım," demişlerdi. Demişlerdi ama, korkuyorlardı da. Müdür duyarsa, hepsini okuldan atardı, Vali Muhittin Paşanın adamıydı. "Açıklamayalım," diyor Ali, "Gizli kalsın. Olayların gelişmesine göre, tavrımızı alırız." Başkanın ilk kararı onaylanıyor. Yarın toplanmak üzere derken, bir öğrenci giriyor sınıfa.

"Herkes istasyona gidiyor, Fransızlar, İngilizler geliyormuş Ankara'yı işgale."

"O gün Hüseyingazi Dağının ardından güneş puslu doğmuştu Gümüş'üm. Evel bahar sayılırdı, evel baharda, Ankara'da güneş hiç puslu olur mu? Hayırdır inşallah dedim, deprem mi olacak?"

"Biz de gidiyoruz," diyor Ali, "Görelim gelenleri, herkes eline bir sopa alsın. Kavga yok, yalnız omuzumuza dayayıp duracağız. İlk direnişimiz olacak bu."

Koskoca Hüseyingazi Dağı'nın doruğundan kopan kara şaşkın bir duman çöreklenmişti Ankara'nın üzerine. İşgal ediliyordu.

Ne demek olurdu ki işgal?

Türk'ü, Rum'u, Ermeni'si, Yahudi'si dükkânlarının kepengini indirip kahvelere koştu. Nice haldir bu, bir bilen varsa söylesin dediler. Ne dedeleri, ne dedelerinin dedeleri, ne dünyaya tepeden bakan kalesi düşman yüzü, işgal görmemişti altı yüz yıldır. Türkler konuştu, Osmanlının askere almadığı gayri müslimler dinledi: Ölmüşler, sakat kalmışlar, karılarını dul, çocuklarını yetim bırakmışlar, yabancı ayakları sokmamışlardı sokaklarının kaldırım taşlarına. "Doğru," deyip azınlıklar evlerine dağıldılar da gelenler düşman mı olacaktı onlara dost mu?

İşgal ediliyordu şimdi.

Kahvelerde kalanlar şaşkındı: "Vih!... vih, vih!..." Kazma, kürek, silah bulup saldırsalar mı? Yoksa evlerine sinip, kapılarını, bacalarını kapasalar mı? Demir sürgülerini kapıların çiftleseler mi? Ne yapabilirdi düşman?

"Ateş olsa cürmü kadar yer yakar, gidip görelim şunları," dediler.

İstasyonun çevresine hiç kimseyi yaklaştırmıyor zaptiyeler, valinin emriyle gerekli önlemleri almışlar. Ankaralı suratı taş, yüreği kan gölü, kafası bulanık, Kanlı Göl'ün yanındaki tozlu yolda dizilmiş bekliyor. Şimdiye değin yüz binlerce Ankaralının neden öldüğünü sormaksızın, düşünmeksizin bekliyor.

"Paşalar istedi kediciğim, paşalar."

Ali, arkadaşlarıyla kalabalığın ön sırasında, sopaları omuzlarda, dimdik duruyordu

İki tren geliyor iki saat arayla, ikişer bölük Fransız, İngiliz askerini getiriyor. Ankaralılar taşlaşmış bekliyorlar. Trenlerden çabucak atlar, silahlar indiriliyor. İstasyonun kapısından askeri düzenle çıkıyorlar. Tertemiz giyinmişler, herkes tıraşlı, pırıl pırıl parlıyor üniformaları. İskoçyalı bando birliğinin eteklikleri taşlaşmış adamları güldürüyor.

"Karı gibi giyinmişler, bıyıkları olmasa karı diyeceğim."

"Coni kikirik onlar."

Bu laf hoşlarına gidiyor. Bu defa kahkahayla gülüyorlar, gevşiyorlar.

İşgalciler geçerken, "Coni kikirik! Coni kikirik!" diye sessizce tempo tutuyorlar.

İşgal güçleri yolun kıyısındaki gülen kalabalığa gururlu, ama merakla, yan gözle bakıyorlar. Bizleri öldürenler bu neşeli, yoksun insanlar mı? diye düşünüyorlar. Ankaralılar da, bu parlak oğlanlar mı karımızı dul, bebelerimizi yetim bıraktı? diye yanıyorlar.

Coni kikiriklerin atlarının ayaklarından kalkan tozlar, Ankaralıların ciğerlerine doluyor. Sopalı gençler dimdik duruyorlar. İşgalciler, gençlere kıçlarıyla gülüyorlar: "Asya'sında, Afrika'sında sizin gibileri çok gördük, hele bir kız kardeşlerinizle tanışalım, soyunuz nasıl güzelleşecek bakın."

Geçiti izleyenler, Fransız birliğindeki Faslı askerlere şaşırıyorlar. Yahu bu araplarla din kardeşi değil miydik?

İngilizler, Cebeci ile Demirlibahçe arasına yerleşiyor. Kumandanları Mr. Vitol, istasyondaki en güzel binayı kendine karargâh yapıyor. Havalar ısınmaya başlayınca, Mr. Vitol pişman oluyor orada kaldığına. Kanlı Göl bataklığından gelen yüz binlerce sivrisinekten, tüm vücudu yara oluyor. Fransız kumandan Mösyö Braza, Yahudi Kalef'in üç katlı konağına zorla giriyor. Fransız askerleri, Ankaralıların tek dinlenme, eğlence yeri, istasyon Yo-

lu sonundaki Millet Bahçesine çadırlarını, portatif barakalarını kuruyorlar. Enver Paşanın yaptırdığı İttihat Terakki Kulübünün yapımı tam bitmemiş binasının iki odası da Fransız karargâhı oluyor. Ankaralılar cephelerden tanıdıkları işgal güçlerinin bayraklarını pek sevmiyorlar.

Ali, akşam yemeğinden sonra kahveye gidiyorum diyerek evden çıkıyor. Yanına gizli derneğinden gözü pek iki arkadaşını alıyor.

O akşam, Millet Bahçesinin yanında uzanan ana caddedeki Teodor'un lüks lokantasına, Ankara dul kadınlar kenti umuduyla giden iki Fransız askerinin, umutları boşa çıkıp karagâha dönerken kafalarına birer sopa iniyor.

Ertesi sabah, sadece iki üç yerde görülen Fransız, İngiliz bayrakları birden bire çoğalıyor; bazı Rumların, Ermeni'lerin evlerinin pencerelerinden sarkmaya başlıyor. Tüm Yahudiler, pencerelerine siyah perde örtüyor.

"Bizim Ankaralı Ermeniler, Rumlar pek çalışkandır, bir gecede dikivermişler İngiliz, Fransız keferelerinin bayraklarını, bir gözü mavi, bir gözü yeşil Gümüş'üm. O akşam Hayganuş bize geldi. Gördün mü Sabire ana, Kezban'ım, bizim kahrolası Ermeniler ne yaptı yine? diye yakındı durdu: İngiliz'inden, Fransız'ından dost mu olur? Biz Osmanlı ekmeği ile büyüdük dedi de, iki gözü iki çeşme ağladı. Agopu'm da yok, iki kızımla ben ne yaparım bu düşmanlara? Yarın, dul karıyız, iki de tazeciği var diye saldırırlar bize, korkarım. Hacı Mehmet'im, gel bizde kal Hayganuş bacım dedi ama, çekindi kadıncağız. Bir de valimiz tellal çığırttı: Yabancı askerler bizim misafirimizdir. İyi davranın onlara diye. O zaman ilk defa duydum, manda lafını. Biz manda diye kömüşe deriz. Vali paşa, hep paşalar ya başımıza gelenlerin sebebi hikmeti, hükümetimiz İngiliz mandasını kabul etti dermiş. Ali'me

sordum, nedir bu manda işi diye inanma büyükana dedi, biz manda filan olmayız. Oğlum niye olalım dedim, cin mi çarpacak bize ki. Allah'a şükür hepimiz insanız. Ali'm güldü de gidiverdi kediciğim, anlatmadı bana."

İlk akşamın 'Hoş geldin' odunundan sonra işgal kuvvetleri birkaç gün kışlalarından çıkmadılar. Açılabilen dükkânlar eskisi gibi yine açıldı, çocuklar okullarına gittiler. O birkaç günde tek değişiklik, azınlıkların giysilerinde görüldü; erkeklerinin bazıları feslerini çıkarıp şapka giydiler, kadınları, göğüslerini gösteren giysilerini yeğleyip, ellerinde şemsiyeleri ile işgal güçlerinin karargâhları çevresinde daha sık göründüler.

İşgalcilerle kaynaşma başlamıştı. Vali, Fransız, İngiliz kumandanlara bir akşam yemeği verdi. Haber kentte duyulunca, Azınlık zenginlerinden birkaçı işgalcilerin subaylarını evlerinde ağırlama yarışına giriştiler. Zengin olmayanlar da çavuşları, erleri davet ettiler.

Ankara pek şenlikli olmuştu, her gece her mahallede eğlenceler düzenleniyor; ardına kadar açık pencerelerden kahkalar arasında müzik sesleri çevreye yayılıyordu. Kafalar iyice dumanlanınca da danslar sokaklara taşıyordu.

Dükkânlarda alıcı bulmakta zorlanan tozlu köpek marka gramofonlar karaborsaya düşmüştü. İstanbul'a telgraflar çekilerek eş dosttan alafranga taş plaklar getirtiliyordu. İşgalciler içki stokları tükenince rakıya, yerli şaraba alışmaya çalıştılar.

Eskiden efelerin narasından azınlıklar pencerelerini kapatırken şimdi de Ankaralılar, işgalcilerin, azınlıkların kahkahalarını duymamak için kepenklerini, pencerelerini sıkı sıkı örtüyorlardı. Ama, sokaklara taşan dansları seyretmek için, erkekler yatmaya çekilince, kadınlar, kızlar perde arasından, kepenk aralığından gözlerini ayıramıyorlardı.

Osmanlı ordusu, işgalcileri de gönderen antlaşma gereğince terhis edilip, savaşanlar evlerine dönünce işler değişti. Ankara'dan yaklaşık yüz bin kişi gitmiş, yarısı kör, topal, çolak birkaç yüz kişi geri dönmüştü yine. Ankaralılar kızgın tavaya oturmuş gibi oldular, kıçları da yürekleri de cız etti. Sokağın bir yerinde ağıt-figan varken, diğer yanından çalgı, türkü, kahkaha sesleri gelmesi sinirlerini bozdu. "Kerhaneye benzedi memleket," diyorlardı.

İşgalcilerle ilişkiye girmeyen Rumlara, Ermenilere de, ortalığı boş bulup, efeliğe soyunan kendi soydaşlarından da baskılar gelmeye başladı. Evlerinin pencerelerine zorla Fransız, İngiliz bayrakları astırılıyor, işgalcilerin karargâhlarında düzenledikleri danslı partilere, azınlık kızları babaları, anaları tehdit edilerek götürülüyorlardı. Önce zoraki giden genç kızlar, eğlencenin tadı damaklarına değince, nerde parti var diye araştırıp soruşturmaya başladılar.

"Ben kızarım bu paşalara Gümüş kediciğim. Bu denli can verdik de, ne işi var İngiliz, Fransız gavurunun Ankara'mızda. Adamlar atlarına binerler, bir azametle geçerler kapımızın önünden. Gözleri de pencerelerimizde, çıkacası gözleri kızları, gelinleri gözler. Yetmedi Rum kızları, Ermeni kızları. Subayları da ticaret yapar; Hacı Mehmet'ten tiftik isterlermiş, bize satacaksın derlermiş, satmazsan evini başına geçiririz derlermiş. Ermeni'si, Rum'u da onlarla olmuş, ortak çalışırlarmış. Günaha girmeyeyim Gümüş'üm, Ermeni'si, Rum'u derken hepsi değil elbette, beş parmağın beşi bir mi? Ali'nin Vasilaki adında bir Sultanili arkadaşı var, içimizde yılanlar varmış gördün mü Ali? dermiş. Çok korkarım, bizim Hayganuş'un kızlarına da bir şey yaparlar diye. Rabbim korusun, o zaman kıyamet kopar işte. Agop'un yadigârı onlar. Venedikliler savaş var diye gitti Ankara'mızdan,

İngiliz, Fransız subayları tüccar oldu. Fiyatları da düşük verirlermiş. Baba ile oğulların arasını da açarlar, malımız yok düşmana satacak derler Bekir'le Ali. Ne olacak şimdi Gümüş'üm? Hacı Mehmet'im bana sorar, ana ne yapayım der? Bir hıyanet ederler diye korkar Bekir'le Ali'ye. Başkalarına yaptılar ana der. Tutup mapusaneye tıkarlarmış kendileriyle iş yapmayanı. Bende akıl kalmadı ya, yine de düşündüm taşındım, satma dedim, ne yaparlarsa yapsınlar. İyi demiş miyim? Bir yandan da korkarım. Bekir ağabeyin efedir, bakarsın kafasının tası atıverir. Al bir parmak telve de, uykun kaçsın, daha çok anlatacağım var sana dert ortağım benim."

Fatma'cık, Yağlıdede'deki ağaçların altından sonra üç gün göremedi Bekir'ini. Hırsından dudaklarını yiyordu.

"Yine gidip Kekliğin Kızın koynuna girmiştir."

Name'nin boynuna sarılıp, gözyaşlarını inciler gibi döküyordu. Biliyordu Name ağabeyisinin nerede olduğunu ama, "Çeteden geldi, arkadaşları ile bir gün şurda bir gün burda, efelik muhabbetine gidiyordur," diye yalan söylüyordu.

"Batsın oturak âlemleri de, efelik muhabbetleri de."

"Yarın evlenince biter, sabırlı ol."

Biter mi bitmez mi? Güvenilmezdi Bekir'e,

"Senin elinde, evine bağlamasını bilirsen."

"Ağabeyini mi?"

Name de inanarak söylemiyordu ya, Fatma'nın göz yaşlarından kendi başına gelmiş gibi kahırlanıyordu.

Ne yapsın Fatma'cık? Kıskanıyordu işte, Kekliğin Kız denilen orospuyu.

Bağlamanın tellerine tezene tek tek dokundukça, O da keklik gibi tek tek sıçrarmış.

Cilveli kadındı Kekliğin Kız. Sokakta yürürken, kadınlar bile imrenirdi; kıçını değirmen taşı gibi çevirmesine.

"Ben erkeğin altında, otuz üç kere otuz üç yazdırırım dermiş orospu. Nasıl kıvırırsa?..."

Her âlemde, allem edip kallem edip Bekir'i yatağına attığını dünya biliyordu.

"Beceriksiz Fatma, saldın azgın kısrağın koynuna. Kendini öptürür koklatırsan kaçar gider işte. Nazlan biraz, bak nasıl peşine düşer."

Yahya Kaptan yorgunluğunu beş gün Kekliğin Kızın koynunda giderdikten sonra Bekir, sabahleyin erkenden çarşıya çıktı. İngiliz'in, Fransız'ın devriye gezen askerlerini, dalgalanan bayraklarını görünce göğsüne koca bir taş oturdu, "Alışacağız herhalde," deyip yürüdü.

Bir şekerciye uğradı; evlerine, Fatma'ya, Müftü Rıfat Efendiye üç kutu Hacı Bekir lokumu yaptırdı. Fatma'nınkini Name'yle, Müftü Efendininkini de Ali'yle gönderdi. Fatma'nın kutusunun içine, bir şiir yazıp bıraktı. Şiir hemen etkisini gösterdi. Ertesi günü Fatma ile Yağlıdede'nin yerden bitme türbesinin yanında buluştu. Yüzbaşı Şakir Bey nöbetçi olduğu geceler buluşmaları sürdü. Fatma kanat çırpıyordu yüreğinde, sabretmiş, sonunda Bekir'ini, Kekliğin Kızdan koparmıştı...

"Alışacağız," dedi ama Bekir alışamadı işgalcilerin bayraklarına, babasına dayatmalarına, ticaret adı altında mal gasp etmelerine, sömürgeci alışkanlıklarına. İşgalin de bir hukuku olmalıydı. Eve kapandı, başım derde girebilir diyordu. Oturdu öğrenciliğinden beri kafasında tartıştıklarını yazmaya başladı. Akşamları da Yağlıdede'yi ziyaretlerini sürdürdü. Bazı geceler sabaha kadar düşündüğü oluyordu. Bu durum böyle gitmezdi. Ne yapmaları gerektiğini Ali'yle uzun uzun tartışıyorlar, yazdıklarını okuyordu. Ali, "Bunlarla halkın karşısına çıkarsan peşinden kimse gelmez," diyordu. "Büyükanamı bile bolşevikliğe inandıramazsın. Dini reddedersen boşuna uğraşırsın. Okulda, kahvelerde Rusya'da kadın-

lar ortak mal olmuş diye konuşuyorlar. Halk bolşevikliği dinsizlik, aile hayatının yok olması gibi görüyor. Önce kendimizi halka kanıtlamalıyız. Bizim halkımız kahraman arar, sonra inanırlar."

Bir sabah Ali'yi alıp, Müftü Rıfat Efendinin elini öpmeye gitti Bekir.

"Elinizi öpmeye, sizden izin almaya geldik."

"Ne izni?"

"Bir teşkilat kurmak istiyoruz. Şimdilik işgalcilere karşı."

"Silahlı bir teşkilat mı?" diye sordu Müftü Efendi sakalını sıvazlıyarak. "Şimdiliği de anlayamadım."

"İşgalciler gittikçe azıtıyorlar, onlara anlayacakları dilden dur demeliyiz. Şimdilik dedim, teşekkülü ilerde genişletip, batıda direnişe başlayan, Çerkez Ethem Bey, Demirci Efe gibi Yunan'a karşı tesirli hale gelmek istiyoruz. Başımız siz olacaksınız."

"Fikriyatınız ne olacak?"

Bekir'le Ali birbirlerine baktılar. Hoca Efendiye düşündüklerini anlatsalar mıydı?

"Bu savaş bir gün bitecek çocuklar. Bu halkı yeni fikirlerle donamak gerek. Halk kendi iradesini, artık ortaya koyabilmelidir."

"Bekir ağabeyim sosyalizm taraftarı Hocam," deyiverdi Ali.

Müftü Rıfat Efendinin dudaklarına bir gülücük yayıldı.

"Önce bu mevzuda kendinizi iyi malumatlandırmalısınız, halkımızı iyi tanımalısınız. Halkın faydasına olan her fikir, Tanrı katında takdir edilir. Önemli olan bu fikri güdenlerin tatbikatlarını halkın faydasına sunmaktan şaşmamalarıdır. Osmanlı Sosyalist Fırkasını kuranların kendileri de sosyalizmi bilmiyorlardı. Halka anlatamadılar. Bilgisiz idareci en büyük tehlikedir."

"Onlarla çalıştım hocam öğrenciyken. Fırka programı da var bende."

"Gençler beni iyi dinleyiniz. Vasfi Beyle, Avukat Mustafa Kemal Bey iki ayrı gazete çıkarmaya başladılar. Birinin adı Mefkûre, diğeri Selamet. Ali, Selamet'te çalışıyor biliyorsun. Sende Vasfi Beye yardımcı ol, yazılar yaz. Efeliği bırak artık. İstanbul'da Mülkiye Mektebi'nde okudun, ilimler öğrendin. Bugün halkı şuurlandıracak, teşkilatlandıracak okumuş yazmış insanlar gerekli bize silahtan önce. Sosyalizm de derseniz yolunuz milli olsun, fikirler umumide olsa, önce millilikten geçmelidir; bizim kıymetlerimize, örf ve âdetlerimize ters düşmesin. Şimdi Vasfi Bey seni bekliyor. Yazılarında, İstanbul Hükümetinin bittiğini, memleketin yeni bir düzene ihtiyacı olduğunu işle. Bu halk kendi başının çaresine bakmalıdır. Devlet dairelerindeki memurları, medrese, okul talebelerini, jandarma talebelerini bu fikre inandırmalıyız. Sonra ne yapacağımızı kararlaştırırız. Şiddetten kaçın. Sen atak adamsın, başını derde sokma. Vali pusuda bekliyor. Adam, İngiliz Muhipleri Derneğini kurdurdu. Allah milletin yardımcısı olsun"

"Amin," dediler. Rıfat Hocanın elini öpüp çıktılar.

Bekir Efe, ilk yazısını götürdü üç saat sonra Vasfi Beyin Mefkûre gazetesine. Yazının başlığı, "Millet, Milletin Yardımcısı Olsun"du.

Sabire Büyükana, kapının önüne serdiği minderini topladı, Çankaya sırtlarından kara gri yağmur bulutları iniyordu. Yün hırkasının yakalarını çekiştirdi. Nerdeydi Gümüş kediciği?...

Sokağın başından iki atlı belirdi. Dizginler gerili, atların göğüsleri çıkık, başları dik... Baktı Sabire Büyükana atlılara, İngiliz devriyeleri... "Gümüş'üm!" diye bağırdı. "Gümüş!..." Ya sesini duymadı, ya dışarıda değildi mavi, yeşil gözlü Ankaralı. Ya dışarıdaysa? Ya bu ke-

fereler Gümüş'üne bir şey yaparlarsa? Göğüs kafesine bir kaya düştü, boğazını zorlayıp, sesini uzatarak bir daha bağırdı. "Gümüşşş!..."

Atlılar önüne gelmişlerdi. Bağıran yaşlı kadına baktılar. Biri yumruk yaptığı elinin başparmağını dikip, kolunu Sabire Büyükanaya salladı. Gümüş kediciği kucağına zıplayıverdi. "Anana yap," diyemeden, kediciği göğsünde sıkıp, bacaklarının tüm gücüyle içeri koştu. Sedire kendini attı. Ciğerlerindeki hava 'hoh,' diye boşalıverdi. Gözlerinin, burnunla kavuştuğu noktada birer damla yaş ışıldıyordu. Göğsüne kısacık bir sancı, bir bıçak girip, çıkmıştı.

"Korkma sen Gümüş kediciğim. Anan sağ oldukça korkma, senin kılına dokundurtmam bu Coni kikiriklere. Ölürüm de dokundurtmam.

"Ah kediciğim, ölseydim de bu günleri görmeseydim. Seksenimde miyim, doksanımda mı bilmem, unuttum yaşımı başımı. Hiç düşman görmedi gözlerim şu Ankara'mızda. Ne oldu bize, biri söylese de öğrenebilsem. Düşman bir değil ki, Ermeni'si var, Rum'u var. Yemin billah etmişler, Türk'ümüzü rezil, rüsva etmeye. Şu kefereler atlarına binerler, gözleri pencerelerde kadın, kız ararlar. Rum'un, Ermeni'nin karısı, kızı yetmemiş, ille de Türk derlermiş; gönülleriyle olmazsa, zorla derlermiş. Eve bir baskın etseler, ben ne yaparım iki tazeyle? Erkeklerimizin hiçbiri evde durmaz. İkisi gidince biri kalsa ya.

"Duydun değil mi, Semerciler'in Kavaklıdere'deki evlerini ellerinden nasıl aldıklarını? Semerciler'in toptan mal sattıkları bir Rum vardı Vangel diye. Semerci Abdi geçen yıl sattığı tiftiğin parasını daha alamamış, gitmiş adamdan alacağım istemiş. Vangel de sana borcum yok demiş. Bir istemiş alamamış, iki istemiş alamamış. Elinde senet sepet yok ki, mahkemeye gitsin. Bizim armut paralarını da zor öderdi bu Vangel. Hacı Mehmet, Vangel ye de yan gel, dermiş çorbacıya. Bir gece, bizim yer-

den bitme Abdi, Vangel'in yolunu kesmiş, kamasını adama dayamış, borcunu vermezsen ocağını söndürürüm demiş. Bunu diyen sen misin? Vangel doğru İngiliz kumandana gitmiş, Abdilerin Kavaklı'daki konakları için, bizimdi o konak, babamdan zorla aldılar demiş, tapusu mapusu sahtedir. İngiliz kumandan da on askerle Kavaklı'ya gelmiş, Semerciler'i evden atmışlar. Abdi'yi, karısını, kızını, on yaşındaki oğlunu da bir güzelce dövmüşler, kan içinde bırakmışlar ağızlarını yüzlerini. Ev eşyalarını da vermemişler. Abdi yataklara düşmüş. Olur mu öyle şey deme, olmuş işte Gümüş'cüğüm. Ben küçükken o konakta, Abdi'nin büyükanası ile oynardım. Vangel'in babasının bağı vardı Esat'ta. Sonra onu Kınacılar'a sattı, Etlik'de bağ aldı. Bana sorsunlar kimin nesi var, nesi yok şu Ankara'da. Ah Gümüş'üm bu gayri müslimlerin bazıları, yılanların zehirini aldığı bir yeşilistan kertenkelesi vardır, ondanmışlar da, bilememişiz. En yılanları da Ankara'dan göç edenler arasında çıktı. Bu kefereler yükünü tutunca Ankara'da, hepsinin gözleri gönülleri İstanbul'a kayar. Giderken mallarını, mülklerini satarlar. Şimdi onlar da dönüyorlar, hem de ne dönüş. Doğru işgal kumandanına gidiyorlarmış, bizim evimizi, bağımızı Türkler zorla elimizden aldıydı diyorlarmış. Kumandan da vay namussuzlar deyip, sattıkları malları onlara geri veriyormuş, efendim işte tapum demek de yarar sağlamıyormuş. Ermeni'den, Rum'dan ev alan kaç kişi aldıkları evlerden sille tokat atılmışlar. Bağlara, bahçelere de hazırca konuyorlarmış. Bunlara bir dur diyen çıkmayınca bir azıttı, bir azıttı bu çorbacılar, görme, Fransız, İngiliz askerlerle gözlerine kestirdikleri evlere giriyor, yükte ağır da olsa, pahada ağır ne olsa, beğendiklerini alıp götürüyorlarmış. Altın mı dersin, gümüş mü dersin, ne bulurlarsa alırlarmış. Kütükçülerin dede yadigârı konsollarını, altın varaklı aynalarını, Rus semaverini, Bünyan halılarını bunlar bizimdi diye alıver-

mişler. O gavur askerleri ile malları bölüşürlermiş. Zorla aldıkları atın, öküzün, ineğin, davarın haddi hesabı yokmuş. Dükkânlar her gece soyulmaya başlamış, kefere askerler gözcülük yapar, Ermeniler, Rumlar da soyarmış. Herkes dükkânında nöbet bekler olmuş geceleri. Bekir'im olmasa, çoktan bize de gelirlerdi. Ne diyeyim Gümüş'üm, Allah milletin sahibini versin. Allah milletimizin yardımcısı olsun. Amin de, amin de, sen meleksin, senin duan kabul olur kediciğim."

Bardak bir gün taştı. Ne taşış hem de... Her damlası sel olup aktı çağıl çağıl yeni çilelerin üstüne. Sürükledi çileleri, yuvarladı, dağlar yaptı. Ezilseler, ölseler de altında, çilelerde umut vardı, çilelerde kötü kadere dur deyiş vardı. Çilelerde düşmanı anasından doğduğuna pişman etmek vardı. Çilelerde, Ankara Kalesi'nden göğsünü gere gere özgürüm diye haykırmak umudu vardı.

Ah şu Kekliğin Kız olmasaydı, bardak nasıl taşardı bilinmez, ama taştı işte:

İşgalci askerler, Koyunpazarı'nda devriye gezerlerken, ipekten daracık çarşafının altında kıçını değirmen taşı gibi çeviren Kekliğin Kıza sarkıntılık ettiler. Bir ingiliz askeri, kızın kıçını avuçladı. Oturak âlemlerinin gülü, işvelisi, zillere göbek attıran kıvrak köçeği, yaygarayı kopardı. Elindeki şemsiyeyi kıçını avuçlayan Coni kikiririğe değil de, şaşırıp Fransız askerin şakağına indirdi. Fransız'ın kulaklarının altından boynuna, öne eğilince yanaklarına kanlar süzülüverdi. Yoldan geçenler şaşkın şaşkın durdu, esnaf dükkânlarının önüne fırladı, ama orada da kaldı, bir adım ileri atamadı. Yaralı hariç beş işgalci asker, Kekliğin Kızın üzerine çullandılar, yaka paça yakalayıp götürdüler. Durur mu Kekliğin Kız, sürüklenirken başladı bağırmaya:

"Ne biçim erkeksiniz be, bu gavurlar kıçımı koparttılar, siz bakın öyle."

Askerler, Kekliğin Kızın ağzını bir bezle kapattılar bağırmasın diye ellerini de arkadan kelepçelediler. Yoldan geçenler, esnaf sadece olaya baktılar ama, namuslarına da dokundu bu iş. Kekliğin Kızı oynatırlar, zilleri dövdürürlerdi, ama kimse elini süremezdi kız istemedikten sonra. Bu gavurlar, güpegündüz yol ortasında kızını avuçluyorlardı. Ar namus gidiyordu.

Haber, Koyunpazarı'ndan, Atpazarı'na ulaştı. Oradan üç kola ayrıldı. Bedesten'den Çıkrıkçılar Yokuşu'na indi. İkinci kol İçkale'yi buldu. Aslanhane Camisi'ne yaklaşınca üçüncü kol, Kekliğin Kız adı unutuldu, Fransız askerleri Koyunpazarı'nda, herkesin gözü önünde bir aile kadınının, beş vakit namazında, niyazında bir Müslüman kadının ırzına geçti biçimine girdi, ırzına geçtiği... İkindi namazından çıkan cemaat, başlarında Başılı Sadullah Hocayla kan ter içinde Koyunpazarı'na koştu. Hırsızlıklar, soygunlar, zorla mal almalar, 'Bir gün gelir unutulur', umuduyla sineye çekilirdi de, Ankara'nın namusunun kirlenmesini sineye çekmek kolay değildi.

Kalabalık kükrüyordu. Kükrüyordu ama, kime dertlerini anlatacaklardı. Vali, işgalcilerin adamı. Validen büyük kim var? Padişah... Padişah işgal altında. Başılı Sadullah Hoca, arabalara yük sarılan setin üstüne fırladı. Namus da gittikten sonra, niye yaşayacaklardı bu dünyada?

"Yok mu?" dedi. "Bu millet içinde, bayrak diye bir değneğin ucuna mendilini bağlayıp da ortaya çıkacak hiç kimse. Yok mu?"

Hiç kimse kendine bakmadan, aralarından o kimseyi aradılar. "Ben," diye biri çıkmayınca, "Bir gün biri çıkar elbette," deyip, yüreklerinde öfke, elleri boş evlerine dağıldılar.

Bekir Efe'nin 'muhabbet' arkadaşı Negezenin Ahmet olayı Ali'ye anlattı. Kalkıp beraberce Mefkûre gazetesi-

ne gittiler, Bekir'i buldular. Bu işi temizlemek Bekir'e düşerdi. "Karının üstüne çıkmakla iş bitmez," diyordu Negezenin Ahmet içinden de olsa.

Havanın kararmasını beklediler. Mavzerlerini aldılar, gümüş saplı hançerlerini, silahlığın içine soktular. Fransız karargâhının yolunu tuttular. Atlarını bir ağaca bağladılar. Uzaktan nöbetçileri gözlemeye aldılar. İki nöbetçi tüfeklerine dayanmış, Paris'in Pigalle'nin kızlarını konuşurken, Millet Bahçesinin Kanlı Göl tarafındaki duvarından, kedi gibi atlayıp, Fransız karargâhına girdiler. Çadırlar sökülmüş, yerlerine portatif barakalar kurulmuştu.

Ayaklarındaki yumuşak tabanlı yemenilerden çıt çıkmıyordu. Çıt çıksa da barakalardan yükselen birbirine girmiş müzik sesinden duyulmazdı. Üç adam duvar diplerinden sine sine yürüdüler. Bir, üç, beş baraka geçtiler, nereye kapatmışlardı Kekliğin Kızı?

Kendilerine doğru gelen bir nöbetçiyi, yere kapanarak atlattılar. Kekliğin Kızı bulmadan bir çatışma çıkması, işleri allak bullak ederdi. Barakaların aralarına daldılar. Küçük pencereler vardı baraklarda. Sırayla bakmaya başladılar. Her an görülebilirlerdi karargâhı aydınlatan karpit lambalarının ışığında.

Bekir öne geçti, Negezenin Ahmet bir baraka açıklığında kaldı. Ali geriden iki adamı kolluyordu. Bekir bir barakanın köşesini döndüğünde, bir Fransız asker kapıdan çıkıverdi. Bekir hemen kendini yere attı. Günlük yumurta yemeye meraklı Fransızların tavuklarının pisliğine burnu giriverdi. Fransız askerin uzaklaşmasını bekledi. Adam bir barakanın önünden geçerken durdu, ayaklarının ucuna basa basa geri dönüp barakanın penceresine gözlerini dayadı, içerisini gözetlemeye başladı. Barakadan Mistinguett'in sarhoş edici sesi yükseliyordu çizik plakta. Mistinguett âşığı olmalıydı Fransız asker. Bekir de meraklandı, sürüne sürüne ilerledi. Barakanın ar-

ka duvarına kadar. Sesler duydu, inleyen, hırıldayan... Mistinguett'in şarkısına karışan... İçerde bir şeyler vardı, bir şeyler oluyordu. Geriye döndü, Negezenin Ahmet'e işaret vermek istedi. Ahmet yan taraftan görünüverdi. Birden bir gümbürtü koptu; tok, takırtılı bir gürültü, devrilen bir şeyin, tahta bir masanın, bir adamın düşüşünün çıkardığı katı, yumuşak karışık bir gürültü... Fransız asker, "Quelle Chance!" diyerek bir kahkaha attı, yürüdü; barakanın köşesini döndü, yüz yüze geldiler Bekir'le. Negezenin Ahmet fırladı askerin arkasından, bir eliyle ağzını tutarken, kamasını göğsüne sapladı. Fransız yığılıverdi. "Ne şans," diye Fransız'a öykünen Bekir pencereye koştu. Çıplak bir adam, devrilen bir masanın yanında yüz üstü yere düşmüş, Kekliğin Kızın bacaklarının arasına girmeye uğraşıyordu. Kapıyı omuzladı Bekir, açılıverdi. Adamın kafasına tüfeğin kabzasını küt diye indirdi. Adam kızın üzerine kapandı. Tüfeği çevirdi, namluyu Fransız'ın kıçının deliğine sokarak, kızın üzerinden yana devirdi kırılmış şarap şişesinin üstüne. Mistinguett şarkısını sürdürüyordu çizik plakta.

Kekliğin Kızın elleri, ağzı bağlıydı. Negezenin Ahmet tüfeği adama doğrulttu. Ali kapıda belirdi. "Sesler var, bu tarafa gelen," diye fısıldadı. Kekliğin Kızı çözdüler. Sesler yaklaşıyordu. Barakadan fırladılar. Geldikleri gibi sessizce Millet Bahçesinin duvarını aştılar.

Kekliğin Kızı alıp Çankaya'daki bağ evine bıraktılar Ali'yle. Yarın nasıl olsa Fransızlar araştırmaya başlarlardı. Üç adamın daha yapılacak işleri vardı. Atlarını Esat sırtlarına doğru sürdüler. Ali kucağında tüfeği, kayısı ağacının karanlığında sabaha dek nöbet tuttu.

Fransızlar yarını beklemediler, o gece Kekliğin Kızın evini bastılar. İçeride kimseyi bulamadılar. Kristal işlemeli Çek yapısı aynasını, konsolonu, işlemeli ceviz sandığını parçaladılar. Tabağını, çanağını kırdılar. Gümüş sürmedanlığını, gümüş aynasını, gümüş nalınlarını aldı-

lar da gusülhanenin dolabına sakladığı altınlarını, takılarını bulamadılar. Allıklarını, rastlıklarını, lavanta kokularını yerlere saçtılar. Yataklarını süngüyle deşip, ak pak yapağı yününe hayran kaldılar. Giysilerini, baş örtülerini lime lime ettiler. Sırma işlemeli köçek giysilerini, askerin biri karısına götürmek için ceketinin altına arkadaşları görmeden sakladı.

O geceden sonra Kekliğin Kız kurtarıcısının koynundan çıkmadı Bekir cepheye gidene kadar.

Fatma, Name kızdan haberi duydu. Bir sabah ağabeyisi Cezaevi Müdürü Yüzbaşı Şakir Bey, cezaevine gidince, bir eşeğe binip, Çankaya'nın yolunu tuttu. İkisini yatakta bastı. Ağladı, sıkladı. Kapıdan çıkıp kaçtı, Bekir peşinden yetişti. Fatma'ya sarıldı. "Benim için sen varsın," diye diller döktü. "Sen ruhumun kadınısın, etimin değil. Karım olunca, ikisi birden olacaksın." Fatma, Bekir'in kollarından kurtulmaya çalışırken, armut ağaçlarının dibine yuvarlandılar. Fatma'nın eteği sıyrıldı. Bekir diz kapağının altına dek uzanan donun incecik kumaşının üstünden kızın bacaklarını zorla da olsa öpmeye başladı. Fatma birazcık direndi, öpülmelere dayanamadı, kollarıyla Bekir'i sardı. Yuvarlanıp durdular, armut ağaçlarının altında.

Kekliğin Kız, tahta balkondan ikisini bir süre seyretti, içinde bir yerde Bekir'in hançerinin sivri ucunu duyarak... Hançerin ucu orospu diye batıyordu. Balkondan kaçtı. Yerdeki yatağı topladı. Suç unsurlarını yüklüğe kaldırdı.

Bekir'le Fatma on beş dakika sonra eve girdiler. "Bekir bir kahve içelim," diye konuştu. Kekliğin Kız kahveleri pişirdi, karşılıklı oturup içtiler. Bekir helaya gidince Kekliğin Kız, "Meraklanma Bekir Efe'm senin. Ben bugün varım yarın yokum. Ortalık yatışsın evime döneceğim. Şimdi gitsem yakalanır hapse girerim," diye hem teselli etti, hem de kendine acındırdı... "Efelerin ününe gölge düşürme," diye de öğüdünü verdi.

Fatma'cık, "Ünü batsın," dediyse de, Bekir'i gönlünden silemiyeceğini, eşeğin sırtında geri dönerken anladı. Bu kaltakdan kurtulmalıydı. Gidip Fransız kumandana, Kekliğin Kızın saklandığı yeri söylemeyi kararlaştırdı. Yolunu uzattı, Millet Bahçesinin önüne geldi. Bahçe, asker kaynıyordu. Gözleriyle kumandanı aradı. Hangisiydi acaba? Omuzları sırmalı kimseyi göremedi. Kapıya yürüdü. Durdu, nasıl konuşacaktı, Fransızca bilmiyordu. Bekir bilirdi, İstanbul'da okumuştu o. Kekliğin Kızı sakladı diye ya Bekir'e de bir şey yaparlarsa bu gavurlar?... Bir Fransız askeri Fatma'yı tepeden tırnağa süzmeye başlayınca, başörtüsünü sıktı, gerisin geriye döndü. Eve gelince sırtüstü yatağa yattı, dizlerini büküp otuz üç kere otuzüçün eğitimine başladı.

Kekliğin Kız bir türlü burnundan gitmeyen Fransız'ın kokusunu çıkarmak için yıkanırken, üç adamın atları Esat sırtlarını aşmıştı. "Değneğin ucuna mendili bağlayıp," ortaya çıkmanın zamanı gelmişti.

Kan kokusunu almışlardı. İliklerine değin dolan kan kokusuyla, Cebeci'ye geldiler. Oradan Demirlibahçe'ye gidip, İngiliz karargâhını basacaklardı. Küçük çete kurulmuştu.

Ay yoktu ama, gece aydınlıktı. Yıldızlar pırıl pırıl bir kol uzaklığında gülümsüyorlardı. Cebeci mezarlığından Demirlibahçe'ye doğru yavaş yavaş indiler. Karpit lambaları, karargâhın dört yanında yıldızlarla yarışmaya çabalıyordu. Daha karargâha yüz metre yaklaşmadan onlarca köpek havlamaya başladı. Köpekler havlayınca karpit lambalarının altında dolaşanlar çoğaldı. "Dönelim," dedi Bekir, "şimdi köpekleri salarlar."

Usulca döndüler.

Negezenin Ahmet'in canı sıkıldı. "Ulan analarını belleğim bu guldur, zürriyetsiz Coni kikirikler köpeklerini de getirmişler be," diye söylendi. "Ne yapacağız şim-

di? Coni kikiriklere ettiklerinin cezasını veremeyecek miyiz?"

"Bu gece olmaz. İyi bir plan yapmalıyız. Karargâhı basmak akıllıca değildi. Gördüğümüz gölgelerden belki bir ikisini devirebilirdik ama, yarın derhal önlem alırlar, başlamadan bizi durdurabilirler."

Atlarını kente doğru sürdüler. Hatıp Çayını devamla Boşnak mahallesinden geçtiler. Tek bir ışık yoktu sokaklara vuran. Hisar'a çıkarken bir evin açık pencerelerinden, müzikle karışık sarhoş kahkahaları, İngilizce sözler duydular. Kara Stelyo'nun eviydi. Karısı ölmüş, bir Rum kadınla metres yaşıyordu Kara Stelyo. Kadının iki kızı vardı, kızlarını satardı. Kapının önünde iki at bağlıydı. Onlar da atlarını sokağın başındaki bir ağaca bağladılar. Duvarın dibine sinip beklediler. Bir süre sonra kahkahalar, şarkılar durdu.

Negezenin Ahmet, "Yattılar zamanıdır, basalım," diye fısıldadı.

Bekir eliyle, bekle gibi bir işaret yaptı. Negezenin Ahmet içinden Bekir'e söylenerek başını salladı, sabırla beklediler sessizce yıldızların şavkı azalana dek.

Pencerenin birinden bir ışık çıkışa doğru yer değiştirdi.

"Gidelim," dedi Bekir, "Adamlar kapıdan çıkarken, tüfekleri başlarına dayayacaksınız. Ateş etmek yok."

Kapının kenarına çöktüler. Biraz sonra kapı açıldı. Gürültülü anlamadıkları konuşmalar duyuldu. Kara Stelyo önce çıktı kapıdan, arkasından iki İngiliz. İngiliz'in biri cebinden para çıkarıp, Stelyo'nun avucuna sıkıştırdı. Üç tüfek üç adamın başına dayandı. Dişlerinin arasından komutunu verdi Bekir.

"Yürüyün!"

Stelyo yürüdü, İngilizler peşinden gitti. Sokağın başına atlarını bağladıkları yere kadar, namlular sırtlarında. Bekir İngilizlerin tabancalarını aldı. Birini Negezenin Ahmet'e verdi. Ahmet hemen silahı İngiliz'in birinin ba-

şında patlattı. Kurşun sesi, sokağın duvarlarına vurmadan, ikinci patlama duyuldu.

Aşk gecesi İngilizler için tatlı bitmemişti. Bekir Efe, Negezenin Ahmet'in elinden tabancayı kaptı.

"Onu da bana bırak," djye Ahmet tüfeğini doğrulttu.

"Dur!" diye bağırdı Bekir. Öbür tabancayı uzattı. Ahmet İngiliz'in silahı ile Kara Stelyo'yu, iki el göbeğinden vurdu. Bekir, mendilini çıkarıp tabancaların kabzalarını sildi, birini Stelyo'nun, öbürünü de İngiliz'in birinin eline tutuşturdu ölü parmakları kabzaya bastırarak.

Uyku sersemi pencereler açılırken, çoktan binitlerine atlamışlardı.

Negezenin Ahmet için için gülüyordu. Akıllı adamdı şu Bekir Efe, cesetleri bulanlar birbirlerini öldürdüler sanacaklardı.

Saçlarından deri ayakkabılarına değin insan kanı kokuyorlardı. Beyinleri kan kokusundan duyumunu yitirmiş, uyuşmuş, büzülmüştü. Akıl yoktu, bitmişti. İnsana egemen olan içgüdüler yönlendiriyordu onları şimdi.

Semerciler'in, Hisar'daki evine gittiler doğruca. Yerden bitme Abdi'yi yatağından kaldırdılar. İşgalci askerlerin dayağından izler daha yüzünde duruyordu Abdi'nin; burnu tüfek kabzasından kırılmış, çarpılmıştı. Halk cerrahlarının iplik bağırsakları yorgan iğnesine geçirip diktikleri uzun bir yara izi görülüyordu kel kafasında .

"Yürü," dedi Ahmet, "Kavaklıdere'ye gidiyoruz. Tüfeğini, koyun kestiğin en keskin bıçağını al, bir de yengenin kara çarşaflarından birini."

Atlara bindiler. Abdi'nin karısı arkalarından uzun uzun baktı. Sonra içeri girip, on mumluk gaz lambasını püfledi, pencerenin önüne oturup, gidenlerin sağ salim dönmeleri için duaya başladı.

Dört atlı, Hisar'ın kayrak taşı kaplı dar sokaklarından yavaş yavaş geçti. Her sokağın başında durup, çev-

reyi gözetlediler, ayak sesi, nal sesi var mı diye dinlediler. Devriye askerlere yakalanmadan gidecekleri yere gitmeliydiler. Namazgâhı geçip, düzlüğe gelince atları mahmuzladılar. Devriye değil, rüzgâr olsa yetişemezdi ardlarından.

Kavaklıdere'de bağların arasına daldılar. Seyrek evleri birbirine bağlayan toprak yollara gelince dizginleri çektiler. Ay, yusyuvarlak, kalaylı sini gibi Hüseyin Gazi Dağı'nın tepesinden kendini gösterdi. Gündüz gibi oldu ortalık. Kayısı, vişne, armut ağaçlarının gölgesine sığınarak, Semerci Abdi'nin zorla elinden alınan konağının önüne kadar geldiler. Konakta ışık vardı. Atları Amasya elması ağacının karanlık gölgesine bağladılar.

Negezenin Ahmet, "Bekir Efe," dedi yalvarır gibi. "Sen bu işe karışma, Abdi akrabam olur bilirsin. Biz ikimiz hallederiz. Tamam mı?"

"Tamam," diye güldü Bekir, "Bir aksilik olursa ıslık çalın."

Ahmet, Abdi'den kara çarşafı aldı, giyindi. Yerden bir taş geçirdi eline kocaman, çarşafın içine sakladı. Konağın kapısını çaldı. Uzunca beklediler.

"Kim o vre?" diye Vangel balkonda göründü. İncelmeye çalışan bir ses "Ben, ben," diye mırıldandı. Vangel, karısına seslendi.

"Aşağıda bir kadın var, bakarsın."

"Bilirsin çıplağım," diye Vangel'in karısı yatağında sırtüstü döndü.

"Kadın diye demişimdir."

Vangel yatağın başında duran rakısından bir yudum aldı, karısının iki bacağının arasını çabucak mıncıklayıp, merdiven başındaki idare lambasının kör ışığında aşağıya indi. Kapıyı açtı. Başına kocaman taşı yedi, düştü, bayıldı. Abdi koştu, geldi. Negezenin Ahmet, "Kes şunun başını," diye dişlerinin arasından ciğerlerindeki havayı sıkıştırarak fışkırttı.

Abdi, elini en keskin koyun bıçağına uzattı, bıçak soğuk soğuk ayın aydınlığında parıldadı. Bıçağı Vangel'in boynuna götürdü. Elleri titriyordu. Bıçağı yerine oturtamıyordu. Negezenin Ahmet bıçağı kaptı. Vangel'in kafasını tuttu. Kanlanmış çenesinden çekerek geriye doğru kanırdı... İçinden tekbir getirmek geçti. Kurban mı kesiyordu be?... Bıçağı olanca gücüyle, Vangel'in gırtlağına sürdü. Baş elinde kaldı. Boyundan fışkıran kan yeşil kapıyı kırmızıya boyayıp taşlığa yayıldı. Ahmet kesik başı saçlarından yakaladı, kapının eşiğine bıraktı. Vangel başının kesildiğinin hiç ayrımına varmadı.

Konaktan, "Kim geldi Vangel?" diye karısının sesi duyuldu. Cesedi ayaklarından tutup, çabucak, armut ağaçların dibindeki gübre yığınının üzerine attılar.

Atları bekliyordu.

Vangel'in karısı yorgana sarılıp balkondan baktı. Kimseyi göremedi. Nal seslerini duydu. Çıplak vücuduna geceliğini geçirip, aşağıya indi. Kapı açıktı. Dışarıya çıkarken eşikteki kesik başa çarptı, tökezledi, iki elinin üzerine kanların içine düştü. Daha pıhtılaşmamış kan yüzüne, gözüne sıçradı. Kadın doğrulup çarptığı şeye baktı. Düştü bayıldı.

Ertesi gün, Sarı Ahmet'in kahvesinde Bekir küçük bir toplantı yaptı. Ellerinden malları, mülkleri alınanların, bunları kimlerin aldığının tek tek bir listesi düzenlendi. On kişilik bir çete kuruldu, çetenin başına Negezenin Ahmet getirildi. Deneyim kazanmış Semerciler'in Abdi ile Ali de çeteye girdiler. Çete üçe ayrıldı üçer kişilik. Eylemler aynı gün, aynı saatte yapılacaktı. Negezenin Ahmet, üç ayrı grupta çalıştı. Türklerin mallarını alan Ermeniler'in, Rumların başları önlerine düştü her gece. Ahmet gelip Bekir'e raporunu veriyordu.

Ortodoks kilisesinin papazı, pazar ayininde Müslümanların barbarlığından söz açtı. "Dünya malı için adam öldürenler cehennemliktir," dedi

Bekir Efe, gündüz gazeteye gitti, akşamları da Sarı Ahmet'in kahvesinde oturdu, yarın kimlerin başının kesileceğini saptadı.

Kan kokusu Ankara'ya yayıldı. Kelleci Eşkinin İsmail'in nar gibi fırında kızarmış kuzu, koyun kellesi satışları düştü. Kimse kelle yemek istemiyordu. Nar gibi kızarmış kellelerde, İspiro'nun, Apostol'un, Niko'nun sırıtan yüzleri vardı.

Samanpazarı'ndaki köpeklere bayram gelmişti. Eşkinin İsmail satamadığı kellelerini, akşam köpeklere atıyordu. Köpekler, kellelerin kemiklerini çatur çutur kırarken, yoldan geçenler başlarını çeviriyorlardı. O gün Antonie'nin kellesi kesilmişti. En keskin bıçaklar körlendi. Bıçak bileyicileri de para kazandılar.

İşgalciler, devriyeleri artırdılar. Azınlıkların oturduğu her mahalleye nöbet yerleri kurdular. Yerli kolluk kuvvetleri de, valinin emriyle, işgalci askerlerle çalışmaya başladı. Azınlıkların tümünü korumaya almanın olanağı yoktu. Şu Ankara'nın nüfusunun dörtte biri azınlıktı. En iyi yol, bu adamları silahlandırmaktı. Silahı olmayana silah verildi. Kapıyı tanımadıkları kişilere açmamaları öğütlendi. Nedense kapıları çalanlar hep kadınlar oluyordu gece de gündüz de. Önlemler artırıldı ama, kanı durdurmadı. Hıristiyan mezarlığına her gün, birileri taşınıyordu. Siyah giysiler giyen kadınlar gittikçe çoğalıyordu.

Vali Paşa, cinayetleri işleyenlerin görüldüğü yerde vurulmalarını emretti.

Aradan on gün geçti, geçmedi; 'Aman'lar, 'Ben ettim, sen etme,'ler başladı. Evleri ellerinden alınanlara, evlerinin boşatıldığı haberi geldi. Malları alınanlar, sabahleyin kalktıklarında, alınan mallarını kapılarının önünde buldular. İnekleri, öküzleri, atları, ahırlarının yolunu buluverdi. Baş kesmeye ara verildi.

İngiliz kumandan köpürüyordu. Dağ başı mıydı burası? Valiye gitti, koca paşayı azarladı. Cinayetler dursa

da, suçluları bulunmasa da, yapılanlar cezasız kalmamalıydı. Düzen sağlanmalıydı. Öyle bir ceza verilmeli ki, bu halkın kulağında küpe olmalıydı.

Vali Muhittin Paşa, koskoca, sonradan olma koskoca Osmanlı paşası düzeni sağladı. Bir sabah gün doğarken tüm zaptiyelerini sokaklara saldı. Ankara'nın ileri gelenlerinden iki yüz kişiyi tutuklattı. Otuzunu, İngilizlere armağan olarak İstanbul'a sürgüne, yüz yetmişini de cezaevine koydu. Tutuklananlar arasında, Negezenin Ahmet'le Hacı Bayram Şeyhinin de bulunması halkı korkuttu, sindirdi. İllaki Allah yolundaki bir ulu şeyh, nasıl cezaevine konulurdu?

Valinin tutuklama listesindeki Bekir Efe yer yarılmış, yok olmuştu. Hacettepe'deki evde yoktu. Babası, "On gündür İstanbul'da, yazdan sattığımız tiftiklerin parasını almaya gitti," diyordu. "İki üç gün içinde gelir." Evi gözaltına aldırdı zaptiye çavuşu. Sokağın iki başına iki bekçi dikti.

Kış kıyamette, dört yanından yel giren bağ evine bakmak zaptiyelerin aklına gelmedi. O hafta Mefkûre gazetesinde yazısı çıkınca, zaptiyeler gazete sahibi Vasfi Beyi sorguya çektiler. Yazısını kapının altından atmıştı. Zaten hep gönderir 'di,' gazeteye hiç uğramaz,'dı.' Kapının altından atılan yazılar hep sürecekti, gazete kapatılana, Vasfi bey gözaltına almana değin.

İçeriye atılanlardan biri, kendisini bırakırlar belki diye kelle kesme işini düzenleyenin Bekir Efe olduğunu ispiyonladı. Sorgusundan sonra adamı cezaevine götüren bekçilerden biri, "Seni götlek," diyerek ispiyoncunun kıçına okkalı bir parmak attı. Gece koğuşta Negezenin Ahmet, herkes uyurken adamı iki kişiyle bastırdı, domaltıp ucunu yağladığı beş numara kızgın gaz lambasının şişesini büke büke adamın kıçına soktu. Şişenin uç tarafı kırıldı, adamın kıçı kan revan içinde kaldı. Yara irinleşip azmasın diye hemen tedaviye giriştiler, adamın

kıçının üzerine işediler. Lamba şişesinin ucunu beze sarmasına rağmen Ahmet'in iki parmağının ucu yanmıştı. Parmaklarının üzerine işeyip yarayı iyileştirdi.

Aslında adamın ispiyonlamasına da gerek yoktu, sokakta oynayan beş yaşındaki çocuklar bile biliyordu o işleri kimlerin yaptığını.

Vali paşa, "Çıbanın başını istiyorum," diye Kolluk Müdürüne bağırıyordu: "Ölü ya da sağ getireceksiniz onu."

Zaptiyeler, jandarmalar Bekir Efe'nin peşine düştüler.

Cezaevlerindeki bu iki yüz Ankaralı ne olacaktı? İşgalciler Batı adaletinin ne olduğunu Türklere gösterme kararı verdiler. Yargısız infaz onlarda olamazdı. Azınlıklardan oluşan bir 'Sürgün Mahkemesi' kurdular. Tutuklananları bu mahkeme, yargılayacak, suçlu bulunanların mallarına, mülklerine el konulacak, kendileri de ailesiyle birlikte sürgün edilecekti. Mahkeme üyeleri özellikle başları kesilenlerin yakınlarından seçilmişti. İntikamları acı olmalıydı.

İngiliz, Fransız kumandanlar, mahkeme üyelerine bir tanışma yemeği verdiler. Üyeler yemeğe eşleri ile katıldı. İki Rum kızı da kumandanlara eşlik etti. O akşam, özgürlük adalet üzerine Mösyö Braza ile Mister Vital birer nutuk attılar, mahkeme üyelerinden cani Ankaralıların derslerinin iyi verilmesini istediler.

İlk duruşma günü geldi çattı. Mahkeme salonuna İngiliz, Fransız bayrakları asıldı. Üyeler en yeni giysilerini giymişlerdi, göğüslerinden siyah iki şerit sarkıyordu. O gün sadece iki tutuklu yargılanacaktı. Bir açılış töreniydi bu.

Mahkeme binasının iç, dış güvenliği işgalcilerce sağlanıyordu. Mahkeme üyeleri yerlerini almışlar, iki tutuklu, jandarmalar arasında tutuklulara ayrılan yere getirilmişlerdi. İşgal kuvvetleri kumandanları bekleniyordu.

Az sonra, Mösyö Braza ile Mister Vital'de evin birinden getirilen iki koltuğa oturdular. Önlerindeki sehpanın üzerindeki vazoya kırmızı beyaz güller yerleştirilmişti. Kumandanlar bu renklere fena halde içerlediler. Hemen güller kaldırıldı.

Mahkeme heyeti başkanı tokmağını masaya vurdu. Duruşma başlamıştı. Mahkeme mübaşiri tutuklulara ayağa kalkmalarını söyledi. Tutuklular ayağa kalkarken, pencerelerden içeriye bando, mızıka sesleri doldu. Yaşa, varol haykırışları mahkeme salonunun duvarlarına çarptı. Ne oluyordu? Önce yerlerinden biraz kımıldadılar, birbirlerinin yüzlerine baktılar. Sonra hepsi pencerelere saldırdı. Ucu görülmeyen bir Osmanlı silahlı gücü, marşlar söyleyerek ikili kolda caddeden geçiyordu. İngiliz, Fransız kumandanlar dışarıya fırladılar, üyelerden birisi, "Vre, Osmanlı ayağa kalktı," dedi.

Fazla konuşmaya gerek yoktu. Usulca salonu terk ettiler. Mahkeme salonunda tutuklularla, jandarmalar baş başa kalmışlardı.

Ali Fuat Paşa, kolordusuyla Konya'dan Ankara'ya gelmiş; işgalcilerin sallanan bayraklarının önünden geçip, Etlik sırtlarına karargâhını kurmuştu. Kolordunun Yüz elli askeri, üç yüz de İngilizlerden savaş ganimeti alınmış katırı vardı. Yüz elli erlik, üç yüz katırlık kolordu şehre girerken çok görülsün diye ikişer kola geçirilmişti. Etlik sırtlarına da, gereğinden fazla çadır kurulmuştu. Ankara'dan Etliğe çevrilen gözler, yamaca yamanmış koca bir birlik görüyorlardı.

Ankaralının korkusu, sinmişliği uçtu gitti. Asker gelmişti, Osmanlı askeri, Türk askeri. Askerden başka güveni olmamıştı ki, tarih boyunca. Silah varsa, asker varsa güçlüydü, güvenliydi. Bir de ekmek yapacak buğdayı varsa... Osmanlı eğitmişti neye gereksinimi olduğunu. Ekmek ve silah...

"Ah Gümüş kediciğim, biz ölmeyelim diye oğullarımızı gönderdik askere. Aç kalmayalım diye, tarlayı sürmeye, buğdayı biçmeye de oğullarımızı gönderdik. Biz de bebeler doğurduk, askerde ölenlerin yeri boş kalmasın diye. Padişahımıza, paşalarımıza dualar ettik, ömürleri uzun, tuttukları altın, gazaları mübarek olsun diye.

Ekmeksiz, askersiz kalmaktan korktuk hep. Ne oldu, İngiliz'i, Fransız'ı geliverdi. Padişahımızın kuluyduk, şimdi de onların kulu mu olduk? Vali paşamız, İngiliz mandası olacağız demiş. Padişah efendimizin fermanı demiş. Öğrendim mandamn ne olduğunu gayrı. Olalım bakalım, belki onlar asker istemezler. Biz de buğdayımızı, arpamızı eker, hayvanlarımızın, kendimizin karnını doyururuz. Oğullarımız da dizimizin dibinde oturur, şehit haberi mi gelecek diye yüreklerimiz gümbürdeyip durmaz. Bak Bekir'imi gece gündüz zaptiye arar, görüldüğü yerde vurulsun diye vali emir çıkartmış. Konu komşu her gün gelir, başlarına taş düşeceler, Bekir Efe'den haber var mı diye sorarlar. Laf gerek ağızlarına sakız yapsınlar diye. Ah gayrı, her şey âşikar oldu. Osmanlı askeri geldi, Etlik'e kuruldu, kışlasından çıkmaz. Şu Ankaralının hali nedir diye paşası sormaz. Cezaevinde yatanları çıkartayım demez. Gücü yok besbelli, kolu kanadı kırık besbelli. Ah Gümüş'üm şu milletin sahibi ne zaman gelecek?

"Bugün bayram diye Müftü Rıfat amcan elimi öpmeye geldi Gümüş kediciğim. Şu Ankara'da en yaşlı ben kaldım zahir bayramın birinci gününde geldiğine göre. Ona dedim ki; şu Ankara'nın hali ahvali ne olacak, söyle bana bir?... Küçüldük de küçüldük, eridik de eridik. Dedem anlatırdı, iki yüz hamam, yirmi binden fazla ev, iki bin dükkân varmış, yüz sene önce, nereye gitti bunlar? Ben sana söyleyim Rıfat oğlum, şu savaşlarla, yangınlar aldı götürdü bunları. Adamsızlıktan bir bir yıkıldı da bakan eden olamadı. İyi ki sebillerimiz, Sübyan mek-

teplerimiz, medreselerimiz, beş on çarşımız; Kalealtı, Uzun çarşımız, Kavaflar, Çıkrıkçılar şu bu duruyor. Eskiden böyle miydik, sokaklar çekirge gibi delikanlı kaynardı. Bağlarımızda, bahçelerimizde bülbüller eşlik ederdi kızlarımızın türkülerine. Bolluk, bereket vardı. Nereye gitti bunlar? Neden vişnelerimiz ceviz gibi büyük değil şimdi? Yüz dirhemden küçük elmamız olur muydu? Sen de bilirsin? Kaç tane sof tezgâhımız kaldı, iki yüz tabakhane var derdi Kızıl Ali'm; şimdi saysan elliyi bulmaz. Neden ardı arkası kesilmez bu savaşların? Ellerimi tuttu da, kesilecek dedi bana Rıfat amcan, Mustafa Kemal Paşa, o, Konguru paşasının adı öyleymiş. Mustafa Kemal Paşa hepsini düzeltecek dedi. Hep paşalardan çekmiyor muyuz? dedim, yangın yerine döndürdüler memleketi. Bu öyle paşa değilmiş, yangını söndürecekmiş.

"Yangın dedim de aklıma geldi Gümüş'üm. Hani o Dünya Savaşına Ankara'dan üç kura asker toplamışlardı ya. O günden bir yıl sonraydı sanırım. Savaş gibi felaketin biri daha geldi Ankara'mızın başına. Bir sabah yine, o Moskof dölü Tatar tellalın sesi ile uyandık. O herifin sesi de hep şere açılır, hiç hayır duymadım ağzından sidikliğine taş duracasının. Tacettin Camisi'nin minaresine tünemiş, baykuş gibi çığırır avazı çıktığı kadar. Yangın vaaarrr!... diye. Fırladık yataklarımızdan. Bir de avluya çıktık ki; Hisar'ı, Kale'si alevlerden görülmez. Sanırsın gökten ateşten bir dağ düştü Elmadağı gibi, gitti Hisar'a oturdu. Alevlerin sıcağı yüzümüze vurur. Hacettepe neresi Hisar neresi. Atlan gitsek yarım saat sürer. Avluda kuru armut ağacı var ya, işte o zaman kurudu. Kestirmedim ağacı, bu afeti unutmayalım diye.

"Hacı Mehmet'im, don gömlek, atladı atına, kırık belinle, dükkânlar gitti, anam diyerek. Ardından Ali'm. Bekir'im kim bilir hangi savaşta, mektubu gelmez ki bilelim. Bedestende babandan kalma zahire dükkânımız ile sof ipeği tezgâhlarımız var, yaşlı yaşlı erkekler, kadın-

lar harıl harıl çalışırlar. Niye baktın öyle? Yaşlı dedim diye mi? Genç yok ki, hepsi cephede. Ya, bir de fırınımız var toprağı bol olsun Agop'la ortak. Nasıl koşmasın Hacı Mehmet'im."

Gidemediler yangın yerine kadar. Yüzlerine kızgın korlar gelip yapışıyordu sanki. Atlar başlarını geriye atıp, alevlerin sıcağından korunmaya çalışıyor, dizginleri zorlayıp geriye dönmeye uğraşıyorlar, kırbaca, mahmuza karşı geliyorlardı. Atları bıraktılar, dizginleri boyunlarına dolayıp, sağrılarına birer şamar attılar. Atlar dört nala bildikleri ahırlarına doğru uzaklaştılar. Samanpazarı'na doğru baba oğul bacakları kıçlarında koştular, koştular. Mendillerini önlerine gelen her çeşmeden ıslatıp yüzlerine bağladılar. Yüzlerce insan daha koşuyordu maske gibi taktıkları yaş mendillerle cehenneme karşı. Gök gürlüyor, şimşekler çakar gibiydi. Çatırdıdan bağırmalar, haykırmalar duyulmuyordu. Bedestene yaklaşmaya olanak yoktu. Alevlerin kızıl dili, karışık esen rüzgârla dört yana saldırıyordu kudurmuş köpekler gibi. Kulakları gümbür gümbür döven patlamalar duyuluyordu. Dünyanın tüm topları gelmiş, salvo ateşe başlamışlardı. Sıcaktan parçalanan taş duvarlar, üzerlerine su sıkılınca, şarapnel gibi dört yana saçılıyor, insancıkları vurup yıkıyordu. Evlere giriliyor, tencere, kova ne bulunursa sahibine sormadan alınıp, cami musluklarından doldurarak, ateşe koşuyorlardı. Mendiller dakika geçmeden yeniden ıslatılıyordu. Yüzlerce kişi; hiç kimse bir komut vermeden dizilmiş, kovalar tencereler elden ele geçiyordu. İki sıra olmuşlardı. Dolular giderken, boşlar öbür sıradan geri dönüyordu. Yangın gittikçe yayılıyordu:

"Yahudi mahallesini de sarmış, Çıkrıkçılar Yokuşu kül oldu, Bedesten bitti, Atpazarı'na doğru çıkıyor, İplikçi Cami'si külliyen yandı, Aslanhane tehlikede, Koyunpazarı'na iniyor."

Şehrin on dört tulumbası nereye yetişeceğini şaşırmıştı. Kuyrukları tutuşan kediler, köpekler, fareler oradan oraya can havliyle koşarlarken yangını daha çok yayıyorlardı. Gökten kavrulmuş, kumru, güvercin kebabı yağıyordu. Leylekçikler yavrularını yuvalarından taşıyor, biraz uçtuktan sonra tutuşan kanatları ile döne döne alevlerin içinde kayboluyorlardı. Yanmış et kokusu sarmıştı Ankara'nın havasını. Burunlar acı kokudan, karabiber çekmiş gibi tutuşuyordu. Çabalar yarar getirmiyordu. Dökülen su, su değil gazyağıydı, lekeli lekeli akıyor, birden parlıyordu. Suyun yandığını gördüler de şaştılar. Yeşil zebercet, yılantaşlı Kafdağı'mn tüm canavarları gelmiş, alevden dillerini, bir o yana, bir bu yana, uzatıp, yalayıp, önlerine ne çıkarsa kavurup, kül ediyorlardı.

Birinci günün sonunda Kale'nin burçlarından yükselen alevler kırk kilometre uzaklıktaki Çubuk ilçesinden görüldü. Çubuklular, dünya batıyor, ahiret günü geldi sandılar da, korkudan dağlara kaçtılar.

Yangın geceli gündüzlü üç gün sürdü; iki bin dükkân, üç bin evi kül etti, bin beş yüz cam aldı. Dördüncü günün sabahı, yedi kat göğün yedisinden de bir yağmur boşandı ki, ortalığı seller götürdü. Kafdağı'nın canavarlarını önüne kattı, yok etti. Kavrulmuş insan cesetlerini, erimiş hayvan, kuş kemiklerini, demiri, çeliği, taşı, toprağı, patlamış, çatlamış lağım künklerini, kömür olmuş pislikleri, yangından kurtulmuş çukur yerlerdeki evlerin, dükkânların içine doldurdu, bir kapıdan girdi, evde, dükkânda ne bulursa canlı, cansız önüne katıp, bir kapıdan çıktı, bacalardan havuz gibi kara sular fışkırdı.

Sokaklar Kızılırmak oldu, çamur çamur coştu coştu da, Kanlı Göl batağını, kızıl göl yaptı. Koca koca inekleri, öküzleri, arabaları, kağnıları Hatıp Çayına, Ankara Çayına doldurdu. Sakarya Nehrini taşırıp, tarlaları, bağları, bahçeleri göle çevirdi. Taa Karadeniz'de şişmiş

hayvan leşleri, lime lime insan cesetleri buldular bir ay sonra. Temizlik de yaptı, göğün yedi katından boşanan yağmurla; yangın yerleri pırıl pırıl oldu killi bulaşık toprağı ile yıkanmış gibi.

Hacı Mehmet'le Ali, Bedesten'deki işyerlerini zor tanıdılar. Taş duvarlar sıcaktan çatlamış, patlamış, un ufak olmuş dökülmüştü. Kuran'da, İncil'de, Tevrat'ta, Zebur'da cehennem ateşi dedikleri bu olmalıydı. "Yarabbi ateşle terbiye etme," diye eller göğe açıldı.

"Ali'm eve döndü de, Hacı Mehmet'imi onuncu gün zor ayırdık Gümüş kediciğim Bedesten'den. Sabah, akşam yemek taşıdı Kezban gelin Name'yle. Yemekleri de yemezmiş, dövünür dururmuş, bittim, mahvoldum diye. İğne iplik gibi döndü eve. Ölümlük, dirimlik altınlarım vardı bir küpecikte, verdim Hacı Mehmet'ime yeni iş kursun diye ya... O yangında derler ki, beş bin ev yandı, bir o kadar dükkân. Camiler, kiliseler kül oldu. binden fazla can gitti. Yangının yok edemediğini de seller götürdü. Evleri yıktı, köprüleri çökertti, aşağı yüzde kaplama taşlı sokak kalmadı, oydu oydu sokakları dere yatağı yaptı.

"Bir yandan paşalar, bir yandan afetler, el ele vermiş, bu Ankara'yı yok etmeye çalışırlar. Bak şu kum saati gibi. Hacı Mehmet panayırdan satın almıştı Bekir oynasın diye. Ters çevirirsin kumlar, ince ince, yavaş yavaş akarlar. Beş dakikada boşalıverir. Kumları ben Ankara'nın insanına benzetirim de, korkarım bir gün bitiverecek diye. Otuz senede yüz elli binden yirmi bine indiysek, tükenmesine pek bir şey kalmadı.

"Ah pek kadersiz başım varmış kediciğim Ankara'mız gibi. Rıfat Hocaya sorarım, O da paşa gelecek, her şey düzelecek der. Ne paşası Gümüş'üm, ne derde deva gördük ki paşalardan? Biz Allah'a bir günah ettik, musibet, dert başımızdan eksik olmaz. Çok rakı, şarap

içilir de ondan mı? Kirkor'un, Baba Boğuz'un meyhaneleri dolar dolar taşarmış. Derler ki Ankara'da içilen rakı, şarap parası ile İstanbul satın alınır. Bu musibet nerden gelir, bilemem. Zinayia bina artınca derler, bizde bina da artmaz ya, zinayı bilemem, Rabbim de ceza mı veriyor?

"Yeni evlenmiştik Kızıl Ali'mle. Tam tamına üç yıl, bir dirhem yağmur düşmedi şu Ankara'ya. Kışları kardan, evlerden çıkamazdık, üç yıl ayazdan gayri bir şey olmadı. Ne ayaz, ne ayaz... Kediler, köpekler, dondu, ahıldaki koyunlar, ahırdaki sığırlar dondu. Aklımız başımıza geç geldi, soba kurduk ahırlara da hayvanları telef olmaktan kurtardık. Hani ağustosta dahi karı eksilmeyen şu Elmadağı'na bir tutam bile kar düşmedi. Dağın eteklerinde kar kuyularımız var ya, bir dirhem kar bulamadık kuyulara koyacak. Çaylar kurudu, pınarlar kurudu, hava kuru, soluk alamazsın. Yazları Allah'ın cehennemi yeryüzüne iner. Kızıl Ali'm Hicaz'ı geçti Ankara derdi. O güzelim serçelerim, bülbüllerim, canım kuşlarım sıcaktan boğula boğula öldüler. İnsanlar kurudu da terlemez oldu, açlıktan, susuzluktan bir deri bir kemik kaldılar.

"Allah bize acıdı, evliyalarımız bize acıdılar. Millet susuzluktan kırılırken her sabah aşhaneye girdiğimizde, bir kazan su bulurduk. Oradaki Süt Sakallı Evliya Dede bizi susuz bırakmadı. Kuraklık geçince, pınarlar akmaya başlayınca, mutfağa su koymadı dede artık. İşte o günden sonra, biz koruz her akşam bir ibrık su, bir leğen, bir de havlu. Aptesini alsın dedem diye. Bilirsin, her sabah suyu leğende, havluyu da ıslak buluruz. Aşhanemizin, evimizin bereketidir o. Ahırdaki Arap Evliya dede, hayvanlarımızı korur. Benim odamdaki Sarı Kız Evliya var ya, O da hepimizin hastalıklarına şifa dağıtır. Biz ondan hasta olmayız, olursak da, hemen geçer. Bazı geceler beni bir oğar ki, sabahına turp gibi kalkarım, el-

lerine sağlık. Dedelerimin sayesinde o kıtlıkta, kilerimizden hiçbir malımız eksilmedi, arttı da eksilmedi.

"Herkes göçtü Ankara'dan, tarlada ekini kurur, ot yok, hayvanlar ölür, ne yapsınlar göçtüler Kayseri'ye, Tokat'a. Göçene kadar millet az kırılmadı. Bir de hastalık çıktı mı sana, salgın hastalık. İnsanların karnı ağrır, iki günde ölüverir.

"Vilayet gazetesinde okumuştum, Vali Paşanın Padişaha çektiği telgrafı. Günde bin beş yüz, iki bin insan ölür açlıktan, hastalıktan diyordu. Yardım istiyordu. Padişah olacak, bir dirhem yardım göndermediydi, bacasına baykuş tüneyesice. Asker almasını bilir o. Kuraklığın birinci yılında sadece Elmadağı'nda su kalmıştı. Kızıl Ali'm yirmi tane Kıbrıs eşeği aldı, okullara, camilere, tekkelere, yarım günlük yoldan, Elmadağı'ndan su taşıdı hayrına. Sonra yirmi eşeği otuza, kırka çıkardı, halka da su satmaya başladı. Ankaralıyı susuzluktan kurtardı. Bir ünlendi, bir ünlendi ki, sorma. Kızıl Ali'm, erim, ticaret ticarettir derdi. İyi para kazanıyorum kadınım derdi. Fırıncılıktan iyi. Bir gün beni de götürdü, bir de türkü tutturdu. Sesinin yanık olduğunu hiç bilmezdim:

Hepsi Allah'tan cümlesi kader
Geri döndük, kısmetimiz bu kadar
Koca Engürü'ye su nerden gider
Eser acı poyraz, yil Elmadağı
Kokar burcu burcu, gül Elmadağı.

"İkinci yılın başında Elmadağ'ında da su bitti. Kaldı mı başımıza otuz Kıbrıs eşeği? Ot yok, saman yok, bir de yem yerler ki, yerli eşeğin on misli. Satsan satamazsın, kimse almaz. Vurayım hepsini dedi Kızıl Alim, açlıktan can çekişe çekişe öleceklerine. Kıyamadık. Götür dağlara bırak dedim. Kıbrıs eşeği bunlar, dayanıklıdırlar, bir yol bulurlar kendilerine. Her işte bir hayır vardır derler ya, o sırada göçler başladı, milletin dayanıklı hayvana gereksinimi var. Bir iki derken hepsini sattı, hem de iyi parayla.

"Kuraklık, kıtlık bitti, Hacı Mehmet'im doğdu, tam sefa süreceğimiz zaman Kızıl Ali'm, Rus harbine gitti. Bir daha da gelmedi. İşte nüfusumuz kırıla kırıla bu hallere düştük, bir milyondan, yüz elli binden indik de... parmakla adam sayar olduk. Şimdi de..."

Allem Kallem Hanının ahırının kapısı güneşe açılıyor. Jandarmalar sırtlarındaki ekmek çuvalları ile içeri giriyorlar.

Tutuklulardan biri, jandarmaların yanına gidiyor.

"Bir ölü var, onu aldıktan sonra ekmekleri dağıtır mısınız?" diyor. "Kokmaya başladı."

Jandarmanın sarışını, "Bu askerliğin anasını..." diye küfrediyor. Yanındaki jandarmayla, tutuklunun gösterdiği yere doğru gidiyorlar. Ölünün yüzünü görmek istemiyor sarışın jandarma, başı geride battaniyeyi bir ucundan tutuyor. Kokuyu duymamak için dudaklarıyla burun deliklerini kapatmaya uğraşıyor. Ölü dışarıya çıkarılıyor. Kapı, ekmekler dağıtılmadan kapanıyor. Ceset götürülüp teslim ediliyor. Jandarmalar, avludaki şadırvanda sabunla ellerini yıkadıktan sonra yeniden içeri giriyorlar.

Birer kola geçenler ekmeklerini konuşmadan alıyorlar.

Sarışın jandarma, Cafer Ağanın yanına geliyor. Eziliyor, büzülüyor, sesi titreye titreye konuşuyor:

"Mahkemeye çıkacakların listesi geldi ağam, senin de adın var."

Cafer Ağa, jandarmaya tütün paketini uzatıyor. "Sar bir sigara," diyor. Jandarma afallıyor, paketi alıyor, alışkın parmaklarla sigarasını sarıyor.

"Listesi," demiştim diye ağzında geveliyor.

Ali yüreği çarpıntılı atılıyor; "Benim de adım var mı? Hacı Mehmet oğlu Ali."

Jandarma pişman oluyor söylediğine. "Hay dilim tutulaydı," Kendi kendine kızıyor. Ali'yi yanıtsız bırakmak da istemiyor.

"Bir ağanın adı gözüme takıldı."

Ali'nin gözünün önüne üç ayaklı sehpa, esintiden hafif hafif sallanan yağlı urgan geliyor. İrkiliyor.

Jandarma başını sallayarak uzaklaşıyor, "İstiklal Mahkemesi listesinin, idam listesi olduğunu bu adam öğrenememiş," diye kendi kendine söyleniyor.

"O güne değin bir çaresi bulunur ağam," diye konuşuyor Ali.

Cafer Ağa parmakları arasında esrarı ufalarken gülümsüyor. "Dert etme."

Ahırda liste konuşulmaya başlıyor. Herkes ismini merak ediyor. Avluya havalandırmaya çıkınca sarışın jandarmaya adlarını sormayı kuruyorlar kafalarında. Tutuklunun biri, sinirlerini iyice bozuyor.

"Ne soracaksınız birader, yarın değilse, öbür gün asacaklar hepimizi. Mahkemeye çıkıp da asılmayan var mı?"

Sabah çorbalarını pişirmeye elleri gitmiyor.

Ali, Siranuş'un mektubunu cebinden çıkarıyor. Lavanta kokusu uçuşuyor sidik, ter kokularının üstünde. Koku daha geçmemiş. "Hâkime gitmeden seni kurtaracaklar ciğerim Ali'm, korkma," diyor Siranuş, "Ağan Bekir Efe, Müftü Rıfat Efendi ile konuştu," diyor Siranuş. Mektubunda, "Ali'm öldü diyenler kendisi girsin toprağa..."

Ali korkuyor, ölmek istemiyor.

1919 yılının iptidaında Ankara'nın manzarai umumiyesi şöyleydi:

Etlik'in eteklerine yerleşmiş, yüz elli askerli, üç yüz katırlı Osmanlı askeri, kentin içinde cirit atan işgalciler. Sürgün mahkemeleri... İstanbul'a yaranmak isteyen valinin durmadan tutuklattığı insanlar...

Osmanlı askeri varken, işgalci nasıl 'Ben!' diyordu? anlayamıyordu Ankaralılar. Ya savaş olur, ya barış...

Valinin kurdurduğu İngiliz Dostları Derneği.

"Yahu İngilizler karılarımızı dul, çocuklarımızı yetim bıraksınlar. Ey sonra ben onlara muhabbet besleyeyim."

Ankara'nın yirmi yedi medresesinde ilmi hendese, ilmi mantık, ilmi nahiv, ilmi bedi, ilmi kelâm, ilmi edeb, felekiyat okuyanlar da çözemiyorlardı bu beş bilinmeyenli denklemi.

Vali emretmiş, tüm memurlar İngiliz Dostları Derneğine üye kaydedilmişti. Azınlıkların tamamına yakını da dernek üyesiydi. Memurların dışında yerlilerden kimse derneğe girmiyordu. Vali Paşa, Müftü Rıfat Efendiye haber göndermiş, derneğe girmesini istemişti. Müftü girerse, peşi gelirdi. "Din adamı cemiyet üyesi olamaz," yanıtı iletilmişti kendisine.

Müftü Rıfat Efendi, Ankara'nın saygıdeğer büyüklerinden Osmanlı Meclisi mebusanlarından Hacı Atıf Bey, Bekir Efe'ye, Ali'yle haber saldılar; Ankaralılar adına Ali Fuat Paşaya hoş geldine gidecekti. Niyetleri biraz bilgi almaktı. Sivas'ta neler olup, bitiyordu? Kemal Paşa Ankara'ya gelmeliydi. En önemlisi Vali Muhittin Paşaydı. Hiç suçu, günahı olmayan iki yüz kişiyi cezaevlerinde çürütüyordu. Kurduğu İngiliz Dostları Derneğine girmeyenlere de zulüm yapılıyordu.

Rıfat Hoca, "Çok dikkatli olsun Bekir," diye Ali'ye öğütte bulundu. "Hakkında görüldüğü yerde vurulması kararı almış vali, isterse gelmeyebilir."

Ali, ağabeysini saklandığı Çankaya'daki bağ evinde, Kekliğin Kızın koynunda buldu. Rıfat Hocanın dediklerini anlattı. İsterse gitmeyebilirdi.

Gidecekti, Ali Fuat Paşa ile tanışmak, kafasındakileri ona da anlatıp, fikrini öğrenmek istiyordu.

Bekir, Kekliğin ipek çarşafını giydi, yüzüne peçesini örttü, Ali'nin atının terkisinde Hamamönü'ne kadar geldi, oradan bir faytonla karargâhta büyükleri ile buluştu.

Ali Fuat Paşa gelenleri, coşkuyla karşıladı. Müftü hocanın elini öpmek istedi. Müftü Rıfat Efendi, 'Estağ-

furullah, Estağfurullah'larla elini çekti. Kahveler içilirken İngiliz Muhipleri Derneğinden söz açıldı.

"Siz de bir cemiyet kurun, Valiye karşı," diye Ali Fuat Paşa önerdi.

"Gizli bir teşkilâtımız var sayılır," diye yanıtladı Bekir. "İşgalcilere, azınlıklara, hatta Vali Paşaya karşı Ankaralının hakkını hukukunu koruyan."

Rıfat Hoca, "Ankaralının hakkını hukukunu maalesef biraz şiddetli korumaya çalıştık Bekir oğlumun gizli dediği teşkilâtla," diye söze girdi. "Gönül istemezdi ama, başka çaremiz de yoktu. Kendi başını da zora soktu. İşgalciler görüldüğü yerde vurulması için Valiye emir vermişler."

"Duydum," dedi Ali Fuat Paşa, "Ben Bekir kardeşime Ankara'nın dışına çıkmasını önereceğim. Ya da ortalık düzelene kadar karargâhta benim misafirim olabilir."

Teşekkür etti Bekir Paşaya.

"İşgalcilere karşı tam teşkilâtlanmamız önündeki en büyük engel Validir."

"Ankara'ya yeni bir vali gerek. Milletten yana... Mustafa Kemal Paşa'ya bu konuda bir telkinde bulunabilir misiniz?" diye sordu Hacı Atıf Bey.

"Biliyorsunuz sadrazam değişmek üzere. Sivas'taki Heyeti Temsiliye, yeni sadrazam namzedi Ali Rıza Paşa ile şimdi bir bahar havasındalar. Hükümete gireceği kesinleşen Salih Paşa ile Mustafa Kemal Paşa Amasya'da buluşup, muhtemel sulh konferansında ülkeyi kimin temsil edeceğini, kurulacak yeni meclisin nerede toplanacağını görüşecekler. Vali meselesini denemekte fayda umarım."

"Biz, Mustafa Kemal Paşaya telgrafla olayları aktardık. Valinin değiştirilmesine aracı olmasını rica ettik. Bu güne dek bir netice alamadık. Bu sebeple sizden yardım diliyoruz."

"Anlıyorum efendim. Elimden geleni yapacağım."

"Bir Kuvayi Milliye çetesi kurarsak, bize cephane yardımında bulunabilir misiniz?" diye soruverdi Bekir Efe.

Müftü Rıfat Efendi ile Hacı Atıf Bey birbirlerine baktılar, bu da nereden çıktı dermişçesine.

Ali Fuat Paşanın gözleri parladı. Üç yüz katır cephane yüklüydü.

"Siz kurun, o zaman düşünürüz."

Ankara heyeti paşanın yanından ayrıldı. Rıfat Hoca ipek çarşaflı Bekir'e hiçbir şey sormadı. Çete kurmak para demekti, insan demekti, silah, cephane demekti. Bu fakir Ankara halkının savaşmaya gücü kalmamıştı.

Bekir kafasında küçük kıvılcımlarla neşeli, Kekliğin Kızın sıcak koynuna girdi Çankaya'daki bağ evinde. Paşanın yanıtı, 'evet' demekti.

Bu evet, onu uyutmayacaktı artık. Kafasında kurduğu devrimi, elinde silahlı bir gücü, çevresinde inanmış insanlar olmadan uygulama alanına çıkaramayacağını biliyordu. Yalnızdı. Haftada bir kez, iki yüz elli baskılı bir gazetede yazdığı yazılarının etkisi ne olabilirdi?

Soğuk odada dolaşıyordu saatlerce bir aşağı bir yukarı. Birileri ile konuşmak tartışmak istiyordu. Müftü Efendiye, Hacı Atıf Beye anlatamazdı düşüncelerini açık açık.

İstanbul bir hiçti artık. Bu hiçten yararlanılmalı, insanın güven içinde yaşayacağı bir düzen kurulmalıydı. Yorganın altında Kekliğin Kıza soruyordu.

"Hayatta bir garantin var mı senin?"

"Sen varsın."

"Bırak beni. Yarın içeri atabilirler, ya da bir kurşun yerim. Ben önemli değilim."

"Savaş var şimdi."

"Savaş bitince ne olacak, onu söyle bana."

"Beni bırakırsan, yine zilleri takacağım. Elimden ne gelir?"

"Daha kaç yıl? Ya sonra?"

"Sorma Bekir, bilmiyorum." Bekir'den uzak kalmak sinirlerini bozuyordu. "Sokaklarda sürüne sürüne ölürüm herhalde."

"Bir devletin olsa, sana baksa, istemez misin?"

"Osmanlı mı?"

"Hayır. Biz kuracağız o devleti Keklik, biz."

Kurttan, çakaldan başka bir canlının dolaşmadığı Ankara'nın İlkbahar da olsa bitmeyen kışında Çankaya'ya bir Ali geliyordu. Yiyecek, gaz, tütün getiriyor, Bekir'in yazılarını alıp gidiyordu. Her geldiğinde, atını birkaç bağ aşağıda ağaçların arasına gizliyor, birileri görecek diye kendince önlemini alıyordu. İzlenme korkusundan, ikide bir de başını geri çevirmekten boynu ağrıyordu.

Sultani'de öğrencilerin Mefkûre gazetesini kapıştıklarını söylüyordu. Yazılarını, ikinci yazı çıkana dek, tartıştıklarını anlatıyor, Bekir'i umutlandırıyordu.

"Ali Fuat Paşaya isteyerek gittim Ali'm. Artık o, Osmanlı paşası değil. Osmanlıya sırtım dönmüş, bir ışık arıyor. Bütün umudu Mustafa Kemal Paşanın topladığı milli kongrede. Ama hep bekliyoruz. Birileri bir şeyler yapsın, peşinden gidelim diye. Eğer bir Kuvayi Milliye çetesi kurarsak, cephane verebileceğini söyledi bana."

"Niye duruyoruz?"

"Evet gecikiyoruz. Yalnız, önce idareyi ele almamız gerek. Bu vali gitmeli. Kendi idaremizi kurmalıyız. Ankara istiklalini almalı. Önümüzdeki tek engel bu kokuşmuş kafalı vali..."

"Devlete isyan mı edeceksin?"

"Devlet yok ki... Biz kokuşmuş düzene başkaldırıyoruz. Biz kendi idaremizi kurarsak, İstanbul'un karşı gelmeye gücü yetmez."

"Silah gerekli."

"Hem silah, hem de halkımızın inanması... Bizim isyanımız, Anadolu'nun başkaldırmasının çekirdeği olacak. İsyan dalga dalga yayılacak."

"Kemal Paşa da aynı şeyi düşünüyor olmalı."

"Biz Mustafa Kemal'in öncüleri olacağız. Ankara'yı Osmanlıdan ayırdığımız gün, Sivas rahatlayacaktır. Örnek olacağız. Fikirlerimizi yayma imkânı bulacağız. Halkımızı inkılaba inandırmalıyız. İnsanımıza, padişahın kulluğuna değil, hürriyete mahkûm edildiğini anlatmalıyız."

"Kongre azaları padişah mevzuunda farklı düşünüyordur belki."

"İnsanca bir sisteme, şahsi çıkarlar girmezse, kimse karşı çıkmaz."

"Müftü Rıfat Efendi bile yazılarındaki fikirleri benimsiyor.

"Biliyorum, en çok da ona itimadım tamdır. Halkımız üzerinde tesiri çok büyük."

"Ya dış düşmanlar?"

"Önce içimizi, vali gibi Osmanlı artıklarını temizleyeceğiz. Karşımızda bir Yunan var sadece. İngilizlerin, Fransızların bu savaşa devam edeceklerine inanmıyorum. Göstermelik bazı şeyler yapabilirler. Bir yerleri işgal edebilirler. Onlarda halk var, halkın iradesi var. O irade bir gün yeter diyecektir. İnsanlar artık yaşamak istiyorlar, ölmek değil."

"Ruslar da bırakmazlar."

"Ruslar bizden yana olacaktır. Aynı doğrular peşinde olduğumuzu görünce."

"Burada soğuktan donacaksınız. Ellerim buz tuttu."

"Şimdi çayı getirir Keklik."

Bağda ne ocak, ne soba yakamıyorlardı, dumanı çıkınca birileri gelir korkusundan. Kapılara, pencerelere kilimler, yorganlar asmışlardı. Kekliğin Kızla, gaz ocağının alevinde ellerini ısıtıyorlardı, soğuk iliklerine işleyince de yün yorganın altına kaçıyorlardı.

"Ankara'da ne var?"

"İngiliz Muhipleri Cemiyeti iyice güçlendi. Vali, kaymakamları sıkıştırmış, onlarda harıl harıl cemiyete üye yazıyorlarmış."

"Bence pek önemi yok, halk gönüllü katılmadıktan sonra. Baskı her zaman karşı şiddeti doğurur."

"Rıfat Hocaya Defterdar Yahya Galip Bey gizli bir telgraf göstermiş. Vali, jandarma kumandanıyla Sancağa bağlı illere bir gezi düzenleyecekmiş. Jandarmaya yeni gençler toplayacaklarmış. Niyeti topladıkları güçle Sivas Kongresini basmakmış, Harput Valisi Ali Galip, Bedirhan adında Kürt kardeşlerle anlaşmış, bir de yanlarında Noel adında bir İngiliz binbaşı varmış, Muhittin Paşa buradan, Ali Galip Harput'tan topladıkları kuvvetlerle Sivas'a saldıracaklarmış."

"İş çığırından çıkıyor desene. Ali Fuat Paşaya haber vermişler mi?"

"Elbette. Paşanın endişesi Sivas'da saldırıya karşı koyacak bir gücün olmaması."

Osmanlı ordusunun Etlik'teki kışlasında kuzu kuzu oturduğunu görünce azınlıklar, ortada korkulacak bir durumun olmadığını anlamışlardı. "Sürgün Mahkemesi"ni yeniden etkin hale getirip şu cezaevlerindeki iki yüzü aşkın Ankaralının cezaları ibreti âlem için hemen verilmeliydi. Baş kesme günlerinde duran, azınlık evlerindeki eğlenceler yeniden canlandı. İşgalci askerler, ticaret adı altında soygunlarına, zorla mal almalara hız verdi. Malını satmak istemeyenler, sudan bir nedenle ya sürgüne gönderiliyor, ya da hapsediliyorlardı. Artinler, Yaniler, Kirkorlar askerlerle ortak yeni yeni dükkânlar açmaya başladılar. Kumaşından, ayakkabısına, tiftiğinden hububatına, balından meyvesine ne bulurlarsa alıp, satıyorlardı. Alışlar Ankara'dandı, satışlar İstanbul'dan Avrupa'ya yapılıyordu.

Yeni meyhaneler açılmıştı. İstanbul'dan Rum şarkıcılar getiriliyordu. Ankara görmediği eğlence hayatını yaşıyordu. Her meyhanenin üst katında, aşk odaları döşenmişti. İşgalci askerler, Marikalar, Eleniler ile sirtakiler oynuyor, dans ediyor, yorulunca da, dinlenmek için üst kattaki odalara çıkıyorlardı. Azınlık kızlarının rüyası, İngiliz'den, Fransız'dan bir çocuk peydahlayıp, Avrupa'ya göçmekti.

Fırındaki kızlar da pek güzeldi. Kara kaşlı, kara gözlü, tenleri de güneş yoksunu, ak pak... Birinin adı Siranuş, ablası Ani. Kızların bakire olduklarına iddiaya giriyordu işgalciler.

Ankaralı erkekler kahvelerde oturup, işgalcilerin, azınlıkların yeni yeni marifetlerini birbirlerine öykülüyorlar, kahırlanıyorlardı. 'Sürgün Mahkemesi' ellerine sahte belgeler geçiren azınlıklara mal dağıtımı merkezi olmuştu. Sadullah Hocanın Kekliğin Kıza sarkıntılık yaptığı gün söylediği gibi, "Değneğinin ucuna bayrak diye bir mendil bağlayacak..." kimse meydana çıkmıyordu. "Negezenin Ahmet mapusta, Bekir Efe korkusundan donuna yapıyor, kaçtı, bir yerlere gizlendi. Bir atımlık barutu varmış."

Bekir'le Kekliğin Kız yorgan altında, çay bardakları elinde ısınmaya çalışırlarken bir gün ev basıldı. Silahlar bağ evinin pencerelerine, kapılarına çevrildi. Zaptiye Çavuşu bağırana dek hiçbir şey duymadılar.

"Bekir Efe teslim ol!... Sarıldı dört yanın."

Bekir yataktan fırladı, pencereye koştu, perdenin aralığından baktı. Tüfekleri gördü. Evin arkasına koştu, zaptiye kaynıyordu, aralarında İngiliz, Fransız askeri zaptiyeler de vardı. Kurtuluş yoktu. Son gelmişti.

"Sarmışlar dört yanımızı. Ankara'nın tüm zaptiyeleri burada sanki. İşgalciler de var."

Ses bir daha duyuldu.

"Bekir Efe!... Beş dakikaya kadar teslim olmazsan ateşe başlayacağız. Kekliğin Kızla evde olduğunu biliyoruz."

Tabancasını beline taktı, tüfeğini eline aldı Bekir.

"Yere uzan," dedi sesini kısarak Kekliğin Kıza. "Hiç kıpırdama. Ben onları tek tek hallederim."

"Bu kadar adamla nasıl baş edersin? Ateş edersen, bütün tüfekler, tabancalar üstüne boşalır."

"Niyetleri beni sağ ele geçirmek değil. Ben onları oyalarken, belki sen kaçma olanağı bulursun."

"Vuruşma onlarla Bekir'im, seni öldürürler," diye Kekliğin Kız ayaklarına kapandı. "Ben çıkar senin burada olmadığını söylerim."

Bekir sesini çıkarmadan kadını iteledi. Pencereye doğru yürüdü. Bırakmadı peşini Kekliğin Kız, tüfeğin önüne geçti.

"Ya da teslim ol. Bir suçun yok. Sen halkın hakkını korudun. Belki sürgüne gönderirler. Yoksa ölürsün."

"Teslim olursam o zaman öldürürler."

"Ölürsen bütün umutların da ölür. Hani insanlara insan gibi yaşamayı öğreteceğim diyordun? Hani bolşeviklik mi, ne diyordun?"

Bekir kadına sert sert baktı. Durdu. Tüfeği omzuna astı.

"Teslim olmayacaksan, çatı arasına çıkalım. Orada bizi bulamazlar."

"Bulurlar, ilk bakacakları yer orası olur."

Dakikalar geçiyordu. Hızla karar vermesi gerekiyordu.

"Gel benimle. Gürültü yapma."

Ayaklarının ucuna kedi patiklerini geçirerek tahta merdivenleri hiç gıcırtdatmadılar.

"Bir şansımız var, deneyelim."

Taş sahanlığa sessizce indiler. Sahanlığın arka yönünde orta tahtası kocaman çatlamış bir kapı vardı. Kapı-

dan geçtiler. Küçük bir depo gibiydi burası. Bağ aletleri, kazma, kürek, çapa, beş altı küfe üst üste, yığılmıştı.

"Burada bir kuyu olacak, dedem yaptırmış. Hiç kullanmıyorduk. İçinde su yoksa."

Küfeleri, kazma, küreği bir yana çekti Bekir. Kuyunun kapağı göründü. Kapağı kaldırdı. Yarıya kadar suyla doluydu. Kuyunun taş çıkıntılarına basarak içine girdi. "Gel," dedi kadına, elini uzattı. Kadın bir ayağını kuyunun içine attı. "Şuraya bas," diye yol gösterdi. İkinci ayak da taşların çıkıntısını buldu.

"Korkuyorum. Ya düşersem."

"Korkma, o denli derin değil. Biraz sabret."

Kadını bıraktı, kollarını kuyudan çıkardı. Kapağı aldı. Bir eliyle kapağı tutarken, diğer eliyle küfenin birini, kazmayı kapağın üzerine çekti. Kapağı kapadı.

Sokak kapsının kırıldığını duydular. "Her yanı arayın," diyordu birisi. "Dikkatli olun, silahlıdır."

Tahta merdivenler kırılır gibi takur tukur sesler; ayak sesleri geliyordu.

"Dondum," dedi Kekliğin Kız.

"Sarıl bana. Şimdi giderler."

Kekliğin Kız irkildi. Ali'nin gelme saatiydi. İki gündür gelmiyordu. Ekmeklerinin bittiğini de biliyordur. Gazete de yarın çıkacak, Bekir'inin elleri dona dona yazdığı yazıyı alıp götürecek.

"Ali gelirse..." diye korkuyla baktı Kekliğin Kız Bekir'in yüzüne. Ali gelirse kötüydü. Bu adamlar o zaman bulamazlarsa da gitmezlerdi. Ali'yi tutuklamaya kalkarlardı. İşkence yaparlardı söyletmek için.

Kuyunun soğuğu ciğerlerine işliyordu. Buz gibi taşlara tutunan elleri morarmıştı. Ayakkabılarının içinde ayakları, taşlara dayanan sırtları donuyordu. Bacakları gergin durmaktan kasları kemikleşmişti. Karanlık suda, kapağın çatlaklarından giren ışık, bıçak gibi şekilleniyordu gözlerinde.

Yukarıdan, kırıp döken, çarpan, devrilen gürültüler dolduruyordu kulaklarını homurtulu, küfürlü. Oda kapılarını, yüklük kapılarını tekmeleyerek açıyor olmalıydılar.

"Bacaklarım uyuştu."

"Dayan biraz."

"Bilmem, bacaklarım benim değil sanki."

"Boynuma sarıl, çek elini taşlardan ben seni taşırım."

Bağırmalar, iyi arayınlar duyuluyordu art arda. Kaba ayak seslerinden yıkılıyor gibiydi eski ahşap ev.

Sahanlığın taşları takırdadı. Oraya geliyor olmalıydı biri.

"Hapşıracağım."

Bekir eliyle kadının ağzını kapadı.

Birden küçük deponun kırık kapısı gürültüyle devrildi. Kekliğin Kız Bekir'e iyice sarıldı. Depoya bakan adam küfelere bir tekme attı. Kuyunun kapağı yana devrildi. Kafalarını boyunlarının içine çektiler. Donan vücutlarını ateş kapladı.

"Yok kimse," diye bağırdı adam. "Burada da yoklar beyim."

"Aranmadık yer kaldı mı?" diye sordu bir ses.

"Her yanı aradık," "Olsalardı görürdük," yanıtları birbirine karıştı.

"Gidelim. Geleceğimizi haber almış olmalılar."

"Daha yeni gitmişler ağam. Çaydanlık sıcaktı."

"Çevreye bakalım. Uzağa gidemezler."

"Karataş Köyüne gitmişlerdir belki ağam. Hacı Mehmet'in armut deposu var orada."

"Yok, yoklar, Coni," diyordu biri. "Okey"i duydular. Ardından, "Haydin gidelim," geldi.

Kaba ayak takırtıları uzaklaştı. Tüm sesler kesildi. Kekliğin Kız donuna sidiğini salıverdi ılık ılık.

II

Kuyudakiler uzunca beklediler ciğerlerine değin titreyerek.

"Çıkalım, donarak öleceğim Bekir'im."

"Belki oyundur. Sen sıkı bas taşlara, ben bir bakayım."

Bekir yavaşça kuyudan çıktı. Çevreye kulağını verdi. Savaşlar neler öğretiyordu insana. Yüzükoyun yere uzandı, dinledi. Çıt çıkmıyordu. Havada postal kokusu vardı. Emekleyerek dış kapıya yaklaştı. Kapı yere devrilmişti. Başını uzattı. Kimseler yoktu. Üst kata çıktı, bomba düşmüş gibiydi dolap kapakları kırılmış, gusülhanenin su deposu yere düşmüş, masa sandalye devrilmiş, yüklükteki yatak yorganlar dışarı atılmış... Gazocağının kapağı açılmış, gazyağı tahtanın aralıklardan pıt pıt aşağıya damlıyor. Pencerelerden baktı. Ağaçların tepelerinde gözlerini gezdirdi. Soğuktan birbirine sokulan iki serçecik gördü. Gitmişlerdi. Koşarak aşağıya indi. Kekliğin Kızı elinden tutup, kuyudan çıkardı. Keklik yere oturuverdi.

"Hacettepe'ye eve gidelim. Oraya saklanacağımızı düşünemezler."

"Donuyorum."

"Koşarsak ısınırız."

"Bacaklarım tutmuyor, uyuşmuş. Sızlıyor."

Kadının gözlerinden yaşlar geliyordu.

"Davran biraz, açılır."

"Çok kötü."

Bekir, çömeldi, Kekliğin Kızın bacaklarını çekti, hızlı hızlı kuvvetlice ovdu.

"İyi mi şimdi?"

Kadın bacaklarını gerdi, "Evet, daha iyice."

"Gidelim."

Duvar dibinden, ağaçların altından, yola çıkmadan koşmaya başladılar. Vadiye inip, dere kenarından gitmeyi düşünüyorlardı. Kimseye görünmeden Küçük Esat'a çıkabilirse, oradaki boş bağ evlerinden birinde havanın kararmasını bekleyeceklerdi.

Kekliğin Kız, "Nefesim kesildi, biraz oturalım," derken bir atın nal sesleri kulaklarına ulaştı. Geliyorlardı peşlerinden.

Bekir, kadını bir ağacın arkasına çekti, tüfeğinin namlusunu, gözlerini nal sesine doğru çevirdi. Yamacın doruğunda Ali göründü.

Yorulan Kekliğin Kız, Ali'ye doğru koştu.

"Tam eve yaklaşıyordum, sizi gördüm koşarken. Bir şey mi oldu?

"Bastılar. Kuyuya saklanıp kurtulduk."

"Kör kuyuya mı? Aman Yarabbi!"

"Ben de susuzdur sandım ama, değildi. Donduk. Evi yakmak istemişler biz içindeyken. Gazocağının tıpası açılmış, gazyağı yerlere dökülmüş. Vazgeçmişler sonra anlaşılan."

Kekliğin Kız kendini tutamayıp, balona iğne sokulmuş gibi hapşırdı.

"Şifayı kapmış yenge hanım. Nereye kaçıyordunuz?"

"Eve, Hacettepe'ye. Daha güvenli. Orada olacağımızı tahmin etmezler. Kaçak bir adam evinde saklanır mı?"

Ali ağabeysinin yüzüne baktı. Kekliğin Kız da mı eve geliyordu? Babası ne derdi? Anlatırlardı babasına. Kekliğin Kızı da işgalciler aramıyor muydu? Ya Fatma?... Fatma'ya açıklamanın bir yolu yoktu. Fatma seviyordu ağabeyini, âşıktı. Ya kıskançlığına yenilir bir şey yaparsa, gidip ihbar ederse...

"Hadi siz ata binin."

"Üçümüzü de taşır bu doru."

Bekir atladı. Kadını elinden tutup, önüne oturttu. Ali de atın sağrısına yerleşti. Hacettepe'ye vardılar. Dış kapı yine sürgülenmemişti. Avludaki odalardan birine girdiler. Ali dolu sobayı yaktı. Kadın ateşin karşısında titriyordu.

"Sana bir kinin getireyim," diyerek Ali odadan çıktı. Bekir de peşinden gitti. Babası daha gelmemişti. Kinini Ali değil, Name getirdi sıcak bir bardak çayla.

Kekliğin Kız mutluydu. Hacı Mehmet'lere gelin geldi sanıyordu kendini.

Bekirlerin avludaki odaları, gizli örgütlerinin hücre evi olmuştu. Giren çıkan, yatan kalkan belli değildi. Ali'nin arkadaşları gece gündüz çevreyi denetliyorlardı, ama Hacı Mehmet Ağa, Kezban ana rahat bir uyku yüzü göremiyorlardı. Her gün ev basılacak, oğulları götürülecek diye kızgın sacdan gömleği sırtlarından çıkaramıyorlardı.

Kekliğin Kıza alışmışlardı. Kezban anaya 'Ana', büyükanaya 'büyükana' demesini yadırgamıyorlardı orospu aşağı, orospu yukarı dedikleri kadının. Kezban ana, Kekliğin Kız mutfakta yemek pişirirken, bulaşık yıkarken yan gözle bakıyor, "Ne de marifetli köçek, eli de pek çabuk," diye yergi ile karışık övgüsünü de esirgemiyordu. Sapına dek ev kadınıydı. Pişirdiği yeniyor, yıkadığı giyiliyordu. Kekliğin Kız geleli rahat etmişti ev işlerinden. Bekirle konuşmak isteyenleri karşılıyor, eğer Bekir meşgulse onları oturtuyor, çay ikram ediyor, oyalıyordu. Kapıdan dışarıyı gözetliyor, çevrede nöbetleşen Ali'nin arkadaşları ile 'yaramaz bir şey var mı?' diye ilişki kuruyordu. "Bu Kekliğin Kız, istese saraya kâtibe cariyesi olurdu." Name'ye, "Kendine örnek al," diyecekti ama, dili varmıyordu kahpeden örnek mi gösterilir kaygusundan.

Fatma olmasa, tövbe estağfurullah ettirir, oğluna karı yapardı. Gül gibi Fatma dururken, Bekir bu kaltak da bir şey bulmasa, karıya sahip çıkar mıydı? Fatma baskın çıkınca gönlüne, "Cilvesindendir köçeğin," diye içinden geçiriyordu. Büyükana, hep demez mi, "Kocanıza kahpe, komşunuza hanım olun," diye?

Fatma her gün eve geliyor, akşam ağabeyisinin geleceği saate kadar dişlerini sıkarak oturuyordu. Name, yemin billahlar ediyor, Kekliğin Kızın ağabeysiyle yatmadığına inandırmak istiyordu:

"Babam bırakır mı, ikisini de keser vallahi. Hizmetçilik yapıyor bizde işte, sokağa atsak yakalayacaklar. Sen olsan ne yapardın?"

Fatma'nın yapacak bir şeyi yoktu. Zorla ne denli inanılırsa, o denli inanıyordu.

Hacettepe'deki ev önlem de alsalar basılabilirdi. Ahırdaki saman, kırılmış diken ambarının bir köşesini dört metrekarelik bir oda haline getirdiler. İçine bir yatak serdiler, tavanına kuru peksimet astılar torbalarla, bir testi su, bir de lazımlık koydular. Önünü eski kerpiçlerle ördüler, samanların altından bir insan geçecek kadar bir delik bıraktılar. Bir baskın olursa Bekir'le Kekliğin Kız buraya saklanacaklardı, ama Keklik, "Allah göstermesin ölürüm de ben oraya girmem, korkarım," diye tutturuyordu. "Farelere burnumu kulağımı yediremem." Arap Evliya dedenin sayesinde ahırda farenin yaşamadığını söyledilerse de, inadından vazgeçiremediler.

Toplantılar avludaki odalarda birbiri ardına sürdü. Kısık seslerle konuşuldu, tartışıldı. Her şey hazırdı. Eyleme geçme zamanı gelmişti.

"Değneğin ucuna mendil bağlanmalı"ydı. Halk örgütlenmeliydi. İstanbul bitmişti. En önemli konunun halkın moralinin yüksek tutma olduğunda karara vardılar. Öğretmenler, öğrenciler Bekir'in peşinden geldiler. Azmi Milli adında bir dernek kurdular, hemen çalışma-

ya başladılar. Bekir Efe, derneğin gizli sözcüsüydü. Yazacak, köylere gidip konuşacak, derneği halka tanıtacaktı. Dernek üç gün sonra Bekirler'in evinden taşındı, Taşhan'da bir odaya yerleşti.

İlk etkinleri bir oyun sergilemek oldu: Ankaralı Aka Beyin "Muhterem Katil" adlı oyunu ile Bekir'in kaleme aldığı, "Fatih'in Türbesi'nde" adını koydukları bir tablo.

Oyundan iki gün önce el ilanları basıldı, tüm Ankara'ya dağıtıldı. Oyun günü, öyle bir kalabalık oldu ki, Belediye sinemasının kapıları kırıldı. İki yüz kişilik salona beş yüz kişi girdi.

Ulusal duyguları kışkırtılan halk, oyundan sonra, sokaklarda sabahlara kadar bağırdı, işgalci askerlerin gözlerinin önünde. "Azmi millet söndürülemez. İşgale son, Yaşasın vatan!" larla, içlerini döktüler, rahatladılar.

Mefkûre gazetesi, Bekir Efe'nin oyun nedeniyle yazdığı uzun bir yazıyı "Halkın Uyanışı" başlığıyla tepeden verdi: "Ankaralı gel, ele ele ver. Dünya milletleri ile eşit olduğumuzu, saldırgan güçlere, gerekirse kafalarına vura vura öğret. ...Koskoca çarı devirenler, ne senden güçlü ne de senden cesur, ne de senden akıllı idi. Halkın kendi kendini idare edebileceğini sen de göster. ...Ne bey, ne ağa istiyoruz, ne hükümdar istiyoruz; eşitlik ve hürriyet istiyoruz. ...Halkın devletini istiyoruz," diyordu.

Mefkûre gazetesi, o gün beş yüz adet basıldı. Azmi Milli Derneğinin üyeleri öğrencilerince kentin dört bucağına ev ev, dükkân dükkân dağıtıldı.

Müftü Rıfat Efendi gazetenin, sancağın illerine, hatta köylerine kadar gönderilmesinin iyi olacağını söyledi. Yeniden basmak gerekiyordu. Mefkûre gazetesinin, saatte iki yüz elli adet basan kollu, battal Heiderberg makinesi, ahlaya oflaya iki gün durmadan çalıştı. Kollar koptu, kurşun harfler ezildi, ezilenler yenileri ile değiştirildi. Yenileri bulunamayanların altlarına okunaklı çıksın diye, kartonlar yapıştırıldı. Gazetenin bir aylık kâğıt stoku iki günde eridi.

Ankara postanesinde çalışalar şaşırdı. Ömürlerinde bu kadar postayı ne almışlar ne de göndermişlerdi.

Vali, yazıyı telgrafla İstanbul'a geçti. İstanbul, suçlunun yakalanarak derhal, başkente gönderilmesini istedi. İl Mektupçusu Halet Bey, İçişleri Bakanının telgrafının bir kopyasını Müftü Rıfat Efendiye verdi. Rıfat Efendi de, Bekir Efe'ye duyurdu. İngiliz işgal kumandanı Vital de, valiyi şiddetle protesto etti. Katil, kışkırtıcı bir adam yazılar yazıyor, ne güçsüz kolluk kuvveti ki, el kadar Ankara'nın içinde bu adamı yakalayıp, cezasını veremiyordu.

Üçüncü günün akşamı oyun, valinin zaptiyelerince sahneden kaldırıldı. Selamet, Mefkûre gazeteleri süresiz kapatıldı. Azmi Milli Derneği mühürlendi. Kayıtlı üyeleri gözaltında on gün tutuldu. Hacettepe'deki Çankaya'daki evler yeniden basıldı. Ankara'nın bütün zaptiyeleri Bekir Efe'yi tutuklamak için boşuna aradılar. Kekliğin Kız ahırdaki odaya saklanmama inadından vazgeçmeyince, Cafer Ağaya, Bitik köyüne kaçmışlardı.

"Ah Gümüş kediciğim, sorma başımıza gelenleri. Şu içtiğim acı kahve, ağzımda daha acır. Gün görmeyecek mi anneciğin? Hacı Mehmet'imi dün akşam, zaptiyeler gelip, yaka paça götürdüler. Ya Bekir'in yerini söylersiniz, ya da soyunuzu kuruturuz dediler. Ali'mi de aramışlar da, Müftü Rıfat Efendinin yanında olduğunu öğrenince, gidip almaya çekinmişler. Kezban gelin, bu sabah yatak, yorgan götürdü mapushaneye, kol böreği yaptı, höşmerim yaptı. Evimizde erkek kalmadı. Bekir'im kaçak, ortaya çıkamaz. Ali'm eve uğramaz. Fırına Hayganuş'la o iki körpecik kızı bakar. Düşman askerleri fırının önünden ayrılmazlarmış. Kaş, göz işareti yaparlarmış tazelere. Kezban anan, Hacı Mehmet'imin tabancasını aldı, fırına gitti. O Coni Kikirikler kızlara bir şey yapmaya kalkarlarsa vururum diyor. Fatma'nın ağabeyisi

Yüzbaşı Şakir Beye, mapushane müdürü ya, duyum saldım, Hacı Mehmet'ime göz kulak olsun diye Name'mle. İyi adamdır, adamdır da Şakir Bey, emir kulu ne yapar, ne eder bilmem ki. Elimden bir şey gelmez. Ah Kızıl Ali'm sağ olsaydı, o vali olacak herifi alnından vuruverirdi. Osmanlı'nın bittiğini benim taş kafam da anladı ya, gücüm yok, gücüm. Sen de olmasan içimi dökecek kimse kalmadı. Komşular da eskisi gibi gelmez, başlarına iş gelir diye kapımızın önünden bile geçmek istemezler. Herkes can derdine düştü Gümüş'üm."

Vali Muhittin Paşanın İstanbul'a çektiği şifreli telgraf, Ankarahların geleceğinin gittikçe kararacağının kanıtıydı. Vali, ivedi olarak yeni kolluk kuvveti istiyordu. Mektupçu Halet Bey, telgrafın bir kopyasını elde etmiş. Defterdar Yahya Galip Beye vermişti. Rıfat Hocayla oturup konuştular. Vali, işgalcilerden daha fazla terör havası estiriyordu. Sudan nedenlerle her gün yeni tutuklamalar yapılıyordu.

"Bir de Sivas'ı basma meselesi var. Yeni kolluk kuvveti Ankaralılar içindir, ama jandarmaya adam toplama işi, Harput valisi Ali Galip'le anlaşmanın sonucu," diye yorumunu koydu ortaya Rıfat Hoca.

"Sivas da, Ankara da tehlikede."

Bu valiyi durdurmanın yolunu bulmalıydılar.

Müftü Rıfat Efendi, Bekir'in kaçtığının haftasına, Ali'ye ağabeyinin derhal Ankara'ya dönmesi gerektiğini bildirdi. "Kılık değiştirip gelsin," dedi. "Dikkatli olun."

Ali, altı saatlik yolu, dört saatte aldı. Cafer Ağanın köyüne ulaştı. Atı yorgunluktan köyün çayına, diz boyu suya atıverdi kendini. Ali çaydan köye kadar, şıpır şıpır sular dökerek yayan gitti.

Bekir, babasının tutuklandığını öğrenince, "Bu valinin hesabı görülmüştür," dedi. "Hemen dönelim."

Cafer Ağa, "Emrin olursa başım üstüne Efe'm," diyerek Bekir'e güç verdi...

O gece iki kardeş, Kekliğin Kız yola çıktılar. Bekir, Kekliğin Kız'a, "Sen burada kal," dediyse de söz geçiremedi.

"Benim yerim senin yanında. Benim yüzümden başına bu belalar geldi. Kıçımı avuçladıysa Fransız deyyusu, dünya yıkılmadıydı ya. Kahpeliğim tuttu, herifin kafasını yardım. Her pisliğe neden ben oldum. Anca beraber kanca beraber. Ölüme de beraber gideceğiz, işin sonunda ölüm varsa."

Sabaha karşı Çankaya'daki bağ evi yerine, Kekliğin Kızın Hacettepe'deki evine geldiler. Top mermisi bir yere iki defa düşmezdi. Ev yangın yeri gibiydi. Kekliğin Kız doğruca hamamlığa koştu, altınlarının takılarının yerinde olduğunu görünce, eşeğini bulan hoca gibi sevindi, ama eşyalarının kırılıp dökülmesine dayanamadı, yine ağladı, sıkladı. Köçeklik için yeni diktiği, dantelli, büzmeli içini gösteren sarı sof gömleğini, sırmalı, simli kadife yeleğini, al pullu zilli etekçesini, paçaları dantel işli Bursa ipeğinden yeşil donunu bulamadı. Bekir, "Yarın sana daha iyilerini alırım," deyince gözyaşlarını kesti. Sabaha kadar birer köşede, altlarına işgalci askerlerin parçaladığı halı, kilim, yorgan, çarşaf artıklarını sererek uyudular.

Sabahleyin Ali iki sokak yukarı koşup anasına ağabeyisinin, geldiğini bildirdi. "Anam meraklanma, ağabeyim babamı kurtaracak. İki gün sabretsin diyor," diye Kezban ananın yüreğinin kabartısını indirmeye çalıştı. Dönüşte yatak, yorgan, karyola, konsol, ayna, halı, kilim, kap kacak satın aldı, tepeleme yüklü bir at arabası ile geldi. Kekliğin Kızın hurdaya çıkmış eşyaları aynı arabaya yüklenip çöplüğe gönderildi. Üçü birden evi sildiler, süpürdüler, eşyalar yerleştirildi, ev eskisi kadar güzel olmadıysa da "ömrüne ömür katsın" Tanrı'sı Efe'sinin. Bekir yüklüce bir para verdi Kekliğin Kıza kendisine yeni

giysiler için kumaş alsın diye. Bekir kadının kollarından zor kurtuldu. İki kardeş, müftülüğün yolunu tuttular.

Defterdar Yahya Galip, Hacı Atıf Bey, bir hoca daha, Hatıp Ahmet Efendi, Müftü Rıfat Efendinin karşısına dizilmişlerdi. Kardeşler gelince, toplantı başladı. Konu valiydi.

"Ali Fuat Paşanın, Mustafa Kemal'e valinin değiştirilmesi için çektiği telgrafa müspet cevap gelmedi," dedi Rıfat Hoca. "Şimdilik durum müsait değilmiş."

"Paşa da böyle düşünüyorsa, bir bildiği olmalı, ama..." Hacı Atıf devam etmedi, sustu, başını düşünceli düşünceli salladı. "İstanbul'la bahar havası yaşamalarından..." yine cümlesini tamamlamaktan vazgeçti. "Kongre güçlü değil, tüm Anadolu'yu temsil etmiyor da ondan. Kırk livadan üçer temsilci istedi paşa, ama katılanların sayısı, beklenen yüz yirmi temsilci yerine, otuz ikide kaldı. Biz bile bir temsilci gönderdik Ömer Mümtaz Beyi.

Hocalar sakallarını sıvazladılar. Koskoca Paşa da etkili olamadıktan sonra, onlar ne yapabilirlerdi?

Bekir'in düşlediği fırsat çıkmıştı. Yönetimi ele geçirmenin zamanıydı.

"Biz değiştirelim."

Yaşını başını almış ağırbaşlı hocalar, "Her şey gençlere ne kolay," diye içlerinden geçirdiler.

"Halkın idaresini kuralım. Halk idareyi ele alırsa, düşmanla savaşacak çok tesirli teşkilatlar kurabiliriz."

Hocalardan bir yanıt çıkmadı. Düşünüyorlardı. Yönetimi ele geçirmek kolay iş değildi. Üç tane efeyle, jandarmasına zaptiyesine karşı koymanın olanaksızlığı ortadaydı. Seller gibi kan akardı. Bu sorumluluğa giremezlerdi. Ele geçirilse bile, bu devlete isyan diye yorumlanırdı.

"Saraya durumu bildirelim, valiyi şikâyet edelim," dedi Rıfat Hoca yumuşacık sesiyle. "Pek umutlu değilim ama, biz vazifemizi yapmış oluruz."

Bekir Efe ile Ali'nin dışındakiler Müftü Efendiyi başlarıyla onayladılar. Hacı Atıf Efendi, Bekir'e döndü.

"Efe oğlum, padişahımızdan alacağımız cevaba göre, senin teklifini düşünürüz."

Doğrudan doğruya padişaha, valiyi şikâyet etmeye karar verdiler. Bu başvurularından bir sonuç alamazlarsa, durumu yeniden değerlendireceklerdi.

İki kardeş, hava kararınca, gidip telgraf memurunu evinden aldılar. Ali kapının önünde nöbete geçti. Silahını omuzuna astı. İçeriye kimseyi sokmayacaktı. Padişahla konuşacak, Defterdar Yahya Galip, Müftü Rıfat Efendi, Hacı Atıf Bey, Hoca Hatıp Ahmet Efendiden, oluşan kurul, önlemlerden biraz sonra geldi. Bekir Efe, telgraf memuruna derhal saray telgrafhanesini bulmasını söyledi. Telgrafçı tık tıklarına başladı. Tık tıklar gidiyor, tık tıklar geliyor, saray bağlanamıyordu. Saatler geçiyordu. Kurul üyeleri, telgrafçının başında ayakta bekliyorlardı.

"Hadi oğlum." Sabırlı Rıfat Hocanın sinirleri gerilmişti.

"Hocam, saraya yol vermiyorlar."

"Kim yol vermiyor?"

"Sadrazamlık telgrafhanesi."

"Söyle onlara, padişahımıza çok mühim bir mevzuyu arz edeceğiz."

Telgrafçı maniplesini yeniden tıklatmaya başladı. Kurul üyeleri gözleri telgrafçının parmaklarında çakılı, nefeslerini tuttular. Aradan iki üç dakika geçti. Karşıdan tık tıklar gelmeye başladı. Yürekleri kabardı. Hoca Atıf efendi, tık tıkların kesilmesini beklemeden sordu.

"Ne diyorlar?"

"Araya Sivas girdi hocam."

"Sivas mı?"

"Sivas doğruca İstanbul'la görüşemiyor. Ankara yol veriyor."

"Tamam, bitir Sivas'ın işini."

Gidip, gelen tık tık, tıka tıklar bir türlü kesilmiyordu. Ne uzun telgraftı bu?

"Ne oluyor oğlum?"

"Sivas da saraya telgraf yollamak istiyor. Vezaret kabul etmiyor."

"Ne telgrafı bu?"

"Sivas Kongresi Heyeti Temsiliyesi padişahımızın Kurban Bayramını tebrik ediyor."

"İmza kimin?"

"Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal."

Kurul üyeleri bakıştılar. Mustafa Kemal Paşanın, doğrudan padişaha çektiği telgrafı da kabul etmiyordu Sadrazam. Birden akıllarına geldi, onlar padişahın bayramını kutlamanın gerektiğini düşünememişlerdi.

"Biz de tebrik edelim," dedi. Hatıp Ahmet Efendi. Kimseden yanıt çıkmadı.

Tık tıklar yeniden başladı.

Telgrafçı, "Sadrazam Ferit Paşa hazretleri karşımızda efendim," diye heyecanla konuştu.

"Yaz oğlum," dedi Hacı Atıf Efendi. "Ankaralılar Zatı Şahaneye önemli bir husus hakkında dileklerini arz etmek istiyorlar."

Maniple işledi. Eğitimli atların trampetlerin vuruşlarına ayaklarını ayarlamaları gibi, kurul üyelerinin kalplerinin tık tıkları da maniplenin iniş kalkışlarına bağlandı. Solukları ağızlarının içinde duruyor, burun delikleri açılıp açılıp kapanıyordu. Ne yanıt gelecekti? Maniple durdu, beklemeye başladılar. Odadaki hava ağırlaştı, Bekir gidip pencereyi açtı. Müftü Rıfat Efendi 'Serkisof,' şimendifer marka saatini çıkardı, saniyeleri saymaya başladı. Kırk beş, altmış, doksan, yüz yirmi... Tık tıklar duyuldu.

"Oku oğlum, oku!" diye beşi birden konuştu.

Telgrafçı okudu tane tane:

"Halk doğrudan doğruya Zatı Şahane ile görüşemez. Diyeceğinizi bana söyleyin. Ben efendimize arz ederim."

Taş kesildiler. 'Onlar halk'tı. Altı yüz yıldan beri bu halk, "Padişahımız çok yaşa," diye bağırıyor, padişahı uğruna ölüyordu. Hatıp Ahmet Efendi her cuma namazı hutbesinde, padişaha Allah uzun ömür versin, memaliki Osmaniye, Osmanlı ailesinin ülkesi payidar olsun, düşmanlar kahrolsun, diye dua etmiyor muydu? Onlar halktı. Halk padişahı ile konuşmak istiyordu.

Bekir maniple masasını yakaladı. Kaldırıp, güm diye yere vurdu. "Evet, biz halkız!" diye bağırdı. Kapıda nöbet bekleyen Ali, ne oluyor diye içeriye koştu. "Biz halkız. Halk yoksa padişah da yoktur. Bu sadrazam bunu bilmiyorsa, biz de onu tanımıyoruz."

Müftü Rıfat Efendi, iki avucunu göğsüne doğru kaldırarak Bekir'e yaklaştı. "Sabırlı ol," diye fısıldadı. Telgrafçı devrilen masayı doğrulttu. Maniplesini kontrol etti. Çalışıyordu.

"Çek oğlum," dedi, Hacı Atıf Efendi. "Biz aracısız padişahımız ile konuşmak istiyoruz."

Yüzleri gerilmişti. Müftü Rıfat Efendinin sakalı kirpi gibi dikleşmişti. Gelen yanıtta değişiklik yoktu.

"Millet, padişahı ile konuşamaz."

Gerilmiş yüzlerde renkler değişti. Sakallarının köklerine delikanlar yürüdü. Bekir kollarını açtı.

"Ne bekliyoruz?"

Sormuyor, saygı duyduğu büyüklerine emrediyordu. Sorusu içlerine düşen bir kıvılcım oldu saygıdeğer büyüklere.

Ateşleşmiş gözleri birbirini buldu. Anlaşmışlardı.

Hacı Atıf Efendi gürledi:

"Yaz yeğenim. Senin gibi sadrazamı, senin padişahını, bu halk, Ankara halkı tanımıyor."

Telgrafçı durdu, Hacı Atıf Efendiye korkak bakışları ulaştı.

"Çek dedim sana."

Telgrafçının titreyen parmakları, manipleye dokununca canlandı. Ömrünün en hızlı tık tıklarını bir çırpıda bitirdi. Ayağa kalktı. Gülüyordu şimdi.

Dört adam birbirine sarıldı. Bekir Efe'yle, Ali büyüklerinin ellerini öptüler.

Ankara Kalesi'nin burçlarından adı konulmamış bir özgürlük türküsü duyuldu. Memaliki Osmaniye'nin sadık kullarının başları dönüyordu; başkaldırmanın, insanın içini alev alev kavurup, dağlara, taşlara, göklere, fışkırmak, saçılmak isteyen –o başkaldırmanın– tarifsiz coşkunluğu içinde... başları dönüyordu.

Telgrafhaneden hep beraber çıktılar.

"Türkiye," diyordu Bekir.

"Türkiye," diyordu Rıfat Hoca, Atıf Efendi... Hepsi...

"Memaliki Osmaniye..." Bitirivermişlerdi, bir ailenin, bir devlete adını koymuşluğunu. Nerden, nasıl dökülmüştü dudaklarından Türkiye? Frenkler, Türkiye derlerdi çoğu zaman Osmanlı yerine. Okumuşlukları, duymuşlukları mı vardı, yoksa çağlardan beri halkın vicdanında sindirilememişliği mi?

Ayak üstü, kararın ikinci bölümünü konuştular. Bekir ne yapmak istediğini kısaca anlattı. Ok yaydan çıkmıştı. Uzun uzun düşünecek zaman değildi. "İş sana kaldı," dediler Bekir Efe'ye, "Kan akıtılmasını, katliam istemiyoruz."

Telgrafçı evine dönerken, tanıdığı bütün kapıları tek tek çaldı. Ertesi sabah, Ankara'da olayı duymayan kalmamıştı.

İki kardeş, yollarda, yürekleri kazanan insanların dizginsiz sevinciyle dolu, türkü söyleyerek, misket oynayarak yürüdüler, koştular bir sokağın başına kadar. Yüreklerinin coşkusu, beyinlerinin en ihtiraslı noktasını dürtüyordu. Ellerini birbirine vurup, ayrıldılar.

Siranuşlar'ın ışığı yoktu. Kızların yattığı odanın penceresinin kepenklerine leblebi taşçıklar ulaştı. Pencere

açıldı. Ali pencereye, asma dallarını hışırdatmadan tırmanırken, Siranuş'un ablası Ani yorganını alıp, homurdanarak oturma odasına kaçtı.

Kekliğin Kız, Bekir Efe'yi kollarını açarak karşıladı.

Vali Muhittin Paşa, olayı, Çorum'da duydu. İngiliz Muhipleri Derneğine yeni üyeler katmak, Sivas'ı basmak için jandarma toplamak amacıyla çıktığı sancak içindeki gezisini yarıda kesti.

Sivas da kaynadı o gün, Yahya Galip'in olayı anlatan telgrafı gelince. Kongre iki saat geç toplandı. Gündem Ankara'ydı:

Bir kent, esir de olsa, işgal edilmiş de olsa, bitmiş denilse de altı yüzlük bir imparatorluğa, padişaha başkaldırıyordu. Uğrunda öldüğü, uğrunda yüz binlerce şehit verdiği, yemeyip içmeyip, askerini beslediği Osmanlı'ya başkaldırıyordu. Allah'a inanmış, Muhammed'e inanmış insanlar peygamberinin temsilcisi dini liderlerine hacısıyla, hocasıyla, seymenleriyle başkaldırıyordu. Bu başkaldırış, bir bozuculuk, bir karıştırılıcık değil, ezenlere, düzeni bozanlara, orada bir halk olduğunun bilinmesinin, halkın istediğinin, halkın iradesinin dışına çıkılamayacağının tokatıydı.

"Gördün mü Gümüş kediciği, bizim Rıfat Hoca yine neler yapmış. Koskoca Osmanlı padişahına Ankaralılar seni tanımıyor, demiş. Ağzına sağlık. Gayri oğullarımız ölmez mi dersin? Hacı Mehmet'im mapustan çıkar mı dersin?"

Zaman daralmıştı. Bekir Efe, olayın sabahına, Ali'yle güvendiği efelere haber gönderdi. "Bu akşam Kekliğin Kızın evinde, onları beklediğimi söyle," dedi. Duyumu alan efeler şaşırdı. Oturak aleminin sırası mıydı şimdi, ortalık böyle birbirine girmişken? Efe muhabbeti miydi

yoksa? Öyle olsa Kekliğin Kızın evinde toplanılmazdı. Yine de dayanamadılar, saz çalanlar sazını aldı, rakılarını kuşaklarına soktular, –hani fena da olmayacaktı, şöyle bir kurtlarını dökmek, şu Bekir Efe de yani...– denilen saatte evin kapısını tıkladılar. Avluya girdiler, minderler, içi kuru yemiş dolu siniler yerini almıştı ya, bir oturak düzeni göremediler. Kekliğin Kız da günlük giysileri içindeydi. Bu işte bir iş vardı. Utandılar, sazlarını kapının kenarına usulca bıraktılar. Görünüm ne muhabbet, ne de oturaktı. Kuşaklarında rakılarını çıkaramadılar. Kekliğin Kız gelenlere çayla, ayböreği sundu.

Bekir Efe çaylar içilirken durumu özetledi, ne yapacaklarını anlattı. On beşer kişilik iki çete kuruldu. Çetecilikte ünlü, Hamitli Rıza ile Kara Sait Efelerin çetelerin başına getirilmesi kararlaştırıldı. Her çeteci bir haftalık yiyeceğini, içeceğini yanında getirecekti. Keselerine de birkaç kuruş koymalıydılar. Çatışma çıkmadan sorun çözülecekti ama karşılarında bir bölük jandarma, başlarında da bir albay vardı. Ona göre cephanelerini almalıydılar. Toplantıda bulunmayan, Hamitli Rıza ile Kara Sait'e karar ulaştırıldı. Altmışa merdiven dayamış iki efe, gençlerin kendilerine değer vermesinden gururlandılar.

Ertesi gün, bin dokuz yüz on dokuz yılının serin Gazel Vakti akşamında, iki çete bir kilometre arayla yola çıktı.

Gece yarısı Elmadağı'na gelindi. Sabaha kadar dinlenildi. Güneş doğarken yeniden yola çıkıldı. Hamitli Rıza Efe'nin çetesi Kılıçlar Beli'nde mevzilendi. Üç yüz metre uzunluğunda, iki metre genişliğindeki geçite karşılıklı yerleştiler. Bekir'le Ali geçidin iki yanından birbirlerine gülümsüyorlardı. Atlar, yamaçta gölgelik bir yere çekildi, saman torbaları başlarına takıldı.

Kara Sait yoluna devam etti. Yahşihan'a gelince, bir kahvede mola verdi. Çaylarını söylediler. Kahveci Kara Sait'i hemen tanıdı, en halis tömbekiden bir nargile hazırladı. "Kara Sait kahvede," diye çevreye duyum saldı.

Yahşihanlılar kahveye dolarken, Kara Sait adamlarından birini, Yahşihan'ın doğu girişine yolladı.

Yahşihanlılar merak içindeydiler. Ziyaretin nedeni neydi? Kafalarındaki 'hayır mı, yoksa şer mi?'yi soramıyorlardı. Onlar soramasa da Kara Sait "Hayırlı bir iş için buradayız," diyordu. Hayırlı işi duyunca Yahşihanlıların kafalarının içi rahatlar gibi oldu. Evlerden börekler, çörekler, ayranlar getirildi. Kara Sait kesesini açtı, kahveci "Olmaz," dedi, "Konuğumuzsunuz." Kara Sait, vereceği paranın çay parası olmadığını, bir davul, zurna istediğini söyledi. Hemen davulcu, zurnacı bulundu. Yahşihanlılar iyice meraklanmışlardı. Davul, zurna gelince, kahvenin çevresi tıklım tıklım oldu. Efeler kalkıp oynayacaklar, eğleneceklerdi herhalde. Gözetlemeye giden çeteci bir saat sonra döndü. Efe'nin kulağına, "Geliyorlar," dedi. Vali Paşanın yanında bir bölük jandarma vardı. Gelen adamla, Hamitli Rıza'ya haberi gönderdi.

Çete ayaklandı, atlarına bindiler, davulcuyu öne geçirdiler. Zeybek havasıyla, kasabanın girişine yollandılar.

Vali Muhittin Paşa, yanındaki albaya, yakın adamı Çorum mutasarrıfına baktı. Hiçbir yerde davul zurnayla karşılanmamıştı. Atının üstünde dikleşti, gönlüne neşe, kırışmış yüzüne belirsiz gülücükler yerleşti. Albaya, Çorum Mutasarrıfı Sami Fethi Beye bir bakış daha fırlatıp, atını mahmuzladı, öne geçti. Halk tozlu caddeyi iki sıra doldurmuştu. Kara Sait atından atladı. Asker gibi selamını verdi

"Hoş geldiniz Vali Paşamız."

"Hoş bulduk."

Hoş bulduk diyordu ama, bu karşılamanın ne olduğunu da çözmeye çalışıyordu. Yahşihanlıların kendisini bu denli sevmesine şaşırıyordu.

"Ankara'dan geldik, paşam. Sizi karşılamaya."

Vali Paşa, "Ankara'dan mı?" diye soramadı. Son olayı, Ankaralıların benimsemediğini gösteriyordu bu

karşılama. Padişaha karşı gelmeyi halk kendine yedirememişti demek yorumu yaptı

"Zahmet etmişsiniz. Buyrun gidelim."

Yahşihanlılar paşadan biraz dinlenmesini rica ettiler, yorulmuşlardır, askerlere de birer ayran ikram ederlerdi. Paşa "Acelemiz var," diyerek, daveti kabul etmedi.

Vali Paşa, efeyi sol yanına aldı. Çeteciler, jandarmaların önüne geçti. Yola çıkıldı. Paşa, Ankara'dan bilgi almak istedi. Bir karışıklık var mıydı? Herkes sağlığına duacıydı.

Kılıçlar Beline gelindi. Atların yan yana gitmesine olanak yoktu. Birerli kola geçildi. Kara Sait, kolun en önünde yerini aldı. Valinin önüne on atlısını geçirdi, arkasında da beş atlısı kalmıştı. Üç yüz metrelik geçide, otuz atlı zor sığdı. Dönemeçli geçitte, ancak beş atlı birbirini görebiliyordu. Paşa sevindi, korunuyordu. Kolun öncüleri bir dönemeci döndü. Kara Sait göründü, yavaş yavaş on atlısı geçti, Gerideki çetecilerden biri atından indi, atın ayağını kaldırıp, nalına bakmaya başladı, diğer çeteciler de durunca dönemeç tıkandı. Arkadan gelen jandarmalar da zoraki atlarının yularlarını çekip beklediler. Vali Muhittin Paşa dönemeçten geçti, arkasından Çorum mutasarrıfı, albay geldiler. Hamitli Rıza Efe, saklandığı yerden çıktı, gür sesiyle bağırdı.

"Davranmayın!..."

Dönemeçtekiler nerdeyse burunlarına değecek tüfeklere bakarlarken şaşkın şaşkın, Bekir'le Ali fırladı, valinin, Çorum mutasarrıfının atlarının dizginlerinden tutup, yamaca doğru çektiler. Kara Sait, çetesi silahlarını albaya çevirdiler. Rıza Efenin sesi bir daha duyuldu.

"Kumandan yoluna devam et. Askerle bir işimiz yok bizim."

Kara Sait atını yamaca sürdü. Çetecilerden biri albayın atına kırbacını indirdi. At dört nala kalktı. Elleri havada albay, dengesini kaybetti, son anda dizginleri kavrayıp, düşmekten kurtuldu. Çeteciler kayaların ardına

sindiler. Jandarmalar ne olduğunun ayrımına bile varamadılar. Her şey bir dakika içinde olup bitmişti. Geçidi tıkayan çeteciler yana çekildi, bekleyen jandarmalara yol verdi. Dönemece giren ilk jandarma çavuşu önünde kimseyi göremeyince. Atını mahmuzladı. İkinci at kendiliğinden dört nala kalktı. Üçüncü, dördüncü, bölüğün tümü, dar geçidi nal sesleriyle gümbür gümbür dövdü. Sesler iki yamacın kayalarına çarpa çarpa dört nala gidenlerin peşinden uzaklaştı.

Kara Sait, yanma iki atlı aldı. Vali Paşayı atının terkisine attı, mutasarrıfın atının dizginlerini, kendi eyerine bağladı, uzaklaştı. Bekir'i de vekil atadı.

Bekir Efe, yamacın doruğundan, ovaya inmiş, toz bulutuna uzun uzun baktı. Planının ilk bölümünün kansız bitmesinden gururlandı. Albay atının üstünde, eşkıyanın kaç kişi olduğunu düşünüyordu. Bilgisizlik korkuttu, geri dönüp, bir çatışmaya girmekten çekindi.

Kara Sait, terkisinde valiyle, mutasarrıfla Yahşihan'a geldi. Aynı kahvede mola verdi. Yahşihanlılar, davul zurna ile karşılanan valinin, böyle dönüşüne bir anlam veremediler. Kara Sait, çevresine dolanlara,

"Bundan sonra vali, mali yok," dedi.

Peki kim vardı öyleyse?

"Padişah da yok, sadrazam da."

Yaşlının biri cesaretlenip sordu.

"Ah oğul, padişahsız, sadrazamsız Osmanlı olur mu?"

"Olur baba. Sen varsın, ben varım, bu halk var. Halk kendi idaresini kendisi bulur." –Bekir Efe böyle söylüyordu.– Kahveciden, bir fayton ya da bir at arabası bulmasını istedi. Yolları uzundu, Sivas'a gideceklerdi. Valiyi Mustafa Kemal Paşaya teslim edecekti. Fayton yoktu, kiralık bir at arabası bulundu. Arabacı koskoca vali var diye içine yatak, yorgan sermişti. Atların sırtında kırbaç şakladı.

Yahşihanlılar kendilerine aşar memurlarını salmaktan başka iş yapmayan valiye küfre başladılar. Keyiflendiler.

Çete, Elmadağı'na gelince, Bekir, Müftü Rıfat Efendiye iki satırlık telgrafını çekti, olayın kansız çözümlendiği haberini verdi. Rıfat Efendi de derhal Sivas'a, valinin, Çorum mutasarrıfının Heyeti Temsiliye'ye teslim edilmek üzere yola çıkarıldığını bildirdi. Yanıt hemen geldi. Kongre gazayı kutluyordu. Harput valisi haberi Sivas yolunda duydu. İş zorlaşmıştı, hatta olanak dışıydı. İngiliz Binbaşı Noel diretiyordu, ama Bedirhanlılar da vazgeçince Sivas Kongresi basılmaktan kurtuldu.

Çeteler Ankara'ya girerken hiç kimse karşılamaya gelmedi. Çeteler biraz bozuldular. Sarı Ahmet'in kahvesinin önünde atlarından indiler. Tavla, altmışaltı oynayanlar, silahlı yorgun adamlara yan gözle bakıp oyunlarını sürdürdüler.

Sarı Ahmet meraklanmıştı, bir "Nerden geliyorsunuz yahu?" diye sordu. İçlerinden biri kısaca konuştu.

"Valiyi tevkif ettik, Sivas'a Konguru paşasına gönderdik."

"Valiyi mi? Allah Allah."

Konuşmaya kulak kabartanlar da bir anlam veremediler bu işe Sarı Ahmet gibi.

"Allah Allah, şimdi ne olacak?"

Çeteciler birbirlerine baktılar, eyerin ağrıttığı kıçlarına kahvehanenin tahta sıraları sert gelmeye başladı. Evlerine gidip yumuşak sedirlere uzanmayı düşlediler.

"Bu millete de yaranılmaz," diye söylendi biri.

Gözler tavlanın zarında, kâğıtlarda dolaşırken kafalarının içinde de sorular gezinmeye başladı.

"Bu adamlar Ankara'nın başına iş açıyorlar,"dı. "Koskoca vali nasıl tevkif edilir birader?"

Sarı Ahmet daha anlayışlı çıktı. "Oğlum efelere çay yap benden," diye bağırınca, akıllarına cezaevlerindeki

adamlar geldi. İçlerinde akrabaları vardı. "Vali gittiğine göre..."

Biri oturduğu yerden bağırdı: "Maşallah size arkadaşlar! Bizi kurtardınız o dürzüden. Sağ olun."

Çaylar dağıtılırken yerlerinden kalkıp Bekir Efe'nin çevresini sardılar. Yüzlerinin bir yanı soru sorarken, diğer yanı tanımadıkları bir umutla gülümsüyordu.

"Hoş geldiniz, gazanız hayırlı olsun da, şimdi ne olacak?"

Haberi duyan herkes "Şimdi ne olacak?" diye sormaya başladı. İşgal kuvvetleri kumandanları, İstanbul'daki başlarına telgraf çekerek durumu bildirdiler. Aldıkları yanıtta, sükunetle olayları izlemeleri salık veriliyordu.

O günden sonra, azınlıklar evlerine, işgalciler de karargâhlarına kapandılar.

"İlk adımı attık," diyordu Bekir yüzüne konan şaşkın meraklı bakışlara aldırmadan. "Yeni Türk Devleti, Türkiye, müstakil Ankara hükümeti ile kurulacak. Halk, meclisimizi, hakanımızı seçecek. İdareyi..."

Bekir uzun uzun konuştu ama, 'Yeni Türk Devleti'nin ne olduğunu pek anlayamadılar. Akşam evde karılarına anlattılar. Kadınlar da anlamadılar, ama bir sevinç doldu içlerine. Gözlerinin önüne Bekir Efe'nin atın üstünde dimdik kapılarının önünden geçişi geldi, içlerini çektiler.

Müftü Rıfat Efendi, Defterdar Yahya Galip Bey, Hacı Atıf Bey de müftülük binasında, "Şimdi ne olacak?" diye tartışıp duruyorlardı. İstanbul'dan yeni bir vali mi isteyecekler, yoksa Bekir Efe'nin önerisi gibi valiyi kendileri mi seçeceklerdi? Ama nasıl, hangi yetkiyle? Belki de devlet düzeni içinde, il memurlarından biri valiye vekâlet ederdi. Padişahı tanımadıklarına göre, Osmanlı devletini de tanımamış olmuyorlar mıydı? Ne vekâleti?...

Bekir Efe, Sarı Ahmet'in kahvesinde fazla oyalanmadan müftülüğe gitti. "Şimdi ne olacak?"ı anlattı. Ok

yaydan çıkmıştı, dönüp kendilerini de vursa, gidebildiğince gitmeliydi.

Sabahına tellallar çıkarıldı. Yarın saat öğle namazından sonra il binasında halk toplantısı yapılacaktı. Her meslek kuruluşunun, okulların memurların, ırgatların, amelelerin, çiftçilerin, esnafın, tüccarın, temsilcileriyle mutlaka toplantıya katılmaları istendi. İsteyen hatun kişiler de gelebilirlerdi. Dergahlara 'okuyucu' gönderildi. Tüm şeyhler davet edildi.

Halk Meclisi açılmıştı. İl binasının toplantı salonu dar gelince, binanın önüne çıkıldı. Şeyhlere oturacak iskemleler bulundu. Kalabalık kalabalığı çağırdı, yüzlerce kişi binlerce kişiye ulaştı, kadınlı erkekli koca meydanı doldurdular.

Müftü Rıfat Efendi, Defterdar Yahya Galip Bey, Hacı Atıf Bey, Bekir Efe il binasından çıktılar. Bir alkış koptu. Davulcunun biri tokmağını gümbürdetti.

Konulan kürsüye Bekir Efe çıktı. Valinin kolluk müdürü elini silahına götürdü ama, çevresinde kaynaşan halkı görünce, yavaşça oradan uzaklaştı.

Bekir Efe olayları özetledi, devleti halkın oluşturduğunu, halkın kendi yönetimini kendisinin kurması gerektiğini anlattı. Dinleyenler alışık olmadıkları sözlerden önce bir şey anlamadılar. "Artık padişahta sizsiniz, vezir de," deyince avuçları patlayana dek alkışladılar.

"Bir halk başsız kalmamalı. Türklerin hakanı vardı. Hükümdarlar hükümdarına hakan derlerdi. Biz de hakanımızı seçelim."

Kalabalık dalgalandı. Hakan seçmek Osmanlı'dan kopmak demekti. Hakan seçmek bin yıldır Türklerin unuttuğu gelenekti. Padişahın da üstünde, padişahtan da büyük. Birden gürlediler. "Seçelim, seçelim."

"O zaman namzetlerinizi çıkartın."

Bir uğultu başladı. Herkes konuşuyor, kimse bir şey duymuyordu. Müftü Rıfat Efendi cüppesinin eteklerini

savura savura koşarak kürsüye geldi. Ellerini çırpıp hep bir ağızdan konuşanları susturdu. "Benim namzedim Yahya Galip bey, başka namzet var mı?" diye bağırdı.

Herkes önce kendine baktı, karınlar içeri çekilip, göğüsler şişirildi. Biraz eziklik doldu içlerine. Sonra gözler başka başlarda, bedenlerde dolaştı. Yoktu. Kollar havaya kalktı kadınlı erkekli. Yahya Galip bey, 'Ankara Hakanı' seçildi.

Davul vurmaya başladı. Seymenler tabancalarını, tüfeklerini havaya boşalttılar. Hocalar, şeyhler dualar okudu. "Hayırlı olur inşaallah!... Amin"lerle yüzlerini sıvazladılar, kucaklaştılar.

Halkın heyecanı yatışınca, Müftü Rıfat Efendi, İki intihabımız daha var," diye konuştu. "Bir Belediye Reisi, iki, bu Halk Meclisimiz namına karar alacak itimat buyuracağınız dört kişi."

Belediye başkanı, tutuklanan Vali Muhittin Paşa ile işbirliği halindeydi. Değiştirilmesi gerekliydi. Halk Meclisi hiç düşünmeden sevdikleri, saydıkları Kütükçülerin Ali Beyi Belediye Başkanlığına getirdi. Dört kişilik yönetici kurul için de, Rıfat Efendiyi, Atıf Efendiyi, Hoca Hatıp Ahmet Efendiyi, Bekir Efeyi kollarını indirip kaldırıp seçtiler. Görev bitmişti.

Halk dağıldı, yeni bir devlet kurduklarının ayırdına varmadan yüreklerine yerleşen Elmadağı gibi umutlarla. Yine de bir işe yaramanın kıvancıyla başları dik, kolları kabarık kahvelere doldular. Kadınların da bu iş pek hoşlarına gitti. Erkekler gibi onlarda oy kullanmışlardı.

Hakan Yahya Galip Bey, kurul üyeleri ile doğru valilik odasına çıktı. Vali koltuğunun kenarına koca gövdesiyle ilişti. Kolluk müdürünü çağırdı. Müdür, Bekir Efe'ye yan gözle baktı. Cebindeki tutuklama kararının artık turşusunu kuracağını düşündü. Sarımsaklı, tuzlu turşu suyu gastritini azdırdı, ağzının içi ekşidi.

Hakan gür sesiyle ilk emrini verdi: "Tüm mapushanelerdeki eski valinin emriyle tevkif ettiğiniz mevkûfları bu akşama dek salın."

Herkes sevinçle dışarı çıkınca, Hakan Yahya Galip, ucuna iliştiği koltuğa yayıldı, kollarını koltuğun kolluğuna dayadı. Odacıdan bir çay istedi.

Emir derhal yerine getirildi. Cezaevlerinin kapısı açıldı. Bekir'le Ali, yanlarına yedek bir at alıp, cezaevine koştular. Babalarıyla kucaklaştılar, eller öpüldü, yüzler öpüldü. Kavuşturan Tanrı'ya şükredildi.

Kezban ana, türküler söyleyerek, yoğurtlu düğün çorbası Toyga çorbasını, etli pilavını, un helvasını pişirdi. Yemeğe Hayganuş'la iki kızını da çağırdı. Hacı Mehmet gelince, yemek hazır, misafirler evdeydi. Kucaklaşmalar, öpüşmeler, sevinç gözyaşları çabuk kesildi, yemekler soğuyordu. Dünya Güzeli Sabire Büyükana, oğlunun yanma oturdu. Oğlunun başını, yanağını okşamaktan yemek yiyemedi.

"Halk kendi doğrusunu kendisi bulur kediciğim."

Tutukluluk günleri konuşuldu. Hacı Mehmet, cezaevinin hep gülünecek yanlarını anlattı, onlar da güldüler. Siranuş'la Ali, güya kimseye belli etmeden işaretleştiler. Sabire Büyükana bile öksürdü. Yemek bitti, misafirler gitti. Oğlanlar, Yağcıların kahvesine yollandılar. Sabire Büyükana, bir parça etli pilavdan aldı, kediciği kucağında odasına çekildi.

Hacı Mehmet gusülhaneye girdi, Kezban gelin, yemek yenirken suyu ısıtmıştı. Kocasının sırtını keseledi. Bunca yıllık karısının elleri, içini bir hoş etti. Çocuklar büyüdü, ayıp olur diye unuttukları bir şeyi anımsadı. Bu mahpusluk iyi mi gelmişti ne? "Kezban," diye istekli istekli konuştu. "Sen de girsene." Kezban önce bir direndi, sonra kocasının önüne gitti gözleri, soyunuverdi. Kokulu sabunlarla, birbirlerini bir güzel yıkadılar. On beşinde koynuna aldığı Kezban gibiydi, dipdiri. Otuz yıl,

değiştire değiştire memelerini değiştirebilmişti; o zaman uçları pembeydi, şimdi kararmış, biraz da sarkık. Hamamlıktan çıktılar. Kezban gelin, konsolda sakladığı 'kadın teni' kokusunu süründü. Hacı Mehmet, limon kolonyası ile ovundu. Hemen yattılar. Hâlâ kendisinde iş olduğunu anladı Hacı Mehmet. Cezaevi iyi gelmişti. Perşembe akşamları o işi yapmayı alışkanlık haline getirdiler.

Onlar odalarında özlem giderirken, Ankara'nın her mahallesinde, ateşler yakılıp, sinsinler oynandı. Ali, Siranuşlar'ın penceresine, akraba olduğu asma dallarını hışırdatmadan tırmandı. Abla Ani, ablalığını gösterdi, yorganını alarak, salondaki divana uzandı. Kapıdan sesler duyulunca, dudaklarını ısırdı, ellerini gergin vücudunda dolaştırdı. Annesi Hayganuş duyacak diye de çok korktu.

Bekir, özgürlüğünü kutlama biçimini değiştirmedi; Kekliğin Kızın dudaklarını, memelerini rakı kadehine doldurup içti.

Hakan seçimi, Sivas'a, İstanbul'a bildirildi. Sivas kutlama telgrafı gönderdi. İstanbul gazetelerinin ulusal direnişi destekleyenleri, 'Ankara kendi yolunu çiziyor,' diye yazarken bazıları da 'eşkıyalar valiyi tutukladı,' diyordu. Sivas'taki Heyeti Temsiliyenin sözcüsü İradei Milliye gazetesi; "Ankara Valisi Muhittin Paşanın örtülü ödenek parası ile Çorum'da olumsuz yönlendirmeler yaparken Kuvayi Milliye tarafından 'derdest edilerek' Sivas'a gönderildiği haber alınmıştır," diye olayı duyuruyordu. Bekir Efe de resmi Vilayet gazetesinde suya sabuna dokunmadan 'Hakanımız hayırlı olsun,' diyordu.

Fransız, İngiliz kumandanlar, şifreli telgraflara sarılmışlar, İstanbul'daki başlarına Ankara'nın isyanını duyuruyorlardı. İstanbul'dakiler Paris'e, Londra'ya aktarıyorlardı. İki gün sonra çıkan Fransız, İngiliz gazeteleri

olaya geniş yer veriyor; The Times, "Anadolu Cumhuriyeti," diye başlık atarken, Fransızlar, "Yeni Türkiye Devleti mi? Ankara Cumhuriyeti mi?" gibi başlıklar kullanıyorlardı.

İstanbul'dan birkaç gün ara ile üç telgraf geldi. Ali Fuat Paşa 20. Kolordu Kumandanlığından atılıyor. Müftü Rıfat Efendinin, görevden uzaklaştırılarak yakalanıp, 'derdest' İstanbul'a gönderilmesi isteniyor, Ankara'ya Ziya Paşa adında bir vali atanıyordu.

Hakan Yahya Galip hemen yanıtını veriyordu İstanbul'a: "Müftü Rıfat Efendi, milletin gönlünün müftüsüdür, vazifeden alınır ama, gönüllerden çıkartılamaz." Yeni atanan valiyi de, Ankaralılar tanımıyorlardı; eğer gelecek olursa, tutuklanıp, Sivas'a gönderileceği uyarısını yapıyordu. Telgrafın bir kopyası da Sivas'a iletiliyor, yanıt isteniyordu.

Ankara Hakanının bilgisi yoktu, Sivas'ın İstanbul'daki yeni hükümetin başı Ali Rıza Paşa ile al gülüm ver gülüm muhabbetine girdiğinden. Sivas'a çektiği telgrafa yanıt gelmeyince sinirleniyordu Hakan. Birkaç gün sabretti, ikinci bir telgraf daha yolladı.

"Paşa hazretleri, biz kaderimizi gelişigüzel gönderilen valilere bırakamayız. Gerekirse istifa eder, milli vazifeme sizin yaptığınız gibi, –etkili olur diye eklemiştihalktan biri olarak devam ederim."

Bu telgrafına da bir yanıt alamadı.

Halk adına seçilen yönetici kurulu topladı Hakan. Ne yapmaları gerektiğini tartıştılar. Telgraflara yanıt gelmemesi hiçbir şeyi değiştirmezdi. Valiyi tutuklarken kimseye sormamış, kimseden emir almamışlardı.

"Bence bir mesele yok," dedi Bekir. "Hakanı ne İstanbul, ne de Sivas seçti. Halk seçti. Halkın iradesine ne biz, ne de başka bir kimse karşı koyamaz. Ankara'da artık halkın seçtiği bir Hakan, adına ne derseniz deyiniz bir de idare kadrosu vardır."

Karar verildi; Ankara inandığı yolda devam edecekti.

Birkaç gün sonra, Sivas'tan, İstanbul hükümetini kırmadan bu işin çözümlenmesini isteyen bir telgraf geldi. Hemen yanıt verildi. Ankara'ya hiçbir valiyi kabul etmeyeceklerdi. Halkın kararına karşı gelemezlerdi. Karar bir defa daha İstanbul'a bildirildi, Müftü Rıfat Efendinin imzasıyla.

Telaş sarmıştı İstanbul'u. Beş adam bir araya gelmiş, padişahına, sadrazamına başkaldırıyor, emrinde olduklarını söyledikleri Sivas, işlerine karışınca 'Hayır!' diyebiliyorlardı. İstanbul'un tedirginliği arttı. Sadrazam Ali Rıza Paşa soruyordu telgrafla Müftü Rıfat Efendiye.

"Sen kim oluyorsun?"

"Ben halkım. Yalnız değilim, arkamda koskoca Ankara var."

Yeni Vali Ziya Paşa haberi duyunca, istifa ediyordu. Yakınlarına, "Azgın Ankaralılarla bu yaşta uğraşamam ben," dediği söyleniyordu.

Müftü Rıfat Efendi, yine Müftü Rıfat Efendiydi, Ankaralılar gönüllerince atıyorlardı müftülerini İstanbul'a karşı.

Ankara Kalesi'nden Osmanlı'ya, yalnız Osmanlı'ya değil, tüm dünyaya karşı çekilen isyan bayrağı, gelecek günlere umut fırtınalarını taşıyordu Bu bir kentin isyanıydı altı yüz yıla dur diyen. Topyekûn bir kentin, hacısıyla, hocasıyla, aydınıyla, esnafıyla, köylüsüyle ezilmişliğe, kulluğa başkaldırışıydı... Burada halkın iradesi, özgüveni vardı. Öncülerini yaratmış, onları da vesayeti altına almıştı. Halk, onları yönlendiriyordu, görünmez, duyulmaz iradesi, özgüveniyle...

Yine de ortalıkda görünmeyen, sezinlenemeyen garip bir durum vardı. Padişaha karşı gelmişler, kendi yönetimlerini kurmuşlardı. Hakanları vardı. Sancak kendi kaynağını kendisi kullanıyordu, paraları yoktu, ama İstanbul'dan da para desteği beklemiyorlardı. Bir devlet mi oluşturmuşlardı bağımsız? Biraz şaşkındılar.

Küçük Kurul toplandı:

Ayrımına varmadan vesayeti altına girdikleri halkın iradesini, özgüvenini bilinçlendirmek için çözümler aradı. Türklüğünü unutmuş; bir ismi, Osmanlılığı kabullenmiş, Osmanlılığa kendini bağlamış, hatta adamış bir halkın başkaldırışını canlı tutmak, ulusal duygularını perçinleştirmek için gidilecek yol ne olmalıydı?

"Halkımızın dini hisleri güçlüdür. Buna alıştırılmıştır. Din; ırz, namus, millet mefhumlarından önce gelmektedir," diyordu Hacı Atıf Bey.

"Halkımızın dini hislerini kullanmak, ilerde işbaşına gelecek idarecileri yanlış yollara sürüklemez mi?" diye soruyordu Bekir Efe.

Halkı bir araya toplamanın başka yolunu bulamadılar. Bütün camilerin imamlarına haber gönderildi. "Bu Cuma namazı, Namazgâh meydanında kılınacak, sancak çekilecek,"ti. Kadınlar da gelebilirdi.

İmamlar, beş vakit namazda topluluğa, haberi duyurdular.

O gün, Namazgâh Meydanı sabahın erken saatlerinden başlayarak, çevresindeki ağaçların tepelerine kadar doldu taştı. Ankara'nın tüm evleri boşalmış, işyerleri kapatılmıştı. Okullar kendiliğinden tatile girmişti. Kadınlar, rastıklarını, sürmelerini çekmiş, boyunlarına altınlarını, kütle incilerini takmış, yabanlık giysilerini giymişlerdi. Koltuk değnekli, bastonlu yaşlılar, çekilecek Ankara sancağına ölmeden yüz sürüp, cennetlik olmak için itiş kakıştılar. Kalabalık arasında, salına salına gezinen genç kızlar, İstanbul kadısının, vücutlarının hatlarını belli ediyor diye İstanbullu kadınlara yasakladığı, allı, yeşilli, morlu Ankara sofundan feracelerinin içinde, zambaklar gibi açmışlardı. Yedisinden yetmişine tüm erkekler seymen giysilerini giymişler, hocalar en yeni sarıklarını sarmışlardı. Şerbetçiler, ayrancılar, sucular kalabalık çoğaldıkça metelikleri koyacak yer bulamıyorlardı kesele-

rinde. Cuma namazı vakti gelince, yediden yetmişe erkek yaratılmışlar saflarını düzdüler. Safların arasına sesi, arkalara taşıyabilmek için beş tane müezzin girdi. Kadınlar, erkeklerin arkasına dizildi. Genç kızlar, yanlardan yavuklularını yürekleri çarpa çarpa izlediler. Hakanın kolluk kuvvetleri, topluluğun çevresini sardı, işgalci devriyelerin olası bir saldırısına karşı önlemlerini aldı.

Allahü ekber sesleri Fransız, İngiliz kumandanlarının kulaklarına kadar uçtu gitti.

Beynamlı Hacı Mustafa Efendi musalla taşına çıkarak, hutbesini okudu.

"Beni de götürdüler Gümüş'üm Namazgâh'a. Cuma namazını kadınlar kılmaz dedimse de oğlanlara, dinlemediler beni. Bu öyle cuma namazı değil büyükana dediler. Rıfat amcam kadınlar da kılar diyor. Bir yaşıma daha girdim. Bir fayton getirdiler bana, içine yastıklar koydu Name'm. Hayganuş'la iki kızı da gelmez mi? Kezban gelinle altımız gittik. İyi ki gitmişim, şaşırdım kaldım, o kadar insan nereden çıkmıştı? Gökten indiler sandım. Cemaat tekbir getirirken, tutamadım kendimi ağladım. O hocanın hutbesi başlayınca, yüreğim yine ateşler içinde eriyip, yerlere aktı. Milletin kurtuluşu için el ve gönül birliği yapalım diyordu. Irz ve namusumuz tehlikede diyordu. Bu sözleri çok duymuştum paşalardan ama, bu defa doğruydu, biliyordum. O hayasız İngiliz'den, Fransız'dan nasıl kurtulacaktık? Seksen yıllık ömrümde, düşman yüzü görmedim ben. Düşman uzakta olurdu, Kafkasya'da olur, Arabistan'da olur, Libya'da olur, Balkanlarda olur, Macaristan'da olurdu.

"Şimdi Yunan da Ankara'ya gelecek diyorlar... Ölseydim de görmeseydi gözüm, bu günleri Gümüş'üm. Doğruydu dedikleri ya, yine oğullarımız ölmeyecek mi? Ölecekler, ölecekler ya, ölmeden de yaşamak olmayacak zahir.

"Beynamlı Hacı Mustafa'ya Ankara'nın sancağını getirdiler, aldı bağrına bastı, yüzüne sürdü, üç defa öptü. Nasıl öpmez, nasıl sarılmaz, bu sancak üç yüz yıldır açılmadı. Bir gümbürtüdür koptu sancak getirilince seymenler havaya ateş açtılar, hacılar, hocalar tekbir getirmeye başladılar, kızlar, kadınlar hüngür hüngür ağladılar.

Ortalık yatışınca Bekir'im de çıktı musalla taşının üstüne. Arkasında, başının üstünde sancak duruyordu. Ellerini kaldırıp, konuştu, ne de gür sesi varmış. Ah, neler demedi neler. Koca Rusya'yı, kocaman çarı, Deli Petron'un sülalesini, halk birleşince devirivermişti. Çar devrildikten sonra, düşmanlarını da yok etmişlerdi. İstanbul yok artık, Ankara var diyordu. Ah benim akılsız Bekir'im, Osmanlı, çar değil ki, bin defa battı, bin defa dirildi. Osmanlı'ya karşı çıkılır mı? Bizim hakanımız var, padişaha ihtiyacımız yok. O otursun halifeliğini yapsın, kime yaparsa, diyordu. Neler dedi neler. Hepsi aklımda kalmadı. Bir de baktım, Bekir'imi omuzlarına almasınlar mı? Yaşa, nur ol diye bağırıyorlar. Hadi ben bir kahve pişireyim de, beraber içelim bu laflardan sonra, olur mu Gümüş'üm de kediciğim? Ha, unutuyordum bak. Rıfat Hoca, bir de cemiyet kurmuş, başına da geçmiş, halkın hukukunu koruyacakmış düşmana karşı. Bekir'im olmasa cemiyet filan kuramazdı ya."

Yönetici Kurulun üyeleri, kendilerini hükümet gibi kabullenmeyi benimseyemediler. Dört kişilik bir kurul, halk da seçmiş olsa, cunta olurdu. Bekir Efe dışındaki üyeler, böyle bir oluşumun ileride sakıncalar doğuracağını ileri sürerek, bir dernek içinde etkinliklerini sürdürmenin daha doğru olacağı fikrinde birleştiler. Anadolu Müdafaai Hukuku Milliye adında bir dernek kurdular.

Halk galeyan içindeydi. "Bu coşkunluğu zaman geçirmeden yönlendirmek gerekiyor," diyordu Bekir Efe.

Hukuku Milliye Derneği üyeleri ilk toplantılarını yaptılar da, ulusun hukukunu nasıl kollayacaklarını pek

bilemediler. Tek bildikleri, Ali Fuat Paşanın Rıfat Hocaya anlattıklarıydı:

Ankara tehlikedeydi. Yunan işgal kuvvetleri kumandanı, 'Hedefimiz Ankara,' diyordu. Demirci Efe, Aydın bölgesini tutuyor, Çerkez Ethem kuvvetleri, Balıkesir, Bursa bölgelerinde, Yunan'a ağır kayıplar verdirirken, bir yandan, yer yer çıkan isyanları bastırmaya uğraşıyor, bir de Hilafet ordusu ile savaşıyordu.

"Efendiler, Paşa, Çerkez Ethem kuvvetlerinin, Yunan'ın Anadolu'nun içlerine ilerlemesini engellediğini, ancak düşmanın yeni takviye kuvvetler istediğinin bilindiğini, bu durumda, Eskişehir bölgesinin, dolayısıyla Ankara'nın tehlikede olduğu endişesini taşıdığını söylüyor. Yunan kendisini güvende hissetmek için tren yolu boyunca hareket ediyormuş. Kütahya, Afyon, Eskişehir istikametinde Yunan'ın önü açıkmış, Oradaki derme çatma birlikler bir varlık gösteremiyormuş. Ethem Beyin yıpratma saldırıları olmasa, Yunan çoktan Ankara'da olurdu diyor Paşa."

Konu açıktı. Yunan'ın önünü kesmek gerekiyordu.

Bekir Efe, "Biz de oralara gidelim," diye her zamanki gibi birden ortaya atıldı. Bekir Efe'yi dıştan tanıyan derneğe yeni girenler, 'zamparalığa mı?' diye sormayı içlerinden geçirdiler ama, cesaret edemediler. Bekir'in çıkışlarına alışık hocalar, "Nasıl?" diye sormayı yeğlediler.

"Karşı bir cephe oluşturarak."

Derneğin üyelerine Bekir Efe, Vali Muhittin Paşanın tutuklanmasında kalmış gibi geldi. Bir cephe yaratacak, gücü bulmak kolay mıydı? Akıl işi değildi bu.

Sabire Büyükana, torununun kulağına eğildi: "Akıl başta ama, ay oğul duygular kalptedir, doğruyu yanlışı duygular belirler."

Bekir Efe'nin ataklığı tutmuştu yine, konuşuyordu:

"Elimiz kolumuz bağlı oturamayız. Çete savaşları yaparız. Baskınlarla Yunan'ın ilerlemesini durdurabiliriz. Çerkez Ethem Bey de böyle başlamadı mı? Yunan, İz-

mir'e çıktığından beri, aylar geçti. Ethem Beyin kuvvetleri olmasaydı, bu gün Ankara'da Yunan'ı görebilirdik. Çok geç kaldık. Kaybedecek zamanımız yok, bizler de kendi imkânlarımız içinde, Yunan'a dur demeliyiz. İstelik Ali Fuat Paşa cephane yardımı yapacağına söz verdi."

"Kendi imkânlarımız içinde," sözü, dinleyenleri düşündürmeye yetti. Padişaha karşı gelmekle, sözde Hakan seçmekle, bildiri ile bu iş yürümezdi. Madem ki bağımsızlıklarını ilan etmişler, bu bağımsızlığı korumanın yollarını aramalıydılar.

"Hürriyet sevgi gibidir, aşk gibidir, din gibidir inancınızı yitirirseniz elinizden uçar gider. Karşımızdaki düşman yalnız Yunan değil. Padişah bu başkaldırıyı kabullenecek mi sanıyorsunuz? İlk fırsatta üstümüze saldıracaktır Ankara'yı yok etmek için. Din elden gitti diye halkı ayaklandıracaklardır. Padişaha karşı geldiniz, bunun bir anlamı halifeyi de tanımıyoruz demek değil midir?"

Birden sesler yükselmeye başladı.

"Biz halifeye karşı değiliz."

"Dört yüz yıllık halifeliğe niye karşı olalım."

"Siz böyle söylüyorsunuz. Bizi yıkmak isteyenler, milli hareketimizi yok etmek isteyenler bunu kullanacaklardır. Şimdi biz bıçağın altına yatırılmış kurban gibiyiz. Bıçak altından hiçbir kurbanın kurtulduğu görülmemiştir ama, biz kurtulacağız. Bıçağın kemiğe dayanmasını beklerseniz, kellenizden olursunuz."

Kelleyi kurtarmalıydılar.

Bir Kuvayi Milliye çetesi kurulmasını kararlaştırdılar. Gönülleri ordu demek istiyordu, ama o yüreği içlerinde bulamadılar.

Toplantının sabahında, minarelerden, tellallarla eli silah tutan herkes, kurulacak çeteye katılmaya davet edildi.

Çeteye ilk katılanlar, Hakanın emriyle Ankara'da okuyan dört yüz jandarma öğrencisi oldu. "Kelleyi kur-

taralım," slogan olmuştu. Camide, kahvede, meyhanede, kelleyi kurtarmaktan söz ediliyordu.

Hakan, il sınırları içindeki cezaevlerinin kapısını açtı, gitsin çarpışsınlardı. Orada yedikleri tayını, cephede yesinlerdi. "Günahlarını da affettirirler millete," diye fetvasını da verdi Müftü Efendi. Bine yakın eski mahkûm, kelleyi kurtarma pahasına çeteye yazıldı. Ankara'da, köylerde ne kadar genç varsa "Kelleyi kurtaralım," diyerek silahını duvardan indirip çeteye koştu.

Cafer Ağa, kırk atlısıyla Bitik köyünden geldi. Yanında kırk kişiye kırk gün yetecek erzak da vardı. Cepheye gitmesinden on beş gün sonra ayağından yaralanıp, köyüne döndü. Yunan'ın makineli tüfeğinden çıkan kurşunlar, topuğunu alıp götürmüştü. Yaraya merhemler koyup, iyileştirdiler ama, topuk olmadığından, o günden sonra topal kaldı.

Kelleyi kurtarmak isteyenlerden, Üç bin kişilik bir güç oluşmuştu. Çete değil bir ordu. Asıl sorun bundan sonra başladı. Bu ordu neyle giydirilecek, neyle beslenecek, nasıl cephane bulunacaktı? Sorunları çözmek için dört kişilik bir komite kuruldu. Komite ilk günden düşünmeye başladı bokunun üstünde düşünen ispinoz kuşları gibi kara kara... Ali, komitenin, hesap ve yazışma işlerini yürütecekti.

Duyumlar gönderildi, ilçelerden, köylerden gıda yardımı istendi. İstek geri çevrilmedi, her yerleşim biriminin her evinden un, bulgur, fasulye, nohut, kuru peksimet, –Her Ankaralının evinde, kara günler için, dilim dilim kesilen ekmekler, fırında kurutulup, torbalarla tavana asılır, saklanırdı.– eşeklere, atlara, kağnılara yüklenip getirildi. Bir yarışmadır aldı Ankaralıyı. Gizli gizli, içten içe bir yarışma; biraz gösteriş, biraz kıskançlıkla, ambarlarını, kilerlerini, tüm kışlık yiyeceklerini, tam takır yapana kadar boşalttılar: Teneke teneke kavurmalar, gölgede, baskıda kurutulmuş etler, tenekelerce ballar,

pekmezler, tuzlu tereyağları, peynirler, küfelerle kış armudu, torbalarla, çuvallarla badem, ceviz, kuru üzüm...

Kelleyi kurtaracaklardı.

Hacı Mehmet Ağa, bir hafta fırını, geceli gündüzlü çalıştırıp, peksimet yaptı. Name kızın, Siranuş'un, Ani'nin elleri bıçak tutmaktan kabardı, su topladı. Zahireci tüccarlar, tonlarca kuru gıda maddesini at arabalarına yükleyip, valilik binasının kapısına dayadılar.

İşgalci İngilizler, Fransızlar biraz şaşkın, biraz telaşlı izliyorlardı hazırlıkları. İngiliz kumandan Mr. Vital, çevirmenini yanına alarak, Hakan Yahya Galip'i ziyaret etti. Hakanlığını tebrike gelmeye geç kaldığı için özür diledi. Kentteki düzenden ötürü başarısını kutladı. "Ankaralı uysaldır, yeter ki tahrik edilmesinler," yanıtını aldı. İngiliz kumandan, İngiliz istihbarat kayıtlarında Ankaralıların son derece nazik, kibar, yabancılara karşı çok konuksever olduklarını okuduğunu anımsayıverdi. Daha önce yanlışlıklar yapıldığını, itiraf etti, "Bundan böyle, en küçük bir taşkınlığa göz yummayacağını," söyledi. Konuşma arasında da yiyecek ve asker toplanmasının nedenini, kişisel merakındanmış gibi soruverdi.

"Ankara için," diye kısaca yanıtladı Hakan. "Siz misafirlerimizin de emniyetini sağlamak görevimiz. Huzur içinde tatillerinizi Ankara'mızda geçirebilirsiniz."

Mr. Vital il binasından ayrıldıktan sonra, İstanbul'daki başlarına çektiği telgrafında, "Bizi tatil yapıyor diye yorumluyor vali vekili," diyordu.

Halkın yaptığı gıda yardımı her gün artıyordu. Hukuku Milliye Derneğini, Hakan Yahya Galip'i bir telaş aldı. Bu kadar yiyeceği nereye koyacaklardı? Hepsini çete ile göndermelerine olanak yoktu. Valiliğin önündeki koca meydana, dağ gibi erzak yığılmıştı, Hakan, penceresinden bakınca, bu dağ gibi yiyecek stokundan, halkın Belkız minaresi dediği Julien sütununu göremiyordu. Arabalar, kağnılar dolu dolu bekliyordu. Bir de yağmur yağar-

sa?... Hükümet Konağının yetmiş iki odası vardı, ama beşini matbaa, sekizini telgrafhane, on ikisini zabıta, üçünü belediye kullanıyordu. Yönetime ait kırk odayı yirmiye indirdi, memurlar üst üste oturmaya başladılar. Konağı fareler saracak diye de homurdandılar. Erzakın bir bölümünü boşaltılan odalara, bir bölümünü binanın altındaki iki askeri depoya yerleştirdi, ama yine de çoğunluğu açıkta kaldı. Akıllarına istasyondaki depolar geldi. Bu denli basit bir şeyi daha önceden düşünemedikleri için, kimseye belli etmeden kendilerine kızdılar. Depoları anımsamalarını da parlak bir buluş gibi gösterdiler. Hemen yüklü at arabaları, kağnılar istasyona gönderildi. Halkın, eşeklerle, atlarla getirdikleri de, yeniden arabalara, kağnılara yüklenerek depolara konuldu. Kim ne getirdi ise, herkese, imzalı, mühürlü alındı kâğıtları verildi. Bir ambar defteri açılıp, tek tek işlendi. Ali, hiç uyumadan, üç gün çalıştı. Üçüncü günün gecesi, elli santim, eninde boyundaki masasına, şöyle bir başını dayadı. Ertesi gün, sandalyesinden düşene kadar gözlerini açamadı.

Dört çete kuruldu. Dört reis atandı. Cafer Ağa, Bekir Efe, Kara Sait, Hamitli Rıza.

Bekir çetesine, 'Yeşilordu' adını taktı.

"Rusların Kızılordusu var, bizimki de Yeşil olsun," dedi Ali'ye.

Fransız demiryolu şirketi ile pazarlık yapıldı. Fransızlar toplu gidişler için yüzde elli indirim yaptılar. Sevr Anlaşması imzalandığından beri şirket zarardaydı. Bu toplu göndermeler zararı biraz hafifletirdi.

Çeteler, üçer gün arayla trene bindirildi. Eskişehir'e kadar trenle gidecekler, Bozhöyük, Emirdağ, Afyon, Kütahya dörtgeninde konuşlanacaklar, yolları, geçitleri tutacaklar. Oralardan alacakları bilgilere göre, gerektiğinde ileri çıkıp, Yunan ordusuna baskınlar düzenleyeceklerdi. Esas görevleri Ankara yolunu savunmaktı.

Rıfat Hoca, valiliğin bahçesine, konik bir çadır kur-

durdu, bir masa, üç sandalye bulundu. Çadırın bez duvarlarına bir Osmanlı imparatorluğu haritası iğnelerle tutturuldu. Kapısına da, kocaman "Gönüllü Alaylar Kumandanlığı," levhası asıldı. Girdi, içine oturdu.

Çadır akına uğradı, giren, çıkanın sayısını tutmak zordu. Rıfat Hoca, akşamları evine, kafası Kafkas kazanı gibi, konuşmaktan alt çenesi sarkmış dönüyordu.

Genç kızlar, çeteye katılan sevgililerinin torbasına, çeyiz sandıklarını açıp, yün çoraplar, çamaşırlar, ille de kokulu sabunlar, –Cephede en büyük sorun sabun bulmaktır, diye duymuşlardı.– terleyince terini silsin diye işlemeli mendiler koydular. Analar, karılar, oğullarımız, erlerimiz üşümesin diye bir gecede, ince eğrilmiş tiftik ipliğinden fanilalar eldivenler ördüler.

İstasyon üç gün art arda ana baba günü oldu. Şenlik vardı. Davullar vuruldu, zeybekler oynandı. Gözlerden yaş akmadı.

Ali Fuat Paşa kolordusunun cephaneliğini açtırdı kolordunun kumandanı olmasa da. Verebildiği kadar tüfek, mermi gönderdi Gönüllü Alaylar Kumandanlığına. Paşanın Ankara'da yapacağı bir şey yoktu. Mustafa Kemal'le buluşmak için Sivas'a gitti.

"Paşaların değil, halkın ordusu düşmana giden Gümüş kediciğim."

Çeteler yola çıkana kadar işgal kuvvetlerinin askerleri burunlarını göstermediler. Şehirde sadece kadınların, çocukların, yaşlıların kaldığını görünce eski eğlence günlerine geri döndüler. Azınlıkların evlerinde içkili, danslı, yataklı eğlenceler yeniden başladı, ama pencereleri, kepenkleri sıkı sıkı örtüyorlar, dışarıya seslerinin gitmemesine büyük özen gösteriyorlardı. Sokaklarda devriye gezen işgalci askerler de artık görülmüyordu.

Kekliğin Kız, bir tepsi baklava ile Fatma'ya 'Allah

kavuşturan'a gitti. İki kadın birbirinin gözlerinde Bekir'i görüp ağlaştılar. Fatma, Kekliğin Kıza kahve pişirdi. "Fal baktığını duydum," dedi Fatma. "Bakarım," yanıtını alınca fincanını kapadı. Fincan soğudu, Kekliğin Kız fincanı pencereden giren ışığa doğru tuttu, yüreği cız etti.

"Çok yakında evleniyorsun Bekir'le," diye telveleri okudu. "Önce nikahınız kıyılıyor dağ başı gibi bir yerde."

Fatma'nın yanakları al al oldu.

"Bekir bakalım döner mi?"

Kekliğin Kız, "Ağzını hayra aç," deyip falına devam etti.

"Yanınızda bir kadın, iki de erkek sadece. İki de yabancı adam görüyorum, uzaktan bakıyorlar size. Yazık o adamların sonunda ölüm var."

"Deme abla. Kimler ola ki?"

"Yabancı onlar. Yakınınız filan değil ama, Hacı Mehmet'lerin hanesinden iki kişi, onlara çok göz yaşı dökecek. Nikahtan sonra kavuşuyorsun Bekir'ine, ama düğününüz çok sonra oluyor. Hem de çifte düğün. İki damat, iki gelin görüyorum. Biri sensin gelinin besbelli. Boyunla bosunla çıkmışsın. Öbürü biraz silik, yüzünü seçemiyorum. Bu kadar işte."

"Ağzına sağlık ablacığım."

Fatma'nın, Kekliğin Kıza karşı yüreğinde dondurduğu buzlar erir gibi oldu.

Ankara'nın tüm evleri atölye olmuştu. Don dikiliyor, gömlek dikiliyor, pamuklu hırkalar dikiliyor, yün kazaklar örülüyordu. Esnaf her akşam kazancından bir bölümünü ayırıp, Gönüllü Alaylar Kumandanlığı'na veriyordu. Gidemeyenlerin ödentilerini, alındı kâğıdı karşılığında Ali topluyordu. Demirciler, süngü yapıyor, bıçak yapıyor, şiş yapıyordu. Dökümcüler mermi dökmeyi becerdiler. Namlular üretildi. İçine yiv açamadılar, aletleri

uygun değildi. Marangozlar da meşe ağacından kabzasını, namlunun oturacağı yatağı yaptılar, av tüfeği üretimi başladı Ankara'da. Yeni bir sanayi dalı kuruldu. Kötü komşunun sayesinde mal sahibi oldular. Tenekeciler, tenekeden matra yapıyor, üzerini ince keçeyle kaplıyorlardı. Saraçlar, atlara hem ağır yük, hem de binicisini taşımaya uygun Osmanlı eğeri ile binişi rahat Rusçuk eğerleri üretimini artırmışlardı. Ayakkabıcılar, yandan ilikli meslerin tabanına, dağa, bayıra dayanıklı kalın köseler koymaya başladılar. İplikleri iyice mumlayıp, dikişlerini sıklaştırdılar. Terziler, çadırlar diktiler. Akşamları, üretilen mallar kağnılara konulup istasyona götürülüyordu.

Günler geçti, trenler yaralı getirmeye başladı. Haberler iyiydi, şimdiye kadar hiç şehit vermemişlerdi. Silah, cephane sıkıntıları yoktu. Küçük gruplar halinde baskın yapıyorlar, durmadan yer değiştiriyorlardı. Düşman izlerini bulamıyordu. On hafif makineli tüfek ele geçirmişlerdi baskınlarda. Toplar da vardı ya ele geçirilecek, hızlı hareket etme zorunda olduklarından bunları alamıyorlardı.

Bir ay sonra yaralılar çoğalmaya başladı. Şehit haberleri de geliyordu. Ankara'da hastane yoktu. Yaralıları konaklara yerleştiriyorlardı. Evlerden karyolalar taşınıyor, yataklar getiriliyor, çeyiz sandıkları açılarak, işlemeli yatak, yorgan çarşafları, yastık yüzleri, yaralıların yataklarına seriliyordu.

Sabire Büyükananın avluya bakan on iki odası da yaralılarla dolmuştu. Siranuş, Ani, Name, Fatma yaralıları, halk cerrahlarının, otacıların yardımıyla iyileştirmeye uğraşıyorlardı. Yaraları önce, sabunlu sıcak suyla iyice yıkıyorlar, otacının otlardan yaptığı merhemi yaraya sürüyorlardı. Kurşun içerde kalmışsa, önce adama afyon içirip, uyuttuktan sonra ellerini, ayaklarını bağlayıp, ameliyatını yapıyorlardı. Kezban gelin, mutfaktan çıkamıyordu. Hastalara yemek yetiştireceğim diye çırpınıyordu.

Ali, her gün Siranuş'u görüyordu ama, elini dokunacak değil, konuşacak zaman bulamıyordu. Kızlar, çok yorgun oldukları bazı akşamlar, Name'nin odasında kalıyorlar, Siranuş, hastaları bahane edip gece yarılarına kadar avluda dolaşıyordu Ali'yi görürüm umuduyla. O ay, âdet görmemişti, hamile miydi?

Bir gün, bir şeyin ayrımına vardılar, çok hafif yaralılar da, Ankara'ya geliyordu. Yaraları sarıldıktan, birkaç gün evlerinde, köylerinde dinlendikten sonra, cepheye geri gönderiliyorlardı, ama aralarında dönmeyenler de oluyordu. Hafif yaralıların sayısı her gün artmaya başladı. Ayağı burkulan da geliyordu. Toplanan paralar hafif yaralıları geri göndermek için, Fransız demiryolu şirketine gidiyordu. Bir yandan da cephede güç yitiriliyordu.

İki sorun çıkmıştı Müdafai Hukuk Derneğinin karşısına. Evlerde tedavi edilenleri denetleyemiyorlardı. Kim geliyor, kim gidiyor? Şehitlerin künyesini doğru dürüst tutamıyorlardı. Eldeki halk doktorları, bir evden bir eve koşarlarken, yaralılara zamanında yetişemiyorlar, ölenler oluyordu. Hastane gibi kullanılabilecek bir yer bulmak gerekti. Attarbaşı Mehmet Bey, "Samanpazarın'daki bizim hanı alın," dedi. "Kira filan istemem." Allem Kallem Hanının komşusu hanın otuz odası vardı, üstelik daha yeni badana ettirmişti. Müdafai Hukuk Derneği hana hemen el koydu.

İkinci sorun hafif yaralıların Ankara gelmesini önlemekti. Ona da çözüm buldular: İki halk doktoru, birkaç hemşire cepheye yakın bir yere gönderilir, orada küçük bir sağlık evi oluşturulursa, Fransız demiryolu şirketini zengin etmezlerdi.

Ayda on lira aylıkla iki halk doktoru bulundu ama, hemşirelik yapacak kimse çıkmıyordu.

Fatma'ya gün doğmuştu aslında, cepheye giderse Bekir'ine yakın olurdu. Ağabeyisi, Cezaevi Müdürü

Yüzbaşı Şakir Beyden izin istedi, hemşire olmak için. İzni alamadı. Ali, ablası Name'ye önerdi. Name, babası gönderirse, giderdi. Ağabeyisi, nasıl olsa cephedeydi, kendisine göz kulak olurdu. Hacı Mehmet Ağa ile Kezban gelin bir gece düşündüler, sonunda, razı oldular. Ali, "Maaş'da alacak," deyince Hacı Mehmet Ağa fena halde kızdı oğluna. Kızının parasına mı kalmışlardı?

İki halk doktoru cerrahla, Name trene binerlerken, karşılarında Fatma'yı görüverdiler; kaçmıştı evden ağabeyisi Şakir Beye küçük bir not yazarak. Bilet almaya bile vakit bulamadılar. Beş misli ceza ödedi Fatma'cık.

Name'yi uğurlamaya gelen anası, babası Ali pek sevinmişlerdi kızları yalnız kalmayacak diye ama, Şakir Bey sorarsa ne diyeceklerdi? "Tren kalkınca bize el salladı, şaşırdık. İstasyon da görmemiştik," demeye karar verdiler.

"Bu davul dövmeleri, o paşa için Gümüş'üm. Konguru paşası için. Nasıl da vuruyorlar tokmağı, derileri patlatacaklar vallahi."

Seymen davulcularının en tanınmışları tutulmuştu. En uzun saçlıları, en süslüleri. Başlarında keçe külahları, bacaklarında beyaz şalvarları, sırmalı camadanları, yeleklerinin, şalvarlarının üstüne taktıkları boynuzlar, eski, yeni gümüş paralar, parlak taşlar, bellerinde silahlıkları, silahlıktan sarkan sırmalı mendilleri ile alayın en önünde yürüyorlardı. Oğuzların şamanları dirilip gelmişlerdi. Elli davul, hepsi birden havaya kalkıyor, tokmaklar güm, güme güm vuruyor, elli davul yere iniyor, tokmaklar doh, dok, doh vuruyor, elli davulcu bir ayaklarının üzerinde fır fır dönüyor, tokmaklar ta, ta tam deriyi inletiyor. Ellisi diz çöküp, davullarını tepelerinde dövüyorlar. Hava sallanıyor, titreşimler dalga dalga, doğudan batıya, kuzeyden güneye yayılıyor, yürekler, ye-

rinden hopluyordu. Otuz zurnacının avurtları, davul gibi şişiyor, topladıkları havayı üfürünce ağaçların dallarını sallıyorlardı.

İşgal kuvvetleri askerleri, barakaların tepelerine sinmiş, ellerinde silahları, kulaklarında alışık olmadıkları tokmakların gümbürtüsü; sersemlemiş, şaşkın, suskun, kalabalığı izlemeye çalışıyorlardı. Ya bu kalabalık üzerlerine gelirse...

Seymenler üçe ayrıldı. Seymen başları, bayraklarını, kuşaklarına diktiler. Alaylar yürüdü. Yedi yüz yayanın arkasından üç bin atlı geliyordu. Koyu vişne çürüğü zemin üzerine sarı hilalli yüzlerce bayrak başlarının üzerinde hışır hışır esiyordu. On binlerce Ankaralı tüm yolları kaplamıştı.

Konguru paşası geliyordu.

Hakan Yahya Galip, yirmi kilometre uzaklıktaki Gölbaşı'nda bekliyordu. Bekir'le Ali zeybeklerin ön sırasında göğüslerini şişirmiş, horozlar gibi kasıla kasıla yürüyor, seymen başının, palasını kaldırarak "Doh, doh," diye kükremesini yineliyorlardı. "Doh, doh!..."

"Doh, doh!" diye bağırarak uyanıyor Ali. Allem Kallem Hanının kirli loşluğunda bir şey göremiyor. Akşam olmuş mu? Kandiller, mumlar yanmıyor. Biraz ilerisin de bir adam inliyor. Ali gözlerini oğuşturuyor, kollarını geriyor, kendini toplamaya çalışıyor. Ayağa kalkıyor, inleyen adamın yanına diz çöküyor. Elini adamın alnına koyuyor, ateş gibi. "Ahmet amca, hasta mısın?" diye soruyor hasta olduğunu anladığı halde. Adam gözlerini açıyor. "Su," diyebiliyor sadece. Ali koşup suyu getiriyor, adam doğrulup içemiyor, başını tutuyor, maşrapayı ağzına götürüyor, yutamıyor adam suyu, boğazından aşağı akıyor. Ali parmaklarını suya sokup, adamın dudaklarını ıslatıyor.

"Ahmet amca kötü müsün?"

Adamın aralık ağzından bir hava, hoh diye çıkıyor. Dudakları kıpırdıyor; "Ya rahim, ya gaffar," diye inliyor. Soluklanmaya çalışıyor, ağzından bir nefes gibi "Huu!..." dökülüyor. Gözlerinin içi arkaya kaykılıyor, yalnız beyazları kalıyor. Adam ölüyor. "Ahmet amca!..." Ali'nin bağırması, koğuşta yankı bile yapmıyor.

Ya Rahim, ya Gafur... Hu!...

Ahmet amca, sırmalı seymen bayrağının önünde yürüyordu Konguru Paşasını karşılamaya... Baltacılar gurubunda iki metre boyuyla. İki kol zor sarar bedenini. Önünde, dizlerinin altına kadar uzanan deri önlüğü, sağ omuzunda otuz kiloluk kocaman baltası, sırtında çaprazlama asılmış tüfeği ile toprağı çökertiyordu adımları. Ayak izlerini gören, Kaf Dağı'nın devi geçmiş buradan derdi. Ahmet amca otuz kiloluk baltayı kaldırıyor. "Ya Rahim, ya Gafur... Hu!..." diye höykürüyor. Tüm baltacılar da "Ya Rahim, Ya Gafur, Hu!... yu gür sesleriyle yineliyorlardı. Arkalarından binlerce seymen, sedef kakmalı saplı kılıçlarını kaldırıyor, "Doh doh" sesleri havayı sarsıyor, doh doh, doh dohlar uça uça dünyaya uydu oluyorlardı.

Seymenlerin arkasından tarikatlar yürüyordu başlarında şeyhleri ile. Nakşibendiler, Sadiler, Rufailer, Mevleviler, Hacı Bayram Veli müritleri, Ahiler, Bektaşiler. Yüzlerce derviş... Rufailer hem yürüyor, hem de hünerlerini gösteriyorlardı. Yanaklarına şişler batırıyor, darp aynalarını kafalarına, vücutlarına pat pat diye vuruyorlardı. Bunu birine vursalar, düşer ölürdü adam. Dervişin biri karnına soktuğu kılıçla, yüzünden mutluluk gülücükleri saçarak Dikmen sırtlarına kadar gidecekti.

"Ah, ben bir defa Rufai Dergahına gittim, korkumdan ölecektim, bugün mavi gözün sarı gibi Gümüş'üm.

Kocaman bir ekmek fırını vardı. Fırının kapağını açtılar, alev alev odunlar yanıyordu. Şeyh Efendi, gözümüzün önünde soyundu, çırılçıplak. Kalkıp o fırına girmesin mi? Ay adamı yakıyorlar diye feryat etmişim, Kızıl Ali'm hemen elimi cimcikleyiverdi. Sustum. Fırının kapağını kapadılar. Şeyh Efendi içinde... Geçmiş gün unuttum, yarım saat mi kaldı, bir saat mi kaldı fırında bilemem şimdi. Sonra, fırının kapağını açtılar, adam çıktı dışarı, sapasağlam. Yanmak şöyle dursun, terlememiş bile. Sonra dervişler dizildi, uzun uzun kılıçları, karınlarına sapladılar. Hiçbirine bir şeycikler olmadı. Biz öyle aptal aptal bakarken, Şeyh Efendi geldi, kılıçları tek tek çekti dervişlerin karnından. Kılıçların girdiği yeri de eliyle sıvazladı. Adamların karınlarında iz bile kalmadı. Şaşırdım. Şaşırdım da niye böyle şeyler yaparlar anlamadım."

Hacı Bayram Veli müritleri ellerinde bayrakları, kudüm çalıyorlar, şiirler okuyorlardı:

N'oldu bu gönlüm, n'oldu bu gönlüm
Derdi gam ile doldu bu gönlüm.

Davullar vurmaya başlıyor; güm, güm. Davullar susuyor, müritler devam ediyordu hep bir ağızdan.

Yandı bu gönlüm, yandı bu gönlüm
Derdine derman buldu bu gönlüm.

Dervişler renk renk cübbeler, beyazlı, siyahlı sarıklar içinde kudümlarını çalıyorlar, zillerini vuruyorlar, Ya Rahim, Ya Gafur... Hu!... diye höykürerek ağır ağır, Ankara sokaklarından geçiyorlardı.

Konguru Paşasını karşılamaya gidiyorlardı.

Dervişlerin arkasında, esnaflar, bölük bölük bu panayır gibi şenliğe katılmışlardı. Her bölüğün başında, mesleklerini belirten renkli bayraklar vardı.

Küçücük bir buluta yaslanmış ihtiyar bir yıldız, güneşin ışıklarından kaçan aya yeryüzünde gördüklerinin raporunu veriyordu:

"İşte keçeciler geçiyor, zemini beyaz, kenarları sırmalı bayraklarıyla. İşte bakırcılar, bakır renkli bayraklarıyla, Şu kurt kafalı bayraklarla yürüyenler demirciler. Semerciler üç hilalli bayrak taşıyorlar. Çıkrıkçılar, nalburlar, tiftikçiler, orakçılar, dövenciler, debağlar, kilciler, tuzcular, kasaplar, urgancılar, saraçlar, kunduracılar, terziler, sofçular Türk bayraklarını yeğlemişler. İlkokul çocukları, –Ellerinde bayrak yok, horoz şekeri, macun yalıyorlar.– kızların başında oya işlemeli yazmalar, bazılarında kırmızı kurdeleler, elleri sapanlı oğlanlar zeybek giysileri içinde. Peşlerine köpekleri de takılmış, davullar güm güm edince, onlar da havlıyorlar. Ankara Sultanisi'nin yaşlarından büyük gösteren delikanlıları, ayazdan yüzleri yanmış tarım okulu, elleri nasırlı sanat okulu öğrencileri büyüklerini izliyorlar... Ah çok hoş, sen de görebilseydin."

Ankara kenti adına, hoş geldin diyecek Hoca Rıfat Efendinin başkanlığındaki heyet, kente giriş noktasına yerleşmişti. Dikmen, Kızıl Yokuş sırtlarından, kente kadar bağlar, bahçeler arasından uzanan iki saatlik yol, ekilmemiş tarlalar, kıraç alanlar, insan başından görülmüyordu. Karıncalar gibi sarmışlardı vıcır vıcır her yanı. Yaşlılar eşeklerinin üzerinde iki büklüm, donuk gözleri tepelerde Kongru Paşasını bekliyorlar.

"Yıldızlardan bakarsan, kırmızı başlı, sarı başlı, kara başlı, beyaz başlı karıncılar sarmış, şu Ankara'yı, bağlarıyla, bahçeleriyle tarlalarıyla dermişsin Gümüş kediciğim."

Saymaya kalksan sayamazdın, metre kare hesabı yapsan, şaşardın. Çankaya bağlarındaki, Kavaklıdere bağlarındaki, Dikmen bağlarındaki, Esat bağlarındaki ağaçlardan daha çok insan, seksen bin mi, yüz bin mi?... Ününü pek duymadığı, adını doğru dürüst bilmediği, kongreler yapıp, padişaha karşı gelen paşayı, Konguru Paşasını bekliyordu:

"Bu paşa, Hakanla birleşip İngiliz'i, Fransız'ı Ankara'dan atacak, Yunan'ı, Ankara'ya sokmayacak."

"Anadolu'nun ırzını, namusunu, ezilen gururunu, ayaklar altında sürünen onurunu kurtaracak. Müftü Rıfat Efendi böyle diyor."

"Bekir Efe de şöyle yazıyor. İşte o zaman, herkese iş, herkese aş. Mezara girdiği gibi herkes eşit."

Dikmen bağlarının bitip, tarlaların başladığı düzlüğün ortasındaki tek ev, Salomon'un evinden, istasyona dek halılar serilmişti. Konguru Paşasının ayakkabıları toz, çamur olmasın diye.

Aralık güneşi tam tepede, dondurucu kuru ayazı kesmeye güreşiyordu. Denilen saat çoktan geçmişti. Gelen giden yoktu. Hiç kimse karnının acıktığının ayrımına varmadı. Üşüyen de yoktu.

Kızıl Yokuşun başında iki araba göründü. Bağırdılar:

"Konguru paşası geliyor!..."

Bekir Efe'ye bir haber ulaştı. Kim olduklarını bilemedikleri, iki yüz kadar silahlı atlı, köye doğru tozu dumana katarak geliyordu. Yunan'a pek benzemiyorlardı ama, Yunan da olabilirdi.

Yunanlıların çetelerle uğraşabilmek için, Türk köylü giysileri giydirdiği askerleriyle baskınlar düzenlediğini öğrenmişlerdi.

Yirmi beş kişiydiler. İleri uçlarda keşfe çıkmış, dönüşte bir köyde mola vermişlerdi. Bekir Efe, köylülere evlerine girmelerini, kapılarını sıkıca örtmelerini, silahı olanların, evlere saldırı olursa kendilerini korumalarını emretti. Çetesini, köy camisinin bahçesine, köyün dışına bakan evlerle, caminin karşısına gelen evlerin çatısına, üçer, beşer yerleştirdi. Kendisi de, köy meydanındaki taş çeşmenin arkasına geçti. İki adamını da, meydanın yanlarına, arkadan bir saldırı olasılığına karşı kendisini korumakla görevlendirdi. Yerleşme bitmişti ki, toz

bulutu köyün ucunda görüldü. Atlılar, tam köye gireceklerken, birden üçe ayrıldılar, iki kol, sağdan, soldan köyü sararken, bir ucu da köye yöneldi. Bu atlıların niyeti kötüydü. Ya köyü yakacaklar, ya da soyacaklardı. Adamları ile işaretleşti Bekir Efe.

Atlılar, köye girince hızlarını kesmişler, rahvan rahvan ilerliyorlardı. İyice seçiliyorlardı artık. Giysileri Ankara yöresinden değildi. Göğüslerinde çapraz fişeklik asılıydı. Atlara yüklenmiş hafif makineli tüfekler göze çarpıyordu. Bunlarla baş etmek olanaksız gibi geldi Bekir'e. "Ölüm bu günmüş," diye içinden geçirdi. Atlılar gittikçe yaklaşıyordu. Namlunun ucundaki adamı, bir atışta devirmek işten değildi. Çevresine bakındı, çeteciler işaretini bekliyorlardı. İlk atışta, onunu, on beşini yere serebilirlerdi. Onlar makineli tüfekleri yerleştirene kadar yarısını yok ederlerdi.

Gelen atlılar tedirginleştiler. Köyde kimseler görülmüyordu. Başlarındaki adam, atının dizginleri çekti, bütün atlılar da dizginleri çekip durdular.

Çeşmeden otuz metre kadar uzaktaydılar. Tam fırsattı. Bekir, arkadaşlarına baktı, elini yavaşça kaldırdı, ateş için komutunu verecekti; ince, tiz bir ses ortalığı kapladı.

"Hey ahali, Korkulacak bir şey yok. Ethem Bey köyünüze geldi... Çıkın dışarı. Korkmayın!..."

Bekir'in kaldırdığı el boşlukta kaldı. Ayağa fırladı. Gür sesiyle bağırdı.

"Hoş geldiniz."

Atlıların başı, sesin geldiği yana döndü. Damlardaki çeteciler ayağa kaldı. Caminin bahçesinden namlular gözüktü.

"Sen kimsin, arkadaş?"

"Ben Ankaralı Bekir Efe'yim. Hanginiz, Ethem Beysiniz?"

Atlıların başındaki adam öne yürüdü. Gözlerini damlarda gezdirdi. Açık mavi gözleriyle gülüyordu.

"Yeşilordu'n bu kadar mı?"

Bekir de güldü. "Köyün dış damlarında silahları adamlarının üzerinde bekliyorlar."

İki adam karşılıklı yürüdüler, kucaklaştılar.

"Düşman sandık sizi, tedbirimizi ona göre aldık."

"Görüyorum, yarımızı yok edebilirdiniz ilk anda."

Bekir elini salladı. Çatılardaki adamlar geldiler. Çerkez Ethem'in adamları atlarından indiler. Birbirleriyle, iki elleri ile tutuşarak selamlaştılar. Köylüler, erkek, kadın, kız, çocuk dışarı çıktılar. Bekir'le Ethem Beyi köylülerin biri evine buyur etti. Hemen yer sofrası kuruldu. Peynir, pekmez, ekmek getirildi. Kadınlar, tereyağlı yumurta pişirmeye başladılar. Ethem Bey konuştu.

"Sizi bulmak için, Bozhöyük'e kadar gidecektim. Yeşilordu'nun namını duydum. Yolumu kestiniz, iyi oldu."

"Sizin namınızı da memlekette bilmeyen yok kumandan. Size yardımcı olmaya çalışıyoruz biz."

"Efe, yardımla bu işi yürütemeyiz. Sizinle konuşmak istememin sebebi de bu. Artık çete savaşlarına yavaş yavaş son vermeliyiz. Tek bir komuta altında toplanıp, düşmanın üstüne öyle yürümek zamanı geldi. Ankaralı çeteler bizimle birleşsin. Silah, cephane sıkıntımız yok, paramız var."

"Size bu mevzuda cevap veremem, bu bizim için bir şereftir ama, Ankara'ya, yani Hukuku Milliye'ye bağlıyız. Ne emir alırsak onu yaparız."

"Sivas'tan Mustafa Kemal Paşa ile görüştüm. Paşa Hazretleri de aynı fikirde."

"Bilgim yok efendim."

"Efe, nur içinde yatsın Yahya Kaptan'dan adınızı biliyorum. Dediklerimi düşünün. Ankara'ya telkinde bulununuz, bu memleketi düşmandan başka türlü kurtaramayız. Ali Fuat Paşa Hazretleri ile de görüştüm Eskişehir'de. Onun da bana dediği bundan başka bir şey değildi. Ağabeyim, Saruhan Mebusu Reşat Beyden öğrendiğime göre, Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye'yi Ankara'ya taşıyacakmış."

"O zamana kadar beklememiz doğru olacak herhalde."

"Haklısınız. Reşat Beyin de size selamları var. Fikri yakınlığınız olduğunu düşünüyor. Yeşilordu adında bir cemiyet kurmak istiyorlar, Ruslar komşumuz, bolşevikliğin faydamıza olacağına inanıyor."

"Yerinde düşünce efendim."

"Reşat Bey, İstanbul'da Yunus Nadi beyle de görüşmüşler, kendileri de aynı düşüncede imişler. Böyle güçlü bir kalemin, cemiyette olması, sosyalizmin yayılmasını kolaylaştıracaktır."

Ethem Bey Yunan ordusunun harekâtına dair bildiklerini anlattıktan sonra, kucaklaşıp, ayrıldılar.

Atlara binildi; köy iki ters yönden gübre kokan gri bir toz bulutunun arkasına saklandı.

Kuzeybatıdan tülümsü yaş bir esinti yüzlerini yaladı. Öbek öbek, koyu gri dumanlar dağları sardı. Atlar yürüdü, koyu gri dumanlar karardı. Hava, ıslandı, ağırlaştı. Yağmur yağacaktı.

Bekir Efe, atının üstünde dimdik, gözleri boz dağların, kara bulutların çöküp kapadığı doruklarının, hayal edebildiği zirvelerine dikili, dalıp gitti.

Yalnız değildi, düşündüğünü, ondan önce, ya da sonra düşünenler de vardı. Bir adım... Bir adım atmak, sağlam, bilinçli bir adım, bu ülkenin kurtuluşu olacaktı. Anadolu'yu aylardan beri düşmana karşı koruyan ünlü bir kumandan, Ethem Bey de aynı düşünü taşıyor, taşımasa bile karşı değil. İyi bir asker, bugüne değil, yarına bakıyor. İşin askeri yanı önemliydi, Ethem Beyle bu konu çözülmüş sayılırdı. Neden çete kurulmasını önermişti? Yapılacak devrimin bir kolu, askeri güce dayanmalıydı. Padişahı, silahsız devirmeye, Anadolu'yu silahsız, emperyalist devletlerden temizlemeye olanak yoktu. Savaş devam ederken, bir yönden de devrimin kurumları

oluşturulmalıydı. Saruhan Milletvekili Reşat Beyle zaman geçirmeden tanışmalı, derneği derhal kurmalıydılar. Yıllardır düşünü kurduğu hayalleri gerçekleşmiş gibi geldi. Kafası, bolşeviklik düşünlerle ilk tanıştığı Güney Anadolu'ya gitti.

Ermenilerle çarpışıyordu Güneydoğu'da. Ermenilerin insanlık dışı davranışlarını, hamile kadınların karınlarını nasıl deştiklerini gördükçe savaşa lanetler yağdırıyordu. Bin dokuz yüz on beşte doğuda Ermenilerin yaptıkları toplu katliamlar, katliamların sonucu Osmanlı'nın Suriye'ye sürdüğü Ermenilerden iki yüz bininin yollarda ölümü... Bunun adı savaştı... Şimdi 'Tehcir'in intikamını on katlı çıkartıyorlardı. Bitmeyecek mi bu kan davası?...

Osmanlı askerinin de gözü dönmüştü, ellerinde tutsak bulundurmuyorlardı hiç.

Ermeniler, analarını, babalarını öldürdükten sonra, yüz bin Türk-Kürt çocuğunu alıp, Ermenistan'a götürmüşlerdi. Adına da 'Ermeni yetimi,' teranesini koymuşlardı.

Kara bulutlar savaşın nefreti gibi çöreklenirken yüreğine, Bekir Ermenilere yaptıkları bir gece baskınındaydı. Yere düşmüş, başını bir taşa çarpıp bayılmıştı. Kendine geldiğinde, çıplak dağların tepesi parlıyordu. Güneş yükselmişti, çevresinde karnı deşilmiş, kafası patlamış cesetlerden başka bir şey yoktu. Birliği gitmiştir, kaç kişi sağ kaldıysa?... "Kazandık mı?" diye düşündü. İki taraf da ölülerini bırakıp gittiğine göre... Canlarını kurtaranlar şimdi türkü söylüyor olmalıydılar. Cesetlerde gözlerini dolaştırdı. Üniformalarından ayırt etmeye çalıştı Türk'ü, Ermeni'yi. Yan yana uzanmışlardı, kimilerinin kolları açık sarılmak istercesine bin yıllık kardeşliklerine...

Siperliksiz şapkası yana kaykılmıştı. Doğrultu, elini acıyla çekti. Acıyan yere yavaşça dokundu, koca bir şiş oluşmuştu başının arkasında. Tüfeği aklına geldi. Ba-

caklarının arasında durduğunu gördü. Tedirginliği geçti, güvendeydi. İçi rahatlayınca açlığı baskın çıktı. Yiyecek bulmalıydı. Karnı gurulduyordu. Yarım saatlik uzaklıkta bir Kürt köyü vardı. Tam ayağa kalkarken bir ayak sesi duydu. Biri geliyordu. Sindi, pusuya yattı.

Bir Ermeni askeri topallayarak ona doğru ilerliyordu. Yaralıydı belki, belki yiyecek bir şeyler vardı düşmanda. Adam yanından geçerken silahını doğrulttu.

"Davranma!"

Topallayan Ermeni askeri, hemen ellerini kaldırdı. Boynunda asılı bir yiyecek torbası vardı. Torbayı kaptı, açtı, tüfeği adamın burnunda, içine baktı. Yatağında boz yılan görmüş gibi irkildi. Torbayı silkeleyip, yere boşalttı, ilikleri dondu. Taş gibi kurumuş toprağın üstü, insan kulaklarıyla doldu. İrili ufaklı, uçları delikli, deliksiz... sağ kulaklar...

Yağmur pıt pıt düşmeye başladı. Atı kişnedi. Duymadı bile. O günlere geri dönmüştü kafası, gözleri... O gözler yuvalarından fırlıyor, midesi bulanıyordu. Nefretin ne olduğunu o gün anladı. Tiksintiyle, kinle bağırdı Ermeni'ye.

"Nedir bunlar?"

Ne olduğunu biliyordu. Savaş geleneği, her düşman öldüren, düşmanın sağ kulağını keserdi.

Adam, yanıt yerine yüzünü ekşitti; sırıtıyor gibiydi, sırıtmadı belki Bekir'e öyle geldi, altın dişleri parıldadı yayvan ağzında. Elini cebine götürdü, Bekir "Kıpırdama," diye bağırdı. Adam Türkçe, "Korkma," dedi. Cebinden çıkardığı bir ip yumağını, Bekir'in ayaklarının dibine fırlattı: "İşte savaş," diye tiksinircesine konuştu. İpe tespih tanesi gibi deliklerinden geçirilmiş, onlarca kadın memesi ucu, buruşmuş, kurumuş, kararmış... Bekir göğsüne kurşun yemiş gibi sarsıldı. Bu adam üstelik alay ediyordu. Tecavüz ettikleri genç kızları öldürdükten sonra meme uçlarını kesip, boyunlarına kolye yap-

tıklarını duymuştu. Yüzü sarardı, meme uçları gibi buruştu. Bu defa sormadı bunlar ne diye?

İşaret parmağı, tüfeğin tetiğini kendiliğinden buldu, demire kıracak gibi bastı. Adam titredi, açık, sırıtık yayvan ağzı, yay gibi gerildi. Kurşun, göğsünü deldi, sırt çantasından çıktı, kayalara çarparak sekti, dönüp kafasına saplandı, kütük gibi, yüz üstü düştü. Sırt çantası bir anda kıpkırmızı oldu, yıpranmış çantanın deliklerinden, havuz fıskiyelerindeki gibi kan fışkırıyordu.

Bu adamın ceplerinde, koynunda daha neler vardı, kim bilir? Midesinin bulantısı arttı, öğürdü. Boş midesinden safra suyundan başka bir şey çıkmadı. Fışkıran kan durana kadar bekledi. Adamı ayağıyla sırt üstü çevirdi. Kaputunun ceplerini, koynunu didik didik aradı. Bulacağım umduğu insan parçaları; burun, parmak... nerden takıldıysa kafasına, aradıkları yoktu birkaç Rus altınından başka. Adamı yeniden yüz üstü çevirdi, sırt çantasını açtı, elleri bileklerine kadar kan oldu. Kanlı battaniye, çorap, deri bir torba, ne bulduysa çıkardı. Ağzı iyice bağlanmış deri torbayı açtı, Arapça harfli kitapçıklar, basılı kâğıtlar çıktı. İçine bir ferahlık çöktü korktuğuna, tiksintiye uğramamasından. Cesetten birkaç metre uzaklaşıp, bir taşın üzerine oturdu. Ellerinin kanını otlarla temizledi. Matarasından biraz su döküp, yeniden otlara sürdü ellerini. Artan suyu, bitene dek içti. Bir sigara yaktı. Beyni işlemeye başladı.

"Kitap okuyan bir canavar," diye söylendi kendi kendine. "Hem de Osmanlıca yazılı kitaplar. Besledik bu yılanları koynumuzda."

Meraklandı, ne okuyordu bu adam? Yerinden kalktı, torbadan kitapları, basılı kâğıtları çıkardı. Çıkartırken bazılarına kan bulaştı. Kan bulaşığını, bir tutam ot koparıp sildi. Kitapçığın kapağını okudu. "Bolşeviklik, nedir, ne değildir?" Daha küçük harflerle, "Kominizim: Yeni Dünya Düşünü" Diğer kitabı aldı, o da aynıydı,

bütün kitaplar aynıydı, otuz sayfalık on kitap. El ilanı gibi kâğıtlara baktı, "Lenin'den Halklara Muştular" Anlaşılıyordu, bu Ermeni bolşeviklik propagandası yapıyordu. Bu kitapları dağıtacaktı, dağıtmıştı belki de. Bu katil adam bolşevik miydi? Bu canavar Ermeniler bolşevik miydi?

"Lanet olsun böyle bolşevikliğe." diye dişlerinin arasından küfretti.

Kitapları aldı, yırtmaya başladı, yırttı yırttı. Sigarası sönmüştü, sigarayı tekrar yaktı, bir nefes çekti. Yerde kansız bir-iki kitap kalmıştı. Aldı, kaputunun cebine koydu. Kâğıtlara baktı, "Ezilen halklar..." diyordu.

"İşçiler, köylüler birleşin, silahlanın, bir barış ordusu kurun, zalimleri, sultanları, kralları tahtından indirin. Yönetim sizin olmalı, o zaman hasta çorbasız, emekçi işsiz kalmayacak. Balı sen üretiyorsun, balını onlar yiyor. Herkese eşit bal... Tek bir dünyaya gidiyoruz. İnsanlar, tek insandır. Aralarında ayrım yoktur. Herkes zengin, herkes güçlü olacak Yeni Dünya'da..."

Kâğıdı katladı, kitabın arasına koydu. Yerdeki diğer kitabı alırken, içinden minicik bir not defteri düştü. Defteri açtı, kalktığı yere yeniden oturdu. İnce ince yazılar buldu, inci gibi yazılmış Fransızca... Okudu: Şiirlerdi bunlar, duygu yüklü, insan sevgisi yüklü şiirler... Altlarında şairinin adı yoktu; adamın kendi şiirleri olmalıydı. Küçük defterin son sayfalarına geldi, içi burkuldu. "Maria," diye başlıyordu. "Şiirlerimi, bir olanak bulursam sana postalayacağım. Savaş çok kötü, ben de adam öldürüyorum. Önceleri silahımı boşa ateşliyordum, şimdi nişan alıyorum. Ben de canavarlaştım, anlayamıyorum. Bizimkiler kadınları, çocukları da öldürüyorlar. Osmanlı da yakaladığı yerde kimseyi sağ bırakmıyor. Savaşda mertlik yok, hepimiz katiliz. Tiksineceksin ama yazacağım, bizimkilerden kulak memeleri topladım, öldürdükleri Türk askerlerinin kulakları. Meme uçları

var, kolye yapıp boyunlarına asıyorlar. Çaresizim, elimden bir şey gelmiyor, bu vahşet nasıl önlenir bilemiyorum. Kumandanlar öldüründen başka bir emir vermiyorlar askere. Bunlar hâlâ çarın kumandanları, devrimin değil. Eğer dönersem, topladıklarımı parti sekreterliğine göstereceğim. Vadettiğiniz Yeni Dünya bu mu diye soracağım."

Sürdüremedi okumasını, yüreğinin ortasına kara bir taş geldi kondu. Gözlerini kaldırıp, kanlar içinde yatan öldürdüğü adama baktı. "İşte savaş," demişti. Bu adam konuşmak, dertleşmek istiyordu, anlayamamıştı; alay ediyor sanmıştı. Yerinden kalktı, yırttığı kâğıtlardan birini aldı, kulak memelerini, meme uçlarını kâğıtla tutup torbanın içine koydu. Küçük not defterini de içine attı. Torbayı getirip adamın üstüne baktı. Cesetleri toplamaya gelenler, belki defteri bulurlardı. Geri döndü, gözleri çevresinde dolaştı, çevresi ölü doluydu. "Savaş," diye mırıldandı. Öldürdüğü adama bir daha baktı. "Affet," diye fısıldadı.

Kaybettiği birliğini bulma umuduyla ayaklarını sürüye sürüye yürüdü; dudaklarında Yeni Dünya, kafasında öldürdüğü adamla...

Karnının acıktığını unuttu.

Kara bulutlar tel tel olmuş, atlıların yüzünü acımasızca kırbaçlıyordu. Suyun buzluğunu tenlerinde duyuyorlardı. Çıplak bedenlerine kar eriğinden giysiler giymiş gibiydiler. Yol vıcık vıcık olmuştu. Atların ayakları kayıyordu. Havanın kararan buzlaşmış yükü, omuzlarında gittikçe ağırlaştı. Sığınacak bir dam altı yoktu, Bozhöyük'e kadar, yarım saatlik yolları kalmıştı.

İlerde, önlerinde, iki yüz metre kadar ilerde, bir fenerin, görünüp kaybolan sarı ışığı, kısık gözlerinde ışıldadı. Bekir birliğini durdurdu. Adamlardan birini, sarı ışığa gönderdi. Beklediler yağmurun altında adam dönene kadar.

Bir araba çamura saplanmıştı, üç adam arabayı çamurdan kurtarmaya çalışıyorlardı. "Ne var"dı, "Arabada?" Uzaktan bakmıştı giden adam, bir karaltı görmüş ama, anlayamamıştı. Köylüler olmalıydı. Yoldan çıkıp yayılarak atları sürdüler yavaş yavaş. Arabanın çevresini çevirdiler. Çalıların arasına sığınmış, iki gölge arabaya doğru fırladı. Tekerleri çamurdan çıkarmaya çalışan adamlar, çevrelerinde atlı hortlakları görünce ürktüler, tekerleklerin dibine çöktüler çalılardan arabaya kaçan iki gölge gibi.

Bekir, yağmurun sesini bastırmak için bağırdı:

"Geçmiş olsun!"

Bir dost sesi gibiydi. Dostça sesleniyordu. Adamlar kıpırdandılar.

"Kimsiniz? Nereden geliyorsunuz?"

Çalıların arasından arabaya koşan gölgelerin yüzü aydınlanır gibi oldu. Birbirlerine bakan gözleri ışıldadı. Adamlardan biri konuştu.

"Ankara'dan geliyoruz. Sıhhat takımıyız."

"Ankara'dan ha!..."

Bekir atından atladı, çeteciler atlarından atladılar. Ayak bileklerinin üstüne dek çamurlara gömüle gömüle koştular. Bekir feneri tutan adamdan, feneri kapıp, havaya kaldırdı.

Bakıştılar aptalca...

"Ben Bekir Efe'yim."

Arabanın arkasına sinmiş iki gölge yerinden fırladı. Bekir'in üzerine atladılar. Bekir'in tüfeği elinden düştü.

"Ağabeyciğim!"

"Bekir'im."

Bekir'im diyen ses utandı çevresindeki adamlardan, geri çekildi.

"Bekir Efe'm, tanımadın mı? Ben Kapısızlar'ın Osman."

Name, ağabeysinin beline sarılmış duruyordu.

"Tanımam mı? Osman... Hele bak Cerrah Tevfik de burda."

Bekir'in gözleri Fatma'yı aradı. Yürüdü elinden tuttu. Göğsüne bastırdı. Üçüncü adam, şaşkın bakıyordu.

"Bu kim?"

"Eskişehirli. Araba onun, bizi senin yanına getiriyordu."

Çete üyeleri, adamların çevresini sarmış, öpüşüyor, Ankara'dan haber soruyorlardı.

Yağmur yağıyor muydu? Araba çamura saplanmış mıydı? Unutmuşlardı.

Bekir, iki kadını bellerinden sardı. "Hadi gidelim," dedi. Atlara doğru yürüdü.

"Arabada eşyalarımız var."

Yağmur altı muhabbeti sürüyordu yeni gelenlerle. Bekir bağırdı:

"Arkadaşlar, şu arabayı çamurdan çıkartın."

Koşuştular, herkes bir tarafından tuttu arabanın, "Hop" derken, araba çıkıverdi çamurdan. Kızları arabaya bindirdi, dehlediler. Bekir atına atladı. Çadırlara kadar, karanlıkta birbirlerini görüyormuş gibi, gülümseyip durdular.

Çeteciler, çadırlarına girdi, içlerinden ikisi onlarla yola devam etti. Bekir Efe'nin karargâh olarak kullandığı köyün tek hanına dek. Kapıdaki nöbetçilere yolcuları teslim edip, çadırlarına döndüler. Hanın kapısı sürgülendi. Ahırın kapısı açıldı. Atlar kurulanıp, yalaklarına bağlandı. Çadırların yanındaki atlar birbirine sokulup, ısınmaya çalıştılar.

Ankara'dan gelenlerle gece yarısına değin laf bitmedi; onlar konuşurlarken, iki Yunanlı esir, üç oda temizledi. Odalara ikişer ot yatak serildi. Cerrahlar bir odaya, kızlar bir odaya girdi. Odanın birine tek yatak serildi. O gece, tek yataklı odada kimse yatmadı.

Yağmur dinmişti, güneş parlıyordu uyandıklarında. Bekir Efe hepsinden önce kalkmış, sabah namazını kıldırıp, uyumaya kaçmadan önce köyün imamını hana ça-

ğırtmıştı. Çetecilerden birinden de bir tavuk bulup, pişirmelerini söylemişti.

Çaylarını içerlerken imam efendi geldi. İmama da bir bardak çay verdiler. Çaylar biter bitmez; imam duaya başladı, ne oluyordu? Kimsenin bir şeyden haberi olmadı imam, "Kimler evleniyor?" diye sorana kadar.

"Biz," dedi Bekir, Fatma'nın elinden tuttu. Fatma'nın reçellik güller gibi pembe yanakları, kan kırmızısı güllere dönüştü. Yüreğinin çarpıntısı iki kat arttı. Bayılacak gibi oldu, kırmızı güller sarı güllerle yer değiştirdi. Düşmemek için Bekir'in elini sıkı sıkı tutmak istedi ama, parmaklarının gücü yetmedi. Sallanırken damat adayı, kızı kendine çekip göğsüne bastırdı.

Name koşup bir bardak su getirdi. İki yudum içince Fatma kendine geldi, yanakları yine reçellik pembe gül oldu. Osmanlı kadını alışkanlığını, baskıları, utanmayı bir kenara fırlattı, Bekir'in boynuna kollarını doladı, yanağından öptü. İmam öksürdü.

"Şahitleriniz kim?"

Bekir Efe iki cerrahı gösterdi. Cerrahlar yüzleri gevşemiş, gözleri şaşkın bakıştılar.

"Siz önüme diz çökün. Şahitler de şöyle çöksünler, ellerinizi dizinizin üzerine koyun. Avuç içleri göğe baksın şahitlerin."

Oradakilerin hepsi içlerinden güldüler. İmam, damatı garantiye alıyordu. Ne olur ne olmazdı, adamlar ellerini kapalı tutarlarsa damatın erkekliğini keserlerdi.

"Hacı Mehmet oğlu, Kezban'dan doğma Bekir Efe, Ayşe'den doğma Abdullah kızı Fatma'yı karılığa kabul ettin mi?"

"Ettim."

Ettin mi? Ettim, ettin mi ettim'ler, üçer defa tekrarlandı. Fatma da ettin mi ettimleri üç defa söyledi. Tanıklarda, "Duyduk duyduk, dünyada da, ahrette de tanığız," dediler. Nikâh töreni tamamlandı.

İki Rum esir uzaktan nikâhı izledi.

İki yüz altın, boşama güvencesi konuldu. Uçup giden Fatma, Kekliğin Kızın falını anımsamadı.

Cerrahlar hazırladıkları, karanfilli, zencefilli şurubu toprak bardaklarda sundular. Arkasından hep beraber, pilavlı tavuk yediler, üzerine üzüm hoşafı içtiler. Yeniden çay demlendi. Yunanlı iki esir servis yaptı, tabakları topladı, bulaşıkları yıkadı.

İmam üç lirayı cebine atınca, gitmeden nikâh duasını bir kere daha okudu. Bekir, Fatma'sını alıp, dün akşam kimsenin yatmadığı tek yataklı odada gerdeğe girdi. Fatma'nın Hacettepe'deki Yağlıdede'ye yaptığı dileği tutmuştu. Fatma, Bekir soyunurken çabucak bir Fatiha okudu Yağlıdede'nin ruhuna. Ankara'ya dönünce de gidip mum yakacaktı Dedenin yerden bitme türbesine.

Cerrahlar iki oda daha temizlettirdi, zaten başka oda kalmamıştı. Yunanlı esirlere tahtadan iki muayene masası yaptırıldı, su kaynatmak için getirdikleri gaz ocağı, kalaylı tencere, kaplar bir masaya konuldu. Sargı bezleri gibi kullanılacak çarşaflar, sabunla kaynatılıp, kurumaya bırakıldı. Otlardan yapılmış merhem kavanozları yerleştirildi. Bekir'in yemekte verdiği emirle, kapıya, "Yeşilordu Sıhhat Evi" diye yazıldı.

Akşama doğru, çetecinin biri gelip, Bekir Efe'yi sordu. Kapısı vuruldu. Ne vardı bu gerdek gününde? Bir Yunan birliği, Domaniç dolaylarında görülmüştü. Duyuma göre, bir keşif kolu olabilirdi. Fatma'nın çıplak göğüslerini tutan elleri, yanlarına düşüverdi.

Bekir Efe, postallarının bağını hanın merdivenlerinde bağladı. "İncecikten bir kar yağıyordu," hanın avlusuna. Fatma, Name kıza sarılarak Bekir'in başının üstünde uçuşan beyaz tozlara baktı. Üşüyecekti Bekir'i...

Ankaralı varını, yoğunu cepheye döküyordu. Evlerin kilerleri boşalmıştı. Her gün iki bin beş yüz askeri besle-

mekten yorulmuşlardı. Ali, esnafa para toplamaya gidiyor, alındı kesemeden dönüyordu. Gönüllü Alaylar Kumandanlığı çadırında Müftü Rıfat Efendi, kara kara düşünmeye başlamıştı. Para yoktu. Erzak birikimleri tükeniyordu. Çadırın kapısını günlerce Ali'den başka açan olmuyordu. Aylar geçiyor, yaralılar geliyor, şehitlerin sayısı artıyor, bu savaş bitmiyordu, halkın, esnafın, tüccarın gücünün bittiğinin tersine. Bıkkınlık, umutsuzluk çöreklenmişti yüreklere. Nerden çıkmıştı şu bağımsızlık? Evlerde konuşuluyor, kahvelerde konuşuluyordu umutsuzlukları. Çete diye gitmişler, Yunan'ı kovacağız diye gitmişler, ne Yunan'ı kovmuşlar, ne de geri dönmüşlerdi. "Onlar olmasaydı, Yunan şimdi Ankara'daydı." diyenler azınlıkta kalıyordu.

Hakan Yahya Galip, valilik odasının penceresinden, Rıfat Hocanın çadırına bakıyor, gelen giden olmadığını görünce, ellerini oğuşturuyor, onulmazlık içinde kıvranıyordu. Yola çıkılmıştı, bu yoldan dönüş yoktu ama, cephe dört ağızlı canavar gibi her şeyi yutup, tüketiyordu. İlde de para yoktu, iki aydır memur aylıklarını ödeyememişlerdi. Ne yapmalıydı? Devlet yönetimi de ne zordu? Defterdar vekilini çağırdı, akıl sordu. "Zorla toplayalım halktan,"dı aklı. Rıfat Hocaya bu aklı duyurdular, "Rızayla olmayan para, haramdır, devlete yaramaz," yanıtını aldılar. "Yeni vergi koyalım," dedi Defterdar. Ne vergisi koyacaklardı? Osmanlıya vergi vere vere Anadolu halkı birini iki edemiyordu. Hakan karşı çıktı bu defa da. Eşrafla, esnafla toplantı yapacaklar, gönül rızalarıyla yeni yardımlar isteyeceklerdi.

Toplantı günü, Hakan Yahya Galip'in kanı damarlarında buz kesti. Ankara elden gidiyordu. Hoca Rıfat Efendiye koştu, kapıda çarpışacaklardı nerdeyse, Hoca da ona geliyordu. Haymana'da Kürtler, din elden gidiyor, Ankaralılar halifemizi tanımazlarmış, bolşevik olmuşlar diye isyan etmişlerdi. Çevre köyleri ele geçirmiş-

ler, Ankara üzerine yürümeye hazırlanıyorlarmış. Gelen haber kötüydü, ellerinde karşı koyacak güç yoktu. Haymana'yı düşünürlerken, Ayaş ilçesinin de isyan ettiğini duydular, Güdül'de de kıpırdanmalar başlamıştı yine Ankara gavur oldu diye. Çorum'dan isyan haberleri geliyordu. Ankara dört koldan kuşatılıyordu. Bekir Efe'nin dedikleri çıkıyordu. Kelleleri kurtarmanın telaşına düştüler.

Haberler, her eve ulaştı bahar şimşekleri hızıyla. Halk panik içindeydi. Eşyasını, ata, eşeğe yükleyip, Kayseri'ye, Yozgat'a kaçmağa hazırlanıyordu. Batıda Yunanlılar, bir yanda isyanlar.

İsyanlar, Yunan'dan daha tehlikeli görüldü. Biraz da Hukuki Milliye'nin işine geldi, cepheye gönderdikleri üç bin kişi yakında aç kalacaktı, elde para yoktu, yiyecek birikimi tükenmek üzereydi. Çeteler Ankara'da olsalar, kendi gereksinimlerini kendileri karşılayabilirdi. Yunan'ın önünü de açmak olmazdı. Düşünüldü, danışıldı iki gün iki gece. Görünen en önemli sorun, en kısa sürede isyanları bastırmaktı. İsyanlar bastırıldıktan sonra, Batı Cephesi yeniden gözden geçirilecekti. Eskişehir'e telgraflar çekildi. Bekir Efe, yarıya indirilecek kuvvetiyle, ileri karakol birliği olarak Eskişehir yakınlarında konuşlandırılacak, geri kalan kuvvetler derhal Ankara'ya döneceklerdi. Emrin nedeni de şifreli olarak açıklandı.

Haymana ovası, Ayaş, Güdül ilçeleri çekirge sürüleri gibi silahlı adamlarla kaynıyordu. Kaymakamlar canlarını zor kurtarıp, Ankara'ya gelmişlerdi. Onlara göre isyanın yağmadan gayri amacı yoktu. Yakıp, yıkıp, öldürüp, girdikleri köyleri, ineğinden, atından, arabasından, erzakından, parasından, altınından ne bulurlarsa, yağmalıyorlardı.

Beş gün sonra, Eskişehir'deki birlikler Ankara'ya gelmeye başladı. Ankara rahatladı, göçler durdu.

III

Keşif birliği sanılan Yunan, Domaniç dolaylarında görülmüştü.

"Ya bizi arıyorlar baskın yapmak için, ya da destek kuvvetleri geldi, Ankara yolunu deneyecekler."

Fatma'cık, beş saatlik kocasının kaputunu giymesine yardım ederken, arkadan kollarını dolayıverdi beş yıllık hasretini gideremediğine. Bekir Efe'nin kafasındaki Yunan silindi. Karnının üzerindeki kızın küçücük ellerini tuttu. Dudaklarına götürdü, parmak uçlarım, avucunun içini öptü, küçücük ellerini yüzüne bastırdı, sıcaklığını emdi cephelerde ayazdan, güneşten sertleşen derisi. Ilıdı içi... kapıya yürüdü.

Fatma'cık kolları Name'ye sarılı, gözlerini çekemiyordu hanın kapısından. Ya gidip de gelmezse?...

Bekir'i üşür müydü?

Hanın avlusuna kar düşüyordu. Baharda nazlı nazlı uçuşan, kulak sağırı otlarının beyaz pamucuk tohumları gibi. Yere ne zaman düşeceği belli olmaz, bir esinti alır başka bir yere sürükleyiverir.

Ya Bekir'i üşürse?... Ya hastalanırsa?... Ya dönmezse?... Gözleri yağmur bulutu yüklü, odasına döndü, kapalı kapının ardından yağmurun şakırtısı duyuldu.

Erken gelen kar, muştular da getirir miydi Ankara'ya? Ağabeyisi barışır mıydı Fatma'cıkla? Kalecik'ten on beş yaşında gelmişti Fatma'cık Ankara'ya ağabeysinin yanına, babasından bir ay sonra anası da ölünce ecelleriyle. Hem ana olmuş, hem baba olmuştu ağabeysi;

bu yaşına gelmiş, kırk yaşına, evlenmemişti. "Asker adamın evlenmesi doğru değil," derdi. "Cephe cephe dolaş, ölmeden karını dul bırak, bana göre değil. Şimdi cezaevi müdürüyüm. Baktım bu görevde çok kalacağım, düşünürüm evliliği, ama önce seni, telli duvaklı gelin edeceğim. Hele bir kısmetin çıksın."

Kısmetin kim olduğunu bilirdi de, Fatma'cık üzülmesin diye söylemezdi. Bekir Efe bu, bugün burada, yarın?... Baharında dul kalmasından korkardı kardeşinin, ah şu gönlü Bekir Efe'den bir düşse. Ya da Bekir Efe, durulup otursa. Fatma'cığı dizlerinin dibine oturtur, bebek gibi masallar anlatırdı, ezberdi bu tüm masallara Fatma'cık, anası ona da anlatmıştı sayısız. Olsun, ağabeysi de bir güzel anlatırdı anası gibi manilerle. *Karanfil ektim de evlek evlek / Dadanı verdi bir kara leylek / Kışımızı bile kışladık da / Yazımızı ayırıverdi felek.* Masalın sonunda, onlar ermiş muradına, derken, Fatma'cığın saçlarını okşar, "Sen de ereceksin muradına," diye fısıldardı. Rakı masası kurardı Fatma ağabeysine. Bir iki kadehten sonra, "Hadi Fatma'cık bir türkü okuyuver," derdi. Fatma'cık okurdu yanık yanık, bazen gülerler, bazen de gözleri yaşarırdı ikisinin de.

Bekir Efe yanına yüz atlı aldı, Domaniç dağlarının yolunu tuttu. Beş atlıyı ileri çıkardı kulağı kedi gibi duyan, gözleri Kerkenez kuşu gibi gören. Yirmi kişiyi geride bıraktı, üçe ayrıldı birlik. Her birliğin arasına, bir tüfek sesi duyumunda ara koydu.

Kar yağıyordu hanın avlusuna düşenden daha iri. Durmazsa kar işleri zordu. Durursa da zordu gece yolculuğunda. Ayaz çıkarsa atın üstünde donarlardı. Rahvan rahvan, gözleri tepelerin doruklarında, ağaçların altında, kayaların kuytusunda gidiyorlardı düşmanı vurmaya. İçlerinde ne ölüm korkusu, ne öldürme saplantısı vardı. Tarlaya ekin biçmeye giderken yağmurlu mu ha-

va diye bulutlara baktıkları kadar endişeli. Bir silah patlamasıyla, başlarının üzerinde vızlayacak bir kurşunla selamlaşınca yeniden anımsayacaklardı ölmemek için öldürmeyi.

Dağlar, tepeler, yamaçlar beyaza kesiyordu. Bozkır, çırılçıplak, teni ak pak bir kadının sıcak şehvetine sarınmıştı. Allı, yeşilli, morlu çiçekler de olmasa, kuşlar da ötmese, soğuk, yün eldivenler içinde dizginleri tutan ellerine de işlese, gözlerinin önüne serilen doğanın cümbüşü, ölümden çok uzak, bilemedikleri bir şeyler dolduruyordu yüreklerine. Karın görünmez buzcuklara çevirdiği havayı, bir yanda alabildiğine bir keyif, bir yanda sılanın özlemiyle soluyorlardı .

Doğa bitmez tükenmez hazinesinden her gün değişik meyvelerini canlılara cömertçe sunarken değer bilmezliğin umursamazlığı, Bekir Efe'yi düşündürüyordu atının üstünde. Kafasına hücum eden karşıtlıklara dur diyemiyordu: Bir Yunan geliyordu ölümle, bir insan yaratılmışlığı...

Yeni dünya böyle mi kurulacaktı? Öldürerek, halkları ezerek... Neden? Nedene cevap bulmak zordu, insanlar, insan oldukları, evrensel ruhun bir parçası oldukları bilincine varmadan... Önce, insanız diyeceklerdi, sonra, Yunan'ım, Ermeni'yim, İngiliz'im, Türk'üm. Neden bu, hep ters işliyordu? Güç müydü insanı insanlıktan çıkartan?

"Ah benim Bekir'im, güçlüysen senin keyfine göre biçimlenir hak da, hukuk da, adalet de. Doğru mu Gümüş kediciğim?"

İnsan kısacık ömrüyle, şu yeryüzünün kısacık aşkı değil miydi? Bu aşkı kutsallaştırmak, yeni dünyanın vazifesi olmalıydı. Kafasındaki yeni dünyanın tanımı aşktı, insan aşkı. Bolşevikiik, tüm insanlara eşitlik, hürriyet derken, eşitliğe giden yolun, yeryüzünün kısacık aşkından geçtiğini neden söylemiyordu? Aşk, ruhi bir olguydu, sevgiyle beslenebilen. Ferdin ruhi varlığı anlaşılma-

dan, sosyalizmin ulu gayelerine ulaşmak zorlaşırdı. İnsanı, ferdi dikkate almayan hiçbir fikir, başarıya ulaşamazdı. Bugün Ankaralıların gösterdiği dayanışma, ruhi bir toplumun hususiyetlerini taşımıyor muydu? Ama bu aşkla beslenmezse, dinin ezici baskısında kaybolabilirdi. Âhiler, dini ön plana çıkarmadan insanın ruhi varlığına dayanan, birlikteliği, ortaklığı başarmışlardı. Onların da sistemi, meydana getirdiğinden ihtiyacın kadar al değil miydi? Neden başlangıçta Âhilik görüşünden yararlanılmasın?

Çerkez Ethem'in ağabeysi, Saruhan Mebusu Reşat Beyle, Yunus Nadi Bey, neler düşünüyorlardı acaba? Onlarla ilk fırsatta tanışıp, görüşmeliydi...

Soğuk, yumuşak, ak bir yumakçık kirpiklerinin üzerine yapıştı. Gözlerini kırpıştırdı. Kar çoğalmıştı. Lapa lapaydı şimdi. Önden giden atların ayak izlerini kapatıyordu. Bir silah sesi duyumu ara çoktu. Yanına birini çağırdı. Geridekileri beklemesini, arayı kapatmalarını söyledi. Atını tırısa kaldırdı. Akşam çökmeye başlamıştı beyazlığın üstüne. Görüş uzaklığı kaybolmuş gibiydi.

On dakika sonra, üç bölüm toplandı. Geceyi yakın bir köyde geçirmeye karar verdiler. Tepenin hemen ardında bir köy vardı. Karla örtülü yoldan çıktılar, yamaçdan köye doğru inmeye başladılar. Yol uzuyordu ama, güvenliydi.

Evler uzaktan göründü. Üzerlerine sıra sıra beyaz örtüler örtülmüş dizi dizi kara kutular gibi. Kar yağışı hafifledi. Acı bir rüzgâr esmeye başladı. Hızlandılar. Karın aydınlığı vardı köyün üzerinde. Tüten bir baca aradılar, sızan bir ışık aradılar. Karla örtülü çatılarda bacalar, iğreti dikilmiş, tepeleri ak, sivri boz kaya parçalarına benziyordu.

Kar aydınlığındaki köye girdiler, bir köpek bile havlamadı. Beşer, onar yatarız bir çatı altında umuduyla kapıları çaldılar; yanıt veren çıkmadı. Köyün camisine yol-

landı Bekir. Kapıyı itti, açılıverdi. Bir tüfeğin parıltısını gördü yağ kandilinin ışığında başına nişanlanmış. Cılız bir ses kulaklarında titredi.

"Davranma!"

Durdu, sesin sahibini görmeye çalıştı. Ak sakallı bir baş belirdi. Başın gözleri yok gibi geldi Bekir'e, iki karanlık delik.

"Dostuz biz, Kuvayı Milliyeciyiz," diye yanıtladı 'davranma'yı. Bekir'in arkasında adamları belirdi. Silahlarını karşılarındakine çevirmiş bekliyorlardı. Cılız ses bir defa daha duyuldu.

"Kim olursanız olun, vururum. Dostmuş..."

Adam iki kolunu havaya kaldırdı. Tüfeği ile bir daire çizdi. Ağlamaklı konuştu. "Dost uçtu, bak göğe. On yıl oldu." Kollarını indirdi, tüfeğini yine Bekir'e yöneltti, tiz sesi çıngırak gibi öttü: "Yunan değilsen, eşkıyasın. Gidin burdan, soyacak bir şey yok köyde. Hepsini alıp götürdüler."

"Kim alıp götürdü baba?

Gözleri karanlığı kırmaya başlamıştı. Kandilin sarı ışığında, çıkık bir alın, yarıdan yukarısı havaya kalkmış kocaman bir burun, çökmüş yanaklar, ileri fırlamış ak sakal... Kalkık burunla, çıkık alın arasında, kalan gözler çukura batmış gibi görünüyordu.

"Köylü. Göçtüler, Yunan gelecek diye göçtüler Ankara'ya. Korktular. Ben korkmam. Onların koyunlarında sıcak karıları var, ak tenli kızları var, Allah'tan ödünç aldıkları malları var. Karılarını, kızlarını Yunan rezil eder diye korktular. Evlerimizi, barklarımızı yakarsa yaksın gavur dediler. Benim bir şeyim yok. Bir ben varım. İçimde bir ben daha, bir ben daha dostumla. Cismi gökte, ama cennette, on yıl oldu Allah karımı alalı yanına. Neden korkayım?"

"Biz Yunan'ı vurmaya geldik baba."

"Ha, ha, şu Çerkezin adamları mısınız?"

"Yok baba, biz Ankara'dan geliyoruz."

İhtiyar yürüdü. Kandili aldı. Bekir'in yüzüne tuttu çukurdaki gözlerinde kalan iki sönmüş ışıkla uzun uzun Bekir'e baktı.

"Namaz kılmaya mı geldiniz?"

Bekir gülümsedi. "Evet baba."

İhtiyar tüfeği indirdi.

"Hadi kılın öyleyse. Ben kılmam. Bana Peygamber izin verdi. Sen o işleri bitirdin dedi. Benim yerim dostumun yanımıymış cennette. Öyle söyledi."

Çeteler yavaş yavaş içeri doldu. Caminin kilimleri, halıları duruyordu. Koca bir saç soba vardı. Çıktılar, odun, tezek topladılar karların altından. Sobayı yaktılar. Kumanyalarını serdiler.

İhtiyar ayakta durmuş, hiç sesini çıkarmadan bakıyordu. Bekir ihtiyarın yanına gitti.

"Bir lokma bir şeyler yiyelim."

İhtiyar yadsıdı, sabahleyin yemişti.

"Acıkmışsındır."

"Ben acıkmam, korkmam. Su içerim." İhtiyar azıklarını yiyenlere baktı. "Bak, onlar da namaz kılmıyorlar. İzinliler mi?"

Bekir, köyün yaşlı delisine, yeniden gülümsedi. Elinden tuttu, yanına oturttu.

"Seni de gönderelim mi Ankara'ya?"

İhtiyar hemen ayağa fırladı.

"Olmaz, köye Yunan girer. Ben Allah'ın bekçisiyim burda. Ben varsam Allah da var burda. Sen göremezsin." Kıkır kıkır güldü. "Ben görüyorum, konuşuyorum." Yine kıkırdadı, ardından yerde duran tüfeğini kaptı, kapıya doğrulttu, cıyak cıyak bağırdı: "Yunan'ın Allah'ı yok, alır götürür sonra köyü."

Adamı elinden tuttu Bekir, yavaşça çekti, ihtiyar oturuverdi. Önüne konan yiyecekleri bir çırpıda bitirdi.

Dışarı da hava dondurmaya başlamıştı. Nöbetleri bir saate indirdiler. Uyudular.

Gözlerini ilk açan Bekir oldu. İhtiyar omuzunda tüfekle kapıda duruyordu. Fırlamış sakalını oynatarak konuştu.

"Sizi de bekledim ben. Yunan giremez buraya."

Toparlandılar. Giderken ihtiyara bir tütün paketi uzattı Bekir.

"Tütün içer misin baba?"

Yanıt vermeden tütünü kaptı. Sarıldı, Bekir'i kucakladı.

"Allah ormanda sizi bekleyecek, korkmayın."

Geceki ayazdan kar sertleşmişti. Atların ayakları gıcır gıcır, bileklerine kadar kara gömülüyordu.

Güneş, Ankara yönünden yükseldi. Atlılar, beyaz parlaklıktan gözlerini kısarak yürüdüler. Birlik yine üçe bölündü. Alınan bilgi doğru çıkarsa, birkaç saat sonra, Yunan'la karşılaşabilirlerdi. Ufuk açıktı, bir saatlik uzaklıktan her şey seçilebiliyordu. Tehlikeli bir yürüyüştü bu. Upuzun ovayı bir geçebilselerdi, ormanlık bölgeye gireceklerdi.

Ulumalar duyuldu, atlar huysuzlaştı. Karşılarından bir kurt sürüsü inmeye başladı ayaklarının dibinden beyaz köpükler saçarak... Çeteciler sevindi, iyi bir av çıkmıştı eğlencelik. Tüfeklerini kurdular. Bekir, "Sakın, ateş etmeyin," diye eğlenceyi yasakladı. Kurtlar yüz metre kadar yaklaştı. Atlar kişnedi, bazıları iki ayaklarının üzerine kalktı. Kurt sürüsü atlıların çevresinde, arayı daraltmadan aynı çizgide bir iki defa döndüler, uluyarak uzaklaşıp gittiler.

Orman gözükmüştü. Köyün delisinin "Allah ormanda sizi bekleyecek," dediği aklına geldi Bekir'in.

Aklaşmış ormanın ağaçlarının üstünde bir şeyler uçuşuyordu yoğunlaşmış beyaz duman gibi. Rüzgârın savurduğu kar tozları sandı Bekir. Değildi. Biçim biçim bir şeyler... Kardan ak giysiler içinde bir şeyler... Koca-

man kuşlar gibi ağaçların üzerinde, bembeyaz kanatlarını açmış çırpmasız, durmadan dönen... Uçuşan şeylerin ıpıl ıpıl saydam giysileriyle biçimlenen bacakları, at kuyruğuna benzer dağınık, uzun saçları var gibi geldi Bekir Efe'ye.

İleri beşli, ormanın kenarında bekliyordu. Birbirlerini görünce, öncüler tek kolda ormana girdiler.

Biraz sonra, birliğin ikinci kolu dalları kristalleşmiş ağaçların arasında kayboldu. Yirmi kişilik artçı bölüm, on dakika sonra ormana dalacaktı.

Öncüler, ağaçların arasındaki dar yolu tutmuşlardı. Yol buza kesmiş... Dibi görülmeyen kuyunun ağır sessizliğine sarınmıştı kristal meyveli dallar, mordan, maviye ışıl ışıl. Atların nalları katılaşan karı ezmese, buzunu çıtır çıtır parçalamasa, ağızlarından buğu buğu çıkan soluklarının sesini duyacaklardı. Çıtırtılarla ilerlediler. Uzaktan kulaklarına garip sesler geldi, inler gibi, ağlar gibi, çocuk viyaklaması gibi. "Çakallar," dedi, çetecilerin biri, "Çocuk gibi ses çıkarırlar." İlerledikçe sesler çoğaldı. Çakalların ortasına düştük sandılar. Çakallar saldırmazdı ya, atları ürker diye dizginleri kıstılar rahvan gidişte gevşettikleri. Bu ormanlarda sırtlan olurdu, aç kurt sürüsü olurdu; tüfeklerine mermilerini sürdüler.

Yol hafifçe genişledi, daha genişledi; karların öbek öbek yayıldığı harman alanı gibi bir meydana çıkıverdiler.

Birdenbire atlar kişnemeye başladı, başlarını geri çevirip arka ayaklarının üzerinde şaha kalktılar. Gitmek istemiyordu atlar. Ne olduğunu anlamaya çalışan atlıların gözleri guatrlı gibi göz yuvalarında patlaklaştı, elleri kasılarak dizginlere asıldı... Beşinin de vücutlarında kan dolaşımı durdu, beyne giden bütün sinirleri dondu, ormandaki kuru ağaçlar gibi kütükleştiler. Ne ağızlarından bir ses, ne ciğerlerinden bir soluk çıktı saniyelerce.

Çakal sesi dedikleri sesler daha güçlü yükseldi. Beyin kendini çabuk topladı; yine de korku mu, dehşet mi

ayırt edemeden. Ayak parmaklarından, saç diplerine değin titremeye başladılar; derilerinin tüm gözeneklerinden buz gibi sular aktı.

Meydanın sağını çeviren her ağaca bağlanmış çırıl çıplak kadınlar vardı atlıların gözlerinin içine dolan. Kadınların bazılarının ayaklarının dibinde iki büklüm kıvrılmış, boylu boyuna uzanmış çocuklar yatıyordu. Meydanın bembeyaz örtüsü bölüm bölüm, pembeleşmiş al kanla yer değiştirmişti.

Aklı başına gelen atlının biri hemen geri döndü, geridekilere korkuyu, dehşeti, vahşeti ulaştırmaya. Diğer dördü, kalıplaşmış vücutlarından titreyerek uyandılar, atlarından atlayıp koştular.

Ağaçlara bağlı kadınların elleri, yüzleri, bacakları mosmor, gözleri kısık, bakışları taşlaşmış... Donmuş mu, canlı mı? Kırk mı, elli mi, altmış mı, yüz mü?...

Bıçaklarını çekip, ağaçlara dolanan bağları kesmeye başladılar. Bağı kesilen kütük gibi yere düşüyordu.

Haber Bekir'e ulaştı. İkinci bölüm çeteciler daracık, buzlu yolda atlarını dörtnala sürdüler.

Habercinin dili tutula tutula anlattıklarına ne kafası ne yüreği inanamamıştı Bekir Efe'nin. Meydanda gördüklerinden başına koca bir kaya düşmüş gibi oldu, sersemledi. Ense kökünden çıkan bir ağrı kurşun gibi şakaklarına saplandı kaldı. Ne yapması gerektiğini düşünemiyor, adamlarına donuk donuk bakıyordu.

Adamları beklemediler Bekir'in emrini, atlarından atladılar, ağaçlara doğru koştular bıçakları ellerinde. Ölü mü, donmuş mu, sağ mı düşünmeden bağları kestiler. Kaputlarını çıkarıp, ipleri kesilince yere düşmüş çıplak kadınların üzerlerine örtüler. Çetecinin biri, ağacın dibinde uyuklayan bir çocuğu kucağına aldı. Ölüydü, başından kurşunlanmıştı. Bir kadının yanında yatan çocuğu kucakladı. O da başından vurulmuştu. Öbür çocuğa koştu, bir öbürüne koştu, hepsi öldürülmüştü. Kan

kokusuyla yoğrulmuş çeteci yığıldı kaldı al kandan pembeleşmiş karların üstüne.

Kadınların yarısından fazlası donmuş gibiydi, kaskatıydı vücutları. İnleyen, ağlayan vardı. İnliyorlar, göz yaşları gözlerinden dökülmeden ağlıyorlar, kesik kesik hıçkırıyorlar, ağızlarından bir sözcük çıkamıyordu. Ayakta durabilenleri bir araya topladılar birbirinin sıcağından yararlanırlar diye. Yerlerde, karların üzerinde yatan kadınları kucaklayıp kaldırmak istediler. Bir makineli tüfek tarırtısı, çetecilerin beşini deviriverdi. Kurşunlar vızıldamaya başladı. Çeteciler ayaktaki kadınları ağaçların arasına sürükleyip, yere yatardılar, kurşunların nereden geldiğini anlamaya çalıştılar. Çevrilmişlerdi. Pusuya düşürülmüşlerdi.

Silah sesleri çok yakındı.

Hâlâ atının üstünde duran Bekir Efe, silkindi, yere atladı. Hafif makineli tüfeğin alevini gördü. "Dağılın ormanın içine, ateş!..." diye bağırabildi. Gidecek, dağılacak yer yoktu. Kurşunlar göğüslerinde patlıyordu. Pusuya düşmüşlerdi, dursalar da öleceklerdi, vuruşsalar da.

"Dağılın!... Ateş!..."

Ağaçları siper ede ede, parlayıp sönen ateşe doğru koştular. Bir taraftan ateş ediyor, bir taraftan düşmanı görmeye çalışıyorlardı. Makineli tüfek rastgele ağaçları tarıyordu. El bombaları bacaklarının dibinde patlıyordu. Ağaçların tepelerinde, dalların kristallerini eriten ölüm namlularını gördüler. Kıyasıya karşılıklı ateş başladı. Bekir Efe, makineli tüfeğe doğru süründü. El bombasının fitilini çekti, Ağaçtan ağaca sekti. Kurşunlar ardına siper aldığı ağacı, testere gibi biçiyordu. Birden makineli tüfek sustu. Bekir'in artçıları yetişmişti. Ağaç dallarına tünemiş namlular, patır patır düşmeye başladı. Ağaçların arasındakiler kaçmaya çabaladı. Fitili çekili bomba peşlerinden uçtu. Durum tersine dönmüştü şimdi, her adım atan kafasında, göğsünde kurşunu buluyor-

du. Süngüler takmıştı iki taraf, birbirlerinin karınlarını deşiyorlardı. Ölenler öldüğü yerde kaldı. Harman yeri gibi meydan kızıl kana bulandı. Kaçanları kovaladılar, yakalayabildiklerini tek tek öldürdüler. Omuzunda rütbe olan birinin başını kesip, bir ağaca astılar.

Sekiz şehit vermişlerdi. on beş yaralı vardı, yaralıların ikisi kendinden geçmişti. Kanayan yerleri karla ovdular, gömleklerini yırtıp, sıkılabilecek yerleri sıktılar. Elli kadar Yunan genci vardı pembeleşmiş karların üstünde.

Yirmi kişilik artçı bölüm olmasaydı, içlerinden bir tanesi sağ kalmazdı.

Ölü Yunan askerlerini soydular, kadınlara giysi gerekti. Gömleklerini, ceketlerini, pantolonlarını, kaputlarını, içlerinde ne varsa boşaltıp, kadınlara verdiler. El bombalarını, silahlarını, mermilerini, yiyeceklerini, sigaralarını, paralarını, mataralarını, sırt çantalarını, yiyeceklerini ne bulurlarsa aldılar, sırt çantalarından çıkan battaniyelere sarılıp, atlara yüklediler. Bir de makineli tüfek sahibi olmuşlardı.

Kadınlar titreşiyordu, ama giysiler iyi gelmişe benziyordu. Bazılarının yüzü renklenmişti. Kadınların beşi donarak ölmüştü. Kadınlardan, yaralılardan, atın üstünde duracak gibi olanları ata bindirip, duramayacak gibi olanlarını da, Yunan askerlerinin kaputlarına, battaniyelerine sarıp, atlara bağladılar. Çetecilerin ellisi, delinin köyüne doğru yola çıktılar. Geride kalanlar, ağaçların altına, bir metre derinliğinde, dört metre genişliğinde iki çukur kazdılar, birine arkadaşlarını gözleri dolu dolu, diğerine kadınları doldurdular. Melek çocukları kadınların kucağına koydular. Yunan ölüleri kurda, kuşa bırakıldı.

Yolda ağır yaralılardan ikisi daha öldü. Gömmek için durmadılar. Ölülerin ikisini bir ata bağladılar, gayrı köyde gömerlerdi.

Bekir Efe, yamaca çıkınca, dönüp ormana baktı. Ağaçların üstünde uçuşan beyaz giysili, kollu, kanatlı, açılmış at kuyruğu gibi uzun saçlı başları aradı. Yoktular.

Ömründe ilk defa pusuya düşüyordu. Yol boyunca kendini yedi bitirdi. Tüm suç onundu. Daha tedbirli olabilirdi. Meydandaki vahşeti görünce, kadınları kurtarmaktan başka, bir şey düşünememişti. Onu bile düşünememiş, beyninin donmuş uyuşukluğundan, beş saniye, on saniye bir karar çıkmayınca, adamları emir filan beklemeden meydana koşmuşlardı. İşte ne olduysa o zaman olmuştu. Pusudaki Yunan da bunu bekliyordu. Kadınları yem olarak kullanmışlardı. Nasıl da anlamamıştı bunun bir tuzak olduğunu? Her şey apaçıktı. On şehit verdirmişti tedbirsiz davranışından, on can. Arkadaşı, kardeşi, ağabeyi, hemşehrisi on can. Ellerinden su içtiği, yemeklerini paylaştığı, saz çalıp, ayak vurup, kol açtığı on can.

Ağlamalar, sızlanmalar, inlemeler, donmuş karın ayak altında ezilerek çıkardığı acıklı ses, kuru ayaz, ince keskin rüzgâr, ayakların kayıp yaralıları düşürme endişesi, yorgun adamlar, hık demesini bilmez atlarla, hepsi birbirine kilitlenmiş, iç içe, üç saat yürüdü yenmiş mi yenilmiş mi ne olduğu belli olmayan birlik...

Ankara'ya, kelleyi kurtarmak için, Yunan'ı sokmamaktan başka amacı olmayan çeteciler, karısını, anasını, babasını, yavuklusunu anımsamadan, köyün delisinin köyüne girdiler. Bekir, kadınlarla yaralıların camiye götürülmelerini söyledi. Kadınlar orada birbirlerini tedavi ederlerdi. Yaralıların, yaraları da temizlenip, gözden geçirildikten sonra, hemen Bozhöyük'e gidilecekti.

Birlik köye girer girmez, kadınlarda bir kıpırdanma başladı. "Amanın evim, amanın köyüm, amanın ocağım," diye haykırdılar. İçlerinden biri kaputunun önünü tutarak öne fırladı. Arkasından diğerleri. Yunan askerlerinin bol gelen pantolonlarıyla ceketleriyle paçaları yerde, kolları dizlerinde koşuştular, emeklediler, yerlere

düşüp kalktılar, ayakları kayıp yuvarlandılar, yüzleri, dizleri çizildi, yaralandı, birbirlerine çarptılar; yürümeyenlerin kollarından çektiler, hepsi birer kapı bulup, evlere girdiler. Çeteciler bu didişir gibi kaçışı, kıpırdanmadan izlediler. Sonra akıllarına, atın üzerinde bağlı iki ölü geldi. Mezarlığa gittiler, ölüleri karla yıkadılar, cenaze namazını kıldılar, kaputlarını kefen gibi sarıp gömdüler. Başları önde döndüler.

Caminin kapısında ihtiyar karşıladı Bekir'i,

"Allah'ı gördün mü ormanda?" diye sordu.

Bekir, ihtiyarın, yarıdan yukarısı kalkık burnuyla, çıkık alnının arasında kaybolmuş gözlerine dik dik baktı. "Gördüm," dedi, "On can aldı."

İhtiyar bir kahkaha attı: "Sen hesap da bilmiyorsun."

Bekir yürüdü. İhtiyar arkasından bağırdı:

"Bacıları getirdin ya, o sana yeter. Namazdan izinlisin gayrı."

Yaralılar camide gözden geçirildi. Yaraları sabunlu sıcak suyla yıkandı. Kanamalar başlayınca, kanayan yerlere bezlerle tampon koyup sıktılar. Köyden üç araba bulundu. Urganlarla koşum takımı yaptılar, arabalara koştular atları, yaralıları bindirip, yirmi koruyucuyla yola çıkardılar.

Bekir Efe, minberin sağma çekilmiş, kafası önde, tuzağa düşmeyi kendine yedirememenin sancısıyla kıvranıyordu.

"Kadınlar, seninle konuşmak istiyorlar reis," dedi bir çeteci. Başını kaldırdı. Kapının önünde, sekiz on kadın duruyordu. Ayağa kalktı, kadınlara doğru yürüdü. Kadınlar koşup, Bekir'in ellerini ağlayarak öpmeye başladılar "Allah senden razı olsun,"larla. Yaşlı bir kadın, kollarını Bekir'in boynuna doladı. "Allah seni millete bağışlasın. Sen olmasaydın, ölüp kalacaktık, orman içinde. Mezarımız da olmayacaktı, kurtlar kuşlar kemiğimizi bırakmazdı."

Yaşlı kadın yere çöktü, ellerini yüzüne kapadı. Boğazından aşağı topaklar inip, çıkıyor, kilitlenmiş dişlerine takılıyordu. Vücudu depreme tutulmuş gibi sarsıldı. Parmaklarının arasından gözyaşları süzülüyordu. Arkasındaki kadınlarda yere çömeldiler, hıçkırıkları birbirine karıştı.

"Kalkın, bacılarım, acıları unutmanın zamanıdır," diye köyün delisi akıllı akıllı konuştu.

"İki gün önce, Yunan geliyor dediler," diye yaşlı kadın hıçkırıklarını yutarak söze başladı:

"Erkeklerimiz göçelim kadınlar dedi, toplandık. Ne alabilirsek aldık yanımıza. Mal mülk boşuna. Yeter ki namusumuz kurtulsun dedik. Yunan girdiği köyleri yakıp yıkıyor, kızları, kadınları rezil ediyordu. Ankara'ya doğru dün, güneş doğmadan yola çıktık. Daha yola düzüldük ki, Yunan Eskişehir yolunda diye bir haber ulaştı. Ne edelim, Bilecik'e doğru gidelim dedik. Çerkez Ethem oralarda cirit atıyor, bizi korur diye umduk. Eşekleri, atları dehledik. Bir saat mi gittik, yarım saat mi, Yunan çeviriverdi. Arabalarımızı, mallarımızı yaktılar. Hayvanlarımız can havliyle, dağlara kaçtı. Erkeklerimizi, yetişmiş delikanlılarımızı, çocuklarımızı oracıkta kurşunlayıverdiler. Biz niye kurtulduk ki?..."

Ağlamalar yeniden başladı. Ağladılar, konuştular. Yeniden ağladılar, yeniden konuştular. Sekiz on kadın sözü birbirinden çalıyordu. "Bizleri aldılar, ormana götürdüler. Ateş yaktılar. El çırpıp, kızlarımızı oynattılar. Sonra da çoğumuzu rezil ettiler. Birini bırakıp, birine gittiler. Kaçmaya çalışan beş kızımızı, yakalayıp getirdiler. Gözümüzün önünde, o ayazda soydular, ağaçlara bağladılar, sonra da rezil ettiler. Sabaha kadar onların inlemelerini dinledik de, bir şey yapamadık. Gömdükleriniz onlardı. Sabahleyin bizi önlerine kattılar, bileklerimizden hepimizi birbirine bağladılar. Tam ormandan çıkarken, karşıdan bir adam geldi, bir köylü. Onlara bir şeyler söyledi. Şimdi anladık o dürzüyü, Yunan çaşıtı.

Sizleri görmüş olmalı. Geri döndüler. Meydanlığa geldik. Bizleri de döve döve soyup, ağaçlara bağladılar. Kendileri de ağaçlara çıktılar, çalıların, çırpıların arasına gizlendiler. Biraz geç kalsaydınız hepimiz donmuştuk."

Yaşlı kadın, söze girdi. "Bir iyilik daha edin bize, erkeklerimizin, çocuklarımızın ölüleri dağda, bayırda kalmasın. Getirelim mezarlığımıza gömelim, gözümüzün önünde olsun canlarımız, ciğerlerimiz."

Üç kadınla gittiler yol gösterici. Uzaktan, havada daireler çizen akbabalar gördüler. Olay yerinde, karın üstüne çıkmış yangının bıraktığı kara lekelerle, donmuş kanlar, birkaç kafa, kol, bacak kemiğinden başka bir şey bulamadılar. Kurt sürüsü akıllarına geldi. Kurtlardan artan bir şey kaldıysa, onları da akbabalar tüketmişti. Kemikleri topladılar, bir heybenin bile gözünü zor doldurdu.

Bekir, on adamını kadınlarla köye gönderdi.

"Yardımcı olun, bir iki hafta kalıp, dönün," dedi. Atını, Bozhöyük'e sürdü.

Köyün delisi, ölüleri getirmeye gidenleri, "Bacılar Köyü'ne hoş geldiniz," diye karşıladı. O günden sonra köyün adı, Bacılar Köyü olarak anıldı.

Bekir'in adamları bir daha dönmediler.

Kıskançlıktan kadının biri, on sekiz yaşında bir kızı koyunları kırktıkları kırklıkla öldürdü.

Sonradan köyün adı, "Hacılar Köy"üne dönüştürüldü köyün delisi "dostuna gidiyorum," diye köyden sırtında tüfeği ile ayrılıp, dönmeyince...

İki Yunan tutsak, her sabah geliyor, sağlık evini, cerrahların odalarını temizliyor. Odun taşıyor, sobalarını yakıyor. Handa ne piştiyse, Name'nin, Fatma'nın cerrahların yemeklerini getiriyor, bulaşıklarını yıkıyor, helalarını temizliyor, sularını dolduruyorlardı... İçten içe kızıyordu ağabeysine Name, neden bu adamları tutsak tutuyor diye. Bıraksa, gitseler olmaz mıydı? Adamların

işi çoktu, akşama kadar eşekler gibi çalışıyorlardı. Handa nöbetçi kalan on çetecinin de yattıkları yerleri temizliyor, atlarını tımar ediyorlardı, bir tas çorba, bir somun ekmek karşılığında. Üzerlerinde Yunan askeri giysisi vardı, yırtılan bir iki yerini büzüştürerek dikmişlerdi. Başları açıktı. Simsiyah, kıvırcık saçlıydı biri. Yanık yüzünde bal rengi gözleri hep gülüyordu. Öbürü asık suratlı, kısa boyluydu ama, çok çalışkandı. Adı Mihailiki'ydi. "Mihailiki," diye kim bağırırsa, şimşek gibi koşardı. "Mihailiki şunu yap, Mihailiki bunu yap." Yetişirdi.

Bal renkli gözlü, Bekir'in gittiği gün, sağlık evinin kapısını tıklattı. Cerrahlar, Fatma, Name hep beraber oturuyorlardı. Gelirken getirdikleri çayı demlemişler, içiyorlardı. Kapıyı Name açtı. "Affedersiniz, rahatsız ettim," dedi. Dördü de şaşırdılar, Türkçesinin temizliğine. Cerrahın biri sordu, "Nerede öğrendin çorbacı Türkçe'yi?" Doğma büyüme İzmirli'ydi. Meraklandılar. "Gel içeri," dediler. "Kapıyı ört soğuk dolmasın." Cerrahlar sorguya başladı.

"İzmirli'sin de, burada ne işin var?"

Bal gözlü önüne baktı. Konuşmak istemiyor gibiydi.

"Adın ne?"

"Kosta."

"Anlat, anlat, bizden korkma. Biz sağlıkçıyız."

"Ben de ondan geldim size. Meslektaş sayılırız."

"Meslektaş mı?"

"Evet, Tıbbiyede okudum İstanbul'da. Son sene sınavlara girmek kısmet olmadı."

Cerrahın biri gülmeye başladı.

"Oooh, sen bizden ilerisin yeğenim, biz mektep medrese görmedik."

"Ben halk tıbbına inanıyorum."

"Peki neden, sınavlara girip de hekim çıkmadın? Otur bakalım şöyle."

Cerrah Mihailiki'nin yaptığı tahta tabureyi uzattı. Canlarının sıkıntısı giderdi. Fatma'nın dokunsan ağlayacak gibi haline üzülüyorlardı, kızcağız, gerdek merdek bile anlayamamıştı.

Kosta taburenin ucuna ilişti.

"Yunan İzmir'e çıkmıştı. Arkadaşlarla beraber okulu bıraktık."

"Size ne, Yunan'dan? İnsan mektebini bırakır mı?"

Kosta, yanıtlamadı. Cerrahın birinin kafası Ankara'ya ulaştı. Rumların, Ermenilerin yaptıklarını anımsadı.

"Elbette ya, siz de Rum'sunuz ya. Yunan gelince, bayram ettiniz, değil mi? Doğup, büyüdüğünüz, ekmeğini yiyip, suyunu içtiğiniz toprağa... nankörlük değil mi bu? Dinini, imanını... Tövbe tövbe, adamı günaha sokma, akşam akşam."

Kosta ayağa kalktı. Bal rengi gözlerine kadar kızarmıştı. Kapıya doğru yürüdü. Name konuştu.

"Niye gelmiştin bize?"

Kosta, başı önde, "Hiç," diyebildi.

Öbür cerrah üsteledi.

"Söyle, söyle boşuna gelmedin. Hem sen onun sözüne aldırma. Dili söyler de içi iyidir."

Fatma'nın sesi duyuldu, "Allah kahretsin şu savaşı," diyen.

Kosta, duraladı. O da içinden "Allah kahretsin," diye geçirdi. "Bir şey değil," deyecekti, midesine bir sancı saplandı. Eliyle midesinin üstüne bastırdı.

"Ülserim var da."

Kızan cerrah, Yunan esirine baktı. Yirmi beş yaşlarındaydı. Onun da oğlunun gözleri bal rengiydi. Üstelik karısının da ülseri vardı. "Otur," dedi. "Sana bir şey hazırlayayım."

Kosta oturdu başı önünde.

"Hadi anlat," diye üsteledi öbür cerrah yumuşak bir sesle...

Kosta başını hafifçe kaldırdı. Karşısında Name'nin gözlerini gördü kendisine bakan. Dost bakışlardı. Fatma'ya, anlat diyen cerraha baktı, onların da gözlerinde düşmanlık yoktu.

"İzmir'e çıkınca Yunan, yerli Rumları, bizleri askere aldı. Ege, Batı Anadolu, Yunan'ın diye öğretmişlerdi bize Rum okulunda. Batı Anadolu öz toprağımızdı. Büyük Yunanistan'ı kuracaktık bir gün. Doğu Roma İmparatorluğu'nu kuracaktık. Rum okulunda bunları işlediler bize ta bebekken bile. Sevinçle Yunan Ordusuna katıldık. Yerli Rumları hep öne sürdüler, biz ölüyorduk, biz esir düşüyorduk. Onlar geride keyf çatıyorlardı. Yunanlıların Türk köylerine yaptıklarını görünce, nefret ettim Rumluğumdan. Ankara'da akrabalarımız vardı, onların yanma gitmek için on beş gün önce kaçtık askerden Mihailiki ile. O da İzmirli. Sonra Bekir Efe esir aldı bizi. Sorguya çekti, ne biliyorsak anlattık. Ankara'ya gitmeyin, oranın da durumu iyi değil dedi. Benim yanımda kalın. Ortalık düzelsin, Ya Ankara'ya gidersiniz, ya İzmir'e. Bize yatacak yer verdi. Yemek verdi. Bizden bir iş istemedi. Biz kendiliğimizden yapıyoruz."

"İzmir'de katliam yapmışsınız," ilacını hazırlarken konuşuyordu bir yandan da cerrah. "Türklerin evlerini de yakmışsınız."

"Çok şey oldu. Çok taşkınlık yapıldı. Papazlar bize, hep esir olduğumuzu söylüyorlardı. İzmirli Rumların hepsi zengindi ama, hür değilsiniz diyordu papazlar. Altın kafeste yaşıyorsunuz. Osmanlının amele taburlarından kaçıp gelen Rumlar vardı. Onlar anlatıyordu. Mihailiki'yi de askere almıştı Osmanlı. Amele taburunda bir yıl kalmış. Çok eziyet çekmiş. Yüreği kan ağlamış ama Yunan askerinin yaptığını gördükten sonra, biz cennetteymişiz diyor şimdi. İngiliz oyununa geldi Yunanistan. İngiliz kandırdı Yunan kralını. Gir Anadolu'ya arkandayım dedi. Şimdiden çekti desteğini. Yunan aske-

ri savaşmak istemiyor, zorla kalıyor. Bu savaş Yunanistan topraklarında olsa, asker çoktan dağılırdı. Burada gidecek yerleri yok. Arada koca bir deniz var. Savaşı yürüten yerli Rumlar. Onlar da anlamaya başladılar, doğrunun nerede olduğunu... ama... öldükten sonra."

Cerrah yaptığı ilacı bir cam bardağa koydu, ılık sıvıyı Kosta'ya uzattı.

"Her akşam yatarken bundan bir kaşık içeceksin," dedi. Kosta'nın başını okşadı, sert çıktığından üzülmüştü.

Kosta ilacı aldı, Bal renkli gözleri dolu dolu olmuştu. Sert çıkan cerrah, elini Kosta'nın omuzuna koydu.

"Üzülme," dedi. Ankara'da çok şey gördük de, ondan birden tepem arttı. İngiliz, Fransız gelince Ankara'ya, dost bildiğimiz Rumlar, Ermeniler'e, o andavallı işgalciler fislik verince farçalandılar."

Name söze girdi, "Kışkırtınca, şımardılar demek istiyor. Ankaraca konuştu."

Hepsi güldü.

"Her neyse, azıttılar diyelim. Hepsi mi? Hâşâ!... Beş, altı bin gayrimüslim var Ankara'da. Belki yüzü, iki yüzü... Laf öyle çıkmıyor emme, Rumlar, Ermeniler diye çıkıyor. Bir Rum cerrah vardır, şimdi Ankara'da hastanede çalışıyor, karısıyla, kızıyla hem de. Benim evimin iki yanında Ermeni komşum var, iyi bir aş pişirdiler mi boğazlarından geçmez bizsiz, ya alır gelirler, ya çağırırlar yemeğe. Bizim eksikli de öyle, Toyga çorbası yapar götürür, Höşmerim yapar götürür. Dibekde kahve dövdü mü, aman komşulara kokar mis gibi der götürür. Dün de böyleydi, bugün de böyle. Beş parmağın beşi bir mi?"

Kafalar sallandı. Kosta izin isteyip ayrıldı.

Ertesi günü yaralılar doldu hana.

Fatma, Name, Bekir'i aradılar dönenler arasında. Daha sonra gelecekti. Mihailiki ile Kosta'yı çağırdılar.

Yaralıları, odalara yerleştirdiler. Bekir'in odasından başka yatacakları yer kalmamıştı. Cerrahlar kolları sıvadılar, "Hadi bakalım, hekimbaşı," dediler Kosta'ya. O günden sonra Kosta adı unutuldu, hekimbaşı diye çağrıldı hep.

Bekir geldiğinde yaralılarla uğraşıyorlardı. Fatma'cık "Hoş geldin," diye sarılamadı kocasına. Sabaha dek dur, durak bilemediler. Mihailiki arada bir çay yapıp getirdi sağlık ekibiyle Bekir'e. "Tüh be matbaacı olacağıma, sağlıkçı olsaydım," diye söylendi durdu.

Sabahleyin, odaların önünde, bir tenekenin içinde ateş yaktılar. Bekir'in odasında, ateşin çevresinde sırayla uyudular. Ertesi gün, Bekir Efe, birliğini alıp, tekrar Yunan'ın peşine düştü. Bir hafta görünmedi. Arada yeni yaralılar geldi.

Name ile hekimbaşı iyi anlaşıyorlardı. Bir yaralıdan diğerine koşarken, yüzlerinde gülümseme eksilmiyordu. Boş zamanlarında doktor, İzmir'i, İstanbul'u, denizi anlatıyordu Name'ye. Hiç görmediği denizi düşlüyordu Name. Konak gibi gemiler olurmuş, sülün kanatları gibi açılmış yelkenliler süzülürmüş boğazın sularında. Cıyak cıyak, tavuk gibi büyük martı kuşları uçarmış gemilerin peşinde, balıkların peşinde. Ay çıktı mı bir başka güzel olurmuş denizin geceleri, gümüş gibi parlarmış. İnsan âşık olurmuş. O anlatırken, Name'nin denizinde, bal rengi gözleri parlardı Kosta'nın.

Herkes yatmıştı Bekir'in gittiğinden –beş altı gün– sonra bir gece. Yorgun da olsalar Fatma ile Name'nin gözlerine uyku girmiyordu. Bekir'den doğru dürüst bir haber alamamışlardı. Kosta çay yapmış, kızlara getirmişti.

"Otur," dediler Kosta'ya, "Bize İstanbul'u anlat, istersen İzmir'i anlat."

"İzmir'i unutmak istiyorum," diyerek küçük tabureyi çekti Kosta.

"Neden?" diye sordu Name.

"Şimdi çocukluğumun İzmir'i yok. Her yerde silahlar var. Acılar var. Bir Kordon'umuz vardı, akşam oldu mu, imbat çıktı mı tüm İzmir Kordon'a dökülürdü Türkü Rum'u, Yahudisi, İtalyanı. Kahvelerde oturulur, şarkılar söylenirdi Rumca, Türkçe, İtalyanca denize karşı. Kimse birbirine yan gözle bakmazdı. Rum kızlarla Türk delikanlıları, Türk kızlarla Rum delikanlıları dans ederdi. Okulda, megali-idea öğretirlerdi bize, ama, beraber olunca unuturduk. Kardeş gibiydik. Harmandalı oynardık, sirtaki oynardık kızlı erkekli. Üç beş yanlış politikacı halkları birbirine düşürüyor. Şimdi askerler doldurmuş Kordon'u. Sarhoş olup, naralar atıyorlardır."

Kosta sustu. Savaşsız İzmir'i yaşıyordu.

"Evli misin?"

Kosta yağ kandilinin karanlığında Name'nin ışıldayan gözlerine baktı.

"Hayır."

"Nişanlın da mı yok?"

"Hayır. Bir kız arkadaşım vardı İstanbul'da, Rum kızı."

"Özlüyor musun onu?"

"Savaş her şeyi unutturdu. Özlemeyi bile."

"Savaş bitince İstanbul'a dönecek misin?"

"Sağ kalırsam. Tıbbiyeyi bitirmek istiyorum."

"Sağ kalacaksın," dedi Name.

"İsterim."

Gözleri sulanmıştı genç Rum esirin...

"Siz çok iyisiniz. Ağabeyiniz de."

Bal rengi gözlere dolan sular pırıldıyordu.

"İnşallah sevdiğine kavuşursun."

"İnşallah."

Kosta duramadı, ağlayacaktı, kalktı. "Ben bir yaralılara bakayım," diyerek.

"Biz de yatalım," dedi Fatma. Kalkıp odalarına girdiler. Bekir yokken Name, Fatma'yla kalıyordu.

Yatağa ikisi de sırt üstü uzandılar.

"Çok iyi bir genç bizim hekim başı," diye konuştu Fatma gözleri gecenin karanlığında.

Name'den ses çıkmadı.

"Uyudun mu?"

"Hayır."

Name'nin kafası Kosta'nın anlattığı Kordon'da, gemilerin peşinde uçuşan görmediği martılardaydı.

Birden Kekliğin Kız aklına geldi Fatma'nın. Falında çifte düğün görmüştü. Çifte düğün... Önce nikahın kıyılacak, sonra düğün. Kosta ile Name olmasın çifte düğündeki? Kekliğin Kız, iki adam olacak uzaktan bakan. Bu adamların sonu ölüm." demişti. Düşünmek istemedi Fatma uzaktan bakanları.

Bir hafta sonra Bekir, elinde, bir telgrafla geldi.

"Geri çekileceğiz, Eskişehir'e daha yakın olmamız isteniyor." diye çevresine toplananlara haberi verdi.

Fatma'cık daha kocasıyla başbaşa kalmak için bekleyecekti.

Eşyalar, atlara arabalara yüklendi. Eskişehir'de birliğin dörtte üçü, yaralılarla kara vagonlara bindirildi. Bir gündüz daha yol gittiler, Ankara yollarının arasındaki Mahmudiye yakınlarına çadırlarını kurdular. Mihailiki ile hekim de birlikten ayrılmamışlardı. Yola çıkarken iki Rum'a köylü giysileri bulmuşlardı. O gece Fatma'cık kocasıyla uyuyabildi. Name rüyasında martıların kanadından yapışmış, gemilerin peşinden uçuyordu.

Ayaş'ta birkaç eşkıyanın giriştiği soygun, dağa adam kaldırma eylemleri, İstanbul'un desteği ile Ankara'ya karşı isyan haline dönüşmüştü. İstanbul hükümeti, Ankara'dan endişeliydi. Vali atılmış, hakan seçilmiş, büyük bir Kuvayı Milliye çetesi oluşturulmuş, Sivas'taki Heyeti Temsiliye ile sıkı işbirliğine girişilmişti. İstanbul'a ta-

vır açıkça konulmuştu. Osmanlı içinde yeni bir devlet gibi davranıyorlardı. İstanbul'un atadığı yeni valiyi kabul etmemişler, Heyeti Temsiliye'nin, 'şimdilik durumu gerginleştirmeyin' biçimimdeki telkinini de reddetmiş, Sivas'a bile tavır koymaktan çekinmemişlerdi. Ankara, İstanbul'u, Osmanlı'yı tanımıyordu. Bunun kırılması gerekti. Eşkıya, asker kaçağı, kim olursa olsun yararlanma yolları aranıyordu. Hilafet adına paralar gönderildi daha çıkmış eşkıyaya, Ayaş'ın, Güdül'ün asker kaçaklarına, ağaların eliyle. Şeyhülislamın fetvaları iletildi; Ankara Müftüsü, Ankara Hakanı, Mustafa Kemal Paşa padişaha, peygamber postunda oturan Halife'ye karşı geldiler, dinsizdirler, bolşevikliği getirecekler, idamları 'caiz'dir diye. Cennetin yolu, bu kişileri, bu kişilerle birlikte olanları ortadan kaldırmaktan geçiyordu.

Ayaş, Güdül'le birleşip, iki bin kişilik bir güçle Ankara'ya yürüdü. Gönüllü Alaylar Kumandanı Müftü Rıfat Efendi önlemini almıştı. Ova çayının düzlüğünde, cepheden çektiği kuvvetlerle, üç koldan asileri bastırdı. Kuvvet kumandanlarına sıkı sıkıya tembih etmişti. "Sakın ola ki katliam yapmayasınız. Eşkıyaların reislerini yakalayın yeter." Kuvayı Milliyeciler, havaya ateş ede ede, atlarını mahmuzladılar. Ova Çayını geçmeye çalışan iki bin kişi ördek sürüleri gibi dağılıverdi. Eşkıya reisleri yakalandı, Ankara'ya getirilmeden Sincan Köyünde asıldı. Din adamı Rıfat Efendiyi yormak istemediler. İsyancılardan sadece elli kişi öldürülmüştü.

Haber, Haymana'lı isyancı Kürtlere ulaştı. Haymana yöresindeki bazı Türk köyleri de Kürtlere katılmıştı. Türk-Kürt karışımı asiler, Ankara-Haymana yolunu tuttular. Kuvayı Milliyeciler, az bir kuvvetle, Hayman'a yoluna yöneldiler. Birliklerin büyük bölümü, Polatlı'dan Haymana üzerine yürüdü. Küçük bir çatışmadan sonra, Haymana'yı ele geçirdiler, hiç durmadan yirmi kilometre ilerde mevzilenen asilere saldırdılar. Kürtler, Ankara

yolundan gelen Kuvayı Milliyecilerle çatışırken, arkadan gelen ateşle başlarına yıldırım düşmüş gibi oldular. Topu topu üç saat süren çatışma sonunda isyancılar dağıldı. Kuvayı Milliyiciler, temizlik hareketine başladılar. Köylere girdiler, her köyde Türk bayrakları asılmıştı. Girdikleri yerlerde coşkuyla karşılandılar. Köylüler, tomar tomar Şeyhülislamın Ankara'yı asi ilan eden fetvalarını içeren kâğıtları gösteriyorlardı. Köyleri soyan eşkıyalar yakalandı. Eşkıyaların başları, yine Rıfat Efendiyi üzmemek için yakalandıkları yerde kurşuna dizildi.

İsyan derdi bitmişti. Durum telgrafla Sivas'a bildirildi. Heyeti Temsiliye'nin bir an önce Ankara'ya gelmesi, yeni meclisin Ankara'da açılması istendi. Bekir Efe'nin dedikleri bir bir çıkıyordu, padişah onları rahat bırakmayacaktı, anlamışlardı. Kemal Paşa gelse de, bu işlerle o uğraşsaydı.

Çetecilere on beş gün izin verildi. Müdafai Hukuk Derneği, bu arada kendini toparladı. Halktan yeniden bağış gelmeye başladı. Erzak stoku yapıldı. on beş gün sonra, çetecilerin ancak yarısı döndü. Yarısı karılarının koynunda kaldı. Boğuşmayı evlerinde sürdüreceklerdi.

Gönüllü Alaylar Kumandanı, Rıfat Hoca, dönenleri küçük birliklere böldü. Daha önceki deneyimlerinden öğrenmişti. Yüz kişi baskına gidiyor, beş yüz kişi çadırlarında hazır ekmek yiyordu. Amaç Yunan'ı rahat bırakmamaktı. Çete savaşları ile yıpratmaktı. Ellerinden bu kadar geliyordu. Sınırları çizilmiş bölgede karakol görevi yapacaklardı çeteciler.

Bekir Efe, Mahmudiye'de yedek kuvvet olarak kalmaktan sıkılıyordu. Burada yapacak bir şey yoktu. Yunan' vurmak için yüzlerce kilometre gitmek gerekiyordu. Yunanda da ileri bir hareket niyeti görülmüyordu. Karşısındaki Çerkez Ethem'le başı dertteydi.

Ankara'ya telgraf çekti, kendisinin bir ay izinli sayılmasını, birliğinin de üçe bölünerek, genel kumandanlı-

ğın bir başka birine verilmesini istedi. Bekir'in başvurusu onaylandı. Genel kumandanlığı, bölüm reisliklerini kendisinin seçeceği kişilere bırakması bildirildi.

Cerrahlar da dönmek istiyordu. Bekir Efe, birliği ile vedalaştı. Onları övdü, gökyüzüne uçurdu. Çeteciler, "Sen çok yaşa Bekir Efe," diye bağırarak sekiz kişiyi; iki Rum, cerrahlar, Name, yeni evlileri uğurladılar. Rumlar İzmir'e dönmek istememişlerdi. Yakalanırlarsa, ya yeniden askere alınırlar, ya da asker kaçağı diye Yunanlılar kurşuna dizerdi.

Eskişehir'e kiralanan iki at arabası ile gelindi. Bekir Efe, birkaç gün Eskişehir'de kaldı. Karısına, kız kardeşine kenti gezdirmek istiyordu. Cerrahlar trene bindirildi, Ankara'ya yollandı. Bekir'le ekibi, bir otele yerleştiler.

Kenti gezdiler. Porsuk nehrinin rutubeti içlerine işledi. Gidecekleri gün, satılık bir matbaa gördü Mihailiki,

"Ah vre," dedi. "Para olsa alırdım burayı."

"Hani Ankara'ya geliyordun? Vaz mı geçtin?"

"Yok Bekir Efe, kurşun kokusunu özlemişim herhalde."

Ankara'da Bekir Efelerde kalacaklardı. Ortalık durulana dek, Hacı Mehmet Ağanın işlerinde çalışacaklardı.

Eskişehir'e gelirken, isimlerini de değiştirmişlerdi. Kosta'nın adı İsa, Mihailiki de Mirza olmuştu. Mihailiki'ye isminin anlamının eski Türk topluluklarında bir soyluk sanı olduğu söylenince, Rum keyfinden dört köşe olmuştu.

"İsim adamına yakışır Efe'm, Kosta olsa olsa İsa olurdu."

Mirza'nın matbaayı almak istemesi, Bekir Efe'nin kafasının diplerinde çöreklenmiş hayallerini uyandırdı. "Gelin bir bakalım," dedi. Matbaanın sahibini arayıp buldular, konuştular. Fiyat uygundu. Anlaştılar.

Bekir matbaayı satın aldı. Hemen bir tabelacı buldular. "Yeni Dünya" tabelasını matbaaya astılar. Haftalık

bir gazete çıkaracaklardı. Gazetenin adı, "Emek" olacaktı. Bekir yazıları, haberleri Ankara'dan gönderecekti. Mirza, "Matbaaya bir de müdür gerek," dedi, İsa'ya baktı. Bekir onaylıyordu. İsa, gazetenin hem müdürü olacaktı, hem de düzeltmeni.

Bekir Efe, iki Rum'a biraz para verdi. Mirza, İstanbul'a gidecek, matbaanın eksiklerini tamamlayacak, matbaa kazanca geçene kadar da o parayla geçineceklerdi. İki arkadaşa küçük bir ev bulundu. Gereksinimleri alındı. O gece Bekir, karısı, Name, trene bindiler.

Hacettepe'de Hacı Mehmet'in evinin taştan sağlam kerpiç duvarlarından ışıklar saçılıyordu. Gümüş kediciğin mavi, yeşil gözleri bir başka parlıyordu. Yine bayram şenliği vardı mutfakta, avluda, ahırda. Bayramın onuruna bir kuzucuk canından oldu.

Bekir'in evlendiği haberi, geldikleri günün akşamı Kekliğin Kızın kulağına ulaştı. Bir şişe rakı açtı. "Bakmaz olaydım o fala," diye söylene söylene şişeyi boşalttı.

Kutlamaya gelen komşulara, Kezban ana, "Bir kızım vardı, Allah bana iki kız verdi," diyordu. "Eh düğünlerini de görelim," diyenler çoktu. Dünya Güzeli Sabire Büyükana, "Elinizi çabuk tutun, kızın karnı şişmeden, düğünü yapın," diye emrini veriyordu. İyi de Yüzbaşı Şakir Bey ne diyecekti bu işe?

Hacı Mehmet, Şakir Beye gitti. Adamcağız kırgındı Fatma'ya. Hem baba, hem ana olmuştu. Akşamları rakı sofrası yalnız kalacaktı. Fatma'mn türküleri kulaklarındaydı. Masallarını kime söyleyecekti şimdi? "Bekir Efe'den daha iyisine verecek değildim. Tamam da ben onun babasıydım," diyordu. Alttan aldı Hacı Mehmet, büyüklerin şanındandı affetmek, herkes gençlik geçirmişti, bu gençler sonunu hiç düşünmezlerdi bir halt ederken.

"Gelsinler, elini öpsünler de düğünü hemen kuralım."

Yüzbaşı Şakir Bey, gözlerinin sulanmasından utandı. "Gelsinler," diye mırıldandı.

Hacı Mehmet muştuyu verdi. Bekir'le Fatma bir tepsi baklava ile ağabeylerine gittiler o akşam.

Sabire Büyükana dayanamadı, sordu Fatma'ya.

"Güzel kızım, bu soyun tohumu sağlamdır, düştüğü yerde hemen filizlenir. Âdet görüyor musun?"

Fatma'cık kızardı, bozardı. "Yok bir şey, büyükanam," dedi. Ama, birkaç sokak aşağıda "Var!" diyen biri vardı. 'Aşerme'ye başlamıştı bile. Ali gelip, anasına söyledi. Kezban ana da Hacı Mehmet'e....

"Ne edelim, iki düğün bir arada olur."

Bir bohça hazırlayıp, anasına, kızlarına kumaştı, yemeniydi, terlikti, iç çamaşırıydı, iki kilo akide şekeri, iki kilo lokum, bir kilo leblebi şekeri ellerinde Hayganuş'a dünürcü gittiler. O da, "Kısmetse," dedi. Ertesi gün, Ali ile Siranuş Müftü Rıfat Efendinin elini öptüler. Siranuş kelimei şahadet getirdi, "Tanrı tektir, elçisi de Muhamettir," deyip, Gönüllü Alaylar Kumandanlığı çadırından Müslüman olarak çıktı. Adı Safiye olmuştu.

Bekir de Ali de büyük düğün istemediler. Millet kan ağlarken, öyle bir haftalık düğün yapmak onlara yakışmazdı. Yüzbaşı Şakir Beye sordular. O da "Çocuklar doğru söylüyor," diye onayladı.

Okuyucular yakın eşe dostta salındı. Davetlilere küçük hediyeler gönderildi. Bindallı gelinlikler dikildi, gıdık altınlar, gümüş hamam nalınları, gümüş kemerler alındı, elmas taşlı yüzükler parmaklara takıldı. Evin dört yanı, adamlar tutulup, çamaşır çiviti katılmış kireçle badanalandı. Gelinlere ayrılan odalarının eşyaları değiştirildi. 'Damat Hamamı', 'gelin hamamı' için Karacabey Hamamı kiralandı. Hamamın kadınlar bölümünde, geleneklere göre tören yapıldı: Gelinler genç kızlarca yavaş yavaş soyuldu, ayaklarına gümüş nalınlar giydiril-

di, vücutları ipek fıtalarla örtüldü. Saçlarının tellerinin örgüleri çözüldü; çözen bekâr kız teli aldı çevre işlemek için. Bakarsın kısmeti de açılırdı. Kadınlar, yemişler, meyveler yedi, maniler, türküler söylediler. Erkekler de erkekler bölümünde sazlar çaldı, rakılar içti, eğlendiler.

Ertesi günü, Sabire Büyükana tutturdu. "Gelinler benim gelin gittiğim gibi gelin gitsin. Faytonla değil," diye. Kırmadılar büyükanayı.

Boyunlarına sırmalı ipekler sarılı dört atın arasına bağlanmış, oyma işlemeli tahtırevan, Safiye'nin kapısına dayandı. Safiye tahtırevanın üç ayak merdivenini ablası Ani'nin yardımıyla çıktı. Tahtına oturdu. "Darısı sana," diye ablasının yanağından öptü. Fatma, ağabeysinin evine gitti. Tahtırevana oradan bindi. Gelinlerin gözlerine sürme, kaşlarına rastık, ellerine, ayaklarına kına yakıldı. Kakülleri kulaktan, ense köküne kadar kesildi, saçlara arkadan kılaptan telleriyle kırk kamçı örüldü. Gelinler başını kıpratınca, teller hışır hışır ötüyordu. İnci gerdanlıkla süslenmiş, yirmi iki ayar taçlarının üzerine iki kat, alttaki kırmızı, üsteki beyaz ortası kırmızı pulla işlenmiş ay yıldızlı bürümcük gelin duvaklarını örttüler, Görenler "Maşallah," dedi. Zeybek oynayan seymenlerin arkasında, atlara binmiş bindallı giysiler içindeki kadınların önünde, gelinler tahtırevanla kısa bir kent turu attılar, evlerine dönerken Hamamönü-Hacettepe arası Tacettin Sultan Hazretlerinin türbesinde, erkek çocuk doğurmak için dua ettiler, mum adadılar.

Sabire Büyükana, kimseler görmeden sandığından çıkardığı, iki elmas gerdanlığı gelinlerinin boynuna taktı. Avuçlarına da içinde yirmişer altın lira bulunan, sırma işlemeli iki kese tutuşturdu. Akşam davetliler gelmeden, Müftü Rıfat Efendi, nikâhları kıydı. Gelinlerin boynuna iki beşibiryerde taktı. "Bir yastıkta kocasınlar," deyip gitti. Fatma, "Benim ki katmerli nikâh oldu," diye Siranuş'a takıldı. Düğüne çağırılmayan Kekliğin Kız, iki

mücirim köftesi tavası ile iki tane de kocaman dövme bakır helva tenceresi gönderdi düğün hediyesi olarak. İçlerinde Venedik ipeğinden işlemeli çocuk giysileri ile, kenarları incilerle süslenmiş iki altın nazarlık vardı.

Gece çifte düğün kuruldu. Avluya fenerler asıldı. ince saz getirdiler, rakılar, şaraplar içildi, Ankara tavaları yanında zerdali hoşafı ile yendi. Baklavanın üzerine sarımsaklı yoğurtlu yaprak sarması sunuldu. Efeler zeybek oynadı. Ferah kahveleri içildikten sonra, Bekir'le Ali'nin sırtlarım yumruklayarak gerdeğe soktular.

Kızıl Yokuşun başında iki araba göründü.

Konguru Paşası geliyordu.

Haber ağızdan ağıza, kulaktan kulağa ta kentin girişinde bekleyen Müftü Rıfat Efendiye ulaştı. Davullar daha hızlı vurmaya başladı. Zurnalar daha gür çaldı. On binlerce kişi zeybek oynuyor, misket oynuyor, hüdayda oynuyordu. Dikmen tepelerinden, Çankaya sırtlarından hafızlar salah veriyorlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya, Almanlar'ın armağanı, boyası dökülmüş, lastiklerinin içi paçavra doldurulmuş Benz otomobil Kızıl Yokuşa yaklaştı. Oyunlar, ezanlar durdu, davullar tokmaklarını daha kuvvetlice vurdu. Gözler arabadaki, üç adamdan, kalpaklı adama takıldı. İkisini tanıyorlardı; Hakanları Yahya Galip Bey ile Ali Fuat Paşa. İkinci bir otomobil, Benz'in arkasından geliyordu. Onu hiç kimse görmedi. Kalpaklı adamın arabası yanlarından geçti, durmadı. Ankaralılar, "Yaşa paşa, sen çok yaşa," diye fabrika bacası gibi Benzden çıkan ekzos dumanını ciğerlerine doldurup, peşinden koştular. Birbirlerine çarpmaktan arabaya yetişemediler. Lastiklerine bez sokulmuş araba, fren balatalarını ağlatarak, Dikmen yokuşunu indi. Halıların, kilimlerin serildiği Salomon'un evinin önünde seymenler yolu tıkamıştı. Araba durdu çaresiz. Alaca bir dana kurban edildi. Devlet

memuruna benzeyen kimseleri görünce kalpaklı adam arabadan indi. Memurların tek tek ellerini sıktı. Yürüdü, karşısına dimdik, teke palalı yüzlerce seymen çıktı. Kalpaklı adam, bu karşılamaya şaşırdı.

"Merhaba efeler!..."

Gümbür gümbür sesler Salomon'un evinin camlarını sarstı.

"Sağ ol Paşa hazretleri."

"Arkadaşlar buraya niçin geldiniz?"

İki metrelik boyuyla, koca çınar eniyle Ahmet amca öne çıktı.

"Millêt yolunda kanımızı dökmeye geldik."

Seymenler bağırdı.

"Uğrunda ölmeye geldik."

"Fikrinizde sabit misiniz?"

"And olsun..."

Binlerce ağızdan çıkan sesle gök gümbürdedi. Evinin penceresinden şöleni izleyen Salomon korkudan kendini yere attı.

Paşa arabasına dönerken topallayarak yürüyen bir adam bağırdı.

"Kırk atlıyla emrinizdeyim paşam."

...

"Adın ne senin?"

"Cafer Paşam."

Paşa bu adı hiç unutmadı.

Kalpaklı adam arabasına binmekten vazgeçti, yürüdü halıların üzerinden. Binlerce kişinin arasından alkış seslerine alışa alışa yürüdü...

Çevresini saran kalabalık bir türlü eksilmiyor, sanki artıyordu. Ömründe ilk defa karşılaştığı bu hoş geldinden başı dönüyor, bu coşkuya bir anlam veremiyordu.

Akşam Tarım Okulunda, bütün kasları yorgunluktan cansız yatağa serilince anlayacaktı, kendini bu halkın bir 'umut', bir 'kurtarıcı' gibi gördüğünü. Kendisi de

ilk kez yürekten inanacaktı başladığı yolu zaferle bitireceğine. Böyle bir ulusla yola çıkanın, başarılı olmamasını tarih affetmezdi. Bugüne kadar kendisine inanmış sadece beş kişi olduğunu biliyordu. Kolları kanatları kırık beş kişi. Uzaktan el sallayan çoktu, ama elini uzatan yoktu. Ankaralı elini uzatmamış, bağrına basmıştı, yüreğinin ortasına gömmüştü. Özgüvenine, Ankaralı bin, on bin, beyinlere sığmayan güven eklemişti. Aradığı güvenin bağrına düşmüştü. Anadolu'ya çıkalı, sekiz ay olmuştu. sekiz ayda gördüğü, elde ettiği neydi? 'Hiç' demeye gönlü varmadı ama, 'Hiç'ten de öte neydi? Anadolu halkı, özünden fışkıran özgürlüğüyle dünyaya karşı direniyordu. İstanbul'u bitirmeliydi. İşte bugün ancak, ulusun sinesine çekiliyordu. Gözlerini kapadı, ulusun milyonlarca kucaklık sevecenliğine gömüldü. Şimdiden kırk atlısı vardı.

Kalpaklı adamı, "Yaşa"larla, halıların üzerinde yürüttüler. Samanpazarı'ndan düzlüğe inen tozlu yolun sonundaki, Namazgâh tepeciğinin eteğine kadar. Müftü Rıfat Efendi, Hacı Atıf Efendi, Hatıplı Ahmet Hoca, Ankara ileri gelenleri, din adamları, koca bir heyet burada bekliyordu; Ankara adına "Hoş geldin," demek için.

Kalpaklı adam, Konguru paşası, Mustafa Kemal Paşa, kalabalık heyete doğru yürüdü. Rıfat Efendi bir adım öne çıktı.

"Ben Müftü Rıfat'ım, Ankara halkı adına size hoş geldiniz, sefa geldiniz. diyorum. Kademler getirdiniz. Memleketimizi aydınlattınız. Canla başla, sizinle beraberiz."

Padişaha kafa tutan, Şeyhülislama kafa tutan, idamı istenen Müftü Rıfat Efendi buydu demek. Bu karşılamayı Mustafa Kemal, üç sözcükle yanıtladı.

"Çok teşekkür ederim."

Arkasını döndü, ilerledi. Rıfat Efendi koştu, Paşanın yönünü değiştirdi.

"Bu taraftan Paşa Hazretleri."

Yolu uzatıyorlardı, paşanın yorgunluğunu pek düşünen yoktu. Onu daha çok görmek, halka daha çok göstermek, en önemlisi İngiliz kumandana "İşte paşamız geldi," diye gururlanmak istiyorlardı. Otomobile buyur ettiler. Halkın arasından istasyona doğru ilerlediler. Paşa yolda, horoz şekerinin ellerinde sapı kalmış çocukları görünce, arabasından indi. Çocukları okşadı. Yeniden arabasına girdi. İstasyonun önünde, beyaz bir ata binmiş, İngiliz kumandan Mister Vital'in önünden geçti. Bir İngiliz casusu yol boyunca, fotoğraflar çekti. Fotoğraflar Londra'ya gönderildi.

On beş gün sonra, İngilizler, Fransızlar sessizce Ankara'yı terkettiler. Fransızlar kibarlık gösterdiler, Benz otomobile dört lastik hediye ettiler.

İstasyon Meydanında jandarma bölüğü ile zaptiyeleri arabadan selamladı. Karşısına yeniden seymenler çıktı. Ellerinde gümüş, altın işlemeli kılıçları ile, dimdik duruyorlardı. Paşa arabasından indi. Seymen bayrağının ucunu öptü, seymenin birinin göğsünde asılı Kuran'ı dudaklarına, başına götürdü. Davul zurna arabanın önüne geçti. İstasyon yokuşunu yavaş çıktılar. Fransız bayraklarının önünden geçtiler. Otomobilin yolunu Hacı Bayram Camisi'ne çevirdiler. Paşayı türbeye soktular. Paşa sordu:

"Burada ne yapacağız?"

Hakan Yahya Galip, yanıtladı:

"Maksat yalnız bir ziyarettir."

Türbeden çıktılar. Yeniden otomobillere binildi. Hükümet konağına girdiler. Paşaya, diğer konuklara yorgunluk kahvesi sunuldu. Paşa, içinden derin bir "Ohh!" çekti. Kalpağını geriye doğru iteledi. Alnında ter damlaları birikmişti Aralık ayının sonlarında. Hükümet Meydanı insanla kaynıyordu. Davul, zurna çalıyor, efeler bıçak oyunu oynuyorlardı. "Yaşa paşa, sen çok yaşa," sesleri, davulların sesini bastırıyordu.

Mustafa Kemal, bastonunu aldı, astragan kalpağını düzeltti, koltuğunun altına çantasını sıkıştırdı, meydana indi. Hakan Yahya Galip bir taşa çıktı. Paşaya yeniden hoş geldiniz dedi. "Milli mücadele" başlamıştı. Bu yolda ölene kadar paşayla beraberlerdi.

Mustafa Kemal'i dinlenmesi için konağa davet ederlerken, Hakanla Müftü Rıfat Efendi göz göze geldiler. Hakan baş ve işaret parmakları ile para işareti yaptı. Müftü Rıfat Efendi, Ali'yi buldu. Gönüllü Alaylar Kumandanlığının önüne elliye elli dört köşe masayı çıkardılar. Ali alındı defterini açtı. Bir de karton kutu bulduldular. Halk coşmuşken yararlanmak gerekiyordu. Müdafai Hukuk Derneği'nin kasasında yine fareler cirit oynamaya başlamıştı. Heyeti Temsiliye'nin giderlerini karşılamak için para gerekti. Müftü Rıfat Efendi, oracıkta yakaladığı birkaç kişiye masayı gösterdi. "Müdafai Hukuk Cemiyeti'ne, gönlünüzden ne koparsa, buyurun." Ali atıldı, "Beş kuruş, on kuruş, yüz kuruş, millet aşkına, buyurun." Gönüllerden şimdiye kadar çok şey kopmuştu. Yine de kopacaktı. Tahta masaya buyurdular, Ali alındı kesemiyordu. Karton kutuya parayı atan gidiyordu. Bir kuruş atanda vardı, yüz kuruş atanda. Halk dağıldıktan sonra, toplanan para sayıldı. Yüz altmış beş bin üç yüz otuz kuruş kırk para. Parayı sayanlar şaşırıp kaldılar. Ankaralıların hovardalığı tutmuştu. Şimdilik işlerini görürdü. "İyi, iyi," diye Müftü Efendi keyiflendi.

Mustafa Kemal Paşa, bir kanepeye uzandı. Dinlenmesi olanaksızdı. Hükümet Meydanındaki halk paşalarını bir daha görmek istiyordu. Yeniden aşağıya indi.

"Benim için çok yoruldunuz, büyük zahmetler ettiniz. Bütün Ankaralılar'a tek tek teşekkür ederim. Sizler çok yüksek kalpli insanlarsınız. Sağ olun, varolun."

Bu, yeter demekti. Yavaş yavaş dağıldılar.

Aralık ayının yirmi yedisinin bin dokuz yüz on dokuz güneşi gördüklerini, ilerde unutanlara anımsatmak

için, sönmüş volkanlarının üzerine kocaman harflerle kaydetti; yerini akşamın ayazına bırakarak Dünya'nın öbür yüzüne kaydı.

Konuklar, kendileri için hazırlanmış Tarım Okuluna götürüldü. Hakan, kendi cebinden, rakılı, şaraplı akşam yemeği verdi. Mustafa Kemal odasına çekildi. Adına Heyeti Temsiliye denilen dört adamı: Mazhar Müfit, Hüseyin Rauf, Ahmet Rüstem, Hakkı Behiç yarın, bu Ankara denilen kentte, bu okul odalarında parasız, pulsuz ne yapacaklarını acı acı konuşmaya başladılar. Sonunda Mazhar Müfit'in kürkünü satmaya karar verdiler. Kürk, ertesi günü, Kayserili bir tüccar tarafından bir Yahudi'ye satıldı. Bu parayla beş kişi, dört gün giderlerini karşıladılar.

Müftü Rıfat Efendi, o gece *Gönüllü Alaylar Kumandanlığı çadırını söktürttü.*

IV

"Ya Gümüş kediciğim, bizim oğlanların paşası dün geldi. Gözleri aydın olsun. Dikmen'de çalınan davul, başımın içinde gümbürdüyor gibiydi. O paşa, çok savaş görmüştür ya, böylesine gürültüyü, patırdıyı hiç duymamıştır. Dünya batsa, peygamberimiz bizi cennetine götürmeye gelse, çıkıp da kimse karşılamazdı onu dünkü gibi. Mahşer gününü görmedik demeyelim. Hacı Mehmet de gitti, Kezban gelin de gitti, Safiye'yle Fatma, Name de gitti. Bir de sen gidersin diye ödüm patladı. Akşam eve döndüklerinde yüzleri kesme aynalar gibi parlıyordu. Ne oldu dedim Bekir'e, yüzün ışıldıyor. Güldü bana. Büyükana, dedi, ışığımız geldi. Ah oğul dedim, insan kendi aydınlığında vardır, başka ışık ne arıyorsun? İyi bil bunu. Yüzüme baktı baktı. Unutmayacağım büyükana, dedi. Geldi, iki elimi alıp öptü. Dilerim unutmaz.

"Ali her gün babasıyla fırına gidiyor. Safiye'yi götürmüyor artık. Evlilik bizim oğlanlara yaradı. Uslandılar. Bekir de oturup, bir şeyler yazıyor, ne yazıyorsa? Fatma'ya sordum, Yeni Dünya Düzeni'ni yazıyor büyükana dedi. Dünyayı güzelleştirecek. Aferin bizim oğlana, kimileri de aptal gibi dünya nasıl yaratıldı diye öğrenmeye uğraşır, size ne onu bir Rabbim bilir. Önemli olan kediciğim, dünyayı güzelleştirmek değil mi? Gazete çıkaracakmış, yine öyle yazılar yazarsa, başını derde sokacak. Uslandı dedim ya, sözümü geri aldım, uslanmaz bu Bekir'im benim."

Bekir Efe, ertesi günü çantasında bir tomar yazıyla Eskişehir'e gitti.

Bekir Matbaayı tanıyamadı. İsa ile Mirza, pırıl pırıl etmişlerdi dört yanı. Mirza İstanbul'a gitmiş, "Emek" klişesini yaptırmış, yeni merdaneler döktürmüş, başlık hurufatı, tekneler, onu bunu alıp gelmişti. Makinaların ikisi de çalışıyordu. İş bile bulmuşlardı. Hemen oturup gazeteyi hazırlamaya başladılar. Bekir sayfaları çizdi. Mirza iki günde gazeteyi dizdi, dizdiklerinin üzerine mürekkep sürüp, avuçlarını basa basa provalar aldı. Sayfaları bağladı. İsa harf yanlışlarını düzeltti. Gece ilk sayıyı aldılar. Bir meyhaneye gidip kutladılar. Gazetenin baş haberi, "Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa Ankara'da" idi. Sol yukarıdan verilen gazeteyi tanıtım yazısı; "Yeni dünya, Türk halkının kendi ışığında kurulacaktır," diye başlıyordu. Bekir, Sabire Büyükanasının sözünü unutmamıştı. Yazısını, "Memurlar, ameleler, köylüler, esnaflar birleşiniz..." diye bitiriyordu.

Bekir, İsa, Mirza matbaayı kapatıp, gazetenin yüz elli adedini, okullara, devlet dairelerine, esnafa, tüccara, kahvelere parasız dağıttılar. Pazar yerinde köylülere, ilçelere giden atlılara, arabalara verdiler. İstanbul'da yayımlanan gazetelere postayla gönderdiler.

Bekir oteline çekildi, gazetenin ikinci sayısını hazırlamaya başladı. Geçen sayıdan elinde çok yazı kalmıştı. Yunan'ın Ege'de yaptığı vahşeti anlattı. Ormandaki çıplak kadınları anlattı. "Millet uyandı, kulluğunu kırdı. Yeni Dünya'nın kapısını itiniz," diyordu.

Matbaanın kapısında bir fayton durdu. Kapı açıldı, içeriye Porsuk çayının donmuş nemi doldu. Astragan kalpaklı, yakası astragan kürklü, açık renkli gözlü bir adam girdi. "Merhaba," dedi. Bekir'i sordu. Oteldeydi. Cebinden bir kalem çıkardı. Bir kâğıt parçası istedi. Yazdı. 'Not'unu, Bekir Efe'ye iletmelerini rica etti. İsa notu alıp, otele koştu.

Adam, notunda, "Emek'i tebrik ederim. Bu akşam istasyon lokantasında buluşalım," diyordu. İmza, "Saruhan Milletvekili Reşit" ti.

O akşam buluştular. Reşit Bey, Heyeti Temsiliyenin Ankara'ya gelmesinden duyduğu kıvançtan, Mustafa Kemal'in çok yakın arkadaşı olduğundan, Harp Okulunda beraber okuduklarından, Libya'da birlikte savaştıklarından, yakında kendisinin de Ankara'ya yerleşeceğinden söz etti. Sonunda sözü, gazeteye getirdi. Aynı görüş, aynı fikirde idiler. Bu gazeteyi, yaşatmalıydılar. Elinden gelen her türlü yardıma hazırdı. Bir gazete çıkarmanın zorluklarını biliyordu. Bu sayıdan itibaren bütün giderleri karşılamak istiyordu. "Eğer bu teklifimi küstahlık olarak kabul etmezseniz," diyordu. Bekir, üç beş sayı sonra, ne yapacağını, gazetenin giderlerini nasıl karşılayacağını düşünürken karşısına çıkan bu fırsatı geri çeviremezdi. Teşekkür etti. "Tek bir şartla," dedi. "Komünizmi, halklarımızın örf ve âdetlerini, ferdi hürriyeti dikkate alarak yaymaktır. İdare bende kalacaktır." El sıkıştılar. Reşit Bey aynı görüşü paylaştıklarını belirtti, Yunus Nadi Beyden de yazı almaya söz verdi. Ankara'ya gelince, "Yeşilordu Cemiyetini" de kuracaklardı.

Bekir, o gece koca bir yürekle, yanma iki yüz adet gazete alarak Ankara'ya döndü. İlk gazeteyi büyükanasına verdi. Sabire Büyükana, gözlüklerini taktı. Torunun kafasından çıkan her sözcüğün tadına vara vara okudu. "Bu oğula verilen, kalıcı oluyor,"du.

Ali Tarım Okuluna Heyeti Temsiliye üyeleri için beş gazete bıraktı. Müdafai Hukuk Derneğinin Ankara'daki üyelerine tek tek dağıtıldı. Derneğin ilçelerdeki şubelerine gönderildi. Tüm il memurlarına, öğretmenlere, esnafa, kahvelere, dergâhlara iki gün içinde elden verildi. Bekir Efe'yi, Hakan, Rıfat Efendi, önüne kim çıkarsa tebrik etti. Ulusal hareketin sözcüsü olmuştu Emek. Öğretmenler, bazı devlet memurları abone olmak istediler.

Bekir sevincinden uçuyordu. Geceyi beklemedi. Fatma'yı saçının tellerinden, ayak parmaklarının tırnaklarına kadar doya doya öptü.

Sevincini herkesle paylaşmak istiyordu. Hava kararırken evden çıktı. Kekliğin Kızın kapısını çaldı. Kapı açıldı, bir çift kol boynuna dolandı. İçeriye çekti:

"Gazeteni kutlamaya geldin, değil mi?"

Bekir'i yatağa doğru iteleyip, dışarı çıktı, beş dakika sonra elinde bir tepsiyle döndü. Bir karafaki rakı, pastırma, küp peyniri, bademle karışık ceviz içi, doğranmış armut, bir tabak altın sarısı petek bal, bir sürahi su, iki dilim ekmek, iki küçük kadeh vardı tepside. Karafakiden rakıyı küçük kadehlere doldurdu. "Emek,"e diye kadehini kaldırdı. Bekir, öpmek için uzandı sevincini, derdini paylaşan kadına. Göğsüne dayanan ellerle yeniden yatağa devrildi. Kekliğin Kız, açık kapıdan kaçıverdi. İki dakika sonra, köçek giysileriyle geldi. Zillerini takmıştı. Dövülen zillerin ezgileriyle kara yılan gibi kıvrılıyordu. Bel kırıyor, kalça çeviriyor, belinden bükülüp başını yere dayıyor, vücudunun her parçasını ayrı ayrı titretiyordu. Bacaklarını açıyor, başı geride, beline kadar uzun saçlarını döndürürken, vücudu titreşimler içinde ileri geri gidip geliyordu. Oynadı, arada bir durdu, rakılarını doldurdu, Bekir'in ağzına mezesini verdi. Yeniden oynadı, durmak bilmiyordu. Bekir ilk defa görüyordu, Kekliğin Kızı böyle. O titrerken, içinde bazı şeylerin kasıldığını duyuyordu. Karın kasları, bacaklarının kasları taş gibi olmuştu.

"Yeter!" diye bağırdı. "Ulan kahpe, kalpten mi öldüreceksin beni?"

Kekliğin kız güldü. Sol elindeki zili vururken, sağ eliyle soyunmaya başladı. Sim işlemeli yeleğini çıkardı. Kırmızı ipek gömleğinin düğmelerini tek tek çözüp belinden sıyırdı, altından üç düğmeli kolsuz canfes kumaştan içliğini çözdü. Beline değin uzanan incecik dokunmuş gömleğinin altından memeleri göründü. Kalçalarını

kıvırarak memelerini titretmeye başladı. Eli softan dış donuna gitti. Bekir fırladı; belinden tuttuğu gibi yatağa yatırdı. Kekliğin Kızın hâlâ oynattığı memelerini gömleğin üzerinden iki eliyle avuçladı.

Fatma, soğuk yatağında ısınmak için iki gece Bekir'i bekledi.

Hakan Yahya Galip, Mazhar Müfit Beyin kürkünü sattığını duydu. Müftü Rıfat Efendiye gitti. Heyeti Temsiliye parasızdı. Paşanın geldiği gün toplanan paradan bir bölümünü vermeyi kararlaştırdılar. Rıfat Efendi, Tarım Okulunun yolunu tuttu. Mustafa Kemal Paşayı ziyaret etti. "Müdafai Hukuk Derneğinin küçük bir para yardımını," getirdiğini söyledi. Paşa parayı almadı. "Kasa Mazhar Müfit Beydedir. Ona veriniz," dedi. Rıfat Efendi, bu defa da Mazhar Müfit Beyin kapısına geldi. Kapıdaki, kolordunun görevlendirdiği emirbere beyefendiyi görmek istediğini söyledi. Asker içeri girip haber verdi. Mazhar Müfit Bey, yatağında uzanmış dinleniyordu. Askere, "Paşaya haber veriniz," dedi. Emirber, Müftünün paşa ile görüştüğünü söyleyince, "Peki gelsinler," diye uzandığı yerden konuştu. Rıfat Efendi içeri girdi, Mazhar Müfit Beyin yatağından kalkmadan eliyle gösterdiği yere oturmadı. Cübbesinin altından bir torba çıkardı. "Size küçük bir yardımda bulunmayı vazife bildik," diyerek masanın üzerine, paraları yavaş yavaş saydı, tam yüz bin kuruş bıraktı. Mazhar Müfit Beyin gözleri açıldı. Paraları almak için yatağından kalktı. Emirberi çağırdı, kendilerine iki kahve yapmasını söyledi.

Ali, Müdafai Hukuk Derneğinin gelir gider defterini açtı. Akşamki toplantıda giderleri üyeler görmek istiyorlardı. Temiz bir kâğıt aldı. Yazmaya başladı:

"31.12.1919 Heyeti Temsiliyeye elden verilen 100.000 kuruş. Heyeti Temsiliye'yi ziyarete gelen me-

busların otel giderleri: 2.340 kuruş. Heyeti Temsiliyeye alınan odun parası: 1.250 kuruş, Heyeti Temsiliyeye çay ziyafeti... Heyeti Temsiliyeye baklava, et, pasta..., Heyeti Temsiliyeye ziyafet... Mustafa Kemal Paşanın nutkunun ciltlenmesi için mücellit Mehmet Efendiye ödenen... Mustafa Kemal Paşaya elden verilen... Toplam: 263.009 kuruş 10 para. Eşittir 657 altın lira."

Paşanın Tarım Okulunda kalmasını Ankaralılar dert edinmişlerdi. Paşaya uygun bir yer bulunmalıydı. Uygun yer kendiliğinden çıkıverdi. Bir sabah kalktıklarında, kentte İngiliz, Fransız bayrakları dalgalanmıyordu. Millet Bahçesindeki barakalarda sahibinin sesi köpek marka gramofonlar susmuştu; Fransızca şarkılar duyulmuyordu. İstasyondaki İngiliz kumandanın kaldığı binanın açık bırakılan kapıları, pencereleri rüzgârdan pat pat vuruyordu. İşgalciler sessizce çıkıp gitmişlerdi.

O gece meyhaneler boş kaldı.

Karınlarında, İngiliz, Fransız askerlerinin ektiklerini taşıyan Rum, Ermeni kızları, kocakarı ilacı satan aktarlara hücum ettiler. Koca karı ilaçları hepsinde yarar sağlamadı, kızların ikisi kan kaybından öldü. Elenileri, Marileri, Lusileri bir korku kapladı. Anneleri, babaları komşularıyla karşılaşınca görmemezlikten geldiler, ya da başlarını çevirdiler. Bazıları İstanbul'daki akrabalarının yanına gidip, bebeklerini aldırttılar. Bazılarının babası da kesenin ağzını açıp, yakın köylerdeki fakir Türklerden, kızlarına koca buldular. Papatyalar açarken sarışın, mavi gözlü bebekler doğdu. Bazıları esmer, yeşil gözlüydü.

Mustafa Kemal için en uygun yer, İngiliz kumandanın kaldığı, istasyondaki binaydı. Gidip, baktılar. İngilizler binayı onarmışlardı. İçinde tüm eşyası duruyordu. Çalışma masasına kadar. Helanın taşı da değişmişti; İngiliz kumandanın bu taşın üstüne nasıl çıkıp tünediği-

ne akıl sır erdiremediler. Bina kocamandı. Bir toplantı salonu, yardımcılarının kalacağı odalar da vardı. Yatağını, çarşafını değiştirdiler. Sabunlu sularla tüm binayı yıkadılar gavur kokusu çıksın diye. Hazır olunca Paşa hazretlerini buyur ettiler.

Ankaralılar huzura kavuşamamışlardı. İstasyon binası iyiydi de, paşanın şanına uygun değildi yine de. Bu öykü, yaz başlarken mutlu sona ulaşacaktı:

Bulgurcuların Mehmet Efendi, Çankaya'da, yeni onardığı evinin önündeki pınarın şırıl şırıl şırlayan suyunun kenarında bir arkadaşı ile rakısını içiyordu, bülbül seslerinin arasında. Ev bir Ermeni'nindi önce. Adam ölmüş, arkasında hiç mirasçı bırakmamıştı. Ev de, bağıyla, bahçesiyle devlete kalmıştı.

Parasız günler: Hakan Yahya Galip Milli Emlak'ın elindeki taşınmazları satıyordu açık artırma ile. Mirasçısız Ermeni'nin evine, Bulgurcuların Mehmet Efendi talipti. "Ev Mehmet Efendiye yakışır, toncunda bağı var," diye açık artırmaya girenler, fiyatını artırmadılar; dokuz bin liraya ev, Mehmet Efendinin oldu.

"Gümüş'üm de kediciğim, can yoldaşım. Bu günlerde Ankara'ya gökten altın yağıyor, çil çil altın liralar. Altlarına serecek postu olmayanlar, zengin oluvermişler. Hacı Mehmet böyle diyor. Ben böyle zenginliği istemezdim ana diyor. Alın terinden süzülmeyen para insana yaramaz diyor. Eh bakalım yarayacak mı yaramayacak mı? Ömrümüz olursa görürüz. İyi adamın elinde para karanfil çiçeği, kötü adamın elinde dikenli çalıdır, kuşlara, böceklere batar, kanla çoğalır, artar. Hacı Mehmet'im, Dünyanın ez de dikil olduğunun daha ayırdında değil.

Hani kaçıp giden Ermeni'ler vardı mütarekeden önce, ya da Agop'um gibi bir gece de kaybolanlar, bir de arkasında mirasçı bırakmadan ölenler Mehmet Efendi-

nin aldığı bağ gibi... Onların evlerini Osmanlı mühürlemişti. Şimdi de Hakan, kapısı mühürlü satar bu evleri. İşte altınlar bunlardan yağarmış. Çıkrıkçılar yokuşundaki Ermeniler'in o taş konaklarından neler çıkmış neler. Girekor'un konağını, dilimde dönmez bu adamın adına, Koçların Mustafa Efendi satın almış, küpecik küpecik altınlar bulmuş; küçücük bakkal dükkânı değişivermiş iki günde. Kimi de, kuru kuru küf koklamış konaklarda. Onların arapları daha uyanmamış olmalı Gümüş'üm."

Onarımı o gün bitmişti. Çok para harcanmıştı ama, pırıl pırıl bir köşk çıkmıştı ortaya. Cuma günü taşınacaklardı. Bir arkadaşını alıp gelmişti Mehmet Efendi. Küçücük bir 'kuyruk düzeltme' yapıyorlardı, pınarın başında.

Yanlarında bir atlı durdu. Dönüp baktılar, Paşa Hazretleri. Hemen ayağa fırladılar, rakı sofrasına buyur ettiler. Paşa da onlar gibi yere oturdu. İki çay bardağı vardı. Mehmet Efendi, bardağın birini pınarda yıkadı, Paşaya rakısını sundu.

"Bu ev sizin mi?"

"Evet Paşa Hazretleri. Allah nasip eylerse?"

"Çok güzel. Sizlere komşu olmak isterim."

"Bu taraflarda size uygun bir ev bulunması zor Paşa hazretleri. Hepsi bakımsız ahşap evler.

"Etlik, Keçiören çevresini gezdim, bu taraf daha güzel."

Paşa, fazla oturmadı. Gitti. Bulgurcuların Mehmet Efendi, o akşam karısına, "Paşayla rakı içtim," diye böbürlendi.

Ertesi sabah, Hakan Yahya Galip Bey, Mehmet Efendiyi çağırdı.

"Paşa hazretleri senin evi çok beğenmişler. Bana öyle söyledi. Bu evi paşaya satalım. Bedelini öderiz."

Mehmet Efendi önüne baktı. Odada bulunanlar, "Uygun olur," dediler. Dokuz bin liraya alınışı var, iki bin iki yüz elli altın ederdi. Onarım masarifi de bir o kadar. "Bedelini öderiz," diyorlardı. Mehmet Efendi boynunu büktü.

Tapu memurları odaya çağrıldı. "Bedelini aldım," diye Bulgurcuların Mehmet Efendi imzasını attı.

Evin tapusu, Hakan tarafından Paşaya, bir zarf içinde Ankaralıların armağını olarak verildi. Zarfın içine, Paşa gereksinimlerini alsın diye bin lira koymayı da unutmadılar. Hepsi gönül huzuruna kavuştu, Paşanın şanına uygun bir ev bulabilmişlerdi sonunda.

İstanbul'da yeni meclisin açıldığı haberi gelince, Ankaralıların uykusu kaçtı. İstanbul direniyordu. Şu Sivas'da kararlar alanlar, yine İstanbul'a koşmuşlardı. Hani, meclis Ankara'da açılacak, milletvekilleri Ankara'ya dolacaklardı.

Seçim sisteminden uzun süren seçimler sırasında bazı milletvekilleri Ankara'ya gelmiş, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüşler, önerilerini almışlardı. Kendisi de milletvekili seçilen Paşa, tehlikeli olur düşüncesiyle İstanbul'a gitmemişti. Ankara'ya gelen milletvekillerine kendisini Meclis Başkanı seçtirmeleri için uğraş vermelerini istemişti. Rauf bey dahil söz almıştı, ama İstanbul'da verilen sözler unutuluvermişti.

Ankaralılar dünyadan habersiz konuşup duruyorlardı. Beş tane adam gelmiş, Tarım Okulunda yan gelip yatmış, Paşadan gayrisi yine İstanbul'da soluğu almışlardı. Mustafa Kemal Paşayı bağırlarına basmışlar. Ondan da ses çıkmıyordu. Heyeti Temsiliye demek o demek olduğuna göre, tek adam olduğuna göre... Yani... Bir şeyler yapılsın... O yapılacak bir şeyin de ne olduğunun ayrımında değillerdi.

Emek gazetesi yazdı. Milletvekillerini, vefasızlıkla suçladı:

"...İngiliz süngüleri altında egemenlik yürütülemez." dedi. "Bırakın, gelin Ankara'ya... Bu ulus, sizsiz de yolunda yürüyecektir. Yürümektedir de... Gerçeği görün, kulluktan kurtulun. Milletin umudunun vebali çok ağır olacaktır..."

Ethem Bey, Eskişehir'e dek gelip, Bekir'i kutlamıştı. Ağabeysi Reşit Bey yakında Ankara'da olacaktı. Bekir Efe'nin yazdığı gibi, meclisin ömrü çok kısa oldu. Açılışından iki hafta geçmeden, İngilizler, milletvekillerinin bazılarını tutuklayıp, Malta'ya sürgüne yolladılar. Kaçanlar Ankara'ya gelmekten başka çıkar yol bulamayacaklardı.

Mustafa Kemal Paşa, Müdafai Hukuk Derneği üyelerine, Ankara'nın ileri gelenlerine çay veriyordu. Öyle bir sevindiler ki, karılarıyla kavga ettiler. Feslerine sardıkları, ipek poşu neden kirliydi? Mintan, içlik bumburuşuktu. Bazıları Kavaflar Çarşısına gitti, kendilerine yeni mes lastikler aldı. Saç, sakal tıraşı oldular. Bıyıklarını boyattılar. Paşa'nın çay partisine geldiler Tarım Okulundaki. Ali'ye kimse pasta filan al dememişti. Paşanın parası olmalıydı.

Emirberler, konukları okulun en büyük sınıfına buyur ettiler. Sınıfta, sıraların yanında, dizi dizi kırık dökük sandalyeler vardı. "Mahalle Mektebi"nden yukarı çıkamayanların hoşuna gitti sıralara oturmak. Anımsayıverdiler, iki dizlerinin üzerinde, saatlerce bacakları sızlayıp, kıvranıp oturduklarını. Bir de o gün minderlerini getirmeyi unuttularsa, tahtaların bacaklarını nasıl oyduğunu... Bazıları, sandalyeleri yeğlediler, takırdatmadan sessizce çekip oturdular. Gözlerini, birbirlerine belli etmeden çevrede dolaştırdılar; masaların üzerinde ne pasta ne de çay görünüyordu. Görgü noksanlığına verdiler. Paşaların çay ziyafeti bir başka olmalıydı.

Paşa astragan kalpağıyla, arkasında kader arkadaşlarıyla kapıda belirince, öğretmenleri gelmiş gibi ayağa

fırladılar. Paşanın yüzü de öğretmenler gibi asıktı. Konuklara bakmadan başı yerde, kürsüye oturmuştu. Onlar da oturdular. Küçük takırdılar bitti, Paşa öksürdü.

"Efendiler," diye söze başladı. Konuklar kulaklarını, gözlerini açtılar. "Efendiler, sizlerle biraz sohbet etmek için davet etmiştim. Ne yazık ki, dün geceki hadise, bu sohbetimize engel oldu. Bu sabaha karşı İngilizler resmen İstanbul'u işgal ettiler. Bir karakolumuzu basarak, nöbetçileri, uyuyan askerlerimizi şehit ettiler. Bu durumu, medeni olduklarını söyleyen dünya milletlerine karşı şiddetle protesto edeceğiz. Ankara'da meclisimizi açıp, yeni Türk Devletini kuracağız. Sizin aylarca önce yaptığınızı, dünyaya tanıtacağız. Geldiğiniz için teşekkür ederim."

Toplantı bitmişti. Başları önlerinde Yavaşça yerlerinden kalktılar. Paşa kapıya yöneldi. Ali Fuat Paşa, Hakan Yahya Galip Beyin yanına gelerek, Paşanın Hukuku Milli yönetim kurulunun kalmasını rica ettiğini söyledi. Müftü Rıfat Efendi, Hoca Atıf Bey, Bekir Efe bir köşeye çekilip, misafirlerin gitmesini beklediler.

Paşa, toplantıya katılan Ankaralılarm ellerini tek tek sıkarak uğurladı, yürekleri bir yandan ezilirken, bir yandan da kıvançla doldu. Meclis Ankara'da açılacaktı.

Mustafa Kemal Paşa, "Oturalım arkadaşlar," dedi. Birer sandalye çekip Paşanın çevresini sardılar.

"Batıdaki kuvvetleriniz hakkında sizden bilgi almak istemiştim," diye konuya girdi Mustafa Kemal.

Rıfat Hoca, Bekir'e baktı.

"Efendim ben Batıdan döneli bir ayı geçti. Bana ait kuvvetlerimiz Mahmudiye'de bulunuyorlar. Diğer..."

Bekir Efe çetelerin konumları, silahları, miktarları, bugüne kadar neler yaptıkları hakkında bildiklerini anlattı. "Şu anda birliklerimin başında olmam gerekirdi. Ancak sizin Ankara'ya teşrifinizden sonra, tutacağımız

yol hakkında emirlerinizi almak için Cemiyetimiz beklememe karar verdi."

Paşa teşekkür etti. Bu adamların kendisine bu denli güvenmelerinden gururlandı.

"Çok önemli bir güç oluşturmuşsunuz. Size söylemek istediğim Birçok genç subay arkadaşımızın bize katılmak arzusunda olduklarıdır. Ali Fuat Paşa bu subaylarla irtibat halinde. Çete savaşları ile bir noktaya kadar ilerleyebiliriz. Düşmana karşı koyabilmemiz için muntazam birliklerimizi kurmamız gerekiyor. Bu husus da ne düşünüyorsunuz?

"Haklısınız Paşa Hazretleri," diye Rıfat Hoca Dernek adına yanıtını verdi. "Bizim adamlarımız diğer çeteler de olduğu gibi maaş almıyorlar. Muntazam birlikler gibi disiplin içindeler. Komutayı sizlerle ilişkiye giren, savaş sanatını bilen subaylara bırakmamız en uygunu olur."

Rıfat Hoca arkadaşlarına baktı, hepsi gözleriyle onaylıyorlardı.

Paşa gülümsedi, rahatlamıştı. Bu adamlar, kuvvetler bizim, biz komuta ederiz diyebilirlerdi.

"Böyle düşüneceğinizi biliyordum. Batıda bir cephe oluşturmamız zamanı geldi. Ali Fuat Paşa Hazretleri Heyeti Temsiliyenin Batı Cephesi Kumandanıdır. Kuvvetlerinizle Ali Fuat Paşamızı tanıştırmamız gerekiyor."

Toplantıyı daha fazla uzatmadılar. Bekir Efe, omuzlarında rütbe olmayan, çeteci gibi sırtında tüfek taşıyan Ali Fuat Paşa ile hemen ertesi günü Eskişehir'e gidip, Ankaralı çetecilerle Paşayı tanıştıracaktı.

V

Kırşehir bağları daha göğermemişti Hüseyin'in ayakları baba toprağına bastığında. Yeni ayakkabıları, üstü başı yollarda kirlenmiş çamur içinde kalmıştı. Ankara'dan çıktığından beri tıraş da olmamıştı. Kimselere görünmeden bir eve ulaşsa ağalarını, babasını çarşıya gönderir, en iyi giysileri satın aldırır, bir de altın köstekli saat, yıkanır temizlenir, tıraş olur, kolonyalar sürer, gül memeli Narin'ini öyle görmeye giderdi.

Duyardı geldiğini nasıl olsa. Pınarın dibindeki ağacın arkasına saklanır, su doldurmaya vardığında Narin, pat diye çıkardı karşısına. Bilirdi de ağacın arkasına saklandığını, çevreyi kolaçan edip, kimseler olmayınca, kolundaki helkeleri sallaya sallaya çıkardı ortaya. Hüseyin'i görünce helkeleri pınara atar, bahçelerin içine kaçıverirdi. Bahçelerin duvarı yüksekti, ağaçların gölgesi koyuydu. Kimse göremezdi onları. Fısıltıyla konuşurlar, kimse de duyamazdı.

Boynuna bir altın takıvermeliydi. Sevinir miydi Narin kız? Üzerine abanınca Hüseyin'i, şalvarını çıkartmazdı ya, gül memelerini sunardı beş yıllık hasretine.

Şu baskın olmasaydı, Hristo'nun yollayacağı, o Küçük Aslan çetesinde kim bilir ölür müydü, kalır mıydı? "Buraları gösteren Allah'a şükürler olsun."

Belindeki keseyi, kabarık cüzdanı yokladı Hüseyin, Yani denilen Rum ölüsünden soyduklarına. Kiminin ölüsü, kimlere yarardı şu dünyada, bilinmezdi. "Toprağı bol olsun," diye içinden geçirdi. Zengindi. Narin'e ne

giysiler alacaktı, ne giysiler. Çatlasın Kırşehir'in kızları. Karabaş'a da uzun çivili, kömüş derisinden bir tasma.

Hüseyin akşamı bekledi evlerinin kapısını çalmak için. Konu komşu kirli paslı görsün istemiyordu; giderler Narin'e bire bin katarak anlatırlardı.

Hava karardı. Yolu uzatıp, mezarlığın yanındaki Narinler'in evinin önüne geldi. Beş numara gaz lambasının ışığı, Narin'in küçük kız kardeşiyle yattığı odanın perdesinde sarımsı morumsu, cilveleşiyordu. İngiliz'e ölmemiş, Rum'a ölmemiş, darağacına ölmemiş, günlerdir açlığa ölmemiş, perdeye ölecekti. Yürek çarpması buydu. Çarpma değil, davul tokmağı gibi göğsünü vuruyordu. Dikildi kaldı. Şu perde bir açılsa... Ya bir gören olursa...

Attan yavaşça indi. Mezarlığın önündeki ağaca atını bağladı. Domuz girmesin diye yapılan alçak duvarı aştı, mezarlığa girdi. Boynu bükük bir mezar taşının arkasına sindi. Evde başka ışık yoktu. Anası, babası da komşuluğa mı gitmişti? Daha erkendi, yatmazlardı. Narin nasıl yatardı? İç donunu çıkarır mıydı? Şu ışığın önünde çıkarsa, gölgesi perdeye düşse... Küçük kız da anasıyla, babasıyla komşulukta mıydı? Cama bir taş atsa, Narin korkar mıydı? Boynu bükük mezar taşına sarıldı. O da boynunu büktü, gözlerini perdeye nişanladı: Narin odaya girdi. Yer yatağını serdi. Dantel işlemeli çarşafı örttü. Atlas yorganını açtı. Gömleğinin düğmelerini, narin elleriyle yavaş yavaş sıyırdı, kardan beyaz göbeği gözüktü, gömlek boynundan çıkarken gül kokulu memeleri, yediveren gülleri gibi açıldı. Elini şalvarına attı. "Allahü Ekber!..." sesiyle uyandı Hüseyin. Yatsı olmuştu demek. Boynu bükük taşı bıraktı. Yarın mezarlığa gelip, ne kadar eğilmiş mezar taşı varsa doğrultmaya karar verdi. Bir de atlas yorgan alacaktı Narin'e. Perdedeki sarımsı, morumsu ışık kararmıştı. Narin yatmıştı.

Atını yedeğe alıp, evinin yolunu tuttu. Kapıya gelmeden, Karabaş havlayarak üstüne atladı. İkisi birden yere

yıkıldılar. Köpek yüzünü yalamaya başladı. Sarıldı Karabaş'ına. "Ulan deve gibi olmuşsun." Güreşti Karabaş'ıyla, oynaştı durdu.

Evin kapısı açıldı, elinde idare lambasıyla babası, "Kim o?" diyerek avluya yürüdü.

Anasının yüzünü, bileklerini suyla ovup, ayıttılar. İki damla nane yağı içirdiler. Yaşlı kadın, oğlunun yüzünü okşadı durdu. Ağaları soru üstüne soru sordular. Kırkını aşmış gelinler yemekler hazırladılar. Çay demlediler. Babası, "Yarın mevlit okutalım," dedi. Hüseyin, "Geldiğimi kimseye söylemeyin, param var. Yarın ilk iş bana urbalar alın da el âlemin karşısına öyle çıkayım," diye konuştu. Sedirin halı yastığına kolunun birini attı. Göğsünü kabarttı.

"Oğlun zengin döndü baba, çift çubuk için derdimiz yok gali. Düğün masarifini sen hiç düşünme."

Kimse Hüseyin'e yanıt vermedi. Hepsi önüne baktı. Anası, yüzünü okşayan ellerini çekti. Babası tabakasından bir sigara çıkardı.

"Askerliği bitirdin ya, bir helal süt emmiş buluruz oğul."

Helal süt emmişi vardı ya... Babasının ışığı kaçmış gözlerine baktı. Ağabeylerine baktı, gelinlere baktı, halı yastıktaki kolu indi, kocaman eli anasının kınalı parmaklarının üzerine düştü, dili ağzında zor döndü.

"Narin kocaya mı gitti ana?"

Ana başını iki yana salladı. Oğluna sarılıp, ağlamaya başladı. Gelinler de ağladılar. Erkeklerin gözlerinin rengi bulandı. Ağabeysi ayağa kalktı. Hüseyin'in elinden tuttu. "Gel avluya çıkalım," dedi. Çıktılar. Ağabeysi hıçkırdı. Hüseyin'e kollarını doladı. "Başın sağ olsun," deyiverdi. Karabaş Hüseyin'in dizlerine ayaklarını dayadı. Bacaklarının gücü yitti, kırıldı, ayakta duramadı, yere çöktü. Karabaş'ın boynuna sarıldı. "Ulan Hristo, ulan Hristo niye kurşunun şaştı, niye vuramadın beni," diye hıçkıra hıçkıra ağladı.

Bütün ev avluya taşındı. Babası, anası, gelinler, ağabeyleri gece yarısını geçene dek diller döktüler, Hüseyin'i içeri sokamayınca gidip yattılar. Hüseyin avluda Karabaş'la sabahladı.

Güneş doğarken, ağabeysi yanına geldi. "Mezarını göster bana," dedi Hüseyin. Konuşmadan mezarlığa geldiler. Ağabeysi, boynu bükük taşın ayak ucunda durdu.

"Bir yıl oldu öleli," dedi, "İnce hastalık dedilerdi. Gelinimiz olacak diye hekimler getirdi babam. Hüseyin, Hüseyin diye son nefesini vermiş."

Hüseyin duymuyordu ne ağabeysini, ne de ağaçların üzerine kümelenmiş kargaların edepsiz çığlıklarını. Dün akşam sarıldığı eğri taşı tanımıştı. Narin'in penceresi karşısındaydı. Bacakları kendiliğinden yürüdü. Taşın dibine diz çöktü, yanağını soğuk taşa dayadı, kollarını doladı. Karabaş ayaklarının dibine kıpırtısız uzandı.

İki gün sonra, konu komşu, anası babası, ağabeyleri, yalvara yakara, güç bela eve getirebildiler mezarlıktan. "Oğlan delirdi," diyorlardı Kırşehirliler.

O gece evde, sızdı kaldı. Sabahleyin kalktı, bir mermerci buldu. Üç günde mezarı yaptırttı. Baş ucu taşının üstüne, "Boynu bükük Narin'in ruhuna fatiha," yazdırdı. Taşı, yine eğri koydu kendi eliyle. Mezarın ortasına güller dikti, bol bol suladı. Etrafını parmaklıkla çevirtti. Kendine de gömülecek yer ayırdı Narin'in yanında.

Mezarlıktaki bütün kaykılmış eğri taşları, mezarları düzelttirdi. Mezarlığın yer yer yıkılmış duvarlarını onarttı. Her perşembe fırından elli ekmek alıp, köpeklere doğradı. Adı, "Mezarlığın delisi,"ne çıktı.

Bir sabah anasının, babasının elini öpüp, ağabeyleri, yengeleriyle vedalaştı. Karabaşı öpüp kokladı. Yani ölüsünden aldığı İngiliz tüfeğini boynuna astı, atına atlayıp Kırşehir'den ayrıldı. Ankara'nın yolunu tuttu. Bir Bekir kardeşi vardı orada.

Bağları geçti, yol bir tepeye ulaştı. Dönüp bakmak geldi içinden arkasında bıraktığı kente. Durdu, başını istemeye istemeye çevirdi. Karabaş peşindeydi. Atından indi, dizlerini büküp, kollarını açtı. Hiç kuyruk sallamayan Karabaş, kuyruğunu sallamaya başladı. kıçını büke büke yürüdü, yaklaşınca açık kollara atıldı, ikisi birden yere yıkıldılar.

Kırşehirliler, bir mezarı tarif ederlerken ileride, "Boynu Büküğün mezarından yirmi adım sağda..." diye konuşmaya başladılar.

İstanbul işgal edilince, Osmanlı'nın milletvekilleri, paşaları tek tek Ankara yolunu tuttular. İstanbul'un padişah yanlısı gazeteleri, Milletvekilliği tiryakiliğinden, paşa üniformasından kurtulmak zordur diye yazdılar. Tabursuz, bölüksüz kalkmış, ellerinden birlikleri alınmış küçük omuzlu subaylar, Eskişehir'e ulaşmaya çalıştılar. Yunan'la savaşan çetelere girdiler, bazıları baş oldu, bazıları da çete başlarının emrinde olmayı yeğ gördüler.

İngilizler, padişah adına, padişaha sadık subayların başında bulunduğu birlikler kurdular. Bunları Yunan'la savaşan çetelerin üzerine saldılar. Ankara'yı vatan hainliği ile suçlayan Şeyhülislamın fetvalarını, İngiliz uçakları ile dağıttılar. Müftü Rıfat Efendi de, yüz seksen müftü ile ortak karşı fetvasını çıkardı. "İstanbul vatan hainidir," dedi. "Her kim ki İstanbul'a hizmet ederse, cehennemliktir, katli vaciptir."

Fetva savaşı ile bu iş yürümeyecekti. Yeni bir hükümet hızla Ankara'da kurulmalıydı. "Aman," diyordu Ankaralılar, "Bir hükümet kurulsun, biz de şu yükten kurtulalım." Çete beslemekten bıkıp usanmışlardı. Ellerindeki, avuçlarındaki, kilerlerindeki, çeyiz sandıklarındaki, ne var ne yok çetelere gidiyordu. Hükümet kurulursa, kendi vergisini mi toplar, ne yapar ne eder bir yol bulurdu?

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinden on gün sonra bütün illere, ayakta kalmış kolordu kumandanlıklarına bir telgraf çekti:

"Devletin başkentinin korunması, ulusun özgürlüğü, devletin, padişahımızın kurtarılması için, olağanüstü yetkili bir meclis Ankara'da derhal çalışmaya başlamalıdır..."

Telgrafında, yeni milletvekili seçimlerinin nasıl yapılacağını tek tek anlatıyor, İstanbul'da dağılmış meclisin milletvekillerinin de Ankara'ya gelmelerini zorunlu görüyordu. "Bu telgraf alındığı tarihten itibaren milletvekilleri en geç on beş gün içinde Ankara'da olmalıdırlar," diyordu.

Ankaralılar bu telgrafa biraz bozuldular. Hâlâ İstanbul'un korunması isteniyor diye.

Anadolu içinde sen milletvekili ol, ben olayım, hayır o olsun gibilerden seçimler yapıldı. Seçilenler Ankara'ya gönderildi. İstanbul'da boş kalan, biraz da İngilizler hapse atar, Malta'ya sürgüne gönderir korkusunda olan milletvekilleri Ankara'ya koşmaya başladılar. Onlar Ankara'yı görünce şaşırdı, milletin milletvekillerinin hiçbiri Ankara'yı yaşamlarında görmemişlerdi. Bazıları Evliya Çelebi'den akıllarında kalan Ankara'yı arıyorlardı: Yüzlerce saray, konak, hanlar, hamamlar, pırıl pırıl taş kaplı sokaklar, sof giyip, çarşı pazarda salına salına dolanan dilberler... "Engüri şalisi ferace ile geçtigüzarın feracesiz gezmekten hiç farkı olmamağla..." İstanbul Kadısının ferace giyme yasağını yolda birbirlerine hikâye etmişlerdi. "Havası latiftir, yaşanacak yerdir. Hastalık uğramaz." diyordu pek çok kaynaklar. Tren Sincan'ı geçince, Ankara Kalesi'nin görkemine hayran olmuşlardı, ama istasyon yolundan Tarım Okuluna gelirken tozdan boğuldular da şaşırdılar, yolda gördükleri herkesin de yanakları al aldı bu toz duman içinde. Ankaralılar da bu kadar süslü adamı, kürklü, ceket pantolonlu, gıcır gıcır

ayakkabılı adamı bir arada görünce kendi giysilerine bakıp utandılar. Adamlar ikide bir pantolonlarının kıç cebinden çıkardıkları kadife parçaları ile ayakkabılarının tozunu alıyorlardı. Ankara'nın tozu bitermiş gibi. Anadolu'dan gelen uzun uzun sakallı, koca koca sarıklı, uzun pelerinli hocalar da Hacı Bayram Camisi'nden çıkmıyorlardı. Bunlar da milletvekili seçilmişlerdi. Her gelen otel arıyordu. Şehrin iki oteli Anadolu oteli ile Taşhan otelinin yayları bozulmuş karyolalarına serili, çökük, kambur yatakları çoktan dolmuştu. Milletvekillerine kalacak yer arandı, Hakan Yahya Galip, Taşhan'daki Darülmuallimin'i boşaltırdı. Evlerden yataklar, yorganlar, yastıklar, çarşaflar, karyolalar taşıdı Ankaralılar yeni konuklarına.

Kirlenen çarşaflarını, yastık, yorgan yüzlerini milletvekilleri kendileri yıkadılar. Parası olanlar kiralık ev aradılar. Bağımsız ev bulamayanlar, bir odaya sığındılar. Ankaralıların bilmediği bir kazanç kapısı daha açılmıştı. Evlerini kiraya veriyorlardı. Kiraya veriyorlardı, ama, kaç kuruşa vereceklerini bilmediklerinden, kiralamak isteyene, "Siz uygun bir şey ödersiniz," deyip geçiyorlardı. Utanıyorlardı da bir yönden. Ev kiraya vermek ayıp gibi geliyordu. Utançlarından birbirlerine de danışamıyorlardı, "Kaç lira diyelim?" diye. Adamlar İstanbul'dan gelmiş, Erzurum'dan gelmiş, Kürdistan'dan gelmiş... Tanrı konukları... Evinde konuk et, bir de para al, ayıp... Bu utançlarının adı, ilerde, –ellerindeki tarlaları, bağları, bahçeleri görmedikleri paralarla satınca– aptallıkla değişecekti.

Saruhan Milletvekili Reşit Bey, kendisine uygun bir ev bulunana kadar Bekir Efe'nin konuğu oldu.

"Biraz uslu olamaz mısın sen? Bir elimle seni tutup, bir elimle kahve nasıl pişirebilirim Gümüş'üm. Dur bir dakika, sabırlı ol. Bak, kahveyi taşırttıracaksın bana,

çek şu kuyruğunu gözlerimin önünden, göremiyorum cezveyi. Afferim, söz dinle işte. İkilik cezveyle pişirdim. Rahmetli babamın fincanına ikilik cezve bile nerdeyse az gelecek. Mırıldanıp durma, sen de tiryaki kesildin başıma. İkimize de yeter. Hadi gel, bir de sigara yakalım, kahvenin keyfi öyle çıkar. Çek elini, bir de sigaraya mı başlayacaksın güzel gözlüm. Olmaz. Al, yala bakalım tabağı, korkma soğuttum.

"Ah Gümüş'üm sana anlatacaklarım var. Osmanlının tüm mebusları Ankara'ya doldu. Hepsi de kürklü adamlar. Kasıla kasıla dolanırlarmış sokaklarda. Camiye gidince de, hemen ön saflara geçerlermiş. Bizden yaşlısı var mı diye şöyle bir bakınmazlarmış. Meclisi Mebusanı burada açacaklarmış. Açacaklarda ne olacak? İstanbul'da kuş mu kondurdular milletin başına?

"Bir tanesi de bize geldi. Babayiğit bir adam da, deli deli bakar, mavisi kaçmış gök gibi gözleri. Kardeşi varmış Ethem diye Bekir'im gibi Yunan'la vuruşur dururmuş. Ethem Bey olmasaydı, Yunan şimdiye kadar Ankara'ya dayanırdı diyor Bekir'im. Bu Bekir'im de kendi yaptığından hiç söz etmez. Ankara da meclisi açınca, yeni devlet kuracaklarmış. Esası buymuş işin de, gelenlerin haberi yokmuş. Bizde ki konuk Reşit Bey'di adı, bir o bilirmiş.

"İnsan yaşadıkça neler görüyor. Babam anlatırdı; Osmanlı hep Ankara'dan korkarmış. Muradı Hüdevendigâr da korkmuş, bizim Âhilerimiz çok güçlü diye. Âhiler Ankara'da devlet gibi olmuşlar. Osmanlı, saltanat elden gidecek korkusundan ordusunu salmış üstümüze. Salmış da çarpılıp dönmüşler.

"Âhilerin kanla ilgisi yok ki. Onlar çıplak geldik, çıplak gideceğiz. Şu dünyada insan gibi yaşayalım, hep beraber kazanalım, hep beraber yiyelim derlermiş. Ankaralının özü, kökü bu. Biz değişmedik de, onlar anlayamadı. O Hüdavendigâr padişahın torunu korkmuş da, Onun da adı Murat, Hacı Bayram Veli'yi, desise ile

Edirne'ye çağırmış, şerbetine zehir kattırmış. Koskoca Veli hemen anlamış zehiri, "Bunu bana sunan ölsün," deyivermiş, şerbeti uzatan padişahın ağası güm diye yere düşüvermiş. Padişah bunu duyunca, Hacı Bayram Velinin dizlerine kapanmış, af dilemiş. Ankara'yı Hacı Bayram Veli korur, Gümüş'üm. Bizim keçilerimizin yünleri neden ipekten yumuşaktır. Hacı Bayram Velinin kerametinden, Ankara'nın havasından, suyundan derlerse inanma. İngilizler bir tarihte keçilerimizi İngiltere'ye kaçırdılar, sof dokumaya kalktılar, beceremediler. Keçilerin yünleri oraya gidince keçe gibi olmuş. Bir de işin sırrı vardır, yünleri kırklıkla kırkarsan, sertleşir, yolacaksın. Hayvancığın canı acımasın diye kireçli küllü su yapılır, üstüne sürülür. Biraz bekletildikten sonra yolarsan avuç avuç eline geliverir. Bak unutuyordum, şu Afrika denilen dünyanın en ucundan bir adam geldiydi, bizim Ankaralı aptallar adama iki bin tane keçi sattılardı. Adam iki Ankaralıyı çocuklarıyla, karısıyla keçilere baksın diye götürdüydü. Ayda yirmi İngiliz altını verecek diyorlardı Ankaralıların bir iki yıllık geliri. Bizim keçiler tuttuysa orada tuttu, neden mi diyeceksin, bir defa Ankaralılar bakacak hayvanlara. İkincisi efendime söyleyeyim, bu Ankaralılar giderken Hacı Bayram'a gidip mum yakmışlar, dua etmişler. Şu savaşlardan keçilerimiz de azaldı, tezgâhlarımız da. Savaşlar böyle sürüp giderse, ne keçi kalır, sofçuluğumuz da adamsızlıktan yok olur. Senin benim torunlarımızın torunları da bunları tarih diye okurlar."

Öğretmen okulunda milletvekillerine yemek de çıkarılıyordu. İki milletvekili, yemek işiyle görevlendirildi. Her gün öğle, akşam üç kap yemeğe ayda yetmiş kuruş ödeyeceklerdi.

Yatacak, yiyecek sorunları çözümlenmişti de meclis nerede toplanacaktı? Kemal Paşa "Yer bulun," diyordu.

Hakan Yahya Galip, Müftü Rıfat Efendiye gitti. Müdafai Hukuk Derneği'nin diğer üyelerini de çağırdılar. Şöyle geniş salonlu bir yer nerede vardı? Okullar konuklara ayrılmıştı. Caminin birini kapatıp, meclis mi yapsalardı?

Meclis yerini konuşurlarken, akıllarına, daha Ankara'nın milletvekillerini saptamadıkları akıllarına geldi. Oturup bir liste yaptılar. Hakan Yahya Galip kulağına fısıldanan isimleri belli etmeden, "Uygun düşer sanırsam," diye ileri sürdü. Mustafa Kemal Paşayı başa yazdılar, arkasına Ali Fuat Paşayı koydular, kendilerinden de birkaç kişi olmalıydı. Padişaha "Seni tanımıyoruz," diyen Hacı Atıf Bey unutulamazdı. Hacı Atıf Bey, kendisinin değil, Gönüllü Alaylar Kumandanı Müftü Rıfat Efendinin girmesini istedi. Olamazdı, bugüne bu gün, Rıfat Efendi, ulusun tek müftüsü, şeyhülislamı sayılırdı. Hacı Atıf Bey listede kaldı. Rıfat Hoca, "Gençleri unutmayalım," diye Bekir Efe'yi önerdi. Bekir, "Politikada yetersizim," diye karşı geldi. Kuvayı Milliye Çetelerine en çok bağış yapanlar listeye girmeliydi. Geri kalan altı kişiyi de tamamladılar bu yönde.

Sıra meclis binasına geldi. Enver Paşanın yapımını başlattığı İttihat Terakki Kulübü vardı. Fransızların iki odasına sığındıkları. Binanın yapımı yarım sayılırdı, daha ne sıvası, ne de badanası bitmişti. Çatısının kiremitleri bile yoktu. Müdafai Hukuk Derneğinin gelir-gider defterini istediler Ali'den. iki bin lira kadar bir para vardı. Bu para binaya giderse, cephelerdeki çetelerin gereksinmeleri nasıl karşılanırdı?

Zaman yoktu. Paşa, yirmi üç Nisan günü meclisi açmaya kararlıydı. Yirmi beş gün vardı. Para da olsa, bu sürede binanın yapımı bitmezdi. Oturup, hesap ettiler, sıva için bu kadar, badana için bu kadar, kiremit için şu kadar... Toplam beş bin lirayı buluyordu. Halktan yeniden para toplamak gerekti. Ali, tez elden bağış için sokaklara düşmeliydi. Sonunda, şimdilik meclise dört yüz

lira ödünç para verilmesi için karar aldılar. Bundan sonra hibe yoktu. "Devlet kendi başının çaresine baksın," dediler.

Nisan yağmurları başlamadan meclisin çatısı kiremitlenmeliydi. Koskoca binayı örtecek kiremit nasıl bulunurdu? Olsa olsa İstanbul'da. Hakan Yahya Galip, telefona sarıldı. Ulucanlar da yapımı süren ilkokul için, Kiremit getirtmişlerdi. Bu kiremitlerin meclis binasına aktarılmasını emretti. Hepsi derin bir "Oh!" çektiler.

İnşaatın başında birinin durması gerekiyordu, canla başla çalışacak, güvenilir. "Bu iş sana düştü Bekir oğlum," dedi, Müftü Rıfat Efendi, "Ali de senin yardımcın olur." Bir de mimar olsa iyi olurdu, ama mimar bulamadılar.

Zaman çok dardı. İki kardeş hemen işe koyuldular. Yirmi usta, elli işçi bulundu. Marangozlar getirilip, ölçüler alındı. Bir taraftan sıva yapılırken, bir taraftan da kiremitler döşenmeye başladı. Ustalar, "Bu kiremitler yetmez," dediler. "En az bu kadar daha gerekli." Kiremit nereden bulunacaktı. Ankara'da Kiremit satılan bir yer yoktu. Ali, "Evlerden isteyelim," dedi. Evlerin çatılarındaki kiremitler tek tip değildi ki, kimisi geniş, kimisi dar. Uyar mıydı? Ellerine örnek birer kiremit aldılar, ev ev dolaştılar.

"Ankaralılar yetişin imdada," dediler. "Meclis açılamazsa dünyaya rezil oluruz."

Rezil olmak yoktu. Evlerinin çatısı kiremitli Ankaralılar, çatılarına çıktı, kiremitlerini söktüler, çatısı düz, killi toprak olan evlerin çocukları, karıları, kızları, nineleri, ak sakallı dedeleri, bizim de bir katkımız olsun diyerek, kiremitleri taşıdılar kucaklarında, eşeklerin sırtında. Delikanlılar savaşta olmasaydı onlara iş bırakmazlardı ya, olsun Ankara'nın şerefi kurtulmalıydı, çatıları açık kalırsa kalsın. Açık da kaldı. Kırkikindi yağmurlarının eli kulağındaydı, ha bugün ha yarın, kokusu geli-

yordu. Elmadağı'nın tepesinde şimşekler görülmeye, uzaktan uzağa gök gürültüsü işitilmeye başlandığında hem meclisin çatısı örtüldü, hem de evlerin açık kalan çatıları: Kimileri açık kalan yerleri düzleyip, Möhye'den, İmrahor köyünden arabalarla, kağnılarla killi toprak taşıdılar, üzerine kum döktüler, silindir gibi taş dam yuvağıyla, sıkıştırdılar, kimileri çinkoyla, çinko satın almaya gücü yetmiyenler de gaz tenekeleri açıp örttüler. Toprakla çatılarını örtenler her kar yağdığında, karı kürekleyecek, her yağmurdan sonra, çatıya çıkıp yeniden yuvaklayacaktı. Olsun...

Çinko satan açıkgöz bir Ankaralı bu olaydan büyük ders aldı. Bu kiremit işinde para vardı. Meclis Ankara'da açılacağına göre, daha çok bina yapılacaktı. Zaman kaybetmeden trene bindi. Odunla çalışan lokomotifin çektiği trenle, beş yüz kilometrelik yolu, altı günde aşıp İstanbul'a ulaştı. Araştırdı, soruşturdu. Fransa'nın Marsilya kentiyle hemen ilişkiye girip, dışalımı başardı. Bir iki ay içinde kentin bir köşesinde, Marsilya kiremitlerini stok etmeye başladı.

Dört yüz lira dört günde bitiverdi. Yeniden altı yüz lira Meclis'e borç verilmesi için dernek karar aldı. Bu para da altı günde bitti.

Ali'nin koşuşturmaktan ayakkabılarının altı delindi. Elinde alındı defteri, çalmadık kapı bırakmıyordu. Meclis'e para yetmiyordu. Gündüzleri koşuyor, akşamları da gelirleri giderleri deftere işliyordu:

"Meclis Milli Binası, 4 Nisan 1333, sıva ve badanası için altı yüz kuruş. Elli kıyye kireç. Üç günlük işçi giderleri bin iki yüz kuruş... Fevkalade Meclis yapımının tamamlanması için bin kuruş. 13 Nisan, bin kuruş, 18 Nisan, bin kuruş."

Bekir Efe, gündüzleri inşaatla uğraşıyor, akşam eve dönünce gazetenin yazılarını hazırlıyordu. Zarfı Eskişehir'e giden trenin makinistine veriyor, Kosta da gidip is-

tasyondan alıyordu. İnşaat bitene kadar Fatma'cık, Bekir'in ellerini vücudunda boş yere bekledi durdu. Bekir yatsıya doğru turşu gibi eve geliyor, bir iki lokma yedikten sonra gaz lambasının altına geçip, yazılarını yazıyordu. Yatağa girdiğinde ne kafasında, ne vücudunda can kalmıyordu. Sabahleyin de güneş doğarken evden çıkıyordu.

Kekliğin Kızın satın aldığı kokular da ağzı açılmadan Bekir'i bekliyordu.

Meclis'in açılmasına bir gün kaldı.

"22 Nisan, bin kuruş... beş yüz kuruş... yüzelli kuruş...dört yüz kuruş. Toplam, Beş yüz altı bin sekiz yüz kuruş. Eşittir beş bin lira altmış sekiz kuruş. O da eşittir, bin iki yüz altmış altın." Yapım tamamlandı.

Bina bitmiş içinin düzenlenmesi kalmıştı. Önce, il binasından masa, sandalye, koltuklar alındı, meclis başkanının odası döşendi. Okullardan sıralar getirtildi. Başkan için kürsü yaptırıldı. Kürsüyü yapan marangoz para almadı, "Millete helal olsun," dedi.

Kürsüye nasıl bir örtü örtelim derken, Yunan'ın Bursa'ya girdiği duyuldu. Kara bir örtü bulup getirdi Bekir, örttü kürsüye.

"Bu örtü Yunan denize dökülene kadar kalkmayacak," dedi.

Altına da evden getirdiği, dedesinden kalma bir halı çaktı. Aradan yıllar geçti, bu hah Piyer Loti'ye, Paşanın armağanı olarak verildi.

Binada elektrik yoktu. Kahveler dolaşıldı, büyük lambalar arandı. Bir kahvede, kristalli, metal süslü, kocaman bir avize bulundu. Sahibine para önerildi. O da, "Millete armağanım olsun," dedi. Avize salonun tam ortasına asıldı. Paşanın istediği güne meclis hazır dediler.

Hakan Yahya Galip'le Müftü Rıfat Efendi yapılanları denetlediler. Paşa da, milletvekilleri de yapım sırasında iki de bir gelip, iş nasıl yürüyor diye bakıyorlardı.

Hakan, Bekir'i tebrik etti. Rıfat Efendiye göre, meclis binası hazır değildi. Bu meclis ulusun gerçek meclisi olacaktı. Milletvekilleri ne olduklarını vicdanlarında her an duymalılardı. Bunu sağlamak için milletvekillerinin gözlerinin önünde bir uyarı olmalıydı. Bencilliklerine kapılıp, hak ve adaletten ayrılmamalarını, yetki, varlık bulunca şımarmamalarını, ben demeden, anlaşmazlıklarda danışma yolunu seçmelerini sağlayacak, bir uyarı.

"Ne olabilir hocam?" diye sordu Bekir'le Hakan. Rıfat Efendi, Kur'anıkerim'in 'Şura Suresi'nin asılması gerektiğini söyledi. Bir hattat bulup sureyi, kör gözüne sokar gibi kocaman yazdırttılar, çerçeveletip cam taktırdılar, tüm milletvekillerinin rahatça görebileceği bir yere astılar.

Meclis'in açılışından üç gün önce, Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da, bütün Anadolu'da açılış günü neler yapılacağını emreden bir genelge yayınladı. Genelge, telgrafla her yana iletildi. Telgrafçının manipleyi kullanan parmağı şişti. Akşam evine gidince, karısı yağlı hamur yapıp parmağına sardı.

"Allah'ın izniyle Nisanın yirmi üçüncü Cuma günü, Cuma namazından sonra, Büyük Millet Meclis'i açılacaktır," diye başlayan genelgede, açılışın cumaya getirilmesinden amaç, bu günün kutsallığından, Hacı Bayram Camisi'nde milletvekilleri topluca namaz kılınarak, Kur'an'ın nurlarından yararlanmak, olduğu belirtiliyor; 21 Nisandan itibaren bütün yurtta, vali beyefendi hazretlerinin düzenlemesi ile, hatim indirilmesi, Buhari Şerif okunması, 23 Nisan kutsal Cuma günü, minarelerden en güzel sesli hafızlarla sala verilmesi, Cuma namazında hutbede, halife efendimizin, padişahın, milletimizin kurtarılması, mutluluğa ermesi için dua edilmesi, konuşmacıların kürsüye çıkarak, Millet Meclisi'nin yurdu kurtaracağı konusunda konuşmalar yapmasını, halife efendimizin, padişahın selamete kavuşması, ulusun bağımsızlığını yeniden kazanması için dualar edilmesini,

namazdan önce mevlit okunmasını, bu işlerin tamamının 'valiler hazretleri'nce düzenlenmesi emrediliyordu. Bu genelgenin yayılması için her türlü aracın kullanılarak, en kuytu köylere, en küçük askeri birimlere duyurulması belirtiliyor, genelge, "Cenabı Haktan muvaffakiyeti kâmile tazarru olunur," diyerek bitiyordu.

Genelge biraz terslerine gitti Ankaralıların. Milletle konuşmak istemeyen padişahı onlar tanımıyorlardı. Padişahı çoktan defterlerinden silmişlerdi, ama koskoca Paşanın bir bildiği olmalıydı.

Yirmi üç Nisan günü, yine Ankaralılara bayram gelmişti. İstanbul yoktu artık. Ankara İstanbul'un önüne geçmiş, koskoca Meclis'i Fevkalade Ankara'da kuruluyordu. Hakan Yahya Galip Bey, devlet dairelerini, okulları tatil etti. Efeler seymen giysilerini giydiler, hocalar, tarikat şeyhleri en yeni sarıklarını en yeni cüppelerini geçirdiler, kadınlar, kızlar Hıdrelleze hazırladıkları allı, güllü fistanlarını giyip, milletvekillerini, Mustafa Kemal Paşayı görmek için sokağa fırladılar. Meclis ile Hacı Bayram Cami arasındaki yaklaşık bir kilometrelik yolun kenarına dizildiler. Yollarda yer bulamayanlar damlara çıktı, gençler, çocuklar ağaçlara salkım salkım asıldılar. Orta yaşlılarla, ihtiyarlar, Hacı Bayram Camisi'ni tıklım tıklım doldurdular.

Milletvekilleri pırıl pırıl badanalı, kırmızı, yeşil bayraklarla süslü Meclis'in önünde toplandılar. Meclis'in onarılması için halkın kesesinden, bin iki yüz altmış altın çıktığı kimsenin aklına gelmedi.

Mustafa Kemal Paşa, Meclis'teki odasında kulaklarına dolan uğultudan vaktin geldiğini düşündü. Altın kaplama cep saatini çıkardı. On iki olmuştu. Çalışma masasından kalktı, kalpağını başına geçirdi. Uzun koridoru geçip, Meclis'in kapısına geldi. Milletvekilleri, paşalar usulca kenarlara çekildiler. Paşa kalabalığa uzun uzun baktı. Ankara'lı yine kucağını açmıştı.

Toplanan milletvekillerinin önüne geçti. Yavaş yavaş yürümeye başladı. Halk da onunla yürümek isteyince, herkes birbirine girdi, omuzlar birleşti, bacaklar karıştı. Hacı Bayram Camisi'ne doğru sendeleye, yuvarlana akmaya başladılar.

Ankara'nın tüm camilerinden salalar veriliyordu. Hacı Bayram'a nasıl geldiklerini hiç kimse anlamadı. Paşanın ayakları yere basmamıştı. Camisinin bahçesinde, içinde parmak oynatacak yer yoktu. Birbirine yapışık omuzlar, omuzlar üzerinde sağa sola dönen başlar, parlayan gözlerdi görülen... Burnu büyük biri olsa, yanındakinin suratına çarpardı başını çevirince. Bahçenin çevresindeki mezarların üstüne çıkanlar, en rahat yeri seçmişlerdi.

Mustafa Kemal'i kollarının altından tutup, uçtu uçtu yaparak, oturanların bacaklarına basa, basa zorlukla camiye soktular, getirip imamın tam arkasına oturttular.

Askerler geldi, kadınları bahçeden çıkardılar. Kadınlar sokaklara kaçtı. Sokaklardan da çıkardılar, Taşhana dek sürdüler. Namaz kılacaklara yer açtılar. Caminin içindeki, bahçesindeki sokaklardaki insanlar, namaz kılınırken, tahta perdelerin açılıp kapanması gibi, hep beraber yatıp kalktılar.

Hutbede, "Padişahımızı koru Yarabbi"ye, Ankaralılar amin demediler. İçlerinden "Halifemizi koru Yarabbi," diye geçirdiler. Genelge esaslarına göre dualar yapıldı. Namaz bitince bahçeye çıkmak kayaları devirmek kadar güç oldu. Yine askerler imdada yetişti.

Hacı Bayram Veli'nin türbesinin kapısında kınalı bir koç kurban edildi. Türbeden tarikat bayrağı çıkarıldı. Sinop milletvekili Hoca Abdullah Efendinin başına bir rahle konuldu. Rahlenin üzerine yeşil bir örtü örtüldü. Örtünün üstüne, bir Kur'an, yanına da Hazreti Muhammet'in cam kutu içindeki "Sakalı Şerif"i yerleştirildi. Hacı Bayram Veli'nin bayrağı açıldı. Hoca Abdullah

Efendi, tarikatlar ayetler yazılı, yeşilli, sarılı, morlu bayraklarıyla öne geçtiler. Mustafa Kemal, milletvekilleri, binlerce Ankaralı arkadan, bir kilometrelik yolu, "Allahü Ekber, Allahü Ekber" diyerek bir saatte yürüdüler.

Sesler bu kez, ters esen rüzgârdan Dünya Güzeli Sabire Büyükananın kulağına kadar gelmedi.

Meclis'in önünde de iki koç kesildi. Hocalardan biri Türkçe dua etti. Ankara'nın dışından gelenler Türkçe duaya alışık değillerdi. Mustafa Kemal gülümsüyordu. Yanında duran Hakana duayı yapan hocanın adını sordu. Bilmiyordu.

"Ankara'da dualar Türkçe yapılır," yanıtını aldı.

Milletvekilleri kesilen koçların kanlarının üzerinden atlayarak meclis binasına girdiler. Sıralara dizi dizi oturdular. Meclis'in dışında kalan Ankaralılar, "Bu günleri de gördük, şükürler olsun," dualarıyla evlerine dağıldılar. İçerde, kürsünün üstüne, Hacı Bayram Veli'nin bayrağı dikildi. Padişah ikinci Murat'ın üç yüz yıl önce korktuğu gerçekleşiyordu; Ankara Osmanlıya karşı çıkmıştı.

Kur'an ile Sakalı Şerif kürsüye kondu. İki gündür indirilen hatimin duası gür sesli hocalarca yapıldı. Arkasından Buhari Şerif okundu. En yaşlı meclis üyesi kürsüye çıktı. Olağanüstü yetkili Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açıldığını dünyaya ilan etti.

Yirmi bir pare topun sesi, Sabire Büyükananın kulağına kadar geldi.

Bekir Efe, haftalık gazetesinde haberi, "Yeni Dünya'ya Doğru," başlığı ile tepeden verecekti. Veremedi, gazete çıktığında, haber iki sütuna inmişti. Onun yerini, "Halife'nin İhaneti," alıyordu.

Milletvekilleri, o gün, Meclis'in açılışından yüzlerinde gurur gülücükleri saçarak çıkarlarken, akşamın ıslak soğuğunda gelen bir haber, gülücüklerini donduruverdi. Göz bebekleri korkuyla açıldı. Heyeti Temsiliye üyeleri-

ni aramaya başladılar. Paşa ortalarda yoktu. Tarım Okuluna koştular, istasyondaki binaya gittiler. Paşanın nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Kahvelerde öbek öbek toplandılar, öğretmen okulunun yemekhanesine, yemek saatinden çok önce geldiler. Biri çıksa da, olanları genişçe anlatsaydı. Bazıları yattıkları sınıflara girip, bavullarını hazırladılar. Ali Fuat Paşa'nın hemen Eskişehir'e yola çıktığını öğrenince daha çok telaşlandılar. Durum çok ciddiydi demek. Zaten ne diye gelmişti Ankara'ya? Onsuz da meclis açılırdı. Cephe başı boş, kumandansız bırakılır mıydı?

Padişahın kini kaynar katran gibi kabından taşıyordu. Kendisini tanımayan alçak Ankaralılarm kalelerini kafalarına yıkmalıydı. Bu defa da asi Mustafa Kemal'i Ankara'ya çağırmışlar, meclisi açtırıyorlardı. İngilizlerin izni ve altınlarıyla bir Hilafet Ordusu kuruldu, iki büyük paşa da, birinin adı Şefik, diğeri Suphi ordunun başına getirildi. Suphi Paşa Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından biriydi. Şeyhülislam'ın Ulusal Kuvvetler, –o asiler diyordu.– din düşmanıdır, kim ki onlarla beraber ola, cehennemliktir yollu fetvası da İngiliz uçaklarıyla dört yana dağıtıldı. Orduya katılan askerlere de büyük maaşlar ödenince de sorun çözüldü. Hilafet Ordusu Ankara'ya gidecek, meclisini de kalesini de yerle bir edecekti.

Fetva etkisini çabuk gösterdi, Biga'da Anzavur Ahmet adlı yetmişlik bir çerkez, Ahmediye adlı bir dernek kurup, din düşmanlarına karşı kuvvet toplamaya başladı. Bölgedeki zayıf Kuvayı Millicilere saldırıp, onları da perişan etti. İstanbul gazeteleri Anzavur'u göklere çıkardılar, vatan kahramanı ilan ettiler. Padişah da ingilizler de hemen kucak açtı Anzavur'a, silah, cephane, para yardımları sel gibi aktı. Padişah başarılarından ötürü Anzavur'a, "Paşa" unvanı da verdi. Anzavur çok kısa

zamanda dev gibi büyüdü. Din aşkıyla(!) saldırdığı yerleri ezip geçiyordu. Bu iki kuvvet birleşince Ankara'nın işi tamamdı. İstanbul'da avuçlar keyifle oğuşturuluyordu. Öyle bir güç doğmuştu ki, Yunan'ın üzerine gitse, üç günde denizde boğardı, ama en büyük düşman Ankara'ydı saray için.

Ankara olayları uzaktan izliyordu ya hızla büyüyeceklerini pek sanmıyordu, kafaları o sıralar Yunan'daydı. Yunan Anadolu'ya çıkalı bir yıl olmuş, fazla ileriye gidememişti. Çerkez Ethem'in kuvvetleri, Ankaralıların oluşturduğu güçler, Demirci Efe, diğer küçük Kuvayı Milliyeciler, nerdeyse hapsetmişlerdi Yunan'ı Ege'de. Gelen haberler, Yunan ordusunda bıkkınlıklar, ayrılıklar başladığı, yerli Rumlarla, Yunanlıların geçinemediği, yapılan kıyımların askerde nefret, tiksinti uyandırdığı yolundaydı. Menemen'de kadın çocuk demeyip binlerce kişiyi öldürmelerinin, Batı basınında, özellikle geç de olsa İngiliz basınında bile kınanması askeri yalnızlık duygusuna itmiş, İngilizlerin kendilerini Anadolu'da desteksiz bıraktığını söyler olmuşlardı. Yerli Rumların kafasındaki Megali idea da iflas etmişti, hep biz ölüyoruz, cepheye hep bizleri sürüyorlar, Yunanlılar geride keyf ediyorlar diye dertlilerdi. Yunanistan'daki muhalefet basını da İngilizler bizi sattı, oyuna getirdi diye yazıyorlardı. Yunan ordusu içten içe çözülüyordu. Ordudan kaçmalar bile başlamıştı. Moral sıfırdı. Yunan ordusu Anadolu'ya çıktığından beri bu denli zayıflamamıştı. Ankara bunları değerlendirmiş, Yunan'a yapılacak bir saldırı ile işi bitireceklerine inanmışlardı.

Ali Fuat Paşayla Çerkez Ethem, Eskişehir'de buluştular. Haberleri değerlendirdiler. Bu fırsatı kaçırmama kararını aldılar. İki koldan saldırıp, düşmana son darbeyi vuracaklardı. Kumandanların gözleri parlıyordu. Anadolu'nun kurtuluş günü gelmişti.

Gelmişti ya, önce meclis açılsın, sonra Yunan'ın işini bitiririz diyordu Ankara. Meclisin açılmasına ne kalmıştı ki? On günde Yunan'ın toparlanmasına olanak yoktu. Meclis açıldıktan sonra elde edilecek bir zafer, yeni hükümete dünyada büyük siyasi güç kazandıracaktı.

Ankara, meclisin açılış çalışmaları ile uğraşırken, bir aydan beri kuvvet toplayan Anzavur Ahmet'i pek önemsememiş, küçük kuvayı milliyecilerin bu işi çözeceğine inanmıştı. İşler umdukları gibi gitmedi.

Anzavur'un esir aldıklarını anında öldürmesi, dehşet, korku yaratıyordu milli çetelerde, bir. Halife'nin emirlerine uymayanların kâfir olacağı, cehennemde cayır cayır yanacakları bildirileri, çetecilerle, düzenli birlik askerleri üzerinde etkili oluyor, gruplar halinde kaçıyorlardı, iki. Ne yapıp ne etseler, kaçışları önlenemiyorlardı, üç... Halifenin ordusuna kurşun sıkmak, halifeye sıkılmış olur deniyordu, dört.

Ankara'ya ulaşan haber; Düzce, Hendek, Adapazarı'nda isyan çıktığı, asilerin, cezaevlerini boşattıkları, yedi bin kişilik bir güce ulaştıkları, Anzavur'un bu isyancılarla birleşip, Bolu'ya doğru yürüdüğü, Hilafet Ordusunun da, başsız düzenli kuvvetleri yenip, Eskişehir'e yaklaştığı, buradan trenlere binerek, birkaç gün içinde Ankara'ya ulaşacağı yolundaydı.

O gece milletvekilleri sabaha kadar uyumadılar. Sabah kahvaltısında, bozguna uğrayan düzenli birliklerdeki kaçak askerlerin Ankara sokaklarında dolaştıkları duyumu, lokmalarını boğazlarına tıkadı. Nallıhan ilçesinde de isyan çıktığı, isyancı öncülerinin Ankara'ya yüz kilometre uzaklıktaki Beypazarı'na kadar geldikleri, yayan bir günlük yol olan Ayaş'ta da kıpırdanmaların başladığı, kulaktan kulağa duyuluyordu.

Hukuku Milliye Derneği Rıfat Hocanın başkanlığında toplandı. Konu Ankara'ydı. Elleri kolları bağlı

oturamazlardı. Ayaş'a gidilmeli, Bolu yolu kesilmeliydi. Rıfat Hoca, levhasını indirdiği, Gönüllü Alaylar Kumandanı sıfatını yeniden takındı. Bekir'e, "Kaç silahlı adam bulabilirsin?" diye sordu. "İki yüz," yanıtını aldı.

"Yeter mi?"

"Yeter Hocam."

"Ayaş'ın çapulcularıdır isyanı çıkaranlar. Kolay baş ederiz. Sorun Anzavur kuvvetlerinde. Beypazarı'na gidemezsek bile, Ayaş geçidini tutarsak, iki yüz kişiyle onlara adım attırmayız."

"Ne zaman yola çıkarsınız, nasip olursa?"

"Bu gece."

Geceye ne kalmıştı ki, sekiz on saat... Boyunlarını büktüler, güvenmek zorundaydılar.

Bekir, Ali'yi Kara Sait Efe'ye gönderdi, kendisi de Negezenin Ahmet'e gitti. Akşam olmadan yetmiş kişiyi bulmuşlardı. Kara Sait hasta, yatağında yatıyordu. Kendisi çeteye katılamayınca adamlarını göndermişti.

O gece atlarına atlayıp, yola çıktılar. Ali çeteden ayrılıp, Bitik Köyünün yolunu tuttu. Cafer Ağayı kırk atlısıyla, Ayaş yolu üzerindeki Mürted kavşağında bekleyeceklerdi. Bekir'in çetesi, önlerine gelen her köye girdi, muhtarları bulup, asker kaçaklarını saptadılar. Adamları yataklarından kaldırıp, çeteye kattılar. Köyler kaçak doluydu. Üstelik silahları ile kaçmışlardı.

Sabaha karşı Cafer Ağayla buluşma noktasına geldiler. Cafer Ağayı beklemeye başladılar. Ağa kırk atlısıyla göründü güneş Batıya yatmaya yönelince. Dört katır da yiyecek taşıyordu. Ali yoktu. Cafer Ağa, "Yerime vekil bıraktım," diye açıkladı Ali'nin yokluğunu.

"Hem canım bir aileden iki kişi olur mu?"

Üç yüz kişiyi geçmişlerdi kaçaklarla. Daha önlerinde çok köy vardı ama, Ayaş yolunu yarılamışlardı. Bu köylere uğramadan geçmek doğru olacaktı.

Gece hiç durmadan yol aldılar. Güneş doğarken, Ayaş Çayının kenarında mola verdiler. Bir saatlik yolları kalmıştı. Bekir Efe, Negezenin Ahmet'le, yanlarına iki kişi alıp, Ayaş'a doğru atlarını sürdüler. Bağlarda çalışan üç adam gördüler. Sessizce yaklaşıp, üçünü de yakaladılar. Ellerini ayaklarını bağlayıp, silahlarını kafalarına dayadılar. İsyanı çıkaranların kimler olduklarını, ne kadar kuvvetleri bulunduğunu, elebaşıların nerede kaldıklarını öğrendiler. İsyancılar Ayaş'ın Batısında, on beş kilometre uzaklıktaki İçmeler'de karargâh kurmuşlardı. Bolu'dan gelecek Anzavur kuvvetleri ile birleşmek için bekliyorlardı. Güdül, Beypazar'ı yörelerine egemen olmuşlardı; bin beş yüz kadar vardılar. Bir bölüm isyancı da Ayaş'da kasabanın güvenliği için evlerde kalıyorlardı.

Umdukları gibi değildi durum. Ayaş'ta kıpırdanmalar var sanılırken, isyanın ortasına düşmüşlerdi. Beypazarı'ndan gelen elebaşılar, halkı körüklemişlerdi.

Mola vermiş birliğe yanlarında getirdikleri çetecilerden biri gidip haber verdi. Birlik bağlara değin geldi. Geceyi beklediler. Ayaş'ın çevresini sardılar. Negezenin Ahmet, Bekir Efe yanlarına yakaladıkları üç adamı alarak, on beş kişiyle gecenin karanlığında Ayaş'a süzüldüler. Adamlar evleri gösterdi, elebaşıları tek tek topladılar. Bu işin bu denli kolay olmasına şaşırdılar. Kapıları Negezenin Ahmet bir omuz darbesiyle açıyor, sonra adamları yataklarında bastırıyorlardı. İçlerinden biri, yastığın altındaki tabancasına el atmış, Allah'tan tabanca tutukluk yapmıştı, yoksa Bekir Efe kurşunu alnından yemişti. Yakaladıklarının ağızlarını bağlayarak ilçenin dışına çıkardılar. Negezenin Ahmet'e görev düşmüştü yine. Adamları dizdi, kafalarına birer kurşun sıktı. Kurşun sesi Ayaş vadisinde yankı bile yapmadı. Negezenin Ahmet gümüş saplı, ipeği kesen hançerini çıkardı.

Bir torbaya konulan başlar, caminin önündeki çınar ağacının dallarına saçı uzunca olanlar saçlarından, kısa

olanlar da kulaklarının altından ip geçirilerek asıldı. Sabah namazına gelen Ayaşlılar, jandarma onbaşısını, Beypazarı Malmüdürü Vekilini, imam efendiyi, itilafçı Beypazarlı Tevfik Bey ile kırk kişinin katili eşkıya Kıllı İsmail'in başlarını tanıdılar. Namaza gelenler ters yüzü dönüp evlerine kapandılar vücutları ayazda kalmış gibi zangır zangır titreyerek.

"Osmanlının bittiği şu ele geçirdiğimiz isyancılardan da anlaşılıyor," dedi Bekir arkadaşlarına. "Politikacı, jandarma, eşkıya elele."

Cafer Ağa adamları ile kentin batısını tuttu. "Aman kuş uçurtma ağam," dendi. Geriye kalan çeteciler güneş doğarken üç koldan Ayaş'ın dış mahallerinin çevresine yaklaştı. Silahlarını evlere çevirdi. Negezenin Ahmet, boş bir koyun ahılını ateşe verdi. Alevler yükselirken, sesi gür çetecilerden on kişi ayrıldı. On ayrı noktadan adamlar bağırmaya başladılar:

"Ey ahali, kimin evinde silah varsa, cephaneleri ile birlikte bir saate kadar yanan ahılın yanına getirip bırakacaktır. Getirmeyenler için çınar ağacının dallarında daha çok boş yer var, bilinmiş ola. Ayaş halkı affedilecektir. Karşı konulursa, kasabanız yanan ağıl gibi tümden ateşe verilecektir."

Tellallık yapanların bazıları söyleceklerini unuttular. Bazıları cümleleri karıştırdılar ama, Ayaşlılar ne dendiğini iyice anlamışlardı. "Tüfekler verilmezse, çoluk çoluk öldüreceklermiş, hepimizin kellelerini kesip, çınar ağacına asacakmışlar,"ı da onlar eklediler.

On, on beş dakika bir hareket görülmedi. Ardından sokak aralarından kadınlar sökün etmeye başladı. Eteklerini, şalvarlarını savura savura ellerindeki tüfekleri, torbalarla mermileri yanan ahılın önüne bırakıp gittiler. İki yaşlı Ayaşlı da bir hafif makineli tüfeği getirdi. Gelen silahlara bir bakalım dediler. Küçük dillerini yutacaklardı. Tüfeklerin çoğunluğu, İngiliz yapımıydı. İngilizlere

yılan derlerdi ama, buralara dek zehirini akıtacağını ummazlardı.

Bir jandarma eri geldi. Karakolda da çok tüfek vardı. "Birileri yardım ederse,"ydi... Bekir Efe, "Onlar sizde kalsın," dedi, "Beraber düşmana karşı kullanırız. Arkadaşlarına söyle, şüphelendiğiniz evleri yoklasınlar. Getirilmeyen silah var mı diye."

Jandarma, "Baş üstüne," diye selamını verdi. Dönerken, "İki de makineli tüfek var," diye ekledi.

Ağılın önüne yığılan silahların çokluğu çetecileri şaşırttı. Silahların başında beş nöbetçi bıraktılar, İngiliz makineli tüfeğini Bekir atına yerleştirdi. Kente girdiler. Karakoldan da iki makineliyi aldılar. Beş jandarma eri de onlarla geldi. Sokaklarda hiç kimse görünmüyordu. Sesi gür olanları yeniden bağırttılar, caminin önüne kadın erkek herkesin gelmesini duyurdular. Gelmeyen olursa, evleri yakılacaktı. Yarım saat içinde meydan, başları göğüslerinde insanlardan geçilmez oldu. Bekir Efe, musalla taşının üstüne çıktı:

"Bacılarım, babalarım, kardeşlerim," diye söze başladı. "Biz buraya kötülük yapmaya gelmedik. Size kötülük yapanları temizlemeye geldik. Sizleri kandırdılar. İşte onların sonu çınar ağacında. Aslında onlar da düşmanın, İngiliz'in oyununa geldi. Padişahımız, Şeyhülislam İngilizlerin esiri. İngiliz ne derse onu yapıyorlar. Şeyhülislamın fetvalarını İngiliz yazıyor. Ankara'da Yunan'ı ülkemizden atacak, hepimizin meclisi açıldı. Bu meclis sizleri insanca yaşatmak, kulluktan kurtarmak için kuruldu. Fakirlik bitecek, hastanız ilaçsız, işçiniz işsiz kalmayacak. Hepimiz eşit olacağız. Devleti siz idare edeceksiniz... Kararları siz vereceksiniz. Çocuklarınız savaşlarda ölmeyecek. Biz o meclisin adamlarıyız. Birbirimize düşersek Yunan buraya gelir, evimizi barkımızı yakar, karımızı, kızlarımızı rezil eder. Bunu mu istiyorsunuz?"

Dinleyenlerden hiç ses çıkmadı. Göğüslerine düşmüş başları doğrulmuş, Bekir Efe'ye bakıyorlardı şimdi.

"Aranızdan seçeceğiniz bir heyet istiyorum. İçmelere gidip oradakilerle konuşsun, dediklerimi anlatın, silahlarını bırakıp gelsinler. Onlar bizim kardeşimizdir. Türk'ü Türk'e vurdurmak isteyenlere sahip çıkmayın. Kan dökülmesini istemiyorum. Savaş kötüdür. Bu güzel şehriniz yok olabilir, yanabilir. Çocuklarınız ölebilir. Heyetinizi bekliyorum."

Kalabalık dalgalandı, uğultular yükseldi. Yaşlı, genç karışık on kişi ortaya çıktı. Bekir Efe, heyetle bir daha konuştu. Adamlar atlarına bindiler, içmeler'e doğru yola çıktılar.

Bekir Efe, çetecileri topladı. Ahılın yanında yığılmış tüfekleri adamlara dağıttı. Dağınık düzende içmeler yönünde mevzilendi. Bekleyiş başladı.

İki saat sonra heyet döndü. İsyancılar, Bekir Efe'yle görüşmek istiyorlardı. Ondan sonra kararlarını vereceklerdi. Koşulları Efe'nin tek başına gelmesiydi.

Cafer Ağa ile Negezenin Ahmet karşı çıktılar. İsyancıların niyeti elebaşılarının intikamını almak olmalıydı. Tuzaktı bu.

"Onlara samimiyetimizi göstermeliyiz," deyip Bekir Efe atını mahmuzladı. Cafer Ağanın, Negezenin Ahmet'in endişeli bakışlarında gözden kayboldu.

Durmak olmazdı. Cafer Ağa, "Biz de gidelim," dedi. Çetecileri topladı. İçmeler'e on dakikalık uzaklığa kadar geldiler. Dağılıp, kendilerine siper hazırladılar. Bekir Efe'nin kellesinin gelmesini beklediler.

"Silerim Ayaş'ı toprak yüzünden, Bekir'e bir şey olursa," diye söylenip duruyordu Cafer Ağa.

Aradan bir saat geçti. Tepenin başından yüzlerce atlı göründü, geliyorlardı. Saldırıya geçeceklerdi. Bekir Efe'yi öldürmüşlerdi. Cafer Ağanın tüm vücudunu bir titreme aldı, damarlarındaki kan seller gibi akmaya baş-

ladı. Gözleri canavarlaşmıştı, ateş saçıyordu. "Bittin Ayaş," derken, köpek dişini kırdı. Emrini verdi:

"Tüfek menziline girinceye kadar beklenecek. İlk silah sesi duyulduktan sonra ateşe başlanacak, on kişilik bir grup gidip Ayaş'ı yakacak,"tı.

Negezenin Ahmet hemen on kişi seçti, Ayaş'a doğru yolladı.

"Yanmamış tek ev bırakmayın. Önünüze çıkanı öldürün."

Atlılar yavaş yavaş yaklaşıyorlardı. Çanakkale'de ölü bir İngiliz subayının boynundan aldığı dürbünü Cafer Ağa, gözlerine götürdü. Bulanıktı her şey. Yeniden ayarladı. Ayna gibi oldu. Adamlar seçiliyordu, yüzleri bile. Birden durdu. Dürbünü gözünden indirdi. Çıplak gözle bakmak istedi, bir şey seçemedi Dürbününe inanamamıştı. Olamazdı, hayal mi görüyordu. Yeniden dürbünü gözlerine dayadı. Bekir Efe atlıların en önündeydi. Fesini eline almış sallıyordu.

"Ahmet, bak şu dürbünle bir."

Negezenin Ahmet dürbünü aldı.

"Ortalara doğru bak. Ne görüyorsun?"

"Yahu Bekir Efe geliyor adamları arkasına takmış; Fesinle işaret veriyor."

Burnuna yanık kokusu geldi Cafer Ağa'nın acı acı. Dürbünü Negezenin Ahmet'ten kaptı.

"Aman Ahmet koş, gönderdiğin adamları durdur. Ulan ne bok yedim ben. Ne tez gitti bu herifler, kuş mu oldular? Vay anam vay, Ayaş'ı yaktı deyyuslar."

"Tüh be," deyip, Ahmet fırladı. Al kırması atına atladı. At, arka ayaklarının üzerinde dikilip, dört nala kalktı.

Yanındaki çetecilerin biri burnunu çekti, bir şey yanıyordu. Çevresine bakındı. Cafer Ağanın paçasından ince ince duman çıkıyordu.

"Ağam, paçan yanıyor."

Cafer Ağa eğildi. Yanan yere baktı. İçinden bir gülme geldi, tutamadı. Güle güle kendini arka üstü attı. Paçasını söndürmeyi bile düşünemedi.

Çeteci eğilip paçayı ovdu, küçük yangını söndürdü. Cafer Ağanın paçası yanıyor diye gülmesini aklı almadı.

İsyancılar geldiler. "Kandırıldık," diyorlardı. "Bize Ankara gavur oldu. Din elden gitti dedilerdi. Bekir Efe olmasaydı, kardeş kanı akıtacaktık. Biz hemşeriyiz, Ankaralıyız, nasıl kandık şu itilafçılara."

Cafer Ağanın yüzü asıktı. Yüreği güm güm atıyordu. Başını havaya kaldırıyor, köpek gibi havayı kokluyordu. Bekir Efe'ye bir şey söyleyemiyordu. Ayaş yandıysa, Bekir'in tüm emekleri boşa giderdi. İçlerine dalmış bu isyancılar onları kıtır kıtır keserlerdi.

Havada yanık kokusu yoktu, hafif bir rüzgâr batıdan esiyordu. Ayaş yanıyorsa kokusu buralara gelmezdi. Kimseye görünmeden İçmeler'in tepesine çıktı, Ayaş belki görünürdü buradan. Görünmüyordu. Havada da kızıl bir şeyler uçuşmuyordu. "Ulan yaya üç saatlik yoldan görünür mü be?" diye aptallığına kızdı. Tepeden inmeye karar verdi. Birden onlara doğru gelen atlılar gördü. Dürbünü hızla gözlerine dayadı. Gözünün birini morarttı. Negezenin Ahmet, adamlarla dönüyordu. Bir taşın üstüne oturuverdi.

Bekir, Müftü Rıfat Efendiye bir telgraf çekti. "Ayaş bize katıldı. Beypazarı'na doğru yola çıkıyoruz."

Telgrafçının telgrafın bir kopyasını, Bolu telgrafhanesine Hilafet Ordusu Kumandanına iletilmesi kaydıyla yolladığından Bekir Efe'nin haberi olmadı.

Ankara'daki milletvekilleri için Milli Meclis bitmişti. Başlarının çaresine bakmalıydılar. Kaçmalı mı, Meclis'e gidip, bir önlem aramalı mı ikilisi arasında, ayaklarını sürüye sürüye Meclis'e gittiler o sabah.

Saruhan Milletvekili Reşit Beyin, milletvekilleri ile tek tek konuşup, kardeşi Çerkez Ethem'in karşı güçleri

yok edeceğini, endişeye gerek olmadığını söylemesi bile içlerini rahatlatmadı. Reşit Bey, "Ethem'in asiler üzerine gitmesi için Meclis'ten hemen bir karar çıkartılması gerekir," diyordu. Peki, Yunan'ın önü açılmayacak mıydı? Ethem, Anzavur'un üstüne giderse, Yunan'ın karşısında güç kalmayacaktı. Bugün için, Anzavur, Yunan'dan daha tehlikeli idi. Milletvekillerinin çoğunluğu bu kanıdaydılar ama, Ankarayı, canlarını kurtaracak bir önlem de geciktirilmeden alınmalıydı. Anzavur Ahmet olayı birkaç aydan beri sürüyordu. Heyeti Temsiliye nasıl böyle bir gaflete düşerdi.

Tartışmalar sürerken, Mustafa Kemal Paşa salona girdi. Şimdi paşa bir açıklama yapar, düşündüğü önlemleri anlatırdı. En yaşlı üye, Meclis'in ikinci oturumunu açtı. Paşa, oturduğu sıradan ayağa kalktı. Minicik bahar sinekleri bile uçmasını durdurdu. Milletvekillerinin seçim bölgelerinden aldıkları, seçildiklerine dair belgelerin tetkiki için bir komisyon kurulmasını önerdi. Öneri hemen kabul edildi. Bunlarla uğraşıp zaman kaybetmek istemiyorlardı. Paşa, yerinden kalktı. Kürsüye geldi. Şimdi her şeyi en yetkili ağızdan öğreneceklerdi. Paşa konuşmaya başladı. Sivas kongresinden söz ediyordu. Ankara'ya gelene kadar geçen olayları anlatıyordu. Üç saat konuştu. Saat birde, bir saat yemek molası verdiler. Öğleden sonra konuşmasına devam etti. Paşa, "Büyük Millet Meclis'i, padişahı esaretten kurtarma vazifesini, Türk milletinin bağımsızlık sorunu ile birlikte ele almıştır. Hilafet ve saltanat makamı kurtarıldıktan sonra, Müslümanların halifesi olan Padişahımız Efendimiz, özgür ve bağımsız olarak kendilerini, sadık milletinin kucağında bulacaktır," diyordu. Halife, Meclis'i yok etmek için ordusunu göndermiş, Paşa nelerden söz ediyordu? Milletvekilleri birbirlerinin yüzlerine bakıyorlar, dudaklarını büküyorlar, sözlerin gizli bir anlam taşıyıp taşımadığını çözmeye çalışıyorlardı. "Yurdumuzun işgal

edilmesinden Padişah efendimizin yüksek kişilikleri kutsal ve sorumsuzdur. Ulusal eylemimiz karşısında aldığı kararların sorumluluğu da, kutsal kişiliklerine ait olamaz."

Kemal Paşa, üç saat daha konuştu. Akşam oldu. Celse tatil edildi. Ankara'nın üzerine yürüyen kuvvetlerden tek bir sözcükle bile söz etmedi.

O sabah daha Meclis toplanmadan, Ali Fuat Paşa, Çerkez Ethem'e, Eskişehir'den bir telgraf çekti; düzenli birliklerin, Anzavur'u durduracak güçte olmadığını, Salihli cephesini bırakarak, vakit kaybetmeden Anzavur'un üzerine yürümesini, aksi halde Ankara'nın, ulusal savaşın sona ereceğini bildirdi. Gerçekte durum bundan başka bir şey değildi. Kendisi de birlikleri ile Bolu üzerine yürüyecekti.

Çerkez Ethem, telgrafı alır almaz, Yunan karşısında, oyalayıcı bir birlik bırakarak, Anzavur'un üzerine 'zorlama yürüyüş'le bindi. Çete taktikleri ile kısa zamanda Anzavur'u bozdu, dağıttı. Anzavur canını zor kurtarıp, İstanbul'a kaçtı.

Ali Fuat Paşa, Ethem'in gönderdiği altı yüz kişilik süvari desteğiyle, kaçanları izledi. Yakaladığı, ulusal hareket karşıtı subayları kurşuna dizdi. Ethem, Bolu'ya geçerek, Hilafet Ordusu'nu karargâhında bastı. Tamamını yok etti. Daha ileriye gitmeye gerek görmedi. Beypazarı'ndaki asilerin silah atmadan teslim olduklarını öğrenmişti.

Ankara, derin bir nefes aldı, Meclis büyük teşekkür ve takdirlerini Mustafa Kemal'in imzasıyla Çerkez Ethem'e telgrafla iletti.

Ethem'in harekete geçtiği haberini, milletvekilleri açılışın, üçüncü günü duydular. İçleri biraz ferahlamıştı, ama Heyeti Temsiliye reisinden bir açıklama çıkmıyordu.

O gün Meclis Başkanını seçtiler. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk başkanı olmuş-

tu. Paşa, öğleden sonra gizli oturum yapılacağını duyurdu. Konu belliydi. Gizli oturumdan çıkarlarken, milletvekilleri Ethem'in ağabeysi Saruhan Mebusu Reşit Beyin elini sıkıyorlardı. Dördüncü gün, cepheden gelen haberler, çok olumluydu. Milletvekilleri, bu olumlu hava içinde cepheyi unuttular, çalışmalarına başladılar.

Eskişehir'de Ali Fuat Paşa ile Ethem bey bir daha buluştular Yunan'ı ne yapacaklarını konuştular. Askerler yorgundu, oldukça kayıp vermişlerdi. Toparlanmaları zaman alacaktı. Fırsat kaçmıştı. Anzavurla, Hilafet ordusunun saldırılarını Yunan'ın en zayıf durumunda yapmasını, hem Ankara, hem de Yunan için bir şans olarak yorumladılar. Ankara'ya durumu şifrelediler.

Atina da karışmıştı. Türkler isyanlarla uğraşırken, karşısında düşman yokken, neden Yunan ordusu ilerleyip Ankara kapılarına dayanmamıştı? Gazeteler veryansın ediyorlardı hükümete. Kral gazeteleri susturmak için kumandanlarını değiştirdi, yeniden asker toplamaya başlattı.

Bekir Efe beraberinde üç yüz kadar eski isyancı, asker kaçağı gençle döndü. Gençler askerlik şubesine gidip, Yunanla çarpışmak için teslim oldular. Yol boyunca da, kurulacak yeni dünyanın öyküsünü dinlediler Bekir Efe'den.

Cafer Ağa, köyüne dönmüştü. Negezenin Ahmet, Sarı Ahmet'in kahvesinde, Bekir Efe'nin isyancıları nasıl kandırıp, askere yolladığını ballandıra ballandıra anlatıyordu:

"Adam da çene var birader, ağzını bir açtı mı, ölüme bile insanı gözü kapalı gönderir."

Ayaş olayını Mustafa Kemal Paşaya duyurmaya gerek görmediler. Ankara'yı korumak onlara düşerdi.

Meclis'in önünde iki büyük sorun vardı. En büyük sorun; askerden kaçmaların gittikçe artmasıydı. İkinci sorun; meclisin kendi sorunuydu. Bu meclisin, milletin tek yasal meclisi olduğunu, dosta düşmana anlatmalı, anlamak istemeyenlere de öğretmeliydiler. Çok ciddi önlemler almaları gerekiyordu.

Açılışın altıncı gününde, "Vatan Hainliği" yasasını alkışlarla kabul ettiler. Yasanın ilk maddesi, vatan hainini tanımlıyordu:

"Büyük Millet Meclisi'nin, meşruluğuna sözle, eylemle, yazı ile karşı gelenler vatan haini kabul edilir." İkinci madde de verilecek cezayı söylüyordu: idam... Vatan hainlerinin malları, mülkleri ellerinden alınır, aileleri sürgün edilirdi. Asker kaçakları, her türlü ordu malı kullanmak, yasanın kapsamına alınmıştı. Bu yasayı yürütmek için, her ilde derhal İstiklal Mahkemeleri kurulacaktı.

Milletvekilleri görevlerini yerine getirmenin huzurunu yaşıyorlardı. Bu huzur ortamında, her çalışmanın, her mihnetin bir nimeti, bir karşılığı olmasını düşündüler. Hemen on imzalı bir önerge verdiler başkanlığa. Sessizce maaşlarını saptadılar, her milletvekili yıllık yetmiş beş altın karşılığı üç yüz lira maaş alacaktı. İki gün sonra haberi veren İstanbul gazeteleri, Ankara'da bir ailenin ayda dört-beş lira ile geçindiğini iddia ediyorlardı.

Gece yarısına doğru Ankara'ya ulaştı Hüseyin. Bu saatte gidip Bekir Efelerin kapısını çalmak ayıp olur diye düşündü. Atpazarı'nda bir hana geldi. Yer yoktu handa. "Aman," dedi "çok yorgunum. Atım da, köpeğim de." Orada yer yoksa, nerede bulabileceğini söyleseydi bari.

Hancı, "Ankara'da yatacak yer bulmak zor arkadaş, bu günler de herkes Ankara'ya koşuyor. Çukurhan, Çengelli han, Pilavoğlu han hepsi dolu. Koyunpazarı'na insen Ağazade han'a bir baksan, orada da mebuslar var, yakınları var. Hacıdoğan'da, Sulu handa esasen yer yoktur. Allem Kalem hanı mapushane, ha bak Kurşunlu han, yok yeğenim o da dolu. Taşhan..."

Hüseyin dayanamadı atıldı. Adam Ankara'nın kırk hanını sayacak, sonra da dolu diyecekti.

"İki misli para veririm,"

Hancının yüzü güldü, kendi yattığı odaya bir yatak daha serdi. Atı ahıra kapadılar, yemini suyunu verdiler. Karabaş'la yağda pişmiş yirmi yumurta, birer okkalık dört ekmek yediler. Karınları doyunca biri odaya girdi, biri de odanın önünde sabahladı.

Ertesi günü, çorbasını içerken duyduklarından şaşırdı Hüseyin. Hükümet kurulmuş, meclis açılmış; İstanbul'un, Kürdistan'ın, Lazistan'ın, tüm sancakların adamları Ankara'ya dolmuştu. Savaş bitmiş miydi?

"Yok," dediler. "Bitmedi amma Mustafa Kemal Paşa yakında bitirir."

Haberler iyiydi, sevindi. Hanın bahçesindeki berberde sakal tıraşını oldu, bıyıklarını kömür karasına boyattı. Tüfeğini, atını, Karabaş'ını alıp Hacettepe'nin yolunu sordu.

"Bekir Efe, bakalım ne yapacak?"tı karşısında görünce. Fırınları vardı, tiftik yün ticaretleri vardı. Bir yerlerde iş verirdi Bekir Efe, onlara yük olmazdı. Tarlada da çalışır, bağda da. Ali de, Bekir Efe de kâtip adamlardı. Onun gibi sağlam, candan birine gereksinim duyarlardı. "Evin bir oğlu da sensin," demişti Kezban ana. Karabaş'ı isterler miydi?

Kafası Karabaş'la ikircikli giderken girdiği sokaklara dikkat etmedi, yolunu kaybetti. Birine sordu, "Biraz uzatmışsın, aşağıda bir mermer çeşme var. Oradan yukarı çık, Bekir Efelerin evini bulursun."

Biliyordu Hüseyin çeşmeyi. Dudaklarına bir gülücük astı, atını değledi. Anımsamıştı, kadının birinin üstüne yürümesini tokaçla.

"Aman Karabaş çeşmede kadınlar çamaşır yıkarlarken sakın ha bakma, çamaşır tokacıyla adamı kovalıyorlar." Karabaş iki defa havladı.

Yer altındaki mermer çeşmeyi hemen tanıdı Erzurum mahallesindeki. Meraklandı, yine kadınlar var mıydı kolları dirseklerinde ak pak, etekleri, şalvarları dizleri-

nin üzerine çekilmiş? Sürdü atını, Karabaş da peşinde, çeşmenin önünde durdu. Cıvıl cıvıl içerisi, neşeli, şarkılı türkülü. Beyaz donlarının bağcıkları görünüyordu dizlerinin üzerinde kadınların. Dudaklarına astığı gülücükler gitti, hüzünlendi. Narin de yıkardı çamaşırını çeşmenin başında killi toprakla bir gözü Hüseyin'de...

Şu yemenisi başından kaymış kız Narin miydi? Narin gülümsedi başını kaldırıp merdivenlerden yukarı yanındaki anası görmeden yemenisini düzeltir gibi yapıp. Hüseyin gülemedi gırtlağına çöken düğümden de boynunu büküp bakakaldı kıza.

"Bir dakka arkadaş!" diyen bir sesle uyandı. "Birini mi aradın?"

"Yok," diye başını çevirdi sese.

"Yürü, yoluna. Burada kadına, kıza bakanın gözünü oyarlar."

"Yok öyle bir niyetim," diye kekeledi bu defa da.

Çevreden birileri geldi. "Ne oluyor?" diye sordular. Kalabalığı merak eden bir zaptiye göründü, yanında bir inzibatla. "Ne oluyor?"du? Kalabalık bir zaptiyeye baktı, bir Hüseyin'e. Allah'ın garibi. "Hiç, bir şey olduğu yok." dedilerse de, zaptiyenin gözü Hüseyin'in omzuna takıldı:

Nereden almıştı o tüfeği?

"Yürü karakola," dediler. Karabaş da yürüdü.

"Yürü hapishaneye." Karabaş da yürüdü.

"Yürü İstiklal Mahkemesi'ne."

Ankara sokaklarında dört döndü Karabaş.

Her şeyi anlattı Hüseyin bir bir mahkemede, tanık gösterirm dedi Bekir Efe'yi.

Kimse dinlemedi. Mahkemenin işi çoktu, 'Hıyaneti Vataniye Yasası' vardı, zamanı da kıttı. Ordu malı tüfek çalmaktı suçu; cezası da idamdı.

Duyan eden olmadı hiç, Hüseyin'in mahpusaneye girdiğini. Ali de hanın ahırında gördü ilk, ağabeysinin

silah arkadaşını hapse atıldığı gecenin sabahı Hüseyin adı okununca.

"Ali'm benden de para istemez mi Gümüş'üm, şu Rıfat Hocanın milletin hakkını hukukunu koruyacak dediği cemiyetine. Milli Savaşa senin de katkın olsun büyükanam dedi. A, benim köpek Ali'm, dedim. Senin savaş dediğine, babamı verdim, kocamı verdim ben. Oğlum, Yunan ellerinde belinden sakat kaldı. Şimdi de sizler varsınız, o milli savaş dediğinizde. Benden daha ne istiyorsun? Tüm malım mülküm gitseydi de, babam, Kızıl Ali'm dursaydı. Parayla can alınmıyor Ali'm. Ben dedim de, Ali'min gözleri boynumda, altınlarımda. Gülümseyip duruyor. A oğlum, ben ölünce onlar gelinlerimin. Ali'm dedi ki, büyükana, boynundakiler çift mi tek mi? Tek olur elbette. Vallah dedi, sonra gelinlerin paylaşamaz. Sen birini cemiyete ver, onlar da kolayca paylaşsınlar. Gelinler bir yürüdü Ali'min üzerine, büyükanamızın altını değil, Allah başımızdan eksik etmesin, kendisi gerek diye. Çağırdım, Kezban'ımı, Fatma'mı, Safiye'mi kucakladım, kokladım. Kıyamadım Ali'me de çıkarıp, altının birini verdim. Ellerime yapıştı öptü. Kendinin olsa, bilirim bu denli sevinmezdi. Defterini çıkardı, alındı yazacak. Yaz dedim bende, Şehit Kızıl Ali karısı Sabire. Kocamın adı anılsın istedim Gümüş'üm. Güldü yazdı. Büyükana dedi. Ali'm, Ankara kurudu. Ankaralı kurudu. Kimse de para pul kalmadı vere vere. Kilerleri boşaldı. Tarladaki ekinden bir şey girmez evlerine. Ya ekin verirler, ya satar, parasını. Çekirge afetine uğradı Ankara sanki. Yine de beni boş döndürmek istemezler. Osmanlı hazinesi gibi para aktı Büyükana, askerine, meclisine. Para olmasaydı, şimdi Ankara da olmazdı, Türkiye de. Dedi de gözleri doldu. Ah oğlum, yarın bunlar unutulur da, Ankaralı'nın adı bile anılmaz diyecektim vazgeçtim, üzülmesin diye.

"Gümüş kediciğim, çekirge afeti dedi de Ali'm aklıma geldi. O zaman da böyle kurumuştuk. Tam takır olmuştuk. Açlıktan insanlar sokaklarda ölürdü Gümüş'üm. Bu Ankara halkı bir tuhaftır, açlık çektiğini bilmez, düşüp öldüğü zaman da anlayamaz neden öldüğünü. Otuz, kırk yıl oluyor. Ekinler kaldırılmış, bağlar bozulmuştu. Pastırma yazı geldi miydi bilemiyeceğim. İlk Güz olmalı. Havalar geceleri soğuktu, gündüzleri de ya, Ankara'mızın güneşi yine pırıl pırıl, iliklerimizi ısıtıyordu. Bir sabah çocukları topladım, gidip bağa, gözleme yapalım dedim. Saçımızı, oklavamızı, unumuzu, yağımızı aldık. Atlara, eşeklere bindik. Yola çıktık. Daha Hacettepe'nin yokuşunu inmeden, Kıbleden gök karardı. Güneş görünmez oldu. Koca bir kara bulut üstümüze doğru gelir. Yağmur bulutu desen değil, toz bulutu desen değil. Kıpır kıpır, köçek oğlan gibi oynak bir bulut. Döndük. Gözlememizi avluda yaparız dedik. Biz eve geldik, karabulut da üstümüze indi Gümüş'üm. Yağmur yağar gibi, çatılar seslenmeye başladı patır patır. Avluya baktık ki, halı sermişçesine binlerce çekirge. Birbirinin üstünde üç kat mı, beş kat mı zıplar dururlar. Çekirgeleri eze eze yürüdüm, avludan sokağa baktım, sokakta avlunun aynısı. Milyonlarca çekirge kaplamış yeryüzünü. Yürürken elime yüzüme sıçrarlar. Çoğul çoğul olduk, çiğnedik, kaynar sular kaynattık, üzerlerine döktük. Ölülerini kürekle attık. Gece soğuk olunca, uyuşuyorlar, sıçrayamıyorlardı. Biz de kolayca eziyorduk. Üç beş gün geçti. Miyavlama, acıktın biliyorum. Şimdi sütünü vereceğim. Şu lafımı bitireyim. Üç beş gün geçti. Çekirgeler kayboldu. Yeşillik bulamadılar da, öldüler dediler. Allah'ımıza şükrettik. Al bakayım sütünü, bıyıklarını sokma içine. Yağını aldım. Yağlı süt, sana da dokunur, bana da. Ben de bir sigara sarayım. Şu sigara kâğıtları da iyice bozuldu. Mektup kâğıdı oldu nerdeyse. Hadi afiyet olsun. Kış geçti. Evvel bahar geldi. Aman de-

diler, bağlar, bahçeler, tarlalar çekirge kozası ile dolu. Kabuklu fıstık gibi. Koşun, durmayın, çukurlar kazın içine doldurun, üzerini toprakla örtün. Ateşler yakın, kozaları yok edin. Biz bilemedik, meğerse kış gelince çekirgeler, bağlara, bahçelere, tarlalara yumurtalarını bırakırlarmış. Çoluk, çocuk çekirge kozası toplayıp, ateşlerde yaktı. Vali Paşa, her mahalle günde şu kadar okka çekirge kozası getirecek diye emir verdi. Getirmeyenler ceza görecekti. Mahallelerde çekirge kurulları oluşturuldu. Toplanan kozaları tartıyor, mahalleye kesilen kadar koza toplanmış mı bakıyordu. İşi gücü olanlar gidemiyor, parayla koza toplatmak için adam tutuyorlardı. İşin ticareti de başlamaz mı? Çocuklara, işsizlere gün doğdu. Bakkallar koza satın almaya başladılar. Üçe alıp, beşe toplayamayanlara sattılar. Bir kozanın içinden yüz tane çekirge çıkarmış. Uğraş, didin yarar sağlamadı. Havalar ısınınca, kozalar çatladı, sürüler halinde Ankara'ya yayıldı. Yeni yeni yeşillenmiş ekinler yok oldu. Koskoca bir tarlayı on dakikada sapına kadar bitirirlermiş. Görenler anlattı da inanamadık. Sokaklarda yürüyemez olduk, yüzümüze çarparlar, ağzımızdan, kulağımızdan girmeye kalkarlar. Evlerin penceresini, kapısını açarsan, odaları doldururverirler. Yemek yiyemezdik, buldukları delikten dolarlar, tabaklarımıza, kaşıklarımızın içine saldırırlardı. Yaz geldi. Bir tutam yeşillik yok, ne insanların yiyeceği ekin, ne bahçelerde yaprak, çiçek, ne hayvanlarımıza ot. Ankara çöle döndü. Güz geldi açlık başladı. Çekirgeler tepemizde. Hayvanlarımız ölür, insanlarımız bir deri bir kemik. Her gün beşi onu ölür açlıktan. Mezarlıklarda yer kalmadı da ölenleri gömecek, Cebeci'de, Erzurum Mahallesinde, daha bir yerlerde yeni mezarlıklar açıldı. Halk çaresizlikten göçmeye başladı; ne yapsınlar. Padişah yardım edeceğim der, yardım gelmez. İngiliz bile o zaman Ankara'ya gıda yardımına kalktı da, şu Haymana'dan, Çorum'dan bir okka buğday vermediler. Kilerle-

rimiz, ambarlarımız boşaldı. Bizimkiler boşalmaz biliyorsun değil mi Gümüşüm. Ambara bakarım, bir pişirilmiş un kalmış. Alır ekmeğimizi yaparım, çorbamızı pişiririm, ertesi gün yine bir pişirimlik unumuz var. Ahıra giderim hayvanların önünde bir tutam ot, yer dururlar, hiç bitmez. Evliya dedelerimiz, mübarekler hep bizi gözetti. Ben de aptes alsınlar diye ıbrıkla sularını, havluyu, leğeni hiç eksik etmedim. Ahırımızı da temiz tutardık, mutfağımızı da. Kışın çekirgelerden kurtulacaktık ya, baharda yine kozalarından çıkıp geleceklerdi. Evliya dedelerimize dua ettim. Bize yardım edin de, şu afetten kurtulalım diye yatsı namazında. O gece bir rüya gördüm. Aşhanedeki Süt Sakallı Evliyamız, ahırdaki Arap Dede, benim odamdaki Sarışın Kız Evliya, avluda otururlar. Yanlarına gidiyorum. Bana diyorlar ki; Ali Dedeli Şeyhe git, ondan yardım iste. Çekirgeleriniz bir günde yok olur. Sabahleyin uyanınca doğru Tacettin Camisi'nin hocasına gittim. Rüyamı anlattım. Sakalını sıvazladı. Ali Dedeli Şeyhin türbesi, Yabanabat köyünde imiş. Kızılcahamam yakınında. Türbenin yanındaki pınarın suyunun da, çekirge afetine iyi geldiği eskiden beri söylenirmiş. Bizim hacılar, hocalar kendilerinden olmayan keramete inanmazlar ya, bu defa dara düşünce, atlara binip köye gidiyorlar, türbenin pınarından mataralarına su doldurup getiriyorlar. Ankara'da tellal bağırmış gibi herkes olayı duymuştu. Hatta hocaları gidip, Akköprü'de karşılamışlar. Getirilen suyu, üç beş caminin mihrabına küçük taslarla koymuşlar. Su geldi dediler, konu komşu, Sabire Hanım, bakalım rüyan çıkacak mı? İnanmıyorlardı, benimle gevezelik ediyorlardı. Bir gün bekledik bir şey olmadı, yine çekirgeler yemeklerimizin içinde. İki gün bekledik, bir şey yok. Üçüncü günü sabahı gök yine kararda, bir kara bulut kıbleden çıktı. Eyvah, su ters tepki yaptı derken, bir de ne görelim, binlerce sığırcık kuşu başımızın üstünde dolaşmaz mı? Üç güne kalmadan bir

tek çekirge kalmadı. Sığırcıklar yiyip bitirdi. Herkes sevinçten sokaklara koştu. Sığırcıklar içsin diye kimileri taslarla su koydu, kimileri şeker serpti yollara kuşçuklar yesin diye. Ekin yok ki, ekin veresin. Sığırcık kuşları, iki üç gün, yapraksız ağaçlarımızda, çatılarda dolaştılar. Bir sabah baktık ki gitmişler. Nerden geldiler, nereye gittiler hiç bilemedik. İşte böyle kediciğim, güzelim, iki gözü iki renkli yavrucuğum, afet geldi geçti de on sekiz bin kişinin kaydını düştülerdi nüfus kütüklerinden... Bak bir şey daha var. On sene önceydi. Rusya'nın Kırım'ında çekirge afeti olmuş, ne yaptılarsa ne ettilerse, önünü alamamışlar. Duymuşlar ki, Ankara'da böyle böyle olmuş. Padişahtan sığırcık kuşu satmasını istemişler. Kuşlar nerede bilen yok. Onlara anlatmışlar bizim su işini. Olur mu olur demişler. Ta Rusya'dan adamlar gelip, su götürmüşlerdi evliyanın türbesindeki pınardan. Suları kiliselerine, camilerine koymuşlar. Sığırcıklar üç gün sonra tüm Kırım'ı sarmışlar, çekirgelerin kökünü kurutmuşlar. Kırımlılar da şaşırmışlar bizim gibi sığırcık kuşlarına nasıl izzeti ikramda bulunalım diye. Onların tepelerinde de iki üç gün dolaşmışlar. Bir gece de nerden gelirlerse, uçup geldikleri yere gitmişler. Kırımlı bir ulema, Kur'an'da yerini bulmuş, onların yuvası, ne yerdeymiş ne gökteymiş, yıldızların birinde yaşarlarmış. O yıldızların her biri, dünyamızdan daha büyükmüş de, insanoğlu sıkışınca, oralarda yaşayanlar tebdili kılık edip, kuş donunda koşar imdada gelirlermiş. Babam anlatırdı, dünya eskiden çok güzelmiş, Tanrı cennetini dünyada kurmuş. Bir gün dünya da, kendilerine âlim, feylozof denilen münafıklar türemiş, insanları birbirine düşürmüşler hep. Sonraları dinler icat edilmiş. İnsanlar yine birbirine düşmüş. İyi insanlar, bu dünyanın tadı kaçtı deyip, yıldızlara göçmüşler. Tanrı da cennetini dünyadan alıp, götürmüş. Bizler işte, o münafıkların tohumundan gelirmişiz. Her neyse, Kırımlı Tatarlar, sığırcık kuşlarına izzeti ikram da

bulunamayınca, gidelim de o evliyaya teşekkür edelim demişler. Ankara'ya kadar geldilerdi. Ali Dedeli Şeyh evliyasının türbesini yıkık mıkık görünce üzülmüşler Tatarcıklar da tamiri için para vermişler köylüye. Bu öyküyü duyan inanmaz da, yaşayan inanır ancak Gümüş'üm."

Ali, Müftülükteki odasına girdi. Gazocağını yaktı. Üzerine çaydanlıkla su koydu. Tahta masasına oturdu. Müdafai Hukuk Derneği'nin gelir gider defterini açtı. Giderler yine çoğalmıştı. Kasada para sıfıra yaklaşıyordu. Yeniden halktan para toplamak gerekecekti. Şu kırkikindi yağmurları da durmak bilmiyordu. Sokakları her gün sel götürüyordu. Ayakkabılarını, çoraplarını çıkarttı, kurusunlar diye kara bulutların arkasına saklanmış güneşe bıraktı. Delik ayakkabılardan, çorapları da su içinde kalmıştı. Beyaz yün çoraplarının tabanlarının rengi, çamurlu sulardan kahverengine dönüşmüştü. Siranuş, Safiye adına alışamamıştı. Anası, babası Safiye diyorlardı ama, Siranuş başkaydı. Geceleri penceresinden girdiği kız Safiye değil Siranuştu. Bağ evinin katı tahtalarında, çıplak nemli vücudundan papatya çiçeklerini dudaklarıyla tek tek topladığı kız, Safiye değil, Siranuştu. Bağ bozumunda, parmak üzümlerini, Abbas armudunu dişleri ile yarım yarım paylaştıkları kız Siranuş'tu. Dudakları dudaklarına değince üzümler bir daha tatlı olurdu. Armut'un suları çenelerinden akar, Siranuş'un memelerinin arasına doğru inerdi. Yalardı Ali akan suları. Siranuş da onun ağzının kenarından süzülen suları, diliyle toplardı. Siranuş kahverengi çorapları ağartmaya uğraşırken kim bilir neler çekiyordu. Gidip yeni bir ayakkabı daha almalıydı. Ayakkabılar dayanmaz olmuştu, Ankara'nın eskimiş kaldırımlarında her gün saatlerce dolaşmaktan. "Her ay bir ayakkabı," diye söylendi. "Kötü kösele mi ne kullanıyorlar?"

Gazocağının üzerindeki su kaynadı. Çayını demledi. Çıplak ayaklarının altına bir gazete serdi. Elindeki imzalı, mühürlü gider kâğıtlarını deftere işlemeye başladı:

Olağanüstü Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşanın heyeti vekileye verdiği akşam yemeği ziyafeti gideri, yedi bin beş yüz iki kuruş... Heyeti Temsiliye giderleri için bugüne kadar harcanan paraları topladı. "Toplam Kırkaltı bin beş yüz lira. Eşittir, on bir bin altı yüz yirmi beş altın." diye dudaklarını büzdü. Diviti elinden bıraktı. "Şu Ankaralılar bayağı zenginmiş yahu," diye içinden geçirdi. "Osmanlı hazinesi mübarekler." Çetelere, toplam harcamaları bulmak istedi. Bunun kaç katıydı kim bilir? "Şimdilik dursun," dedi kendi kendine. Aralık kapıdan, karabulutların arasından başını uzatan güneşte kuruyan ayakkabılarına baktı. Elinde bir kâğıt daha vardı. Onu da işleyip, evine gidecekti. Diviti aldı, yazmaya başladı. 'Aydınlatma Heyeti Başkanı Mehmet Akif Beye verilen yirmi bin kuruş." Tarihini attı.

Ankara Müdafai Hukuk Derneği zor günler geçiriyordu. Nerede bir gider kapısı açılsa, kapıyı örtmek, derneğe düşüyordu. Mustafa Kemal Paşa, son olarak, Anadolu halkını ulusal eylem konusunda aydınlatmak için, bir 'Aydınlatma Kurulu' oluşturulmasını, kurulun başına da şair Mehmet Akif Beyin getirilmesini önermişti. Mehmet Akif Bey Anadolu'yu dolaşacak, ulusal Kurtuluşu anlatacaktı. Anlattı da, Müdafai Hukukun kasasından iki defa daha beş bin kuruş, kırk bin kuruş vermek gerekti.

Ali defteri kapadı. Kalkıp, çayını koydu. Siranuş'unu, Safiyesi'ni özlemişti. Karnı iyice büyümüştü Siranuş'un. Karnı sivriydi, büyükana oğlan olacak diyordu. "Kalçaları genişlemedi, Kızıl Ali geliyor." Adını da koymuştu büyükanası. Kendi adı Ali, oğlunun adı Ali. Bu sülalede isimler ikiden üçten yukarı çıkamayacaktı. O Mustafa Kemal olsun istiyordu oğlanın adını ama,

büyükanayı kırmaktan çekiniyordu. Kendi kendine bir çözüm de bulmuştu. Ali Kemal...

Gebelikde daha bir güzel olmuştu Siranuş. Yüzüne nur yağıyordu, gözleri hep uykudan kalkmış gibi süzgündü. Üstüne çıkınca, bebeği ezeceğim diye korkuyordu. Siranuş da göğsünden itiyordu zaten, O da çekiniyordu bebeğe bir şey olacak diye. "Bırakalım," demişti Ali, "Ben sabrederim." Siranuş kıyamamıştı Ali'ye. "Ben öğrendim, diyordu, sekiz aylık olana değin bir ziyanı yokmuş."

Islaklığı biraz gitmiş ayakkabılarını giydi. Çorapları, ayağının altına serdiği gazeteye sardı. Defteri çekmeceye kilitledi. Aralık kapı vuruldu. Başını kaldırdı. Kapıda yarı sivil, yarı asker biri duruyordu. Elinde tüfeği vardı.

"Gel hemşerim, ne istiyorsun?"

"Müftü Efendiyi görecektim." Adam süklüm püklüm içeri girdi.

"Bir derdin mi vardı? Müftü Efendi olmaz bu saatlerde. Hakanla toplantı yaparlar her gün."

Ali, elini önünde kavuşturmuş adama baktı. Üstü dökülüyordu, postallarının burnu açılmıştı. Kayışsız tüfeği koltuğuna sıkıştırmıştı.

"Kaçak mısın? Köyden mi geldin?"

Adam, önünde kavuşturduğu ellerini çözdü, sertçe yanıtladı.

"Kaçağım."

"Niye kaçtın birader, herkes kaçarsa, Yunan namusumuzu, ırzımızı rezil etmez mi?"

"Bizi Yunan'a değil, halifenin üstüne sürdüler."

Ali, "Gel otur," dedi adama, "Bir çay iç."

Adam çekinerek oturdu. Ali çayı alıp geldi, bir bardak da kendine koydu. "Nerelisin?" diye sordu. Çubuk'luydu. 'Arıcılar'dan kimleri bilirdi? Adam saydı. Arıcılar, karısının hısımı olurdu. "Ya öyle mi? Yenge bize de uzaktan hısım sayılır. Anam olsaydı, bilirdi." Ada-

mın gerginliği gitmişti. Bir hısımını bulmaktan hoşlanmışa benziyordu. Ali, adamın omuzuna dokundu.

"Ben bu işlerin içindeyim. Dinle beni. Halifenin üstüne sürmek filan yok. İngilizler, parayla bir ordu kurdular. Parayla, subay, asker buldular. Şefik Paşa isminde de satılmış bir paşayı ordunun başına getirdiler. Şefik Paşa, yenilince İngiltere'ye kaçtı. Ordunun adına da insanları kandırmak için, Hilafet Ordusu dediler. Halife Efendimiz, sarayında esir, Ankara'da Meclis, Halifeyi kurtarmak için kuruldu. Mustafa Kemal Paşayı, Halife Efendimiz Ankara'ya gönderdi. Paşa bütün ümidim sende, dedi. Anadolu'ya çık. Memleketi düşmandan kurtar."

Adam cebinden sağı solu kopmuş, rengi solmuş bir kâğıt çıkardı.

"Bak burada, Ankara'daki meclise hizmet edenler, vatan hainidir, cehennemliktir, idamları vaciptir diyormuş. Okuyanlar öyle söylediler. Altında Halifenin mührü şerifi var."

"Bunu da İngilizler yaptırdı. Uçaklarla dağıttılar."

"Sen de cephede miydin? Nereden biliyorsun uçakla gökten attıklarını?"

"Cephede değildim ama, işin iç yüzünü biliyoruz biz. Peki sen ne istiyordun Müftü Efendiden?"

"Bizi o gönderdi Halifenin üstüne diye öldürmeye gelmiştim. Askerin hepsi kızgın Müftüye. Fırsatını bulan, cehennemlik olmayayım diye kaçıyor. Ben gider o Müftünün cezasını veririm dedim arkadaşlara."

Ali, iki yana başını salladı. Halifenin bildirilerinin bu denli etkili olduğunu tahmin bile edemezdi.

"Fena kandırılmışsın arkadaş."

Adam başını öne eğdi. "Öyle olmuş."

"Şimdi köye mi döneceksin, yoksa Yunan'ı vurmaya mı?"

"Birkaç gün köye gideyim de, anamı, babamı çocukları göreyim bir. Sonra dönerim."

"Bir şeye ihtiyacın var mı?"

Adam önce "Yok," dedi, ardından "Çocuklara, biraz şeker alsaydım iyi olurdu ya. Param yok," diye ekledi.

Ali, cüzdanını açtı. "Bir yirmi kuruşum var." diyerek, parayı adama uzattı. Adam önce direndi. Çocukları, şekeri anımsayınca, aldı.

"Dönüşümde öderim. Tüfek sende rehin kalsın. Başka rehin verecek bir şeyim yok."

Ali, karşı geldi, "Ben senden bir şey istemiyorum arkadaş, dönünce paran olursa ödersin. Ödeyemezsen de helal olsun. Hem köye giderken dikkatli ol, yakalanan asker kaçaklarını idam ediyorlar. Üstelik elinde bir de tüfek var. Yakalanmadan geldiğine dua et hemşerim."

"İyi dedin," dedi, adam, "Yolda bu tüfek de başıma dert olur."

"Sen onu bir beze filan sar."

"Sana bıraksam, borcum da var."

"Unut borcunu."

"Yani rehin değil de, emanet olsun. Olmaz mı?"

Adamın başı derde girebilirdi. Elinde tüfekle, yarı asker giysileriyle kaçak olduğu hemen anlaşılırdı. Kimse anlamadan buralara dek gelmesi de bir şanstı. Zaptiyeler, jandarmalar her işi bırakmış, asker kaçağı arıyorlardı.

"Tamam hemşerim, hadi yolun açık olsun."

Adam, koynundan küçük bir torba çıkardı. İçinde mermiler vardı. "Ne olur ne olmaz, bunlarda sen de kalsın," diyerek, torbayı masaya bıraktı, gitti.

Ali, kayışı yok tüfeği duvara dayadı. Mermi torbasını, çekmeceye koydu. Kapıyı kilitledi, çıktı; beş on adım yürüdü. Rıfat amca, yarın sabah gelip, tüfeği görünce ne derdi? Hem müftülüğe giren çıkanın hesabı yoktu. Ya biri alıp götürürse... Emanet mal... En iyisi eve götürüp saklamasıydı. Döndü, tüfeği aldı, gazetenin içindeki yaş çoraplarını namlunun kenarına koydu. Yırtık kâğıt parçaları ile namlunun çevresini kalınlaştırdı. İki gazete

yaprağına, tüfeği sardı. Gazete açılmasın diye de, sicimle bağladı. Koltuğunun altına alıp, Siranuş'un sivri karnına doğru adımlarını açtı.

Karabulutlar dağılmıştı. İkindi güneşi tam gözlerine geliyordu. Fesini gözlerinin üzerine doğru kaydırdı. Karaoğlan çarşısından geçerken, Yahudi Yasef'in dükkânının önünde durdu. Yahudi vermez diye adama hiç uğramamıştı. "Bir deneyim bakalım," diyerek, içeri girdi. Müftü amca, kızar mıydı, Yahudi parası koydun, askerlere giden paraların arasına diye? Niye kızsın, Kur'an Yahudiliği de hak dini kabul etmiyor muydu? Sanki toplanan paranın tamamı askerlere gidiyordu.

"Merhaba Yasef amca."

"Merhaba... Sen Hacı Mehmet'in oğlu değil misin?"

"Oğluyum. Adım Ali. Bir ziyaretinize geleyim dedim."

"Dedenin adını koydular sana, maşallah, duydum, evlenmişsin de. Hacı Mehmet'e gönül koymuştum, düğüne çağırmadı diye ama, bu şartlarda oğlanlar büyük bir düğün istemediler deyince anladım."

Ali anımsayıverdi. Yasef Efendi, düğün hediyesi de göndermişti. İki kardeşe, yarım top, Venedik ipeği.

"Hediyenize teşekkür etmekte geciktim. Bağışlarsanız..."

"Adı mı olur? Söyle bakalım yolda bir şeyler var mı?"

"Kadınlar var diyorlar."

"Onlar diyorsa tamamdır. Analı babalı büyür, büyük adam olur inşallah. Doğsun altın nazarlığı benden. Babanın dostluğu unutulmaz."

"Sağ olunuz. Ziyaretimin nedeni. Müdafai Hukuk..."

Yasef efendi, elini kaldırdı. Ali'nin sözünü kesti.

"Dur dur. Sana dargınım, bana hiç uğramadın. Kendim gitsem, nasıl olur diye düşündüm. Müftü Efendi ne der diye çekindim. İyi ettin de geldin. Bir çay içer misin?"

"Sağ ol Yasef amca, vaktim dar."

Ali, alındı defterini çıkardı. Yasef efendi, "Yaz," dedi. "Bugün beş yüz kuruş. İşler kesat. Haftaya gel, bir beş yüz kuruş daha veririm. Helal olsun."

Ali uçar gibi çıktı, Yasef Efendinin dükkânından. Gazete kâğıdına sarılı tüfeği omzuna koydu. Sultani'de öğrendiği bir marşı, kendi kulakları duyacak kadar bir sesle söylemeye başladı. Bacaklarını marşın temposuna uygun, eğitimli atlar gibi atıyordu.

İki zaptiye, Ali'ye bakıp güldüler. Birisi, "Kafayı bulmuş, uçuyor," dedi. Öbürü, "Yok canım," diye arkadaşının falcılığını beğenmedi. "Kafayı bulsa, sendeler. Baksana adımlarına, resmi geçite çıkmış askerler gibi. Oğlan, yavuklusunu görmüş olmalı, sevinçli." Arkadaşı, "Askerler gibi," deyince, "Kafayı bulmuş," diyen zaptiye, "Omuzundaki ne ola ki?" diye sordu. Öbürü, "Hadi, bir bakalım," dedi. Ali'ye doğru yürüdüler.

Emek Gazetesi Müdürlüğüne, yirmi bir mektup bıraktı bir gün postacı. Kosta ile Mihailiki birbirlerine bakıştılar. Gazeteye gelen mektup sayıları gittikçe çoğalıyordı. Önceleri bir iki başlamış, üç dörde çıkmış, artık bu sayılarda gidiyordu. Kosta'ya iş çıkmıştı, Bekir Efe, mektupları açıp okumasını, kendisine bir özet hazırlamasını, uygun gördüklerini okuyucu sütununda yayınlamasını istemişti. Mektuplarda "Emek" imzasıyla yazı yazanın kim olduğu soruluyordu çoğunlukla. İsa, Mirza, Bekir Efe çok defa şaşırıyorlardı. On mektup gelirse, üçü kadınlardandı. İlk gelen mektup da bir kadındandı. "Eşitlikten söz ediyorsunuz, kadınların, erkeklerle eşitliği sizin anladığınız eşitliğin içinde varsa, sizlerle hemfikirim," diyordu.

Kosta mektupları açıp okumaya başladı. Birden "Allah kahretsin," diye ayağa fırladı. Mihailiki elindeki çifti hurufat kasasına bıraktı.

"Ne oldu yahu?"

"İzmir'den geliyor mektup," dedi Kosta, "Genç bir kızdan. Bizim gazeteyi babası getirmiş İstanbul'dan. Dinle bak."

"Ben bir Rum kızıyım. Bu savaşa lanet ediyorum. Siz de yazılarınız da lanet ediyorsunuz anladığım kadar. Ağabeyimi savaşta kaybettik, nişanlım da öldü. Komşumuz, arkadaşım Ayşe'nin babası, ağabeyisi de öldüler. Ayşe'nin babasını İzmir işgalinde Yunan öldürdü. Sanki biz öldürmüşüz gibi, Ayşeler bizimle selamı sabahı kestiler. Ağabeyimin ölüm haberi gelince, sokakta da olsa, Ayşe bana üzüntüsünü bildirdi. Nişanlım, Ayşe'nin ağabeysiyle iki gün arayla öldüler. Şimdi biz, yani Ayşelerle eski günlerimize döndük, birbirimizin göğsünde gözyaşlarımızı döküyoruz. Kime dert yanacağız, kime şikâyette bulunacağız, bilemiyoruz. Bu kahreden savaş daha ne kadar sürecek?"

Kosta sustu.

"Bitti mi?" diye sordu Mihaliki yüzü limon yalamış gibi ekşimiş.

Soluğunu puf diye bırakan Kosta, "Bitti sayılır," diye yanıtladı.

"Koyalım gazeteye bunu da ibreti âlem olsun."

"Ne yararı olur. Savaşı bitirir mi?"

"Yakında biter," diye konuştu Mirza

"Nerden anladın?"

"Nerden anladın var mı birader? İstanbul gazetelerini okumuyor musun? Yunan gazetelerinden hep alıntılar yapıyorlar. Muhalefet bas bas bağırıyormuş yeter evlatlarımızın öldüğü diye. Atina karışık, hem de çok karışık. Her gün mitingler yapılıyormuş, bak hükümet yine düşmüş. Fiyatlar almış yürümüş. Yunanistan'ı iflas ettirecek bu savaş."

"Asker de dövüşmek istemiyor."

"Venizolos efendi bağırsın dursun, Anadolu'da Yunan uygarlığının üzerine kurulan barbarlar devleti yok

edilmeli diye. Ölenler kendi oğlu değil tabii. Bilmiyor ki askerde moral sıfır. Kırk yaşına kadar herkesi silah altına çağırmışlar, İngilizler bile silah yardımını kesmişler. Şimdi İngiliz, Fransız şirketleri Kemal'e silah, mermi veriyorlarmış."

"Verirler tabii, Musul petrolleri var. Daha biz kaçmadan başlamıştı homurdanmalar bıktık savaştan diye. Herkes kaçmayı düşünüyordu. Anımsıyor musun Manoli'yi, bacağına kurşun sıkmıştı geri hatlara göndersinler diye?"

"Kimse inanmıyordu ki savaşa. Asker Anadolu'ya neden çıktığını bilmiyordu, niye savaşsın. İş olsun diye Türk köylerini soyuyorlardı acımasızca. Bir de Türk kızlarını düzüyorlardı. Sen de yaptın mı Kosta?"

"Utanıyorum şimdi."

"Sen kibarca çekmişsindir altına, utanma. Türkler gibi saldırmamışsındır karıya. Aşk oyunlarını bilirsin."

"Bırak bunları Mihailiki şimdi."

"Ben de bir iki defa denedim doğrusu. Pek azgındı benimkiler, ısırmadık yerimi bırakmadılar."

"Şimdi bir Türk'ün ekmeğini yiyoruz. Lokmalar yaptıklarımızdan boğazıma oturuyor."

"Allah affetsin bizi. Bizi affeder de o, Atina'dakileri, affeder mi bilmem?"

"Kiliseyle kralın umurunda mı ölenler? onlar Büyük Bizans İmparatorluğunun hayali içindeler. Birbirlerine giriyor herifler. Türkler de öyle ya. Padişah Kemal'i yemeye uğraşıyor, ama Kemal cumhuriyeti kurdu sayılır. Demokrasi bile geldi. Bekir Efe'nin yazdıklarını Yunanistan'da yazsalar, gazeteyi kapatır, adamı hemen deliğe sokarlar."

"Bu yazılardan bizim de başımıza bir iş gelmese."

"Gelmez. Bir iktidar kurulmuş değil tam tamına da ondan. Benim anladığım yakında bir komünist yönetim işbaşına geçecek Anadolu'da."

"İç savaş çıkar?"

"Niye çıksın? Sen diyordun İstanbul gazetelerini okumuyor musun diye. Doğuda Kazım Karabekir Paşa, ordusundaki askerlerin kollarına kızıl kurdele taktırmış. Kızılordu gibi. Ankara'ya bağlı tek ayakta kalan kuvvet Doğuda."

"Yine hayallere daldın, bırak romantikliği. Bunca saltanata alışmış padişahı, veziri, paşası iktidarı bırakmak isterler mi? Hem Türkler asker devletine alışmış, sivilleri benimseyemezler oğlum."

"Bu savaşın sonunda Yunanistan'dan da kral gider."

"İnşallah."

Hüseyin çakısını çıkarmış; "Kan kardeşi olalım," demişti. Sol elinin işaret parmağına aşı gibi çiziği atıvermişti. Yozgatlı jandarma, dikiş ipliği gibi süzülen kana ağzına dayamış, emmişti. Sonra O da çizdiği parmağını Hüseyin'e uzatmıştı "Helalleşelim," diye. Hüseyin'in helal edecek bir şeyi yoktu ya, Yozgatlıya can borcu vardı. "Yok," diyordu Yozgatlı. "Bana can borcun yok. Elimde olsa, tüm hanı salıverirdim. Osmanlıya yaranılmaz. Sen Osmanlı diye ölürsün, o sana sırça parmağını kıpırdatmaz. Dedem şehit, babam şehit, iki ağam şehit Osmanlıya. Anam yolumu gözler, çift sürülmemiş, bağ bozulmamış, sorarlar mı şu adamın hali vaziyeti ne diye? Savaş bitti derken beni de jandarma yaparlar. Kafama koymuştum kaçmayı bir gün. Tek gitmeyim diyordum. Mapuslardan birini yanıma katayım da, şu Osmanlının elinden kurtarayım diyordum."

"Osmanlı değildi beni hapse atan a kardaşım."

"Üç günde biter mi Osmanlı a benim köylüm. Osmanlının paşası, Osmanlının hakanı işte."

"Bunlar yeni devlet kuracaklarmış. Bir arkadaşım vardı, Bekir Efe öyle derdi, Ankara'ya geldiğim gün de millet öyle konuşurdu."

"İnsanları ipe çekerek mi? Senin suçun neydi söyle bana bir. Analarını, avratlarını mı belledіydin, ha?"

"Yasa varmış."

"Kim yaptı bu yasayı? Osmanlı da bile yoktu. Osmanlı da şehit olurdun ölünce cephede. Cennete giderdin. Ya şimdi, ipte sallandın mı mundarsın, namazın bile kılınmaz. her gün onca yiğidi asmaya götürmekten yüreğime kan çökerdi. Kaçayım diyordum, daha fazla günaha girmeyeyim. Benimle birileri daha kurtulsun isterdim. Sen çıktın karşıma. Ahırdaki tüm mapuslar, senin gibi yiğitti. Senin gibi, gençliğini Osmanlı uğruna, Kuvayı Milliye uğruna çürütmüştü. Hepsi bu işte."

"Unutma kan kardeşim," diye sürdürdü konuşmasını Yozgatlı, "Bir anam var, bir de sen gayrı benim ömrümde. Ne zaman kapımızı çalarsan, o kapı senindir."

"Gidecek bir yerim yok. Kırşehir haram bana. Ölünce biri gömerse Narin'imin yanına başka bir şey beklemem dünyadan."

"Başımız üstünesin. Bir çorba kaynar evde her zaman."

Allem Kallem hamndan çıkar çıkmaz jandarmaların arasında, Karabaş fırlayıverdi Hüseyin'in üzerine. "Karabaş'ım," demesine fırsat koymadı jandarmanın genci, tüfeğin kabzasını indirdi köpeğin sırtına. Kaburgaları çöker gibi oldu Karabaş viyaklayıp uzaklaştı. Hüseyin'in dermanı kesildi, çöktü yere.

"Ah ne istersin Karabaş'ımdan arkadaş?"

Kollarından tutup kaldırdılar. Bacakları sürünüyordu. Titremeye başladı. Korku sardı tırnağından saçının teline değin. Yağlı urgan ilk defa geldi aklının ucuna.

Bir kurşun sıksalar da başına bitirselerdi şu işi, darağacında sallandırmasalardı. Ölüm değil darağacıydı ürküten. Narin olmadıktan sonra, ölüm muştuydu Hüseyin'e. Narin'i bekliyordu, kavuşurdu Narin'ine, "Sağ yanı boş."

"Vur beni," diye yalvardı. Yozgatlıya. "Vur beni arkadaş, yağlı urgan geçmesin boynuma."

Acemi jandarma, iteledi Hüseyin'i sırtından. "Yürü ulan. Kim bilir ne gavurluk ettin de asıyorlar?"

"İşte o zaman arkadaş tepem attı. Bir tüfeğe, bir adam asan devletin anasının s....dim ben. İndirdim kabzayı oğlanın kafasına, düştü kütük gibi. Fırladım sokağa daldım. Ulan senin ayakların da açıldı, koştun peşimden. Senin peşinden de üzerine atlayan o koca köpek. Niye koşuyordun ki peşimden? Git başka yere, gitmedin. Ulan diyordum, bu herif beni yakalamaya mı uğraşıyor köpekle, kaçacağı yere? unutmuşum, bir adamı daha kaçırayım diye düşündüğümü. Eh işte can pazarı. Tüfeği sana doğrulttum, tam tetiği çekerken aklıma geldi, tek başıma kaçmak istemediğimi. Koş diye bağırdım sana ya, köpekten de korkmadım desem yalan olur. Bak kadere yahu, kan kardeş olacakmışız. Şaşırdıydım senin Karabaş'a, aç susuz beklemiş seni hanın kapısında birader günlerce. Köpek sadık olur derlerdi de bu kadarını bilmezdim."

Samanpazarı'nın ara sokaklarından, Hamamönü'ne indiler. Cebeci çayırının söğütlerinin altında nefeslendiler. Hüseyin ilk defa Karabaş'ın başını, sırtını okşadı. İkişer sözcük konuştular.

"Durmayalım."

"Durmayalım, peşimize düşmüşlerdir bile."

Hatıp çayı kenarından Kayaş'a ulaştılar. Çayın kenarında titreye titreye gecelediler. Karabaş sırtını Hüseyin'e dayayıp ısıttı. Sabahleyin, bir çocuğu gönderip beş ekmek aldırdılar. Hüseyin ödedi paraları kabara kabara. Kabarık cüzdan, para kesesi belinde duruyordu. Gardiyanlar, jandarmalar dokunmamışlardı paralarına.

Orada durmak olmazdı. Çayın kenarından ayrıldılar, bir bostan kulübesi gördüler, girdiler içine. Nöbetleşe uyumaya çalıştılar. Gündüzleri saklanıp, geceleri dağ, taş yürüdüler.

Onuncu günün sabahı uzaktan Yozgat göründü. Yozgatlı jandarma bir kayanın üstüne çıktı. Karabaş dilini çıkarıp, yere çöktü.

"Geldik sayılır, Hüseyin kardeş. On Ankara verseler değişmem Yozgat'ı."

Gözleri dağların moruyla ışıldadı. "Şu uzun minarenin dibinde bizim ev."

"Annen bekliyor." Hüseyin'in hinliği tuttu. "Başka kim bekliyor?"

Yozgatlı kayadan indi, soruyu anlamıştı.

"Seni hapishanede bile bir bekliyen vardı, köpek de olsa." İçini çekti. "Tarlada ırgatlık yapmaktan gönlümüzü bir uzun saçlıya düşürecek zaman mı oldu?"

"Gidince olur."

"Hayırlısı. İki bacı buluruz ha, ne dersin?"

"Beni unut. Senin düğün masarifin benden."

"Olur mu öyle şey?"

"Neden olmasın? Kan kardeşi değil miyiz?"

Yozgatlı yanıt vermeye olanak bulamadı, on adam ellerinde tüfeklerle çıkıverdiler dört yandan yerden ot biter gibi.

"Davranmayın!"

Kaldırdılar ellerini. Karabaş hırlamaya başladı. "Sus," dedi Hüseyin. Bir halt ederlerdi bu herifler belki. Kaçtık, ipten kurtulduk derken eşkıyanın kucağına düşmüşlerdi. Hüseyin'in aklı belinde sarılı ağırlıklara gitti.

Adamın biri bağırdı.

"Bağlayın şu jandarmanın ellerini."

İki adam koştu. Biri cebinden çıkardığı ince sicimle bileklerini kesecek gibi bağladı Yozgatlı'nın.

Bağıran adam Hüseyin'e döndü.

"Kimsin sen?"

"Adım Hüseyin, Kırşehirliyim."

"Ne işin var bu jandarma ile?"

"Yozgatlı o. Beraber geldik Ankara'dan."

"Yozgatlı'yım ben, doğru söyler."

Adamın biri Yozgatlı'ya yaklaştı. Tanır gibi baktı.

"Yahu bu bizim Edip Beyin hısımı?"

Adamların arasında bir kaynaşma oldu. Yozgatlı jandarmanın içine bir umut doldu.

"Anamın dayısı olur. Çapanoğullarındanım ben."

İlk bağıran adam, telaşla bir daha bağırdı.

"Çözün lan. Ne duruyorsunuz?"

Yozgatlının elleri çözüldü.

"Kusura kalma kardeş," diye özür diledi eşkiyanın başı olan adam. "Ortalık karışık, yabancıları Yozgat'a sokmuyoruz Edip Beyin emriyle."

Saruhan milletvekili Reşit Bey, Bekir Efelerden ayrılmış, Hamamönü'nde taş bir eve yerleşmişti. Her akşam Bekir Efe ile buluşuyor, Yeşilordu'nun esaslarını konuşuyorlardı. Fransızca baskılı Kapital okunuyor, üzerinde tartışılıyor, Marx yeniden sorgulanıyordu. Sosyalizm hakkında yazılmış kitaplar, Rusya Elçiliğinden alınan Lenin'in konferansları, gecelerini dolduruyordu. İstanbul'da daha önce kurulmuş komünist partilerinin bildirilerini, tüzüklerini, Bakü'de kurulu komünist partisinin programını didik didik ediyorlardı.

"Bütün bunlarda bir noksanlık var," diyordu Bekir. "Ferdi tamamen unutmuşlar. Halbuki arzulanan istihsal bütünleşmesine, tek tek insanla geçeceğiz. Bütün müesseseleri tamamlanmış hayali bir cemiyet, bir bütünleşme yaratılmış, ya da var kabul edilmiş, her şey bu bütüne göre tatbik edilmek istenmiş. ferdin ruhi durumu, hayat tarzı hiç dikkate alınmamış. Sanki Karl Marx ihmal edilmiş gibi geliyor bana."

Reşit Bey de endişeliydi. Meclis'te, kendilerine yakın çok arkadaş vardı ama, Bu 'Osmanlı artıkları' ile nasıl yola çıkılacağını bilemediğini, onlarla böyle konuların

tartışılmasının zor olacağını söylüyordu "Yakalarına taktıkları rozetin dışını göremiyorlar, düşünmek de istemiyorlar, çok katılar."

Bazı akşamlar, birkaç kişi oluyorlardı. Yunus Nadi Bey ile tanışması, Bekir Efe'yi heyecanlandırmıştı. Yunus Nadi'nin Muğla milletvekili seçilip, Ankara'ya gelmesiyle, Ankara basınında büyük 'kan değişikliği' yaşanmıştı. Halide Edip Hanımla birlikte Anadolu Ajansını kurmuşlardı.

Mustafa Kemal, Ankara isimli elli bir yıllık il gazetesini kapattırıp, yerine Hakimiyeti Milliye adında bir gazete çıkarttırıyordu.

Bir akşam Reşit Bey, Yeşilordu'nun resmen kurulması zamanının geldiğini söyledi. Ertesi günü, büyük bir toplantı yapıldı. Toplantıya on dört milletvekili katıldı. İçlerinde Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları Sağlık Bakanı Adnan Bey, Maliye Bakanı Hakkı Behiç Bey de vardı.

Hakkı Behiç Bey müjdeyi verdi. Mustafa Kemal Paşa da kendilerini destekliyordu. Paşa, Hakkı Behiç'e; halifenin fetvasının, askerliği affettiği ilanının, Ankara'daki hükümetin yasal olmadığı iddialarının, ulusal kuvvetler üzerine olumsuz etki yaptığını; Osmanlı ordusu kalıntısı askerin yorgun, bezgin olmasından devrimi başarmanın çok güç olduğunu söylemişti. Askerlerin ve halkın yeni düşüncelere, inkılabın düşüncelerine göre yetiştirilmesi için kültürlü, güvenilir kişilerden oluşacak böyle bir cemiyetin kurulmasını çok istiyordu.

Hakkı Behiç Bey, "Mustafa Kemal Paşa mevzuuyu çok geniş görüyor," diye müjdesine devam ediyordu. "Paşa, Milli Savaşa, Rusya'nın yaptığı para yardımlarının artması, ancak böyle bir cemiyetin kurulması ile sağlanabilir, diyorlar. Ancak, bir noktaya da dikkatimizi çekiyorlar, batılı devletleri de üzerimize kışkırtmamak için cemiyetin şimdilik gizli tutulmasını teklif ediyorlar."

Dış politika ağırlıklı bu öneri uygun bulundu. Doktor Nazım Bey, derneğin tüzüğünü hazırlamayı üzerine aldı. İlk şube, cepheye yakınlığı gerekçesiyle Eskişehir'de açılacaktı.

Yunus Nadi Bey, derneğin bir yayın organının olması gerektiğini söyledi. Bekir Efe'nin Eskişehir'de 'Emek' adlı bir gazetesi vardı. Uzun zamandan beri idealleri doğrultusunda yayın yapıyordu. Matbaanın adı da Yeni Dünya'ydı. Bekir Efe, gazeteyi matbaası ile derneğe devretmeyi düşünür müydü? Yanıt, duraksamazsızın, "Evet" oldu. Gazetenin kâğıt, mürekkep gibi giderlerini zaten Reşit Bey karşılıyordu. Bekir'in bir koşulu vardı; "Çalışanları işten çıkarılmayacak," tı. Gazetenin isminin de değişmesi gerekirdi. 'Yeni Dünya' olmalıydı. Bekir Efe, sevinçle kabullendi bu ismi. Matbaasına Yeni Dünya adını verirken, düşündüğü başkaydı. Matbaa, dünyaydı, bu dünyada, emek üretiliyordu. Yeni Dünya'da üretilecek emek horlanmayacak, kutsal olacaktı. Emek gazetesi de emeğin savunucusuydu.

Toplantıya katılanların Bekir'e önerileri bitmiyordu. Gazetenin başına, İstanbul'dan Arif Oruç Bey getirilecekti. Gazetenin politikasını Arif Oruç Bey belirleyecekti. Bekir Efe Ankara'da oturduğundan gazeteyi yönetmesi kolay olmazdı. Ama, istediği zaman kalemine sayfalar her zaman açık tutulacaktı.

Reşit Bey karşı geldi. Türkiye'de komünizm kurulacaksa, Bekir Efe'nin fikirlerinden yararlanmak gerektiğini, bu nedenle yönetimin Efe'de kalması gerektiğini söyledi.

Bekir Efe, Ankara'dan ayrılamayacağından, bir başkasının yönetimi almasını kendisinin de uygun bulduğunu belirtti. Reşit Bey susmak zorunda kaldı.

Toplantıya katılanlar, matbaaya yedi yüz lira değer biçmişlerdi. Yunus Nadi bey, "Daha fazla eder ama..." diyordu. Hakkı Behiç bey, Bekir Efe'ye teşekkür etti.

"Bu işi bitirelim," dedi. Cebinden çıkardığı paraları sayıp, verdi.

Bekir Efe, Reşit Beyin yüzüne baktı. Her şeyin önceden düşünülmüş olduğunu ikisi de anladılar.

Üç gün sonra yeniden toplandılar. Derneğe Reşit Beyin iki kardeşi Ethem Bey ile Tevfik Beyin de girdiği haberi verildi. Daha kuruluşta, hükümetten güçlü olmuşlardı.

Doktor Nazım Bey, "Ordumuz da var," diye konuştu.

Bekir Efe, "Tabanımız yok," dedi. Odada soğuk bir esinti dolaştı. Yüzler ekşidi. Reşit Bey, "Kaleminiz var Efe'm," diye yanıtladı.

Nazım Bey, "Silah, tabanı yaratır," diye ekledi Reşit Beye bakarak. "Kuvvet bizde, tabanı gücümüz yaratacak."

Silahı halka mı çekeceklerdi, Reşit Beyle, Bekir Efe bakıştılar. Reşit Bey, başını iki yana salladı, Kemal Paşa bile halkın yetiştirilmesinden söz ediyordu. Dişlerinin arasından "Halkı silah zoruyla mı yetiştireceğiz?" sözleri döküldü. Bir tartışma ortamı çıkmadan, Adnan Bey hemen konuyu değiştirdi.

"Nizamname hazırlanmış, izin buyrulursa, görüşmeye başlayalım."

Yerlerine oturdular. Teksir edilen tüzük dağıtıldı. Doktor Nazım Bey okumaya başladı:

"1. Türkiye Yeşilordu Cemiyeti, Avrupa emperyalizminin işgal siyasetini, Asya'dan atmak üzere kurulmuş, bir mücadele kuruluşudur. 2. Yeşilordu bütün Türkiye'de dahi her türlü emperyalizm akımlarını ve sermayenin haksız kazançlarını ve baskısını yok etmekte tereddüt etmez. 3. Topraktan ve umumi zenginlikten kişi, çalışması ve kabiliyeti ölçüsünde yararlanır... 13. Yeşilordu, islamiyetin bütün cemiyet kaidelerine dayanarak, yolunu Hak yolu, Allah yolu bilir... 19. ...Yeşilordu, Kızılordu'nun ebediyen bağlısıdır, müttefikidir... 26. Emperyalizm lehinde gayemize ihanet edenler derhal idam edilir..."

Dinleyenler, satırların altını çizdiler, yanlarına notlar düştüler. Tüzükten sonra Dernek yönetmeliği ile halka yayımlanacak bir de bildiri okundu.

Toplantıya katılanlar, hazırlayıcılara teşekkür ettiler. İstedikleri gibi olmuştu. İslamiyetin tüzükte yer alması, komünizmi dinsizlik diye halka aşılamaya çalışanlara karşı güçlü bir silah olacaktı.

Bekir Efe karşıydı böyle bir maddenin tüzükte yer almasına. Laikliğe aykırıydı, kurulacak devleti ilerde içinden çıkılmaz badirelere sürükleyebilirdi. Örnek Osmanlıydı. Kızılordu'ya bağlanmak da milli bütünlüğü, fikri bağımsızlığı zedelerdi. Emperyalizm düşmanlarıydı. Ancak, amaçlarına ters düşen kişilere ölüm cezası vermek, hürriyetçi devlet anlayışıyla bağdaşamazdı. Bu tüzük, bildiri, yönetmelik, Bakü Komünist Partisi'nin kötü bir kopyasıydı...

"Sınayileşmesini tamamlamamış devletlerde her şeyi, maddeye, sınıfa irca etmek insanların iç dünyasını, ruhi kıymetlerini yok saymaktır." diyordu. "Hürriyetçi bir inkılap, insana, ferde dayanmazsa muvaffak olamaz. Ferdi cemiyetten, Kapital'in bildirdiği istihsal cemiyetine geçmek gayedir."

Bekir Efe'nin sözleri Reşit Beye yabancı değildi. Komünizme, bir sevgi yumağı halinde geçilebilirdi. Silahları, düşünceye değil, düşünceleri silahla yıkmaya çalışanlara dönük olmalıydı.

Reşit Bey, arkadaşlarında, Bekir'in sözlerinin izlerini aradı. Yüzler asılmıştı. Ömrü dağlarda geçmiş bir eşkıya, üç kuruşluk eğitimiyle milletvekillerine ders vermeye, komünizmi kendi görüşleri doğrultusunda çarpıtmaya yelteniyordu.

Doktor Nazım Bey, "Sizin sözlerinizin komünizmle alakası yok," dedi Bekir Efe'ye. "Biz Rus ideologlarının, Marx'ın çizdiği yolda yürüyoruz."

"Ben insandan söz ettim. Marx'ın en çok sevdiği söz, 'İnsanla alakalı ne varsa benim kabulüm'dür."

"Yeni bir dünya fikrini yerleştirmek için, bazı metotlar lazımdır... Bizim nizamnamemiz de bu usulleri ihtiva ediyor."

"Bu yeni görüş dediğiniz şey, insanı yok sayarak, şiddetle mi, hürriyeti, eşitliği getirecek sizce?"

"İnsansız hiçbir şey olmayacağının şuurundayız elbet. Bizim için fert değil, cemiyet önemlidir. Sizin şiddet dediğiniz, cemiyet nizamı düşmanlarına karşı bir tedbirdir."

"Sultandan, halifeden, dinden başka bir şey bilmeyen halkımızı, inkılabı kavrayacak fikri seviyeye getirmeliyiz. Bu devirde çatlak sesler çıkabilir, düşünceleri şiddetle, ölümle cezalandırmanın demokrasi ile bir alakası yoktur."

"Ne dediğinizi anlamama imkân yok, daha açık konuşunuz lütfen."

"Biz gelecekte halkımız ezilmesin, acı çekmesin istiyoruz. Sosyalist ahlâk budur. Lenin'in büyüklüğü, acı çekmenin insanın kaderi olmadığına, bu musibetin ortadan kaldırılmasına inancındadır. Bugün, Rusya da bir işçi cumhuriyeti kuramamaktan yakınmaktadır. Kurduğu cumhuriyetin adını, 'Bürokratik kamburlu,' diye tarif etmektedir..."

Doktor Nazım Bey sinirlenmişti, "Sizinle çalışmamız zor olacak," deyiverdi. Diğer milletvekillerinden de Nazım Beyi onaylar gibi mırıltılar duyuldu.

Reşit Beyin kızdığı zaman yükselen ateşi, yine arttı, avuçlarını yaktı.

"Bekir Efe yoksa bir cemiyette ben de yokum."

Herkes birbirine baktı. Reşit Beyle kardeşleri olmazsa, derneğin başarıya ulaşması olanaksızdı. Dayanacakları silahlı güç, onlar da vardı.

Hakkı Behiç bey tartışmayı yatıştırmaya girişti.

Bekir Efe beyin fikirlerinin iyice anlaşılamadığını, yollarının aynı, yöntemlerin değişik olduğunu, ilerde bunların birleşebileceğine inandığını, sanırsa Nazım Beyin de aynı düşüncede olduğunu söyledi.

Doktor Nazım bey de, "Şüphesiz efendim,"le başını iki defa sallayarak sözlerini geri aldığını belirtmeye çalıştı.

Bekir Efe, Reşit Beyin elini tuttu.

"Siz cemiyette kalmalısınız," dedi. "Bu fikir sizindir. Eskişehir'deki konuşmamızı hatırlayınız. En büyük arzunuz bu cemiyeti kurmaktı. Siz olmazsanız, cemiyette olmaz. Yalnız bana izin veriniz. Düşüncelerimi daha geliştirmeliyim. Hazır olduğumu hissettiğim an, yine cemiyetin emrinde olmayı şerefli bir vazife sayacağım. Üstelik bugünkü şahsiyetime de politika pek uymuyor sanırım."

Bekir Efe, herkesin elini sıktı. "Allahaısmarladık," deyip kapıdan çıktı. On dört milletvekilinin gözleri, yavaşça kapanan kapıda kaldı. Sonra o gözler, Reşit Beye çevrildi. Reşit Bey sandalyesinde kıpırdandı.

"Nizamnameyi reye sunalım mı?" diye sordu. "Katibi Umumiyemizi de seçebiliriz. Benim namzedim Hakkı Behiç Bey."

Parmaklar kalktı, tüzük kabul edildi, Hakkı Behiç Bey derneğin genel sekreteri oldu.

Haftada iki gün çıkan Mustafa Kemal'in kurduğu Hakimiyeti Milliye gazetesinin Cuma sayısında, 'Gizli' Yeşilordu Derneğinin kurulduğu tepeden verildi.

Bekir Efe, başladığı noktaya dönmüştü. Düşünlerinde yalnızdı. Elinden gazetesi, matbaası gitmişti. Dağlar mı bekliyordu onu eskisi gibi?

Fatma vardı, yolunu gözleyen, gönlüne gönül katan, güç veren Fatma'sı vardı. Dağlar uzaklarda kalmıştı ya yine çekiyordu onu. Hilesiz, yalansız Anadolu insanının çıplak dağları... Neden yolunda tek başına yürümesin ki? Gider, dolaşır, insanlara bildiklerini düşündüklerini anlatır. Yeşilordu'nun, sosyalizmin, ezilmişliğin, acıların

sonu olduğunu söyler. Kendinizin kulu olun der, padişahın kulluğu bitti der... Reşit Beyin sözü aklına geldi. Osmanlı artıklarının kulu olmayın der. Demokrasiden söz eder, ulusun kendi kendini yönetiminden söz eder, ağa sizsiniz, bey sizsiniz derdi. Dolaşmalı, dağ, tepe, köy köy, kahve, cami dolaşmalı, bu halka, hakların nasıl korunacağını anlatmalıydı. Bir gün despot bir hükümet gelirse, ne yapacaklarını bilmeliydiler, onları uyarmalı, yeni dünyayı tanımalıydılar.

Kendi kendine güldü; çeteçilikten sonra, dervişliğe mi başlayacaktı? Hoşuna gitti dervişlik. Kendine bir isim de taktı. Devrim dervişi.

Hava kararmıştı, sıcaktı. Cepkenini çıkarıp, eline aldı.

Haziranın bu ilk günleri neden çok sıcak olurdu Ankara'da? Birkaç gün sonra, geceler yine serinlerdi. Ağustosta bile akşamları, içine kalın bir şeyler giymek isterdin. Fatma hırka dikiyordu ona. Yine gülümsedi. Hırkayla sokağa çıkamazdı. Fatma'nın dileği, akşamları dizinin dibinde oturmasıydı da ondan.

Bekçinin sopasının yere tak tak vuran sesini duydu. Adam karşısındaydı. Merhabalaştılar. Bekir yürüdü, Bekçi kolunda sallanan cepkeninden tuttu. "Dur hele Bekir Efe yeğenim," dedi. "Meclis açılalı aylar geçti. Ne ediyor bu adamlar Allahasen? Sen bilirsin."

Bekir durdu. Ne yapıyorlardı gerçekten?

"Yasa çıkartıyorlar Hasan Ağa. Memleket yasasız yönetilmez."

Bekçi, sopasını batıya doğru salladı.

"Yunan'ı çıkartsınlar Yunan'ı. İdam yasalarını ben de çıkartırım."

Hani, devrim dervişi olmuştu?

Adamın sopasından çekti, bir kapının eşik taşına oturdular.

"Bak Mehmet amca, artık yeni bir dünya kurulacak. Bu dünyada sen de yerini alacaksın. Bana kalkıp da bu

adamlar, ne yapıyorlar diye sormayacaksın. Çünkü kararları sen vereceksin. Senin verdiğin kararları, senin seçtiğin adamlar yerine getirecek. Zaptiye çavuşu, sana evine su taşıttıramayacak, odun kırdıramayacak, sen vazifen ne ise onu yapacaksın. Çalıştığın kadar da yiyeceksin. Başkası senden ne çok alacak, ne de çok yiyecek. Herkes ne giyebiliyorsa, sen de giyebileceksin. Herkesin evi, bağı varsa, senin de olacak. Onların ki ne senden büyük, ne de seninkinden küçük olmayacak. Yasaya karşı gelmeyen kimseyi tutuklayamayacaksın. Kapıları kırıp evlere zorla giremeyeceksin."

"Ya zaptiye çavuşu emrederse?"

"O da yasaya uygun değilse emredemeyecek. Herkes eşit olacak. Nasıl ölünce, herkes beş arşın kefenle toprağa gömülüyorsa onun gibi."

Bekçi ayağa kalktı. Sopasını yere bıraktı. Başının üzerindeki sokak lambası pır pır ediyordu. Lambayı indirdi, fitilini düzeltirken konuştu.

"Şu Ankara'da lamba bile kalmadı. Sokakların çoğu ay yoksa zifir, bastığın yeri görmez, taşlara takılır düşersin. Önce bir bunları yaptırın yeğenim." Bekçi gevrek gevrek güldü: "Şarabı fazla mı kaçırdın bu akşam?"

Bekir eşik taşından kalktı, bekçinin sopasını yerden aldı, adama uzattı. İki elini bekçinin omuzlarına koydu. Hoh diye üfledi.

"Bak ağzım kokmuyor değil mi? Dediklerimi unutma. Eve gidince, oğluna, gelinine anlat. Yeni bir dünya kurulacakmış, bu dünyada biz de söz sahibi olacakmışız de. Bekir Efe böyle söylüyor de. Senin sokak lambaların o zaman kendiliğinden yapılır."

Bekir ellerini adamın omuzlarından çekti. İyi geceler diledi. Arkasından Bekçi Hasan Ağa bağırdı.

"Kuyuda görseydim seni şimdi böyle konuşamazdın.

"Bekir durdu. Kuyuda mı?

"Ne dedin, kuyuda sen beni gördün mü?

"Karıştırma şimdi inciğini cıncığını. Biz de kafamızın basmadığı şeyleri yapmayız yeğenim."

Bekir atıldı, adamın ellerini öptü.

"Yalnız değildim kuyuda."

"En çok da Kekliğin Kıza acındım. Ne de olsa avrat, dayanamazdı soğuğa."

"Sağ ol Hasan Ağa. Yalnız bize değil, savaşımıza da büyük iyilik ettin. Dediğin doğru, bizi gördüğünü çavuşa bildirseydin, sana biraz evvel anlattıklarımı söyleyemeyecektim."

"Orası öyle de. Sen dünyaya cenneti getiriyorsun."

"Cennet Yeşilordu'da Hasan Ağa."

"Orası nere?"

"Yakında duyarsın, üzülme. Sen istemesini bil yeter."

Hasan Ağanın elini tekrar öpüp, karanlığa doğru yürüdü.

Bekir Efe'nin Ayaklarının altından kamburlaşmış, yer yer çökmüş, eğri, büğrü kaldırımın kayrak taşları, mermer zemin gibi akmaya başladı. Karanlık, dar sokaklar, aydınlandı, genişledi. Ufukta uçsuz bucaksız, pırıl pırıl geniş yeşil alanlarda insanlar kol kola özgürlük türküleri söylüyorlardı. Çocuklar kanat takmış uçuşuyorlardı.

Koşmaya başladı. O insanların yanında olmalıydı. Mutluluğa nasıl ulaştıklarını sorup, öğrenmeliydi. "Kafasının basmadığı,"nı yapmayan Hasan Ağaları bulmalıydı. Yalnız değildi artık.

Nefesi daralır gibi olunca durdu. Bir evin kapısının önüne çöktü. Göğsü inip inip çıkıyordu. Gözlerinin önünden mutlu insanlar, kanat takmış çocuklar kayboluverdi. Sesli sesli ağlamaya başladı.

Kapı açıldı. Elinde beş numara gaz lambasıyla bir kadın, eşik taşında ağlayan adama lambanın ışığını yolladı. Lambanın ışığından önce, kalbinin bir köşesi özledi-

ği adamı tanıdı. Sevgi, heyecan, korku, sevecenlik, hepsi iç içe girmiş... kollarını adama doladı. Açık kapıdan içeri çekti.

"Terlemişsin. Su içindesin."

Adamın terli yanaklarına dudaklarını değdirdi. Koklar gibi öptü. Üzerinde ne varsa soydu. Kocaman bir hamam havlusunu getirip, kuruladı. Havluyu belden yukarısından sardı. Sedire oturttu. Yine koşup, bir kadeh konyakla döndü.

"İç bunu, rahatlarsın. Ben sana su ısıtayım."

Kadın hiçbir şey sormuyordu. Neden ağladığını sormuyordu. Bekir kadını kucağına çekti.

"Mutlu insanlar nerede?"

Kadın Bekir'in kömür karası saçlarını okşadı.

"Ben seni mutlu ederim."

O gecenin sabahı, Kekliğin Kız, komşunun küçük oğlunun eline yüz para sıkıştırdı. "Hacı Mehmet Ağanın evine git, beni Bekir amcam gönderdi. Acele Eskişehir'e gitti de. Merak etmesinler diyor de. Olur mu?"

Oğlan, "Olur," dedi, yüz parayı cebine attı. Fırladı.

Kekliğin Kız arkasından bağırdı. "Nerede gördün diye sorarlarsa, istasyonda de, unutma ha!..."

Oğlan, "Meraklanma unutmam," diye geri dönüp bağırdı. Elini cebine sokup, yüz parayı sıkı sıkı tuttu.

Bekir Efe, Kekliğin Kızın evinde on gün, elinde kalem devrim dervişliği yaptı.

VI

Çerkez Ethem darağacının önünden başını çevirerek geçti.

"Kimmiş bu?" diye asılan adamı, kendisini karşılayan Ali Fuat Paşanın yaverine sordu.

"Casus efendim. Yunan casusu. Paşa hazretleri örnek olsun millete diye yakaladıklarımızı derhal astırıyor, ama önünü alamıyoruz."

"Halifenin fetvası. İnanıyorlar. Sizler ve biz vatan haini, din düşmanı olunca, daha çok Yunan'a casusluk yapanlar çıkacaktır."

Yaver bir adım geriden yürüyordu.

"Anlayamıyorum efendim, bu insanlar nasıl Türkler, hiç mi içlerinde vatan sevgisi yok."

Yaver ağzından çıkan sözlerden irkildi. Konuştuğu adamın Çerkez olduğunu unutuvermişti.

Ethem Bey durdu;

"Şöyle yanıma gelir misiniz," diye genç yaverin kolundan çekti. "Başımı geriye çevirmekten beni kurtarınız." Yaver çekinerek yaklaştı, kırdığı pottan utanmıştı. İkisi yan yana yürümeye başladılar.

"Var, olmaz olur mu? Vatan, padişahtır altı yüz yıldır onlara, Türklük değil. Osmanlılık aşılanmış. İmparatorluğun başarısı da burada işte. Türk'ünü Çerkez'ini, Kürt'ünü, Laz'ını bir arada tutabilmişler Anadolu'da. Bak genç kardeşim, bize ne geldiyse dışarıdan değil, içeriden geldi. Bu koca imparatorluğu biz kendi elimizle yıktık. Osmanlı münevveri, yarı münevver olmasaydı, bu devlet yıkılmazdı. Bulgaristan'a gittik, hürriyet fikir-

lerini aşıladık, Yunanistan'da, Arabistan'da aynı şeyleri yaptık. Balkanlardaki milletlere ayrılık fikirlerini kim aşıladı? Mithat Paşa değil mi? Şimdi onu hürriyet kahramanı ilan ediyoruz. Bugün kurmaya çalıştığımız devlette yapacağımız en önemli konu, milli bütünlüğü sağlamaktır. Bunun yolu ırktan, soydan değil Yeşilordunun, insanları birleştiren univers fikirlerinden geçer."

Ali Fuat Paşa karargâhın kapısında göründü. Gülerek Ethem Beyi karşıladı. Coşkuyla kucaklaştılar. Heyecanlılardı. İkisi de biliyordu, bu buluşmaları Yunan'ın sonunu hazırlayacaktı.

Uzun uzun planlarını konuştular. "Başarı mutlak," diyordu Ali Fuat Paşa. "Tren yolu boyunca ilerliyorlar. Destek güçlerle kendilerini güvende sanıyorlar ama, getirdikleri yeni kuvvetler daha Bornava'da eğitim yapıyorlar. Yalnız silah yönünden üstünler bu defa. Ağır makineli tüfekler, sahra topları ile takviye edilmişler. Önemli değil. Gündüzleri dinleniyorlar, geceleri yürüyorlar. Biz tam onlar dinlenmeye geçerken iki taraftan saldıracağız. Bu onların sonu olacak. Denize değin sürebiliriz."

Paşa ile Seyyar Kuvvetler Kumandanı Ethem Bey görüş birliği içindeydiler. Sabaha karşı, yürüyüşteki yorgun Yunan birlikleri dinlenmeye geçerlerken, başlatılacak ani bir saldırı düşmanı bozguna uğratabilir, en azından toparlanmalarını, karşı saldırıya geçmelerini önler, büyük kayıplar verdirebilirdi.

"Bütün mesele," dedi Ethem Bey, "Yunan'ı kuşkulandırmadan, kuvvetlerimizi uygun bir mahalde yerleştirebilmek. Köylerimiz Yunan casusları ile dolu."

"Yakaladıklarımızı asıyoruz ama. Kimilerine Yunan'ın dağıttığı İngiliz altınları, kimilerine de halifenin fetvası tesirli oluyor, yeni casuslar türüyor."

"Biz de bu casuslardan faydalanmalıyız. Siz birliklerinizi Eskişehir'e doğru çekeceğinizi yaymalısınız. Hatta

küçük bir birlik inandırıcı olması için derhal hareket etmeli."

"Aynı görüşteyim. Gerekirse yedek kuvvet olacak bir birliği dün yola çıkarttım bile. Asker geri çekileceğimizi sanıyor."

"Ne zaman saldırıyı başlatmayı düşünüyorsunuz?"

"Sizce uygunsa, üç gün içinde başlamalıyız."

"Ben hazırım Paşa Hazretleri."

Ali Fuat Paşanın, Ethem'in kuvvetleri dinlenmişler, eksiklikleri giderilmişti. Yorgun Yunan kuvvetlerinin ciddi bir karşılık verebileceğini ummuyorlardı. Belki İzmir'e kadar sürebilirlerdi düşmanı. Bu savaşın bitmesi demekti.

İki kumandan ne denli temkinli olsalar da, zaferin sevincini şimdiden yaşıyorlardı.

"Bu iş bitecek," derken Ali Fuat Paşa kapı vuruldu. "Gel!" izni verildikten sonra, şifre subayı kapıda göründü. Ayaklarının topuklarını sertçe birbirine vurup, elini şapkasına götürdü.

Ethem Bey, kendi adamlarını düşündü. "Reis," deyip, dalarlardı çadırına.

"Çok acele kayıtlı bir telgraf var kumandanım Meclis Başkanından," dedi.

"Şifreli mi?"

"Evet kumandanım. Çözmek için emirlerinizi bekliyorum."

"Gel otur, burada çözersin."

Şifre subayı oturdu. On dakika sonra telgraf çözülmüştü. Ali Fuat Paşa telgrafı okudu. Yüzünün çizgileri gerildi.

"Vuslat başka bahara kaldı," dedi Ethem Beye dönüp. "Planımızı yine tehir etmek zorundayız. Düşman bu defa da kurtuldu." Telgrafı Ethem Beye uzattı. "Sizi daha çok ilgilendiriyor."

Ethem Bey telgrafı aldı; başını sallaya sallaya okudu; gözlerini kâğıttan kaldırmadan konuştu:

"Bu görev bana verilmiş, ama benim gitmem doğru olur mu? Yunan'ın sol yanı açıkta kalacak."

"Bu olay, Anzavur'dan da önemli gibi görünüyor, hatta kıyaslanamaz bile."

"Ben de öyle anladım. Ancak Yunan'a aradığı fırsatı vermiş olacağız. Sizin üzirinize yüklenebilir."

"Büyük ihtimalle dediğinizi yapacaktır. Ancak yeni mevzilerine yerleşmesi epey zaman alır. Bu arada sizin de zafer ile döneceğinize ittimadım tamdır."

"Pek kolay görünmüyor. Bütün kuvvetlerini çektiğimi Yunan öğrenir öğrenmez. Salihli cephesine saldıracaktır. Bu durum, Balıkesir'in, Alaşehir'le Uşak'ın düşmesi demektir."

"Size katılıyorum. Emir, Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalandığına göre, Paşa bu riski göze almaktadır."

"Yarın akşam yola çıkmalıyım. Bana, ek trenler konulmasını temin edebilir misiniz?"

"Gerektiği kadar, ek katar emrinizde olacaktır. Allah yardımcınız olsun."

Ethem Bey ayağa kalktı, Ali Fuat Paşayla kucaklaştı. Odadan çıktı.

İstanbul sarayı ile işgalciler kahroluyorlardı. İngilizler boşa giden altınlarına yanıyor, saray saltanat elden uçar mı diye telaşlanıyordu. Hilafet ordusu, Anzavur çetesine bağlanan umutlar yok olunca, Ankara'nın önünü kesmek için yeni oyunlar tezgâhlanmaya başlandı. İngilizler bir defa daha kesenin ağzını açtılar, Hürriyet ve İtilaf Partisinin güvenilir adamlarını, Teşkilatı Mahsusa'nın casuslarını Anadolu'ya saldılar çantalarında şeyhülislamın fetvalarıyla.

Oyunlarını yine din üzerine kuruluydu: "Ankara halifeye karşı gelmişti, kafirdi, toptan katli sevaptı."

Muhammet'ten çok halifeyi tanıyan Anadolu halkı üzerinde etkili olmakta gecikmediler.

Bastırılan binlerce bildiri dağıtılıyor, kentlerin saygın, dindar kişileri üzerinde yoğunlaşıyorlardı. Çıkarılacak isyanların, Ankara'ya yakın olması planlanmıştı. Konya ile Yozgat en uygun kentlerdi.

Yozgat'ta, halk üzerinde büyük egemenliği olan, Çapanoğulları namıyla tanınan Celâl, Edip, Salih, Halid Bey kardeşlerle ilişkiye geçildi. Yozgatlıların çoğunluğu, Çapanoğulları ailesine, çeşitli nedenlerle bağlıydı. Kentte, ticaret ailenin elindeydi. Halka, her konuda yardımcı oluyorlardı. Oğlunu, kızını evlendirmek isteyenlere borç para veriyorlar, kişiler arasında çıkan anlaşmazlıklarda aracılık ediyorlar, gerekirse silah kullanmaktan kaçınmıyorlardı Aynacı Deli Ömer adlı eşkıyayla.

Kardeşler, Ankara'nın padişaha, halifenin emirlerine karşı olmasından rahatsızdılar. İstanbul'dan gelen, Hürriyet ve İtilaf Partisi yandaşlarının bildirileri, sarı sarı İngiliz altınları kardeşlerin rahatsızlıklarını iyice artırdı, altınların dayanılmaz gücü ile halkı silahlandırıp derhal eyleme geçtiler, kendileri ile yıllarca işbirliği yapmış, eşkıya Aynacı Deli Ömer'i de alarak, 13 Haziranda Köhe ilçesini bastılar. Ankara'nın haberi olmadı. Ertesi günü, kendi kentleri Yozgat'a girdiler. Hükümet dairelerini, telgrafhaneyi ele geçirdiler. Hükümetin paralarına el koydular. Ne kadar memur varsa öldürdüler. Ankara'nın yine haberi olmadı. Zile'yi işgal ettiler. Ankara'nın yine haberi olmadı. Amasya'da da önceden tohumları atılmış isyancılarla birleştiler. Amasya da Çapanoğullarının etki alanı içine girmişti. Ama, bu defa telgrafhaneyi işgali unuttukları için, bir telgrafçı durumu Ankara'ya telledi. Küçük bir araştırma ile, isyanın genişliği karşısında şaşırıp kaldı Ankara'dakiler.

Sivas'ta bulunan Üçüncü Kolordu birlikleri, asilerin üzerine gönderildi. Perişan olup dağıldılar. Tüm silahları asilerin eline geçti. İsyancıların topları, ağır, hafif makineli tüfekleri olmuştu.

Çapanoğulları Kayseri üzerine yürümeye başladı, kentin yakınındaki Boğazlıyan'ı işgal ettiler. İşgal ettikleri her yerde, yağma yapıyorlar, memurları öldürüyorlar. Silah depolarını boşaltıyorlar. Eli silah tutanları, kuvvetlerine katıyorlar; girmek istemeyenleri, örnek olsun diye hemen asıyorlardı. Çapanoğullarının güçleri, çığ gibi artıyordu. Kayseri'yi ele geçirdikten sonra, isyanın ön hazırlıkları yapılmış Konya ile birleşecekler, iki koldan Ankara'yı saracaklardı.

Dehşet, korku Anadolu'yu kaplamıştı, ama asiler, Kayseri önünde kaldılar. Kayserililer, kendi aralarında kuvvet toplayarak, Kayseri'yi savunmaya başladılar; dayanamayacaklarını biliyorlardı, ama ölmeden teslim olmamaya yeminliydi Kayserililer.

Ankara, doğudan, kuzeyden, sarılmıştı, Konya, Çapanoğlunun saldırı demesini bekliyordu. İstanbul bayram yapıyordu. Ankara'nın işi bitmişti. Hükümet yanlısı gazeteler, muştular doluydu. "Zırtapoz, karpuz kabuğu Mustafa Kemal'in sonu geldi," diye yazıyorlardı.

Ankara'daki milletvekilleri ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Olayların geç öğrenilmesinden Hakan Yahya Galip Beyi, askeri önlem almadığından da Genelkurmay Başkanı İsmet Beyi sorumlu görüyorlar; ikisinin de İstiklal Mahkemesi'ne verilmesini istiyorlardı. Meclis'e gidiyorlar, hükümeti kış uykusuna yatmakla suçluyorlar, yalnız kaldıklarında, nereye kaçabileceklerini düşünüyorlardı. Doğuda Çapanoğlu, batıda Yunan vardı. Kuzey, güney isyancılarla sarılmıştı. İstanbul'daki ulusal eylem yanlısı gazetelerin sesleri kesilmişti. İsyanın büyüdüğünü, ulusal hükümet için ciddi tehlike oluşturduğunu onlar da kabulleniyorlardı.

Milletvekilleri, Ankara olayının, ulusal hareketin tarihin sayfalarına, vatana ihanet eden, padişaha, halifeye ihanet eden haydutlar diye geçeceğine inanmaya başlamışlardı.

Bekir Efe, on gün Kekliğin Kızın kollarında huzuru buldu. Yedi, içti, sevişti, düşündü, yazdı. Bekir Efeyi yazdı.

Ne çok adam öldürmüştü. Savaştı adı, öldürmese öldüreceklerdi. Birileri çıkıyor; git, öldür diyor. Onlar da sormaksızın, düşünmeksizin öldürüyorlardı. Allah adına, toprak adına, devrim adına öldür diyenler kimlerdi? Allah, tüm yaratılmışların Allah'ı... Toprak tüm insanların ortak malı... Devrim tüm insanların mutluluğu... O birileri, kimin Allah'ının adına, kimin toprağının, kimin devriminin adına, cinayet işletiyorlardı? Yanıt bulamıyordu?

Cinayeti, ölümü yasaklayan dinlerin tümü, nasıl cinayetleri, ölümleri emredebiliyorlardı? Dinler, kanla mı besleniyor, gelişiyordu? Allah, insandı. İnsan olmasa Allah olmazdı. Allahı bulan insanın aklı, Allah'ın yeryüzündeki, tek temsilcisini nasıl öldürtürdü? insanı öldürmekle, Allah'ı öldürdüklerinin neden ayrımına varamıyorlardı? Marx çok büyüktü, o insan sevgisiyle dolusuydu. "İnsana ilişkin ne varsa kabulüm," diyordu. Yolu, gideceği yol bu olmalıydı.

Düşündü, yazmayı sürdürdü. Bu bir kitap olacaktı, küçük, aydınlatıcı. Kitabının adını koydu. "Halkın Uyanışı."

Onuncu gün sabahı, yataktan kalktı, giyinmeye başladı. "Gidiyor musun?" diye sordu Kekliğin Kız. Gidiyordu.

"Cünup sokağa çıkma." Geldi, adamı kolundan tuttu, yatağa çekti.

"Su daha ısınmadı. Seni bir daha göremeyeceğim gibi bir şey düştü içime. Bir saat daha kal." Kadının gözleri doldu.

Kapıdan çıkarken, Kekliğin Kız bağırdı. "Dur, tabancanı, kamanı, yatağın üstünde unutmuşsun."

Bekir, kadına yaklaştı. Saçlarından öptü.

"Sana onlar hatıram olsun. Artık silaha ihtiyacım yok."

Eve gelmeden, kuyumcuya uğradı. Fatma'sına burma altın bir bilezik aldı. Kapıda Fatma karşıladı. Kollarını boynuna doladı. Kezban Ana, Siranuş odadan fırladılar.

"Ali nerede? Gelmedi mi?" diye sordular.

Bekir, cebinden çıkardığı bileziği geri koydu.

"Ali mi?"

"Seninle değil miydi Bekir ağabey?

"Yoo, hayır."

Siranuş, anası ne soruyorlardı? Kekliğin Kızın evinde Ali'nin... Anımsadı. Kekliğin Kız, "Eve haber gönderdim, Eskişehir'e gittin diye," demişti.

"Nerede Ali?"

"Ben de sana soruyorum ay oğul. Birlikte gitmediniz mi Eskişehir'e?"

Şaşkın şaşkın, gözleri soru dolu birbirlerine baktılar.

"On gündür, Ali eve gelmiyor. Çocuk haber getirince, seninle gitti sandık Bekir ağabey."

Gözlerini Fatma'dan kaçırarak Siranuş devam etti.

"Ali habersiz bir yere gitmez ama, yanında ağabeysi var dedik."

"Hukuku Milliye'ye sordunuz mu?"

"Babam sordu. Müftü amca, ben de hasta zannettim demiş."

Siranuş hıçkırmaya başladı. Kezban Ana, kapının eşiğine çöküverdi. Ellerini dizlerine vurmaya başladı.

"Yiğidimin başına gelenler geldi oyy! Oturmuşuz da senle mi gitti, onla mı gitti diye gevezelikler yapıyoruz oy!"

Siranuş kaynanasına sarıldı.

Ali, o akşam gecikince Kezban anayla Siranuş gece yarısına kadar avluda oturup, doğacak bebekten konuştular. Kezban ana bildiklerini gelinine anlattı. "Bu sülale biraz azgındır. Yanına fazla yaklaştırma Safiyem," diye öğütte bulundu. Konuşuyorlardı ya akılları da

Ali'deydi. Ali de mi ağabeysine çekmişti? Gül gibi karısını bırakıp, kahpelerin koynuna mı gidiyordu? Kezban Ana, aklından geçenleri gelinine söylemedi, için için azgın sülaleye kızdı. Sokaktan bir ayak sesi duysalar, Siranuş kapıya koşuyordu. Hava kararda mı evde olurdu Ali. Geç gelecekse, dernekte işi olursa, ne yapar eder, bir haber uçururdu.

"Ortalık karışık," diyordu, Kezban ana, "Gelin kızım meraklanma, Müftü tutmuştur onu. Kim bilir ne işleri vardır?"

Gelin kızının saçlarını okşuyor, teselli etmeye çalışıyordu. Erken horozlar, ötmeye başlayınca gidip yattılar. Sabahleyin uyanınca, yanının boş olduğunu gördü Siranuş. Sivri karnının gerisinde uzanan kollarını sallaya sallaya geceliği ile mutfağa koştu.

"Anne, Ali gelmedi."

Kezban Ana, süt tenceresini ateşten indirirken gelinine baktı.

"Şimdi gelirse, seni böyle görsün ister misin? Saçın başın dağınık. Kadın kısmı, kocasına hep derli toplu görünmeli. Hadi git, toparlan."

Yardım bekleyen Siranuş azarlanınca, başını önüne eğdi. Odasına gidip, aynanın karşısına geçti. Cadı gibi gördü yüzünü, kaşları iyice kalınlaşmıştı. Burnunun üstünde birleşeceklerdi nerdeyse.

Kaç gündür kaşını almıyordu. İskemlesini çekti, cımbızı aldı. Her sabah Ali'den önce kalkar, sürmesini çeker, kokusunu sürer, giyinir, kocasını uyandırırdı. Kezban Ana, öyle yapmasını söylemişti; "Bu sülale süslü kadını sever kızım," diyordu. "Bak büyükanama, bu yaşında süsünü bıraktı mı hiç."

Aynanın karşısından kalkarken, Fatma odaya girdi.

"Bekir Efe'm Eskişehir'e gitmiş, bir çocukla haber yollamış merak etmeyelim diye."

Ya Ali?

"Ali'den bir şey demedi mi?"

"Demedi. Annem, Bekir Ali'yi de götürmüş olsa gerek diyor."

"Ali ağabeysiyle de gitse bir haber bırakırdı."

"Meraklanma, çocuk belki hepsini anımsayamadı da, sadece Bekir Efe dedi. Ali'nin gece gelmediğini bilmiyordum. Bilsem sorardım."

Olabilirdi. Siranuş biraz rahatladı, bir haber vardı ortada. İkisi odadan çıkıp, mutfağa gittiler.

Kezban ana, kızları görünce, "Gelin kızlarım gelin de, bana bir şeyler söyleyin," diye kıvranır gibi konuştu. İkisi birden kaynanalarının yanına koştular.

"Nasıl söyleyeceğim ben anama, bakmadınız, temiz tutmadınız diye kıyametleri koparır."

"Ne oldu Anne?" İkisi birden soruyordu.

"Ne olacak, şimdi farkına vardım. Ibrıktaki su duruyor, leğene dökülmemiş, havlu akşam bıraktığım gibi kupkuru. Otuz yıllık bu evin geliniyim, hiç böyle şey görmedim. Ne ıbrıktaki su boşalmış, ne havlu nemlenmiş. Evliyamızı kızdırdınız, gördünüz mü aptesini almamış diye anam kıyametleri koparır."

"Vallahi anne, Safiye de ben de yerde bir çöp görsek alırız. Bize tembih ettiğin gibi, hep temiz tutuyoruz. Büyükanam da her gün gelip, bize aferin kızlarım der. Mutfağımızı ne denli temiz tutarsanız, evimizin bereketi eksilmez der. Evliyamız temizliği sever der. Biz de yaparız."

Kezban Ana da biliyordu, mutfağın her zaman pırıl pırıl olduğunu ama, büyükanaya nasıl anlatacaktı?

Ali'yi unutturmuştu ıbrıktaki suyun leğene boşalmaması...

Kezban Ana yüreği ikircikli mutfaktan çıktı. Gelinleri de peşinden. Dünya Güzeli Sabire Büyükananın yanına geldiler. Suçlu çocuklar gibi dizildiler. Sabire Büyükana, Gümüş'ünü kucağından indirdi, gelinlerinin yüzüne baktı.

"Evliyamızın aptes almadığını söylemeye geldiniz değil mi?" diye soruverdi...

Hiç yanıt veremediler. Şaşırıp kaldılar.

Sabire Büyükana başını salladı, derin derin içini çekti. "Bundan hep korktum," dedi. "Babam da korkardı, anam da korkardı. Kızıl Ali'm de korkardı."

Gelinlerin yüreklerinin kabarması söndü.

"Sizlerden Allah razı olsun, hep temiz tuttunuz mutfağımızı."

Sabire Büyükana sustu. Pencerenin içinde duran cezvesini aldı. Kahve kavanozunun kapağını açtı. Kahveyi cezveye koydu. Pencere içinde duran küçük sürahiden suyunu boşalttı, ispirto ocağını yaktı. Cezveyi ateşin üstüne koyup, karıştırmaya başladı. Gümüş kediciği kahve pişene dek sedirin dibinde bekledi.

Gelinler sessizce odadan çıktılar; kulaklarında "Bundan hep korktum, babam da korkardı, anam da korkardı, Kızıl Ali'm de korkardı,"yla. Birbirlerine soramadılar, büyükana nereden biliyor diye.

Avlunun duvarlarından sokağa Kezban ananın ağıtı düşmeye başladı. "On gündür, nerdesin Ali'm? Sana ne ettiler, ne yaptılar?"

"Susun!" diye yaşlı vücuttan çıkan umulmadık sese başlarına çevirdiler. "Susun! Cinganlar gibi dövünmeyin."

Sabire Büyükana, Bekir'in yakasına yapıştı.

"Erkek olacaksın, bu karıları bağırtıyorsun. Ayıp. Durma, koş, Hakana git, Rıfat Hocaya git, hekimlere git, karakollara git, mapushanelere git, Ali'mi bulmadan gelme."

Bekir veremediği bilezik cebinde, avludan çıktı.

Sabire Büyükana oturma odasına döndü. Sedire otururken, Gümüş'ü kucağına fırladı. Tostoparlak olup yattı. Elini Gümüş'ün yumuşak tüylerinde dolaştırdı:

"Bu evde kumandayı ele almanın zamanı geldi yavrucuğum. Herkes bir telde oynamaya başladı. Koca evin tüm geçimi Hacı Mehmet'imle Name'me kaldı. Erkek gibi oldu Name kızım. Fırının tüm işlerini Ani ile o çevirir. Hacı Mehmet'im Bedesten de para kazanacağım diye didişir, oğlanlar da keyiflerinde. Tutturdular bir Hukuku Milliye, bir yeni dünya, koşuşturup dururlar. Başlarına bir iş gelecek diye yüreğimin seyrimesi bitmez. Geldi bile Gümüş'üm bana sorarsan. Nasıl dayanırım bilemem. Gelinlere sert görünmeye çalışırım, emsal alsınlar da, dayanıklı olsunlar diye. Dokunsalar yüreğim gözlerimden fışkıracak. O zaman bu ev biter işte. Kadınlar sağlam olmazsa, erkekler ayakta duramaz Gümüş'üm. Sana da dertlenmek istemem, üzmek istemem seni de, benim dert ortağım bir sensin, affet üzdüysem bir tanem."

Ankara'ya ne olmuştu on gün içinde? Koca kentin üzerine kör olası bir korku, bir bezginlik çökmüştü. Kafalar önde, yürekler gümbür gümbür... İnsanlar konuşmaktan kaçınıyordu. Dükkânların çoğu kapalıydı.

Samanpazarı'ndan geçerken darağacında sallanan insanlar gördü Bekir. Bir zaptiyeye sordu.

"Ne yapmış bunlar, suçları neymiş?"

Hıyaneti Vataniye Yasasına göre sallandırıldıklarını öğrendi. Meclis'in önünü zaptiyeler doldurmuştu. Günlerden beri meclis gizli oturum yapıyordu. Hakan bilinmeyen bir yere gitmişti. Müftü Rıfat Efendi, "Durum kötü," diyordu. "Çapanoğlu Ankara'ya geliyor. Hakan, üç beş adamla Kayaş'ta. Cesedimi çiğnemeden kimse Ankara'ya giremez diye gitti. Sen nerdesin ah oğlum. Başımız dertte. Ethem Beyi bekliyoruz. Belki Ali de Hakan'la, Kayaş'da. Yok olamaz. Benim iznimi almadan gitmezdi."

Karakolun birinde tanıdığı bir zaptiyeye sordu, öğrendi. Ali, ordu malı bir tüfekle yakalanıp, tutuklanmıştı.

"Ben yoktum o gün," diye konuştu zaptiye. "Olsaydım bir hal düşünürdüm. 'Vukuat' listesinde adını görünce şaşırdım."

Hangi cezaevindeydi? Bilmiyordu. Hıyaneti Vataniye Yasasından sonra, koca cezaevi dolmuş, hanlar cezaevine dönüştürülmüştü.

"Kimler yok ki içerde," diye ofladı zaptiye. "Senin Cafer Ağayı da jandarma tevkif etmiş..."

Bekir gözlerini adama dikti, kulaklarına ulaşan sözcüklerin anlamını kavramaya çalıştı. Cafer Ağa ile tutuklanma sözcüklerini yan yana koyamıyordu.

Bekir'in bakışlarından zaptiye, inanmadığını sandı.

"Doğru," dedi, "Meclise karşı isyan etmiş. Yirmi, yirmi beş gün oluyor."

Bir sözcük daha eklenmişti, yan yana koyamadıklarına. İsyan... Cafer Ağa...

"Hayır hayır, olamaz. Yanlışın var senin."

Beyni sarsak, ayakları sarsak ayrıldı karakoldan. Cezaevleri Müdürü karısının ağabeysi, Yüzbaşı Şakir Beye gitti. Yoktu. İlçe cezaevlerini denetlemeye çıkmıştı, on gündür.

Ankara Cezaevinin kayıtlarında yoktu Ali de Cafer Ağa da.

"Allem Kallem Hanına bak," dediler. "Asker kaçakları, meclise karşı gelenler hepsi orada."

Handaki nöbetçi çavuş sorguya çekti Bekir'i. 'Kimdi, niye öğrenmek istiyordu? O isimlerde kimse yoktu handa. Ağabeysiyim, arkadaşıyım dediyse de yarar sağlamadı, çavuştan bir şey öğrenmenin olanağı yoktu. Şakir Beyin adını vermek istemiyordu. Cezaevleri Müdürünün bir akrabasının hapiste olduğunu çavuşun bilmesi doğru olmaz gibi geldi.

"Kusura kalma arkadaş," dedi çavuş, "Çok sıkı emir var, tutuklular hakkında bilgi vermek yasak. Buradakiler siyasi, kimseyle görüşemezler."

"Ben görüşmek istemedim, sadece buradalar mı diye öğrenmek istiyorum. On gün önce tutuklanmış kardeşim, sağ mı merak ediyorum."

"Senin gibi kaç kişi geliyor her gün. Ne yapayım emir var. Kusura kalma."

Çavuşun yumaşaması Bekir'i cesaretlendirdi.

"Haklısın kardeşim. Sen, sana öğretilen vazife anlayışını uyguluyorsun. Bir gün gelecek, kafamıza ters gelen emirleri kabul etmeyeceğiz. Hiç kimse de bize niye yapmadın diye soramayacak."

Çavuş yerinden kalktı, bir şey anımsar gibi şapkasının altından başını kaşıdı. Neler diyordu bu adam?

"Adın ne birader senin?"

"Bekir Efe."

"Bir gazete vardı Emek mi ne, bizim müdür yüzbaşım hep okurdu. O Bekir Efe sen misin?"

"Evet benim."

"Söylesene birader. Ben de okudum da pek bir şey anlamadım gazetenin yazdıklarını. Hep insan insan deyip duruyorsun. Biz insan değil miyiz şimdi yani?

"İnsansın elbet. Benim derdim insanların insan olduklarını anlamaları senin gibi. O zaman karşındakinin de insan olduğunu bilirsin."

"Yine bir şey anlamadım ama... Dur şu tutuklar listesine bir bakayım."

Çavuş masanın üstünde duran kalın klasörü açtı, sayfaları çevirdi. Bazı isimlerin üzeri kırmızı kalemle çizilmişti. İşaret parmağı satırların üzerinde dolaştı çavuşun.

"Buldum," dedi, "İkisi de buradalar."

Tuhaf bir rahatlık çöktü içine Bekir'in. Ali yalnız değildi, Cafer Ağa yalnız değildi.

"Kimseye söyleme Bekir Efe, benden öğrendiğini."

"Söylemem için rahat etsin." Çavuşa teşekkür edip handan çıktı.

Kapanan Selamet gazetesi sahibi Avukat Mustafa Kemal Beye koştu. Avukat, duruşma gününü kaçırmayalım diye ellerini oğuşturdu. Rıfat Efendiye gitti. "Ben Hakan'la konuşurum," dedi Hoca. Ali de ordu malı tüfeğin ne işi olduğunu anlamadı.

"Birkaç gün sabredelim, şu Çapanoğlu derdi biraz yatışsın. "İstiklal Mahkemeleri çok dolu. Ali'ye kolay kolay sıra gelmez."

Ne derdi? Çapanoğlu kafasında yer etmemişti bile. Onun derdi kendine yeterdi. Ali'nin duruşmaya çıkması ölüm demekti. İstiklal Mahkemelerinden kurtuluş yoktu.

Meclis'in kapısında bekledi. Saruhan Milletvekili Reşit Beyle konuştu. Reşit Bey, görünmediği için Bekir'e sitem etti. Yeni Dünya çıkmıştı, çantasından bir tane alıp verdi. İşçileri işten çıkarmamışlardı. İsa ile Mirza çok çalışkandılar.

Bekir, Ali'yi anlattı.

"Ben oy vermedim, o yasaya. Birçok masumun katili olmak istemedim," diye alınganlaştı Reşit Bey. "Mustafa Kemal'in kesin emri var. İstiklal Mahkemelerine verilenlere aracılık edenler de aynı suçtan yargılanırlar diye. Yine de ben konuşurum. Merak etme. Müdafai Hukuk'un Ali'nin gayretleri ile ayakta kaldığını biliyorum."

Hava kararmadan Bekir, başı önde eve döndü.

Evdekilerin yüzüne bakacak cesareti yoktu. "Siz kime, neye çalıştınız?" diyecekler diye yüreği atıyordu. "Bakalım, edelimden" başka eline bir şey geçmemişti. Rıfat Hoca, Reşit Bey ayağa fırlayacaklar, nasıl olurmuş diye ortalığı birbirine katacaklar sanıyordu. Kara bir korku, yıldıran bir dehşetin tutsağı olmuştu insanlar. Samanpazarın'daki darağaçları beyninin bir gözesinde yeniden biçimlendi.

Duyduklarını, öğrendiklerini özetledi. Korktuğu başına gelmedi, kimse kinaye bir şey söylemedi. Sabi...

Büyükana, "Sağ ya, şükürler olsun, bir yolu bulunur," diye anayı, babayı, Name'yi, Fatma'yı Siranuş Safiye'yi teselliye çalıştı.

Fatma, "Ağabeyim de burada değil... Olsaydı..." diye mırıldandı.

Siranuş ellerini yüzüne kapadı ama, gözyaşlarını tutamadı. Odasına kaçtı. Fatma arkasından gitmek istedi. Büyükana izin vermedi. "Bırakın ağlasın," dedi. "Açılır."

Siranuş, yüzükoyun yün yatağa gömüldü. Sivri karnı yassıldı. Bebek ezildi diye telaşla dizlerini topladı; gözlerindeki yaşlar duruverdi. Karnını elleriyle tutup, yana döndü. Başını, uzun yastıkta Ali'nin başının değdiği yere koydu. Yastığı kokladı. Ali oğlunun adını, Ali Kemal koyacaktı. Şimdi de kor muydu?... Oğlunu görür müydü? Uzun yastıkta, Ali'nin başını koyduğu yer, ıslanana dek doya doya ağladı. Uyuya kaldı. Fatma kapısını çalınca uyandı.

"Büyükana, yemeğe gelsin diyor."

Kalktı, gusülhanede yüzünü yıkadı. Bir kâğıt kalem buldu. Ali'sine ulaştırıp, ulaştıramayacağını bilmediği mektubunu yazdı. Siranuş diye imzasını attı. Safiye mi demeliydi. Ali, Siranuş'u seviyordu. Kâğıda lavanta çiçeği kokusu damlattı. Arasına, iç çamaşırları bohçasında biriktirdiği gül kurusunu yerleştirdi. Zarfa koyup kapadı. Yarın fırında ekmek almaya gelen jandarmalardan birine vermekti niyeti.

Çorba sininin üzerinde bekliyordu. Çevresindekilerin elleri kaşığa uzanmıyordu. Sabire Büyükana yine kızdı:

"Yemeğinizi yiyin, aç karnına akıl çalışmaz."

Kaşıklar çorba tabaklarına girdi, çıktı. Ağızlarının tadı yoktu, çorbanın da tadı yoktu.

"Ali, Toyga çorbasını severdi," diye mırıldandı Siranuş. Başlar öne eğildi. Büyükana sertçe söylendi.

"Daha çok çorba içecek o, hayır çıksın ağzınızdan."

Sulanan gözler hemen kurudu.

Avlu kapısının çıngırağı çalındı. Bekir gidip kapıyı açtı. Komşu Akkadın halaydı gelen. Buyur ettiler sofraya. Karnı toktu, bir çaylarını içerdi.

"Sabire kadınım, sana rüyamı anlatmaya geldim," dedi Akkadın hala.

"Hayır olsun," dediler.

"Bugün öğleden sonra sedire uzandıydım içim geçivermiş. Gündüz diye söylüyorum. Rüyamda sizin evdeki evliyaları gördüm; üçünü birden."

"Hayırdır inşallah"lar bir daha çıktı ağızlarından sorulu. Sabire Büyükana gözlerini açtı, kamburunu düzeltti. Gümüş kediciği, kucağında büzüldü. Hacı Mehmet yerinden kalkıp, Akkadın halanın yanına geldi.

"Ahırdaki Arap evliyayı, aşanedeki Süt Sakallıyı, peri güzeli Sarı Kızı. O mübarek Sarı Kız amanın ne güzeldi. Bembeyaz entarisinin içinde sülün kuşu gibi endamlı, alımlıydı. Saçları çözüktü, topuklarına dek iniyordu, açılmış ipek yumakları sanırdın. İçimden okşamak geldi Allah inandırsın. Sizin kapının önünde de, altın gibi parlayan bir kağnı duruyordu. Bilmem belki de altındandı. İki öküz koşuluydu kağnıya, emme ben öyle öküzleri ömrümde görmedim. Oğul balı sarısı desem değil, gümüş gibi desem değil, öküzlerin her yanından ışıklar fışkırıyordu, gökteki yıldızlar yeryüzüne inmiş, boynlarına bacaklarına, sırtlarına konuvermişlerdi sankim. Evliyalar, kağnıya bir şeyler yüklüyorlardı. Güzel evliyalarım, dedelerim bir yere mi gidiyorsunuz diye sordum. Evet dediler. Bu Ankara'da kalınmaz gayrı dediler. Neden kalınmaz dedim, ilerde görürsünüz dediler. Nereye gidiyorsunuz diye sorunca da binlerce yıl önce geldiğimiz yere gidiyoruz deyiverdi peri güzeli Sarışın Kız evliyam. Süt Sakallı evliya da Sabire'ye söyle üzülmesin, biz onu yine buluruz dedi. Yıldızlı öküzleri değlediler. Arkalarından baka kaldım. Kağnı gitti gitti, Yağlıdede'nin yıkık türbesinin yanından uçmaya başladı. Ateşten gözle-

me saçı gibi yükseldi göğe, bulutların arasında kayboldu da tek bir yıldız olup parıldamaya başladı. Ter içinde uyanmışım, hayırdır inşallah."

Hep birden desteklerini verdiler; "Hayırdır inşallah."

Sabire Büyükana, Gümüş'ünü okşadı. "Korktuğum başıma geldi Gümüş'üm," diye içinden konuştu.

Ankara İstasyonunun duvarları, çatısı, rayları şaşkındı. Taş bina, "Padişahım çok yaşa!" diye Abdülhamit'i alkışlayan Ankaralıların treni ilk gördükleri günden beri böyle bir kalabalığa tanık olmamıştı. İkinci, üçüncü hatlardaki yük vagonlarının yeni değiştirilmiş kalasları durduğu yerde meraktan tıkırdıyor, altlarındaki raylar, sıcağı bahane edip gıcırdıyordu. Tedirgindiler. Dostları makasçılar, kırmızı yakalı trenciler de, dut yemiş bülbül gibi susup, neler olduğunu söylemiyorlardı. Niye dolmuştu bu insanlar yıllar öncesi gibi? Yine mi lokomotife kabak, hıyar, kelem vereceklerdi? "Ne yiyor, ne içiyor, bu kara hayvan?" diye. Lokomotifin biraz gücüne gitmişti, kendisine hayvan denmesine, ama, arkadaşları raylar, vagonlar kıkırdamaya başlayınca o da cahilliklerine vermişti Ankaralıların.

Bu defa öyle değil gibiydi. İstasyona dolanların gözünde korkulu merak yerine, sevinçli pırıltılar vardı. Koskoca Ankara Hakanı Yahya Galip Bey bile gelmişti. İşte tüm milletvekilleri, sarıklısı, cüppelisi, ceket pantolonlusu, samur kalpaklısı, eli bastonlusu... Kendilerine göre şıktılar, şık olmaları gerekiyordu. Kurtarıcıları geliyordu, Ankara'yı, yeni meclisi, yeni devleti, Çapanoğlu'ndan kurtaracak Ethem Bey geliyordu.

Gözlerinin bebeğine değin yüzleri gülüyordu milletvekillerinin. Reşit Beyin çevresinde toplanmışlar, Reşit Beyin ağzına bakıyorlar, ağzından çıkan, çıkacak her sözcüğü kaçırmamaya çalışıyorlardı.

Reşit Bey karşısının kahramanlıklarını sıralıyor.

"Salihli'den Bandırma'ya geldiğinde Ethem'in on dört atlısı vardı," diyordu. "Bir zamanlar Teşkilatı Mahsusa da çalışmıştık üç kardeş de. Gerilla savaşlarını öğrenmiştik. Kuşçuzade Eşref Bey sokmuştu bizi. Ben de inanmamıştım önce, on dört atlıyla Yunan'a karşı durulur muydu? Şimdi kolordusu var, düzenli, disiplinli, çakı gibi."

Ali Fuat Paşa, Ethem'in birliklerine iki katar ayarlamıştı. Birlikler Ankara'nın beş kilometre uzağında Maliköy'de toplanmışlar, sabahleyin de İstasyon karşısındaki alanda karargâh kurmak üzere yola çıkmışlardı. Ethem Bey trenle geliyordu.

Tren geldi; Ethem basamaklarda göründü, milletvekilleri alkışta avuçlarını kızarttılar. Ankara gidiyor diye çok korkanlar, "Nur ol, yaşa kahraman!" diye bağırıyorlardı.

Bekir kalabalığı yarıp öne geçti. Güçsüzlerin güçlülere hayranlığını kafasına kaydetti. Basamaklarda duran adama baktı. Acaba ne zamana kadar böyle alkışlanacaktı?

Yavaşlayan trenle beraber bacaklarını açtı.

Ethem Bey basamaklardan atladı.

Bekir Efe "Hoşgeldiniz," diyerek elini uzattı. Sarıldılar. "Seninle buluşturan Allah'a şükürler olsun," dedi Ethem Bey.

Bekir çekildi. Reşit Bey geldi, kucaklaştı iki kardeş. Milletvekilleri koşuştu, sarılanlar, elini öpenler arasında, Reşit Bey Ethem'i elinden çekti:

"Paşa bekliyor, seni karşılamaya geldi."

Yürüdüler, Ethem başını geriye çevirdi,

"Bekir Efe, beni bul, görüşmek istiyorum," diyerek kalabalıkla sürüklenip, Mustafa Kemal'in beklediği İstanbul Bağdat Demiryolu Müfettişliği binasına doğru ilerledi.

Milletvekilleri Ethem Beyin sarıldığı adamın kim olduğunu birbirlerine sordular.

Mustafa Kemal Paşa kapıdaydı. Kollarını açtı, Ethem'i kucakladı. Ethem, Paşanın elini öpmeye uğraştı, Paşa direndi, yeniden kucaklaşıp, binaya girdiler. Bir masanın üzerinde haritalar açılmıştı. Yerlerine oturmadan, Paşa hemen isyan hakkında bilgi vermeye başladı.

Açıklamalar bitince, sandalyelerine oturabildiler.

"Durum çok nazik Ethem Bey, isyan gördüğünüz gibi her gün hızla genişliyor. Milletvekillerinin morali sıfıra indi, Ankara'nın tehlikede olduğu kanaati, gün geçtikçe kuvvetleniyor. Bu isyanı bastırmayı başardığınızda, vatana kestiremiyeceğiniz büyüklükte hizmet etmiş olacaksınız. Bir noksanınız varsa buradan gidermeye çalışalım."

"Teşekkür ederim Paşam, hiçbir eksiğim yok. Allah'ın izniyle, bu defa da asileri tepeleyeceğiz. Çıban başlarını koparacağız. Lütfen itimat buyurunuz, içiniz rahat olsun."

"Bugün öğle namazından sonra, meclis toplanacaktır. Sizden rica edeceğim, meclisin önünden düzenli bir yürüyüş yapınız, süvariler tırısla geçsinler, piyadeler toplu düzende olsunlar. Meclisin moralini düzeltecektir, sizin yapacağınız geçiş. Akşam yemeğini beraber yiyeceğiz. Bu gece burada benim misafirim olacaksınız. Siz şimdi dinleniniz. Ben meclise gitmek zorundayım."

Ayağa kalktılar, yeniden kucaklaştılar. Ethem Bey, istasyon karşısındaki alana yerleşmiş olan birliklerinin başına gitti.

Bekir Efe bekliyordu nizamiyede.

Çadırın içi hamam gibi olmuştu. Ethem'in adamları koşup, çadırın iki yan ucunu kıvırdılar. Esen yel iki dakikada serinletti içerisini. Karda soğutulmuş soğuk su ile kahveleri geldi. Ethem Bey, "Üzüldüm," diye başladı söze.

"Üzüldüm cemiyetten ayrılmanıza. Bizim fikre ihtiyacımız var. Arkadaşlar, hazır bulduklarını tatbik etmeye çalışıyorlar. Bakü Komünist Partisinin tüzüğü şiddet dolu. Çardan şiddeti alıp, partiye vermişler. Üç beş de

güzel söz, adalet, hürriyet, eşitlik gibi. Bizim insanımız kolay kolay eşitliğe inanmaz. Kulluğa alışmış. Sen, halifeyle eşitsin dersen güler geçer sana. Sizin yazılarınızda dediğiniz gibi, önce onun insan olduğunu öğretmemiz gerek. İnsanların, insanlar için var olduğunu öğretmemiz gerek. Devamlı öldüren bir adamın bunları söylemesine şaşılmamalı. Çünkü siz de ben de insanlarımızı tanıyoruz. Öl desem, düşünmeden ölürler adamlarım, ben padişah değilim, paşa değilim, ama onların gözünde hepsinden büyüğüm. Yine, bir çünkü diyeceğim, onların içinden çıktığımı, din için, şehit olmak için değil, millet için, hakkımızı geri almak için savaştığımızı biliyorlar. Lütfen bana söyler misiniz, yapmak istediğiniz nedir?"

Bekir Efe gülümsedi.

"Hiçbir şey. Ya da sizin söylediklerinizi insanlara anlatmak, onları kul değil, insan olduklarına inandırmak."

"Peki nasıl yapacaksınız bunu? Bir teşkilatınız yok."

"Bugün için ihtiyaç da yok. Önce insanlarımızı sosyalizme inandırmak hedefim. Yüz inanan insanımız olsa, bu birkaç yılda milyonları bulur. Sizler canınız pahasına vatanın selameti için, savaşırken, ben de insanımızın fikri hürriyeti tatmasına yardımcı olmak istiyorum. Siz silahla savaşı kazanınca, fikri savaşınızı sürdürecek insanları hazır bulmanızı istiyorum."

"Yine de bir teşkilata ihtiyaç var."

"O kendiliğinden meydana gelecektir."

"Bir parti mi kurmak istiyorsunuz?"

"Bu parti kendiliğinden kurulacaktır."

"Şimdiden söz veriyorum. Bütün gücümle partinizi destekleyeceğim. Ali Fuat Paşa da en büyük destekçimiz olacak. Meclisin çıkarttığı, Hiyaneti Vataniye gibi şiddet yanlısı yasaları tenkit ediyor."

Bekir Efe, önüne baktı. Ali'yi, Cafer Ağa'yı, ulusal bağımsızlık için savaşan nicelerini Samanpazarı'ndaki darağaçları bekliyordu.

"Hapishaneler doldu. Hanlara koyuyorlar şimdi mevkufları. Halk yılgın, daha işin başında. Kardeşim Ali, Cafer Ağa gibi Kuvayı Milliyede çalışan pek çok kişi içerde sudan sebeplerle. İstiklal Mahkemelerinden ölümden başka karar çıkmıyor."

Ethem Bey birden ayağa fırladı. Yaradılışı, Çerkezliği depreşmişti.

"Olamaz. Bu davaya ihanettir."

"Şimdi kimse hiçbir şeyin farkında değil. Rejimin oturmasını şiddette buluyorlar. İnanıyorum ki, bu yasayı çıkartanlar da sonucunun ne olacağını düşünemiyorlardı. İşte sonuçları kestirememek, inkılapları can alıcı, insan öldürücü yapmıştır."

"Ben bu akşam Mustafa Kemal Paşa ile konuşurum. Kardeşinin, adını duyduğum Cafer Ağanın derhal serbest bırakılmasını söyleyeceğim."

"Mevzu kardeşim ya da Cafer Ağa değil. Arzuladığımız sistemin temellerinin yanlış atılması. Yanlış temeller üzerine sistemimizi kurarsak, doğruya ulaşmakta zorlanırız. Halkımızı, idarecilerimizi insan haklarına inandırmalıyız önce. Yasa olabilir, o yasa insan haklarına tersse, benim yasam değildir. Ben onunla savaşmalıyım."

"Yasa var diye mesuliyetten kaçınılamaz."

"Mesul aramıyorum. Yalnız doğrunun nerede olduğunu, İstiklal Mahkemelerinin yanlışlığını anlatmak istiyorum. Yeni Dünya'ya gönderdiğim yazıda bu konuyu işledim."

"Dikkatli olunuz, yazacaklarınızı meclisin meşruluğuna karşı gelme kabul edebilirler. Hıyaneti Vataniye yasası açık."

"Dikkatli olacağım."

Ethem Bey gözlerini Bekir'e dikti.

"Bir yasayla savaşırken, sevdiklerimizi ihmal mi edeceğiz? Ya geç kalınırsa?..."

"İnandığınız doğru için savaşmakta hiçbir zaman geç kalınmaz."

"Şu anda kardeşiniz söz konusu."

"İzin verirseniz, kardeşim için aracı olmamanızı dileyeceğim. İnsanlarımız ölecektir, kardeşimiz bile olabilir. Ama kabullenemediğiniz bir rejimden şefaat istemek gibi bir zül olamaz."

Ethem Bey, Bekir'i omuzlarından yakaladı; kendine doğru çekti, iki sert, katı vücut sevecenlikle kucaklaştı.

Bir tuhaf şu Ankaralılar; yine işlerini güçlerini bıraktılar, Ethem Beyin birliklerinin geçişini izlemeye koştular çoçuklar, kadınlar, yaşlılar, gençler. Şerbet satıcıları, elma şekeri, macun satıcıları İstasyon Caddesinden Kale'ye dek tezgâhlarını kurdular.

On binlerce uğultu biçimine girmiş sözcük, kulaklarını tırmalayarak tepelerinde uçuşuyordu. Borazan sesleri hepsini susturdu. Birbirlerinin üstüne çıkarcasına sesleri gözleri ile görmeye çalıştılar. Trampetler, davullar vuruyordu. Ethem Beyin birlikleri istasyondan yürüyüşe geçmişlerdi. Süvariler mızraklarını ileriye uzatmışlar, güneşte bir yanıp bir sönen kılıçları omuzlarının hizasında, atların dizginleri çekili, başları dik, üzengilerinin üzerinde bir inip bir kalkıyorlardı. Atlar, trampetin temposuna ayaklarını uydurmuşlar, disiplin örneği veriyorlardı.

Ethem Bey piyadelerin önünde, beyaz bir ata binmişti gözleri kalenin burçlarına dikili. Mustafa Kemal, meclisin önünde, arkasında bakanları, bir yanında İsmet Bey, öbür yanında Fevzi Paşa, bütün milletvekilleri geçidi izlemeye çıkmışlardı. Atlar, meclisin önünde, Paşanın istediği gibi tırısa kalktı. Milletvekillerinden görülmemiş bir alkış koptu. Bazılarının avuçları su topladı. Ankaralılar, milletvekilleri tempoyla bağırıyorlardı.

"Ethem Ethem sen çok yaşa. Ya ya, çok yaşa. Allah seni ulusa bağışlasın. Kahraman Ethem, Ethem Kahraman."

Sesler bazılarının içini cız ettirirken, Reşit Bey, çıkık göğsünü iyice dışarıya çıkartıyor, çevresine gururlu gülücükler savuruyordu. Yeşilordu Derneği üyeleri milletvekileri, "Bu iş bu kadar," diye gözleriyle konuşuyorlar, başlarını titrek titrek sallıyorlardı. Herkes için umuttu Ethem Bey... Ankaralısı, milletvekilleri, hükümeti, paşaları, Yeşilordusu, herkes için...

Ethem de şaşırıyordu. Silahı eline aldığı günden beri kimse onu böyle karşılamamış, kimse böyle alkışlamamıştı. Halk nankör değildi, yönetenler nankör değildi. İşte halk kendine yapılan hizmete, yüreğinden kopan sevgiyle teşekkür ediyordu.

Müftü Rıfat Efendinin adamları da boş durmuyor, halk çoşmuşken Hukuku Milliye Derneğine para topluyorlardı. Para gerekti, Ethem'in askerlerini ağırlamak için para bulmaları gerekti. Koskoca bir orduyu ağırlamak kolay olmayacaktı.

Ali'nin yerine Bekir Efe esnafı dolaşıyordu. Yahudi Salomon yine kesenin ağzını açtı. Bir bölüğü doyuracak parayı esirgemedi. Rumlar, Ermeniler yarışırcasına Bekir'in peşinde koştular, Bekir'i yakalayamayanlar, vilayete gidip yardımlarını verdiler. Öğle yemeğini Ethem'in izinli askerleri istedikleri lokantada, istediklerini parasız yiyeceklerdi. Lokantalar, sonradan faturalarını çıkarıp, Müdafai Hukuk Derneğinden paralarını alacaklardı. Akşam, topluca yemek verilecekti askere. Menü, Ankara Tavası, ayran, un helvasıydı.

Asker, Karaoğlan Çarşısından, Samanpazarı'na, oradan da Koyunpazarı'ndan geçerek bin yıllık kalenin eteklerine çadırlarını kurdu. Tarih daire miydi, yoksa düz çizgi mi? Romalılar'ın, Araplar'ın, Bizanslılar'ın, Yıldırım Beyazıt'ın, Timur'un çadırlarının yerlerine Ethem konuyordu.

Yüzlerce Ankaralı çadırların çevresini sardı. Kadınların, kızların, çocukların ellerinde helke helke ayran vardı.

"İç kardeşim, iç ağabeyim, iç oğlum, yoruldunuz, terlediniz."

Kucak kucak, geçen yıldan kalan armutlar döküldü çadırların önlerine, çağlalar sunuldu, kuru üzüm, kayısı, kuru dut, bademler verildi asker güçlensin diye. Ne yapsın Ankaralı? Bir asker tanımıştı kalenin içinde, eteklerinde gözlerini açtığından beri, bir de paşa. Asker yollamış, asker karşılamış, ölenlere şehit, kalanlara gazi demiş. Dullara koca, yetimlere baba aramış. Ekini tarlada, meyvesi ağaçta kalmış, ölmüş ölmüş, yeniden dirilmişti. Daha mezarlarında çok yer vardı.

Ethem Bey, protokolu unutmadı. Öğleden sonra Hakan Yahya Galip Beyi ziyaret etti. Karşılıklı birbirlerini tebrik ettiler. Padişaha "Hayır," demek ne büyük cesaret, ne büyük hayırdı, Ankaralı için ne büyük gururdu. Yunan'a tek başına çıkmak kadar büyük cesaret, gurur olur muydu?

"Ben bir şey yapmadım. Burada tebrik edilecek tek kişi, Ankaralıların gerçek temsicisi Müftümüz Börekçilerin Rıfat Efendidir. Onu ziyaret etmelisiniz," diyordu Hakan.

Ethem Bey, Müftü Efendiyi de ziyaret etti; elini öptü. Padişahın fetvasına karşılık verdiği fetvadan dolayı minnetlerini bildirdi.

"Düşmanla işbirliği yapan vatan hainidir. Bu padişah da olabilir, halife de. İslamiyette hakkı, hukuku, insanı yok sayanı, zulmü desteklemek yoktur. Dünyada insan en gelişmiş yaratıktır. Tanrı'dan bir parçadır. Şimdi senden bir isteğim var. Çok mukaddes bir vazife aldınız omuzlarınıza. Bu vazifenizi yerine getirirken, insanı unutmayınız, düşmanınız da olsa. Asla katliama girişmeyiniz; merhametli, yüce gönüllü, hoşgörülü olunuz. Doğru ile yanlış her zaman kolkola gezerler. Bizim de hangisini kolumuza takacağımıza her zaman aklımız değil, bazende hislerimiz karar verir. Yolunuz açık olsun."

Ethem Bey, babası Ali Beyi anımsadı,

"Efendim," dedi, "Babam da hep sizin gibi bana öğütte bulunur. Elimden geldiğince öğüdünüzü unutmayacağım."

Kalktı, Müftünün elini öptü. Akşam Mustafa Kemal'in yemeğine gidecekti.

"Ya Gümüş kediciğim, gördün mü evliyalarımız da bizi terketti. Hep korkardım bundan. Evimizin bereketi, evimizin mutluluğuydu onlar. Kim bilir neler gelecek başımıza, neler? Kızıl Ali'nin soyu tükeniyor mu bilemem? Allah korusun bizi. Bir derdimiz, bir sıkıntımız oldu mu evliyalarımız Hızır gibi imdadımıza yetişirdi. Kim kurtaracak Ali'mi şimdi? Samanpazarı'nda her gün darağaçları kurulur. Bu Ankara'da kalınmaz gayrı demişler nur yüzlülerim Akkadına. Sen de duydun değil mi? Ne oldu Ankara'mıza. Bekir'im her şey iyi olacak büyükana paşa gelince diyordu. Düşman gidecek, insanlarımız ölmeyecek diyordu, değil mi? Hani?... Eskiden cephelerde ölürdü insanlarımız, şimdi birbirimizi öldürüyoruz. Darağaçlarında öldürüyoruz. Kırın şu Ankara'nın insanını kırın, kökünü kırın da rahatlayın. Ben hep derim Ankaralı aptaldır diye. Bili bili diyenin peşinden gider, sonunu hiç düşünmez. Bilirsin değil mi, Ankara balının arısı insanı sokmaz. Kovanımıza el arıları doldurdular, arılarımızı öldürür. Katil arılarının balı olur mu? Olur da, tatlı olmaz işte. Ağzımızı, ciğerimizi yakar, insanı öldürür. Yeni devlet kuracağız diyordu Bekir'im, eşitlik olacak, hürriyet olacak büyükana diyordu, kulluktan kurtulacağız, insan olduğumuzu anlayacağız. Meşrutiyet'te de duyduk o lafları. Sonra ne oldu? Bir savaş çıkardılar, yine çocuklarımız öldü. A oğlum öldüre öldüre mi olacak o dediklerin? Yarın bunlar halifeyi de öldürürler. Kulluktan böyle mi kurtulacağız? A benim cahil oğlum, seni boşuna okutmuşuz İstanbullar'da. İn-

sanoğlu kul yaratılmıştır kediciğim. Şuyum buyum diye övünür durur. Padişahın kulluğu biter, başkalarının kulluğu başlar. Şimdiki gibi. Sen bana paşasız bir dünya bul, o zaman anlarım dediklerini. Bu gece uyku girmez gözüme Gümüş'üm, seni de uykusuz bıraktım. Ali'm mapuslarda çürürken nasıl uyurum. Hani nerde Müftü Efendi, hani nerde Hakan, hani nerde Ali'min Müdafaai Hukuk Cemiyeti, nerde Bekir'imin arkadaşı Reşit Bey... Darağacına gitmek için mi iki canlı karısını bırakıp bunca koşuşturdu durdu?... Name kız, dün akşam ağlayarak eve geldi. Komşu olacak o kadınlar yolunu kesmişler, vah vah çok üzüldük, Ali idama mahkûm olmuş, asacaklarmış diye konuşup durmuşlar. Dilleri batsın, ağızlarından çıksın yakalarına yapışsın diyeceğim geliyor ama, düşmanım olsa istemem. Miyavlama, kızmadım güzelim. Bak dinle, Ah kediciğim ah, bir de Çerkez Ethem Bey denilen bir adam gelmiş. Reşit Bey'in kardeşiymiş. Paşa değil. Paşa değil de, paşalardan kuvvetliymiş. Herkes bu sabah onu karşılamaya gitti. Ankara'yı Yunan'dan, Çapanoğlu'ndan o kurtaracakmış. Kurtarır da... Sonra ne olur dersin kediciğim bu paşalar dünyasında. Üç gün sonra defterini dürerler. Ali'm inkılap büyükana, inkılap yapacağız diye koştu durdu da ne oldu? Boynuna ilmiği takmaya uğraşırlar. İnsanımıza kalsa baş tacı ederdi Ali'yi. Yüreğim yaralı, hadi gel yanıma uzan, birazcık uyu, senin de gözüne uyku girmez bilirim baldan tatlı Gümüş'üm."

Mustafa Kemal Paşa, Ethem Bey'i, kendisine ayrılan istasyonun yanındaki büyük binanın kapısında karşıladı. Geniş ahşap merdivenleri yan yana çıktılar. Yemek odasının uzun masasının etrafında birbirleriyle sohbet eden, Fevzi Paşa, Miralay İsmet Bey, Reşit Bey, Celâl Bey, Doktor Rıza Nur Bey, Hakkı Behiç Bey gelenleri saygıyla karşıladılar. Ethem Bey, ağabeyi Reşit Beyle Ce-

lâl Bey dışında kalanları ilk defa görüyordu. Mustafa Kemal Paşa, Ethem Beyi tanıştırdı. Tanışanlar tek tek gelip, Yunan'ı Anadolu'da kıpırtdatmayan adamın elini sıktılar. İsmet Beyin eli çok soğuk geldi Ethem Beye. Paşa hemen oturma düzenini zarif hareketlerle kurdu. Ethem Bey'i sağına, Fevzi Paşayı soluna, onun yanına da İsmet Beyi oturttu. Karşısına Reşit Bey'i aldı. Ağabeyinin iki yanma da Doktor Rıza Nur ile Celâl Bey yerleştiler. Hakkı Behiç Bey boş bulduğu yere oturdu. İki garson servise başladı. İstanbul'dan gelen Rum rakıları kadehlere doldurduldu. Kemal Paşa, "Ethem Beyin şerefine," diye kadehini kaldırdı. Ethem Bey, "Paşamın şerefine," diye yanıt verdi.

Kemal Paşa, Batı cephesini sordu. Ethem Bey, bilgilerini aktardı. Yunan'ın yakında saldırıya geçme olanağından söz açtı. Ali Fuat Paşa ile aynı kanıda olduklarını söyledi.

"Paşa'nın görüşleri çok güçlü, tahminlerinde asla yanılmıyorlar. Kendisinden çok şeyler öğreniyorum," dedi.

İsmet Beyin soğuk bakışlarına gözleri ilişince sustu ama, İsmet Bey, Yozgat isyanı hakkında paşa ile görüşüp görüşmediklerini sorunca, konuşmasını sürdürdü. "Ali Fuat Paşanın isyanları bastırmada izlediğimiz yolun doğruluğu hakkındaki kanaatleri müsbettir... Bu vazife için de bana çok yerinde emirleri olmuştur."

Mustafa Kemal Paşa hemen söze girerek, Ali Fuat Paşa ile ilgili savaş anılarını anlattı. "Başladığımız mücadelede en inançlı arkadaşımızdır," diyerek paşayı övdü. Ethem Beye döndü. "Şimdi sizinle Çapanoğlu isyanını görüşelim," diyerek konuklarının yüzüne baktı. Konuklar saygıyla ayağa kalktılar. Ethem Bey, Mustafa Kemal Paşaya gösterilen saygının büyüklüğüne şaşırıp kaldı. Bu saygı Paşanın kişiliğinden kaynaklanıyordu. İçinden bu kişiliğe hayran oldu. Onunla aynı masada yemek yemekten gururlandı.

Paşa, Fevzi Paşa ile İsmet Beye, "Siz kalın," diye emretmişti. Masadan tabaklar toplandı, rakı kadehleri kenara çekildi. İsmet Bey, yanındaki isyan dosyasını açtı. Açıklamalar yaptı. Ethem Bey, zamanında gerekli önlemler alınamadığı için, isyanın genişlediğini anlamıştı. Düşüncesini nazikçe söyledi.

"Doğrudur," dedi Paşa. "Fakat elimizde isyanın üzerine gönderecek kuvvet yoktu. Ne Beşinci Kafkas Fırkası, ne de Üçüncü Kolordu zamanında hareket edemediler. Bu sebeble isyancılara lüzumlu darbeyi vuramadılar. Üstelik ellerindeki silahların bir bölümünü, top, makineli tüfek gibi, isyancılara bırakıp çekildiler. İşin daha da kötüsü, aldığımız bilgilere göre, bu askerlerimizden büyük kısmı da isyancılara katılmışlar. İsyancılar böylece, hem silah hem de sayı olarak daha da güçlendiler. O mahali yakından tanıyanlar, isyanın çok önceden bu derece beceri ile hazırlanmasını mümkün bulmuyorlardı."

İsmet Bey, "Gerekirse bu mahali bilen kumandanlardan Ethem Beye yardımcı verelim." diyerek konuya girdi. Sıkıntılıydı, başarılması zor bir işti. "Yozgat milletvekilerini de o mahale gönderelim, halka telkinde bulunsunlar."

"Bence Ethem Beyi, isyanı bastırma usüllerinde serbest bırakalım. Telkinin çok önceden yapılması icap ederdi..."

Mustafa Kemal Paşa Ethem bey'e gözlerini çevirdi.

"Ne zaman hareket edebilirsiniz?"

"Hemen yarın Paşam. Sabah erkenden hazırlığımı yapar, öğleden sonra yola çıkarım."

"Askerlerin morali nasıldır? Lüzumunca dinlendiler mi?"

"Moralleri çok iyi Paşam. Ankaralıların gösterdiği sevgiden sarhoş gibiler. İki gündür de dinleniyorlar."

Mustafa Kemal'in ince dudaklarında bir gülücük dolaştı. Bu Ankaralılar insanı sarhoş ederdi. Paşa ayağa

kalktı. Fevzi Paşa ile İsmet Bey başlarıyla selam vererek izin istediler.

Paşa, Ethem Beyin omuzuna kolunu koyarak, yatak odasına kadar götürdü. "Allah rahatlık versin," deyip, döndü.

Ethem Beyin gözleri, ilk güneş ışıkları pencereden süzülüne değin açık kaldı. Kafasına, isyanı bastırma planını, kendisine verilen bilgilere göre ayrıntılarıyla çizdi. Güneş doğarken kalktı. Paşanın yaveri Hayati Beyin ispirto ocağında pişirdiği kahveyi içti. Paşa henüz bir saat önce yatmıştı. İsyan bölgesinden gece gelen yeni haberleri incelemişti. Yaverine bilgilerin Ethem Beye verilmesini emretmişti.

Akşam yemeğinin üzerine zehir çökmüş, lokmalar yemek borularında geri tepiyordu. Ana-baba, Bekir, Fatma, Name kız, dilleri Alman Yale asma kilidiyle kilitli, yürekleri değirmen taşının altında ezik, yaprak dolmalarını birbiri üstüne midesine indiren Siranuş Safiye'nin oğlan doğuracak sivri karnına kaçamak bakışlarla yemeği geçiştirme savaşı veriyorlardı. Sabire Büyükana sedirinde, tabağındakini çoktan bitirmiş, sade kahvesi için ispirto ocağını yakıyordu. Kapı çalındı. Bekir yemekten kurtulmanın rahatlıyla, "Ben bakarım," deyip kalktı.

"Kim o?"

"Ben, Şakir."

Kafalarında cezaevleri canlandı, darağaçları canlandı. "Ayağa kalk!..." komutu almış gibi yerlerinden fırladılar. Sabire Büyükananın kibriti elinde kaldı. Kapıya bakarken parmak uçlarını yaktı.

Şakir Bey, yüzbaşı giysisiyle içeri girdi. Yüzünden neşe fışkırarak selamını verdi.

"Atı ahıra çektim. Hiçbiriniz duymadınız."

Yürüdü, büyükananın elini öptü. Döndü, kararmış yüzleri gördü. Hacı Mehmet Ağanın elini sıkarken,

"Ters zamanda geldim galiba," diye düşündü. "Hoşgeldin,"ler sıcak değildi. Fatma'nınki bile.

Kezban ana, yemeğe buyur etti.

"Teftişten şimdi döndüm, eve uğramadan hatırınızı sorayım demiştim."

Fatma koşup, kase, tabak getirdi. Çorbası kondu Yüzbaşı Şakir Beyin. Bekir Efe, denetlemenin nasıl geçtiğini sordu. Kötüydü, tüm ilçelerde cezaevleri doluydu. Tıpkı merkez gibi. Ne yapacağını bilmiyordu. Kolera, tifus, uyuz almış yürümüştü. Ne tıbbi, ne de parasal yardım vardı. Görevinden utanır olmuştu.

Yemek bitti. Kahveler içilirken, Hacı Mehmet Ağa, "Ali de Allem Kallem hanında," deyiverdi.

Şakir Bey dudaklarına götürdüğü sıcak kahveden ayrımına varmadan koca bir yudum aldı, dili, dudakları kavruldu, tavandaki on beşe yirmi atmaları saydı, tepsideki bardaktan suyu boğazına boşalttı. Dudaklarını yalayıp, serinletmeye uğraştı.

Hiçbiri gülemedi. Siranuş için için ağlamaya başladı. Cezaevleri Müdürü, "Ne oldu?" diye sordu. Kısaca anlattı Bekir. Şakir bey, tasalanmamalarını yarın sabah, Ali'yi oradan çıkarıp, iyi, düzgün bir odaya yerleştireceğini söyledi.

Tasalanmayacaklardı ama, İstiklal Mahkemeleri vardı. Şakir Bey, teseliliyi sürdürdü. Ali'nin Kuvayı Milliyeci olduğunu bilmeyen yoktu. "Fakat nerden o tüfeği bulmuş?"

Bekir Efe dayanamadı.

"Cafer Ağa da orada, onun gibi kaç tane Kuvayı Milliyeci var içerde."

Şakir Bey, ipin ucunu kaçırdığını, kimlerin olduğunu izleyemediğini söyledi. Tek derdi, salgın hastalıkları giderebilmekti. Başvurmadığı yetkili kalmamıştı.

Ana-baba, Name kız, Siranuş, büyükana, Ali'nin Şakir Bey sayesinde rahat edeceği umuduna kapıldılar, gönülleri biraz ferahladı.

Şakir Bey kalktı. Fatma, "Biz de gidelim ağabeyimle," diye Bekir Efe'nin kulağına fısıldadı. Bekir, babasından ağabeyleri ile gitmek için izin aldı. Üçü birlikte çıktılar. Atı yedeğe aldılar.

Fatma elinde koca bir sepet taşıyordu; Bekir'in gözüne beze sarılmış şişe gibi bir şey ilişti.

Eve girince, Fatma mutfağa koştu. Biraz sonra elinde tepsiyle odaya girdi. Küçük tabaklarda meyva kurusu, peynir, armut dilimleri vardı. Yeniden dışarı çıkıp içeri girdi. Koca bir şişe şarapla iki bardağı erkeklerin önüne bıraktı. Adamların güleceği tuttu.

"Evde şarap yoktu, nerden buldun?"

Fatma yan gözle Bekir'e baktı. Karyolamızın altından aldım demedi. Bardaklar doldu. Yeşilordu'dan söz açıldı. İlçelerde bile taraftar bulmuştu. İlkenin kurtuluşu Yeni Dünya'daydı.

Fatma, şişe boşalırken, "Ben ağabeyime akşamları türkü söylerdim," diye konuştu.

Bekir, "Şimdi de söyle öyleyse," dedi.

"Ama bu türkü benim, ben düzdüm."

Erkekler güldüler. "O zaman daha iyi,"ydi. Fatma türküsüne başladı:

"Şakir Efendi derler ardıma baktım."

İki adam da birbirine baktı. "Ee," dedi Şakir Bey.

"Olanca tüylerim de ayağa kalktı."

Yine bakıştı erkekler. "Çok mu korkuncum?" diye fısıldadı Cezaevi Müdürü.

"Cellat beyler geldi de urganı taktı.
Gelin efendim de gelin kıymayın bana

Şakir Efendi dedikleri bir babayiğit
Analar doğurmadı hiç böyle yiğit.
Efendim, efendim Şakir Efendim
Urumdan Şam'a namın var senin."

Şakir Bey, "Ne demezsin," diye mırıldandı.

"İstasyon üstünde bir karabulut
Anam ben gidiyorum, sen beni unut
Asmaya götürürler bir babayiğit
Bir kahpenin yoluna asmayın beni.

Efendim, efendim Şakir Efendim
Urumdan Şam'a namın var senin.

Atımı bağladım ben bir fidana
Handaki yiğitler boyandı kana
Bir yiğit kırk yılda gelmez meydana
Gelin efendim de kıymayın bana.

Efendim, efendim Şakir Efendim
Urumdan..."

Şakir Bey, yerinden kalktı, kardeşine sarıldı. "Sus, yeter," dedi. Fatma ağabeysinin göğsüne başını koydu; hıçkırmaya başladı. Erkeklerin de gözleri dolmuştu. "Kız beni de ağlattın," diye konuştu Şakir Bey. Kardeşini bıraktı, sedire gelip oturdu. Gözleri sorularla birbirine baktı.

"Ne yapabiliriz bilmem ki?"

Şakir Beyin sorusuna Fatma'dan yanıt geldi.

"Hana gider Ali'yi alır geliriz."

Erkekler, "O kadar kolay değil," gibilerden başlarını yana sallayıp, dudaklarını büzdüler.

"Arada ağabeyin olmasaydı, cezaevini beş on kişi ile basardım."

"Beni düşünme, ama kan akar."

"Tüm tutukluları salardık."

"Çok kan akar. Jandarma da ölür."

"Akar. Masumlar da ölür."

"Benim dediğimde kan yok."

Erkekler umutla Fatma'ya baktılar.

"Nasılmış o?"

"Salgın hastalıktan mahkûmlar ölmüyorlar mı?"

"Ölüyorlar."

"Her mahkümün boynunda künyesi de asılı."

"Elbette."

"Ölenlerin kaydını düşüyorsunuz değil mi?"

"Öf yeter Fatma, sorguya çeker gibi. Düşüyoruz elbette."

Fatma oralı olmadı.

"İstiklal Mahkemesi'ne ölüler çıkamaz."

"Çıkamaz."

"İki jandarma giysisi bulabilir misin ağabey?"

"Kolay, bulurum. Sende mi yoksa?

"Neden olmasın?"

Bekir Efe'nin düşmana saldırdığı zamanlar gibi gözleri ışık ışık oldu. Kalktı, karısının almndan öptü. Işıklı gözlerini, Şakir Beye çevirdi.

"Mahkeme düzenli mi çağırıyor?"

"Hiç belli olmuyor. Bugün içeri giren birinin ertesi gün mahkemeye çıktığını çok gördüm. Bazıları da günlerce bekliyor."

"O zaman?"

Şakir Beyin beyninde birden uğultular başladı, yıllar öncesinin bıktıran sesleri yükseldi. Harp okulunda eğitimdeydi, yat, kalk, ateş, hücum... Görev kutsaldı, görev namustu, vatan, padişah, Osmanlı... Cepheler... Ölüm... Ya şehit ol, ya gazi... Emir... Emirler... Yasalar... Yasa... Sorumluluk...

"Hadi! Gidelim." Durdu. "Beş dakikada dönerim ben. Burada bekleyin."

Şakir Bey çıktı. Fatma Bekir'in yanına gelip oturdu. Adam karısının saçlarını kokladı. Sulu gözlerinden öptü.

"Aklınla bin yaşa."

Fatma ellerini Bekir'in koltuk altlarına soktu.

"Üşüyorum."

Bekir sıkı sıkı sarıldı karısına. Sırtını ovdu, ensesinde, boynunda dudaklarını gezdirdi. Yüzünü bir günlük sakallarına sürdü.

"Tüm insanlar mutlu olacak Fatma'm," dedi. "İnsanlarımız ölmeyecek artık. Kısacık ömürlerimizde çile bitecek, aşk başlayacak, sevgi başlayacak Fatma'm. Evren, dünya, kısacık, insan aşkının tadına varacaklar."

"Ne zaman?" Fatma bu tada kavuşmanın ivecenliğiyle soruyordu.

"Biraz sabırlı olacağız. İnsanlarımızın, insan yaratıldıklarını öğrenmesi çok sürmeyecek."

Şakir Bey döndü. Elinde iki jandarma giysisi ile bir tüfek vardı. Hemen giyindiler, Fatma'nın üniforması bol gelmişti. Şakir Bey güldü.

"Acemi erlere döndün."

Fatma saçlarını topladı, güneşliksiz kasketin içine doldurdu. Evden de bir tüfek ile bir asker battaniyesi aldılar. Şakir Bey, tabancasını doldurdu. Fatma tüfeği omuzuna taktı. Yüreği kabardı. Güçlenmişti. Silah insanları güçlü mü yapıyordu? İyi de biraz ağırdı. Omuzunun çöktüğünü sandı. Atları unutmuşlardı. Bekir jandarma giysilerini çıkarttı. Eve koştu. Ahırdan iki at aldı, döndü. Yeniden giyindi. On dakika sonra üç atlı, Allem Kalem Hanının önündeydi. Atları ihtiyar çınara bağladılar.

Nöbetçi jandarma, çömelmiş, sırtı duvara dayalı, tüfeği bacaklarının arasında uyuyordu. Atların nal sesinden bile uyanmamıştı.

Şakir Bey, "Hey!" diye bağırdı. Nöbetçi ayağa fırladı. Tüfeğini gelenlere doğrulttu.

"Parola."

"İstiklal."

Jandarma eri yaklaştı. Yüzbaşıyı tanıyınca esas duruşa geçip, elini şapkasına götürdü.

"Niye uyuyordun?"

"Uyumirdim gomitanım, içim geçmiş."

"Nerelisin sen?"

"Diyarbekirliyim gomitanım."

"Kapıyı aç. Denetlemeye geldim."

Nöbetçi kocaman bir anahtar çıkardı. Kilite soktu, çevirdi. Kapının ardından bir ses geldi.

"Ne var ulan. Çişin mi geldi?"

"Yok, gomitan geldi, gomitan."

Kocaman kapının, yanındaki küçük kapının arkasından takur tukur sesler duyuldu, kol demirleri kaldırılıyordu kapıyı içten kapatan.

Bekir Efe, "İşimiz zor," diye düşündü. Kapı hem dışardan hem içerden kilitleniyordu.

Kapıyı açan selamını verdi. Girdiler. Kapı yeniden kapandı. Doğru koğuşa yöneldiler. Koğuşun önündeki nöbetçi esas duruşa geçti.

"Aç kapıyı!" diye emretti Yüzbaşı.

Nöbetçi kapıyı açtı. Kalın, nemli, bayıltıcı bir koku burunlarına doldu. Fatma'nın genzi yandı. Öksürmek istedi. Kım kım yaparak, öksürüğünü yuttu.

"Fenerini ver, sen buradan ayrılma."

"Emredersin kumandanım."

"Bugün hiç ölen oldu mu?"

"Sabahleyin vardı komutanım."

"Bu gece?"

"Bilmiyorum kumandanım."

Kedi yumuşaklığıyla içeri girdiler. Şakir Bey kapının arkasında kaldı.

Bekir feneri kaldırdı. Yerlerde yatanların yüzlerine tek tek bakarak yürüdüler. Horlamaları, acıların, sancıların çıkarttırdığı sesleri duymuyorlardı. Hayaletleşen ışık, bir o yüzden bir bu yüze dolaştı.

"Ali," diye fısıldadı Fatma. Bekir Efe diz çöktü. Kardeşinin kulağına eğildi.

"Ali, uyan, ben, ağabeyin."

Ali'nin gözleri açıldı. Işıktan göz kapakları indi kalktı. Saat gelmiş miydi? Korku doldu yüreğine, buz gibi oldu vücudu. Hayır, darağacına götürmeye gelenlerin yüzü gülmezdi. Kimdi bu jandarma kendisine gülümseyen? Jandarmanın eli dudaklarındaydı. "Sus," diyordu. Baktı baktı. On santim ötede, Bekir'in ışıldayan yüzünün ayrımına vardı. O da gülümsedi. Cezaevinde kâbussuz rüya ne tatlıydı.

"Ali, yavaş ol. Seni buradan çıkarmaya geldik. Hadi."

Bir el, sırtından destek verdi; doğruldu. Rüya değildi. Biri daha vardı. Tanıdık bir yüz.

"Yengen, Fatma." diye fısıldadı Bekir. "Dinle, uzan şimdi. Üstünü örteceğiz. Seni ölü diye kaçıracağız burdan. Hiç sesini çıkarma. Anladın mı?"

Ali, "Anladım," diye fısıldadı ama, neyi anladığının pek ayrımında değildi.

"Cafer Ağa nerede? O'nu da kurtaracağım."

Şakir Bey ne derdi? Hiç konuşmamışlardı. Ne derse desin, bu fırsat bir daha ele geçmezdi. Cafer Ağayı bırakamazdı.

Ali, şimdi gerçekten uyanmıştı. Olanları kavrayabiliyordu.

"Ağayı bu gün götürdüler."

Bekir, eliyle ağzını bastırdı. "Namussuzlar," diye haykırmak istiyordu. Soluğu ateş gibi, Ali'nin yüzüne döküldü.

"Nereye?"

Ali, başını önüne eğdi. Bilmiyordu. Fatma, "Durmayalım," dedi.

Uyananlar olmuştu, gece yarısı gelen jandarmalara bakıyorlardı.

Bekir, Alinin boynundan künyeyi aldı. Getirdikleri battaniyeyi yere serdiler. Ali üzerine uzandı. Yorganını başına kadar örttüler. Uçlarından tuttular. Kapının yakınında bekleyen Şakir Bey, gelenleri gördü. Kapıyı hafifçe tıklattı. Kapı açıldı. Şakir Bey, nöbetçiye kızdı.

"Salgın hastalık var bilmiyor musunuz? Ölüleri içerde tutmak yok."

Nöbetçi esas duruşta sesini çıkarmadı. Ceset kapıdan çıktı. Bekir künyeyi Şakir Beyin eline sıkıştırdı. Yüzbaşı yorganın altına elini uzatıp, künyeyi koparır gibi yaptı.

"Bu künyeyi sabahleyin başçavuşa ver. Kaydını düşsün."

"Başüstüne kumandanım."

Ceset uzaklaşırken, nöbetçi fenerin ışığında künyeyi okumaya çalıştı. Beceremedi. "Ali,"yi çıkarmıştı sadece. O da köy odasında, camide asılı levhalardan göz alışkanlığı idi. Muhammet'i okurdu, Allah'ı okuyabilirdi, Bismillahı, Ali'yi okurdu o kadar... Ebubekir'i gözü ezberleyememişti. İçinden, "Cahillik kötü be," diye geçirdi. Köye dönmeden şu okumayı sökecekti.

Dış kapıya gelince, Şakir Bey sert sert Bekir'le Fatma'ya emretti.

"Sakın ölüye elinizi değmeyin. Hastalık size de geçer. Mezara kireç dökmeyi unutmayın."

Kapıdaki esas duruştaki nöbetçiler, birer adım geriledi. Ulan yüzbaşı neler diyordu, Başçavuş bir de cezaevinin imamına yıkattırıyordu bunları. Gittiydi imam efendi. İyi de imama yardım ettikleri çok olmuştu be."Hay dinine yandığım."

Nöbetçilerin önünde, Ali'yi battaniyesiyle çuval gibi atın birine yüklediler. Şakir Bey, Bekir'in kulağına eğildi;

"Ali'yi Ankara'dan uzaklaştır, buralarda görülürse, başımız ağrır sonra."

Atını mahmuzladı. Evine gelince mürekkep hokkasını aldı. Kalemine yeni bir uç taktı. Masasının çekmecesinden bir 'esercedit' kâğıdı çıkardı. Jandarma Alay Komutanlığı, diye kâğıdın başına yazdı. "Sıhhi sebeplerden dolayı Jandarmadaki şerefli vazifemden..." Durdu, gerçekten şerefliydi bir zamanlar... Devam etti. "... ayrılmak zorunda olduğumu arzeder, istifamın kabulünü

yüksek emirlerinize sunarım." İmzasını attı. "Ankara Umum Cezaevi Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Şakir." Soyundu yatağına girdi. Hemen uyudu.

Fatma ağabeysinin arkasından uzun uzun baktı. Bekir'in atı önüne çektiğini bile nice sonra gördü. Jandarma kasketi altında Fatma çok güzel geldi Bekir'e. Karısını öpmek istedi. Hanın önündeki nöbetçi karanlık da olsa onlara bakıyordu. Nöbetçiye belli etmeden Fatma'nın ayağından tutup, ata binmesine yardım etti. Ali'yi çuval gibi taşıyan atı dizginlerinden tuttu. Usulca fısıldadı.

"Üzengilere yapış, düşme." Yürüdü.

Nöbetçi jandarma arkasından bağırıyordu.

"Arkadaş, Yüzbaşının dediğini unutmayasın, hastalık sana da geçer vallaha."

Cezaevinin köşesini kıvrılır kıvrılmaz. Bekir Ali'nin kıçına bir şamar indirdi. Ali, "Vay anam," diyerek attan yuvarlandı. Kollar açıldı, birbirine girdi vücutlar. Sarılıp, çevrelerinde döndüler, yanakları öpüşmekten tükürük içinde kaldı.

Fatma yine ağlıyordu. Ağlayan kadını Bekir atının terkisine aldı. Fatma başını adamın sırtına dayadı, kollarıyla beline sarıldı, bedenini sıcaklığa yapıştırdı. Atın hafif hafif sallaması, adamın sıcaklığı, sevecenlik yaşlarını durdurdu, yerini şehvetin dayanılmaz dürtüsüne bıraktı. Kekliğin Kızın otuz üç kere otuz üçü kafasına takıldı. Ali öbür atta, evlerinin, Hacettepe'nin yolunu tuttular; karanlık, ara sokaklardan art arda geçtiler. Bir gören olsaydı, atın terkisindeki jandarmanın, öndeki jandarmanın pantolununun içeri elini soktuğunu görünce şaşırırdı. Bekir ikide bir Fatma'nın elini çekiyordu. Kafası Cafer Ağa'daydı, kızıyordu karısına, başarısının ödülünü istediğini kavrayamıyordu.

Sokak biraz genişleyince, Bekir dizginleri, Fatma elini çekti. Ali yanlarına geldi.

"Bir süre Ankara'da görünmemen gerekiyor Ali'm."

"Sence nereye gitmeliyim? Siranuş da benimle olmalı değil mi?"

"O zor iş. Ankara içinde nereye gitsen tanınırsın. Eskişehir bir çıkar yol olurdu ama, Yunan her an saldırıya geçebilir. Ethem Beyin birliklerinin burada olması, Yunan'ın önünü açtı."

"Yozgat'ta isyan çıkmış öyle mi? İçerde pek fazla bilgi yoktu. Ethem Bey ondan mı burada?"

"Evet. Büyük isyan. Ankara tehlikede. Ethem Bey isyanı bastırmakla görevli."

"Ben de Ethem Beyin birliklerine katılırım. İzimi bulamazlar. Bulsalar da bir şey yapamazlar."

"Döğüşmeni istemiyorum artık."

"Başka çıkar yol var mı?"

Fatma söze girdi.

"Sana yapılanlardan sonra mı?"

"İnkılapların gözü kördür yenge. Aramızda körler var diye amacımızdan saparsak, inkılaba yazık olur."

"Hapishane seni feylozof yapmış."

"Yaşayınca her şey olursun."

"Yaşamanı istiyorum, döğüşmeni değil."

"Ağabeyimsin, öyleyse sen karar ver."

Bitik köyüne gitseler... Cafer Ağa da yoktu artık. Cafer Ağa... Yüreği daraldı, gözlerinden iki damla yaş aktı Bekir'in ömründe ilk defa. Göz pınarları coşmuştu, arkası gelecekti bundan sonra da.

Evin her zaman ardına değin açık duran avlu kapısından atları ile girdiler. Ahırın önünde indiler. Ali, ahırın kapısından karanlığa başını uzattı.

"Ben geldim, Arap Dede," diye seslendi.

"Gittiler," dedi Fatma, "evliyalarımız gittiler. Akkadın hala rüyasında görmüş gittiklerini."

Ali'nin içi burkuldu. Çocukluğundan beri duyduğu, her gün onlarla içiçe yaşadığı, zaman zaman gördüğünü

sandığı evliyalar gitmişler miydi? İnanamadı, evliyalara inandığı kadar.

Atları yemliklere bağladılar. Eğerlerini aldılar. Evde ışık yoktu, herkes yatmıştı. Bekir sabah namazından önce buluşmalarını istedi. Bir sigara yaktı. Odalarının yolunu tuttular.

Avlunun en baş odasında yatardı Cafer Ağa Ankara'ya gelince. Bekir odanın önünde durdu, kapıyı açşa, Cafer Ağa'yı görür müydü? Karanlıkta gözlerinde biriken damlaları Fatma göremedi, kocasının elinden çekti.

Fatma sarhoş gibiydi. Başarı onu delirtmiş, tüm içgüdülerinin tutsağı olmuştu. Ödülsüz kalacağının korkusuna düştü. Odaya girer girmez, Jandarma giysilerini yırtarcasına çıkarttı. Bekir'in ağzından sigarayı kaptı, söndürdü, yatağa sürükledi. otuz üç kere otuz üçü deneyecekti.

Ali oda kapısını yokladı. Kilitliydi. Hiç kitlemezlerdi oysaki. Kapıyı tıkırdattı usulca. Hemen Siranuş'un sesi duyuldu.

"Efendim."

"Benim, Ali."

Adını söylemeye ne gerek vardı Siranuş'a, "Benim," derken, yirmi günde yabancılaşmış mıydı karısına? Sevdiğinden uzaklarda kalmak neden beraberinde hep yabancılaşma korkusunu taşır ki...

Kapı hemen açıldı. Kör karanlıkta birbirlerini buldular. Dudakları, ağızları, saçları, gözyaşları, bacakları özlemin çoşkusuyla esrikleşti.

"Uyuyor muydun?"

"Sensiz uyunur mu?"

"Dur lambayı yakayım. Kibritim var benim."

"Ali'min ışığı bana yeter de artar."

Siranuş kocasına kollarını doladı, başını başına dayadı. Bu baş ipe gidecek diye uykusuzluğa yoldaş olmuştu. Sıkı sıkı sarıldı, gözyaşları yeniden boşaldı.

"Ağlama, yanındayım bak."

Karısının saçlarında ellerini dolaştırdı.

"Serbest mi bıraktılar?"

"Hayır, Fatma kaçırttı. Şakir Bey, ağabeyim, Fatma."

"Kaçaksın. Yine seni yakalamaya gelecekler."

"Hayır gelmeyecekler, korkma."

Yeniden vücutlarının tüm organları karıştı. Ali ayağının topuğuyla kapıyı örttü.

"Oğlan nasıl?"

"Babasını bekliyordu." Kocasının elini tuttu, karnında gezdirtti. "Bak elle karnıma, bak bak nasıl tekmeliyor. O da anladı geldiğini."

"Şu lambayı yakayım."

Ali kibriti çaktı. Lambayı arandı. Yerindeydi. Şişeyi çıkartıp, fitili uzattı, yaktıktan sonra, şişeyi yerine taktı. Lambayı kaldırdı.

"Dur güzelliğine bir bakayım Siranuş'umun," derken lamba elinden düşüyordu. Siranuş çırılçıplaktı. Sivri karnının gerisinde kalan kolları ile komik görünüyordu. Önündeki bir tutam siyah kıldan Siranuş utandı. Eliyle önünü kapatmaya çalıştı. Sivri karnından kolu zor uzandı. Günlerden beri temizlik yapmamıştı.

Güneş doğmadan Ali, ıslak saçlarla kapıdan çıktı. Herkes sofadaydı. Sabire Büyükana namaz kılıyordu. Kezban ana ıslanan gözlerini sildi. "Şükürler olsun Yaradan'a,"yla oğluna sarıldı. Hacı Mehmet Ağa iki adım koştu, oğlunu kucakladı. Name kız, kardeşinin yanaklarına öpücükler kondurdu. Fatma "Yeter, o yüz oğlana gerekli," demese daha da öpecekti.

Ali, büyükanasına baktı. Babasının kulağına, "büyükana namaza mı başladı?" diye sordu.

"Sen çıktın diye şükür namazı kılıyor," yanıtını aldı.

Dünya Güzeli Sabire Büyükana, yanakları al al iki yana selamını verdi. Oturduğu yerden kollarını açtı. Sarıldı Ali'sine tek bir sözcük ağzından çıkmadan.

"Hemen gidelim," dedi, Bekir, "Hava ağaracak."

"Çayı demledim. Şimdi sofrayı kurarım."

Name mutfağa koştu. Peşinden Fatma gitti, gözleri Bekir'de.

Siranuş kapıdan çıkarken, "Hemen gidelim," dediğini duymuştu Bekir'in. Sorulu gözlerini bir Ali'ye, bir Bekir'e çevirdi. Hacı Mehmet gelininin yanına geldi.

"Ankara'da kalması doğru değil kızım. Bekir ağabeyin güvenli bir yere götürecek Ali'yi birkaç günlüğüne."

Siranuş, Ali'nin yanına geldi; elini tuttu. Çaresizdi, boynunu büktü.

Sofra hazırlandı, kara kovan balı, küp peyniri, taze tereyağı, kuru üzümlü dövülmüş ceviz tepsiye dizildi. Kepekli ekmek dilimleri kızartılmıştı. Oturdular. Şaşkındılar... Sadece Ali'ye "Ye," diyorlardı. "Biraz daha ye."

Araba koşulu, kapının önünde bekliyordu. İki kardeş arabaya bindi. Kapının önüne dizilenler, son bir defa daha oğlanlara ellerini sürmek isterlerken, Hacı Mehmet dizginleri aldı. Arabanın arkasından, kavuşup ayrılmanın o mutlu hüznüyle baktılar.

Kalenin eteklerinde oğullarını bıraktı. "Cesur olun. Aptal olmayın," diye konuştu. İki oğlunu kucakladı. Atları, ters yüzü dehledi. Oğlanlar çadırlara doğru yürürlerken, Hacı Mehmet mendilini çıkardı, gözlerinden inen yaşları sildi. Ağlamayacaktı, gittiği yerde darağacı yoktu, "Şükürler olsun Yarabbi," deyip atları dehledi.

Karagâhın nizamiye çadırının önünde bir asker gelenleri durdurdu. Kimlerdi? Kendilerini tanıttılar. Ethem Beyi göreceklerdi. Asker, "Daha gelmedi," derken yanlarında bir at durdu. Ethem Beydi gelen. Çevikçe attan atladı. Bekir'e "Hoşgeldin," dedi. "Bu Ali olmalı," Ali Ethem Beyin elini öptü.

"Biliyordum bir şeyler yapacağını."

"Bu defa ben yapmadım, karım yaptı."

Ethem Bey yan gözle Bekir'e baktı. Övünmesi hoşuna gitmişti. Ya kendi karısı? Hiç olmayacaktı bu gidişle.

"Gelin, çadırıma gidelim. Bir konuğumuz bekliyor sanırım."

Yürüdüler. Çadırın kapısındaki nöbetçi selamını verip, bez kapıyı kaldırdı.

Cafer Ağa, oturduğu tabureden ayağa fırladı. Ethem Beyin yol verdiği iki kardeş, çadırın kapısında, ağızlarından çıkan, "Aah!"larla kolları açık, çakılıp kaldılar. Gözlerinden çoşan sevinç kahkahaları, şaşkınlıklarını çabuk yendi.

Ali koştu, boynuna sarıldı Cafer Ağanın. Sözler birbirine karıştı.

"Ağam!..."

"Ali!..."

Ethem Beyin gözlerine incecik dikenler battı. Damlacıklar dışarı çıkmayı başaramadılar. Sevgi, dostluk ne güzel şey diye düşündü barut kokusuyla yaşayan adam. Gururlandı, oyunun bir parçası olduğuna. Kapıdaki emirberini çağırdı; kendilerine kahve yapmasını söyledi.

"Ağam sen de buradasın?"

Cafer Ağa ellerini ovuşturup, Ethem Beye baktı.

"Bizim bir gecelik konuğumuz oldu. Bugün köyüne gidecektir."

Cafer Ağa geceden beri kurtulamadığı korkulu şaşkınlığıyla sordu.

"Köyüme mi gideceğim?"

Ne olduğunu, neden burada konuk edildiğini bilememenin tedirginliğiyle bakışlarını, kendisi gibi hiçbir şeyden bilgileri olmayan Bekir'le Ali'nin gözlerine çevirdi, kafasındaki sorulara yanıt aradı.

Ethem Bey, "Oturalım, buyurun," dedi. Tabureleri gösterdi. Oturdular.

"İkimiz birden geldik Ethem Bey, kabul ederseniz."

Bekir Efe, böyle büyük bir savaşa kardeşini yalnız göndermek istememişti. Tüm düşüncelerine aykırı da olsa, o da katılacaktı.

Ethem Bey, konuştu.

"Memnun olurum. Beni onurlandırdınız. Ali isterse karagâhımda çalışır. Hesaplarım kitaplarım doğru gitmiyor. Ona ihtiyacım var. Bakınız Bekir Efe'm, size birliklerimin komutanlarımın adlarını sayayım. Siz bir sonuca ulaşınız. Pehlivan Ağa, Ahmet Onbaşı, Sarı Mehmet, Halil Efe, Topal İsmail, Onbaşı Aslan. Bunların okuması yazması yok. Elifi görseler mertek sanırlar. Ama, merttirler, çete savaşını çok iyi bilirler. Onların yanında siz başkomutanım olursunuz. Ama siz kardeşimsiniz, yol arkadaşımsınız. Yeni Dünya'yı sizinle beraber kurmak isteriz. Ağabeyim Reşit Bey üzerinde tesiriniz büyüktür. Kabul buyurursanız, benim kurmayım olunuz. Bana akıl veriniz."

Bekir Efe sadece "Estağfurullah," diyebildi. Övülmekten rahatsız olmuştu.

Kahveler geldi. Adam tepsiyi önce komutanına uzattı. Ethem Bey gözünün ucuyla Cafer Ağayı gösterdi. Kahveler alındı, teşekkürler edildi. Bu Seyyar Kuvvetler Kumandanının, Ethem Beyin alçakgönüllü konuşması Cafer Ağayı cesaretlendirdi, "Ben de kalmak isterim ama..." diye ikircikli mırıldandı. Sesinde bir şeyler öğrenmek, neden konuk olduğunu bilmek sorusu da yatar gibi geldi Ethem Beye.

"Yok Ağam, seni köyünde bekleyenler var. Çektiklerin yeter."

Gönlüne ılık ılık bir hoşluk doldu Cafer Ağanın.

Sonra Ali'ye döndü Ethem Bey, "Vaktimiz yok, sana hesap kitaplarımızı getirsinler hemen işe başla. Öğleden sonra yola çıkacağız. Bekir Efe'm şimdi ben birliklerimi teftişe çıkıyorum, hazırlıkları gözden geçirmem gerek. Sonra biraz harita üzerinde çalışırız sizinle. Bugün fazla

beraber olamayacağız, Paşaya veda ziyaretine gideceğim. Ben yokken siz de harekât planımız üzerinde biraz kafa yorarsınız."

Ethem Bey, Cafer Ağanın sırtını okşadı. "Yolun açık olsun Ağa," deyip, çadırdan çıktı.

Nasıl olmuştu da Cafer Ağa ipe giderken Ethem Beyin çadırına düşmüştü. Sordular. Bilmiyordu. Akşama doğru, jandarmalar gelip götürmüşlerdi. İdam işi değildi bu, hep sabaha karşı yaparlardı. Düzeni değiştirdiler mi acaba? diye bir kuşku da girmişti içine. Bir can değil miydi vereceği, ha yatakta, ha darağacında. Pek oralı olmamıştı. Hanın dış kapısını açmışlar, iki atlı bekliyormuş, asker dese değil, sivil dese değil. Yedeklerinde bir at daha varmış, bindirip buraya getirmişler.

"Nasıl oldu bilmiyorum. Dün sabah mahkemeye çıkmıştım. Ölüm cezası verdilerdi. Ali anlatmıştır."

"Vakit olmadı anlatmaya ağam."

"Çıktık mahkemeye ne dediysek, dinletemedik. Müftü Rıza Efendiyi, Hakanı tanık gösterdim, umursamadılar. Hâkim bey kalemini kırdı. Bu heriflere kalem dayanmıyordur yahu."

"Anlatmadın mı senin devamlı kırk atlı beslediğini?"

"Anlatmaz olur muyum. Başıma dert ondan geldi zaten. Atlılarımın Kuvayı Milliye emrinde olduğunu herkes bilir dedim. Ya o silahlar dediler. Makineli tüfeğin bile var. Yunan'dan aldım dedim. Neden getirip, devlete teslim etmedin dediler. Savaş bitmedi ki dedim. Daha dün Ayaş isyanından döndüm dedim. Azarladılar beni, yalan söyleme diye. Ayaş da isyan filan olmadı dediler. Doğruyu söyle niye kırk atlı besliyorsun? Bir amacın olmalı. Bugün bir emir verirler yine cepheye gideriz dedim. Her gün atış talimi yapıyormuşsunuz dediler. Biz her daim hazır olmalıyız dedim. İsyan çıkartıp, Meclisi basacakmışsın dediler. Haşa dedim. Biz Mustafa Kemal Paşaya başkoyduk dedim. Kaymakam öyle söylemiyor

dediler. Bak ifaden burada jandarmaya verdiğin. Biz padişahı istiyoruz. Mustafa Kemal denen paşayı öldürecektim demişsin. Yalan, iftira, kaymakam düzmüş dedim. İnanmadılar. Devletin kaymakamı niye yalan söylesin diye beni terslediler. Ben de anlattım. Bir gün kaymakam köye geldi. Buyur ettik. Yemekler yaptık, içki sunduk. Eğlencemiz tamam olsun, bir de köçek bulun dedi kaymakam bey. Atlı saldık, komşu köyden Ankara'da bile ün yapmış köçek oğlanı getirttik. Oynattık. Hepimiz eğlendik. Vakit geç oldu. Kaymakama odasını gösterdik. Köçeği de bana getirin dedi. Olmaz kaymakam bey, erlik âleminde yakışık almaz. Hem sen koca bir kaymakamsın dedik. Dinletemedik. Dayattı da dayattı. Hak deliği varken, bok deliğinde ne işin Kaymakam Bey ayıp olur deyince, suratıma bir tokat attı. Adamlarım durur mu, kaymakamı yaka paça ettiler, odadan attılar. Yanında iki jandarma vardı. Onların da silahlarını aldılar. Atlarına bindirip değlediler. Hadisat budur, bu suçumsa cezasına razıyım dedim. Ertesi günü on jandarma geldi, ben bostanda karpuz döllerine bakarken, yakaladılar. Kaymakam hakkımda o düzmece zaptı yapmış, işte hali keyfiyet budur dedim. Ben konuşurken hâkimler de kendi aralarında konuşup duruyorlardı. Baktım dinlemiyorlar, daha fazla konuşmadım, sustum. Hâkimin biri zabıt katibine yaz dedi. Büyük Millet Meclisi'ni yok etmek, Meclis Başkanına suikast düzenlemek gayesiyle silahlı çete kurmak, şu bu diye bir şeyler yazdırmaya başladı. Eylemine uyan Hıyaneti Vataniye Yasasının amir hükümlerine göre idam cezasına... demez mi sonunda? Kalemini de şak diye kırmaz mı?.. dondum kaldım. Ulan öldüreceksenız bu kadar lafa ne gerek var, çekin vurun be... İşte böyle. Bu sabah asılmayı beklerken. Dün akşam kendimi burada buldum. Ethem Beyin adamlarına sordum; bize hana gidin Cafer Ağa diye biri var, teslim alın getirin. Ethem Beyin konu-

ğudur diye emir aldık dediler. Ethem Bey beni tanımaz, niye konuk etsin anlamadım. Bak şimdi de, köyünde seni bekleyenler var diyor."

Bekir Efe, durumu kavramıştı. Ethem Beyle ilk gün konuşurken söyledikleri aklına geldi. Cafer Ağaya bir şey demedi.

Bir adam girdi çadıra, elinde defterler vardı.

Ali'ye doğru yürüdü. "En genci," demişti Ethem Bey.

"Ali'sin değil mi?"

"Evet," dedi, Ali ayağa kalktı. Adam defterleri uzattı. Kumandanın gönderdiğini söyledi. Defterleri bırakıp, gitti.

Ali, masanın başına geçti, defterleri karıştırmaya başladı.

Cafer Ağa, "Konukluğu uzatıp, ayıp etmeyelim," diyerek, Bekir'le Ali'yle vedalaştı.

Yeni bilinmezliklerin başladığının ayrımında olmadan iki kardeş birbirlerine gülümsedi.

Öğleye doğru Ethem Bey Mustafa Kemal'e veda ziyaretine gitti. Yol boyunca Ankaralılardan büyük ilgi gördü. Gençler, yaşlılar Ethem Bey'e ellerini sürebilmek için birbirlerini iteleyip kakalıyorlardı. Ethem alışık olmadığı bu sevgi gösterisinden kızarıyor, bozarıyor, renkten renge giriyordu. "Sağ olun, sağ olun," demekten ağzında tükrük kalmadı.

Mustafa Kemal Paşa, bakanlar kurulu ile toplantı halindeydi. Ethem'i hemen kabul etti. Oturması için yer gösterdikten sonra, "Şimdi aldığımız bir habere göre, Boğazköy de asilerin eline geçmiş," diye kaygısını dile getirdi. "Kayseri'nin düşmesi çok yakındır bu durumda."

Ethem Bey bir yanıt veremedi, Boğazköy'ün nerede olduğunu bile bilmiyordu. Mustafa Kemal Ethem Beyin duraksamasından, durumu kavradı. Çalışma masasının

arkasındaki duvarı boydan boya kaplayan haritanın önüne çağırdı. Boğazköy'ü elindeki cetvelle gösterdi.

"Böylece önümüzde yeni bir cephe daha açılmış oluyor."

Bakanlar kurulunda bu sözlerin anlamını Fevzi Paşa ile İsmet Beyden başkası anlamış değildi. Paşa tehlikenin büyüklüğünü tek cümle ile belirtmek istiyordu. Ankara iki cephe arasında kalmıştı.

Ethem Bey, Paşaya elini uzattı.

"İzninizle Paşam, sizlere iyi haberler göndermeye çalışağım."

Paşa ile bakanlar kapının dışına kadar Ethem Beyi uğurladılar. Kapıda Paşa, Ethem Beyin kulağına eğildi.

"İsteğiniz yerine getirildi umarım."

"Sağ olun Paşam, büyük bir hatayı önlediniz."

"Sayenizde oldu."

"Estağfurullah Paşam. Ben sadece arzettim. Himmet buyurdunuz."

"Keşke tüm hataların zamanında farkına varabilsek. Birliğinize dahil oldu mu?"

"Hayır Paşam, şimdi köyünün yolundadır."

"Yaa?..."

Paşa sözünü sürdürmedi, içinde küçük bir öfke belirdi. Adını hiç unutmasa bile, bir tutuklu için kullanıldığı sanısına kapılır gibi oldu. Ethem Beyin gülümseyen gözleri, içtenliğini dışarı vuruyordu. Ne yapıldıysa muhakkak doğruydu. İki elini uzattı, uzanan elleri kuvvetlice sıktı.

"Ethem Bey, size itimadımız sonsuzdur."

Seyyar Kuvvetler Kumandanı, karargâhına değin, kafasından son cümleyi atamadı.

Öğleden sonra, saat üçte kuvvetler yola çıktı. Bekir Efe ile yaptıkları durum tartışmasında, düşmanı umduğundan önce bastırmak için, 'zorlama yürüyüş'e karar vermişlerdi. Asiler nasıl olsa Ethem'in Ankara'ya geldi-

ğini öğrenmişlerdir diye düşünüyorlardı. Onlar önlemlerini almadan zamanında duruma el atabilirlerse, savaşın yarısını kazanmış olurlardı. Sorun, bu 'zorlama yürüyüş'e birliklerin ne denli dayanabileceğindeydi. Ethem Bey, adamlarına güveniyordu. Anzavur isyanını da böyle bastırmıştı.

Çapanoğlu Edip Bey, elindeki telgrafı gözleri sevinçle kırpışıp masanın üzerine bıraktı. Yanında oturan kardeşi Salih'i yanaklarından öptü. "Allah bizimle beraber kardeşim," dedi. "İşte Kayseri de düşüyor. Telgraf ağabeyin Celâl'den. Önümüzde güç kalmadı. Konya bizi bekliyor. Sonra Ankara. O Allah, Muhamed tanımazların işi bir hafta da tamam."

"Çerkes Ethem Bey Ankara'dan yol çıkmış."

"O gelene dek biz Konya'ya gireriz. Ethem de öğrenmiştir karşısında Anzavur olmadığım. Her yanı alsalar, Yozgat'a adım bile atamazlar. Her evi kale yaptık. Hadi çıkalım, yiğitlerimiz bizi görmek ister."

İki kardeş, koca konağın merdivenlerinden indiler. Konağın içi silahlı adamlarla kaynıyor, kardeşler geçerken esas duruşa geçiyorlardı. Kapının önüne çıktılar, göğüslerini horoz gibi şişirdiler, kaşlarını çatıp, çevrelerine sert sert baktılar. Edip Bey, kardeşlerine "Kumandanların bakışları her zaman bıçak sırtı gibi keskin olmalıdır," derdi. "O zaman asker sizin ne denli kararlı, ne denli yürekli olduğunuzu anlar."

İki adam, kardeşleri görünce, koşup atlarını getirdi. Adamlar, atların boyun altlarından tutup, kardeşlerin binmesine yardımcı oldular. Üzengiler atların karınlarına değmeden, dört nala bir atlının kendilerine doğru geldiğini görünce durdular. Adam atından inerken düşüyordu.

"Kumandanım Çerkez Ethem geldi!" diye bağırdı.

"Ethem mi?" Şaşkınlığını hemen gizledi.

"Kim oluyor muş o?"

Gelen atlı yanıtlayamadı. Edip Bey, sert sert adama gözlerini dikti. "Nerdeymiş o Ethem dediğin adam?"

"Bilmiyorum Kumandanım."

Edip Bey, avazı çıktığı kadar bağırdı.

"Ne demek bilmiyorum?"

Adam atın altına girmeyi düşündü. Gözüne Edip Beyin atının kabarmış cinsel organı takıldı. Vazgeçti atın altına saklanmaktan. Fısıldar gibi soruyu yanıtladı.

"Emareleri var kumandanım, Çamlık'ta."

Edip Beyin sesinde düşme olmadı.

"Ne emareleri?"

"Buyurun görün kumandanım, bir de mektup var."

"Nerede mektup?"

"Orada duruyor, ellemedik."

Edip Bey daha fazla sormadı. Ne olduğunu bilmediği mektubun içeriğinin duyulmasını istemedi.

"Bin atına," diye gelen adama emretti.

Atlar dört nala kalktı.

Yozgat savunmasım batıdan üstlenen asi birliklerin konuşlandırıldığı Çamlık'a geldiler. İsyancıların bir bölümü küçük bir daire oluşturmuş, orta yerde duran bir şeye bakıyorlardı. Gelenleri görünce daire yarıldı. Herkes esas duruşa geçti. Edip, Salih Beylerin bakışları, yuvarlağın ortasında yerde duran şeylere takıldı. Kısık göz bebekleri yuvalarında büyüdü. Yerde dört kesik baş duruyordu. Başın birinin üzerine, bir zarfı delip geçen bir bıçak saplanmıştı.

Kardeşler bir an ne yapacaklarını şaşırdılar. Edip Bey atını geri çevirdi. "O zarfı getirin bana," deyip atını sürdü. Asi başlarından birinin çadırına girdi. Adam, "Kafası kesilenler, dün akşam keşfe gönderdiğim kişilerdi," diye Edip Bey sormadan konuştu. "Çok yiğitlerdi. Gözleri karaydı. Attıklarını vururlardı."

"Sus be adam," diye bağırdı Edip Bey.

Kanlı zarf geldi. Üstünde kocaman harflerle, "Çapanoğullları'na," yazıyordu. Altında, "Seyyar Kuvvetler Kumandanı Ethem,"den yazısı vardı. Adamları zarfı görmüşlerdi demek. "Ethem geldi," diye heyacanlanmaları ondandı. Zarfı açtı:

"Sana on iki saat izin veriyorum. Adamlarınla teslim olduğun takdirde af edileceksiniz. Hiçbir cezaya uğramayacaksınız."

Çapanoğlu Edip Bey, mektubu hırsla paramparça etti. Salih Bey'in, "Ne diyor?" sorusunu bile duymadan çadırdan çıkıp, atına atladı. Bağlara doğru uzaklaştı. Salih Bey, asi başı da peşinden atlarını mahmuzladılar.

Çamlık'ta dört kesik baş bulunduğu, Çerkez Ethem'in geldiği haberi kısa sürede, dört yanda duyuldu. Çerkez Ethem denilen adam gavurun biriydi, insafı, acıması yoktu. Yakaladığının kellesini kesiyordu. Dört kesik baş isyancıların kaynamasına yetmişti. Akşama doğru, Ethem'le çarpışan ileri karakol birliklerinden kaçanların anlattıkları, kaynaşmayı daha da artırmıştı. Dağ, taş Çerkezin adamlarıyla doluydu. Ordu, asker değil bunlar şeytandı. Gökyüzünde uçuyorlar, mızrak, kılıç olup başları götürüyorlardı.

Ethem Bey, isyan bölgesine yaklaştıkça durumun kendisine anlatılanlardan çok daha kötü olduğunu görmüştü. Çapanoğulları valilileri, kaymakamları atmış, kendi adamlarını vali, kaymakam yapmış, illerin parasına, silah depolarına el koymuşlardı. Kendi adlarına vergi toplamaya bile başlamışlardı. İş bu denli büyürken, Ankara nasıl durumun ayrımına varamamıştı? Bir suçlu vardı. Ankara Hakanı Yahya Galip Bey ya da Genelkurmay Başkanı İsmet Bey. Şimdi bunların üzerinde durulacak zaman değildi.

Üç günlük zorlama yürüyüşle Yozgat yakınlarına gelmişlerdi. Çapanoğulları'nın küçük birlikleri ile sıcak iliş-

kiler olmuş, Ethem Bey, bunların üzerine süvarilerini saldırtmıştı. Bekir Efe, süvarilerin düşmanın moralini bozacağını söylüyordu. Küçük zaferlerle morali bozulacak düşman da, büyük zaferlere her zaman gebe olunabilirdi.

Yozgat'ın çevresinin, kentin, hatta kentin her evinin birer kale olduğu haberlerini alıyorlardı.

Ethem Bey, Onbaşı Aslan Ağanın kumandasında, küçük bir birlik çıkardı ileriye. Aslan Ağa, Yozgat yakınlarına değin yaklaşacak, bir iki isyancı görürse yakalayacak. Sonra bunlarının canlarını bağışlayacaktı. Tüm bu işler silah atmadan gerçekleştirilecekti. Ethem Bey, Çapanoğluna bir ultimatom yazmış, Onbaşı Aslan Ağaya vermişti. Aslan Ağa da, yakaladığı esirlerden birine mektubu verecek, Çapanoğlu'na götürmesini isteyecekti.

Yorulmak bilmeyen bir adamdı Aslan Ağa. İki metreye yakın boyu vardı. Daha on sekiz yaşında iken gücü kuvveti tüm Düzce'yi sarmıştı. Güreşçi değildi ama, hiçbir pehlivan onunla güreşe çıkmazdı. Bir gün zorla kispet giydirdiler, güreşlerin yapıldığı çayıra salıverdiler. Karşısına hiçbir güreşçi çıkmadı, bir yerimizi bu insan azmanı kırar diye. Aslan güreşmeden başpehlivan ilan edildi. Hayatında bir daha da güreşe çıkmadı. Düzcenin bütün kızları Aslan'a yanıp bitiyordu, kızların rüyalarının sultanı olmuştu ya, böyle bir babayiğite kolay kolay uygun kız bulmak zordu.

Düzceliler bu aslana layık olsa olsa emekli başpehlivanın kızı olur dediler, kız da boylu boslu, yiğitti. Onunla evlendirdiler. Kayınpeder de pek gururlandı, böyle birine kızını verdi diye. Adamcağız bu evlilikten yeni başpehlivanlar umuyordu, ama, gençlerin bir türlü çocukları olmuyordu. Herkes şaşkındı, bir başpehlivan kızıyla bir başpehlivanın, hem de Aslan gibi birinin hiç çocuğu olmaz mıydı?... Halk doktorları, hacılar, hocalardan bir

yarar bulamamışlardı. Hiç kimse Aslan'ın kısır olacağını ummuyordu. Tüm tedavi kıza yapılıyordu. Şifalı otlar içiriliyor, bacak arasına ot lapaları konuyor, kaplıcalara götürülüyor, bir sonuç alınamıyordu. Babası, erkek kardeşleri, Aslan'dan soyu sürdüremeyecek kızı boşamasını istediler. Aslan, "Susun, hata bende," diyemiyordu utancından. Öyle bir baskı yaptılar ki, sonunda başpehlivan baskılara dayanamadı, selvi boylu, ince belli karısını boşadı. Eve kapandı, günlerce sokağa çıkmadı. Gizli gizli ağlıyordu tarlalarda, bahçelerde. Aslan'a yeni bir kız buldular, ille bununla evleneceksin diye tutturdular. Bugün, yarın diye evliliği erteletmeyi başardı başpehlivan. Boşadığı karısı bu arada evlendi. Kente bir haber yayıldı, kız bakire çıkmıştı. Yine de inanmadılar, aslan gibi Aslan'ın altından kalkan kadın bakire olur muydu? Habere bir kendisi inanmıştı. Derdini biliyordu. Cinsel organının yüksük olması bir yana, canlandığını da hiç görmemişti. Aslan karısına yeminler verdirmişti, kimseye söylemeyeceksin diye. Söylerse öldürürdü. Kızcağız da derdini kimseye açamadan, çocuğu olsun diye yapılan kocakarı ilaçlarına hık demiyordu. Bu defa da kızın hamile olduğu haberi yayıldı. Düzceliler, "Pehlivana nisbet olsun diye karnına yastık koymuştur," dediler ama, dokuz ay on gün sonra kız, bir oğlan doğurunca, işler karıştı. Aslan haberi duyunca, kimseye görünmeden Düzce'den kaçtı, gelip Ethem Beyin birliklerine katıldı. Kısa zamanda, zekâsı, yiğitliği, acımazsızlığı ile sivrildi, on kişinin başına geçti, onbaşı oldu.

Aslan Onbaşı koca gövdesi ile yılan gibi sürünüyordu. Dört kişi görmüştü ağaçların altında, tüfekleri dizlerine dayalı oturuyorlardı. Yanındaki adamlara eliyle, oturanları çevirmeleri için işaret etti. Adamlar bir çalıyı bile kıpırtdatmadan, kaplumbağadan sessiz oturanlara iyice sokuldular. Gözlerini, Aslan Onbaşıya çevirdiler, bekledikleri işaret geldi. Oturanların üzerine çullandılar.

Bıçaklarını enselerine sapladılar. Adamlar o anda öldü. Öküz kesmiş gibi fışkıran kandan, üstleri başları kıpkırmızı oldu. Suratlarına gelen kanları ellerinin tersiyle sildiler. Aslan Ağa unutmuştu adamlarına, ikisini sağ bırakın demeye. "Ulan ikisi sağ kalacaktı, gördünüz mü yaptığınızı?" diye köpürdü durdu. Şimdi ne olacaktı? Yeniden iki adam mı arayacaktı? Çare yoktu, mektubu göndermesi gerekiyordu. Yola çıkarlarken aklına bir şey geldi,

"Durun arkadaşlar," dedi. "Kesin şu adamların kellelerini, mektupla beraber gönderelim. Öğrensin O dürzü Çapanoğlu, Ethem Beyimizi. Götünden büyük osuruyor dürzü."

Kelleler kesildi. Adamların ikisinin şalvarlarına ikişer baş koydular. Şalvarların uçkurlarını da sıkıca bağladılar. Yola çıktılar. Fakat karşılarına kelleleri yollayacak, avlanmaya uygun kimse çıkmadı. Çevre kovan gibi asi kaynıyordu ama, dört kişinin bunlarla baş etmesi olanaksızdı. Bir mağaranın önüne geldiler. "Siz içeri girin, sakın ha sigara filan içmeyin," diye uyardı adamlarını. "Ben, mektupla kelleleri, onların görebileceği bir yere bırakıp döneceğim."

Aslan Ağa bir saat sonra döndü. Adamlarını hizaya dizdi. "Beni iyi dinleyin ha," dedi. "Kumandana, olur ya arkadaşlar sorarlarsa, onlara da, dört kişi yakaladık. İkisini öldürmek zorunda kaldık. İkisini de mektupla serbest bıraktık diyeceğiz, unutmayın haa." Aslan Ağa, sözlerinin iyi anlaşılıp anlaşılmadığından, emin olmak için, ne dediğini adamlarına tek tek yineletti. "Ağzınızdan yanlış bir kelime kaçırırsanız, hepimizi asar sonra Ethem Bey, bilginiz ola," diye de gözdağını verdi.

Ethem Bey, batıdan, güneyden Yozgat'ı çevirdi. Doğuya yalnız küçük bir topçu birliği sürdü. Süvari birliklerini kuzeye Yenihan'a gönderdi. Aslında kendi birlikleri güneyde iki asi gücün arasında kalmıştı. Onlar Kayse-

ri'den dönene değin duruma hâkim olmak istiyordu. Bu riske Bekir Efe'yle uzun tartışmalardan sonra girmişlerdi. Yozgat düşerse, çevredeki isyancıları yok etmek zor olmayacaktı. Canavarın başı koparılmalıydı önce. Ali Bağlar mevkiindeki çadırında ikmal işleri ile uğraşacaktı.

Ethem Beyin verdiği süreye beş saat kala Çapanoğlu saldırıya geçti. Yozgat içinde bu denli güç olacağını kestirememişlerdi. Top ateşiyle Ethem kuvvetlerini dövüyorlardı. Bekir Efe, geri çekilmeyi, küçük bir topçu birliği ile gerilerden ateşe yanıt vermeyi önerdi. Boşuna can kaybı olmasın diyordu. Birlikler düzenli bir biçimde topçu ateşinin dışına çıktılar, bir batarya bırakarak yavaşça Yozgat'ın doğusuna kaydırıldılar.

Ethem'in topçuları etkili görünmüyordu. Çapanoğlu, karşısında zayıf bir ateş gücü olduğu kanısına vardı. Top ateşi sürerken Edip Bey güneyle batıya doğru süvarilerle saldırıyı başlattı. Güneye saldıran atlılar, ümit ettikleri yerlerde karşılarında kimseyi bulamayınca, daha ileri gittiler. Ethem'in küçük topçu birliğinin ateşinin içine düştüler. Süvariler yanıldıklarını anlayınca, doğuya yöneldiler. Yine topçu ateşinin altında kaldılar. Edip Bey topçu ateşine karşılık verirken, Ethem, kuvvetlerini doğudan düşmanın üzerine sürdü. İsyancı süvariler, arkalarındaki yaya güçlerin aynı hızla devinememelerinden desteksiz kaldılar; Ethem'in makineli tüfek ateşiyle ağır kayıplar vermeye başladılar. Ethem kuvvetleri kente iyice yaklaşmıştı. Çapanoğlu hızlı bir kararla, süvarileri geri çekti. Kentin savunma çizgisinde şiddetli bir ateş başlattı. Batıdan, doğudan saldıran Ethem kuvvetleri mevzilerinde tutundular. Bir kısmı kente değin girdi ama, kalamayıp hızla geri çekildi.

Yozgat gerçekten bir kale idi. Karşılıklı ateş, zaman zaman görülen süngü çatışmaları, hava kararmaya başlayınca durdu. Yaralılar toplandı, ölü sayısı bu denli şiddetli çarpışmaya oranla yok denecek kadar azdı.

Savaşçılar oldukları yerlerde dinlenmeye başladılar. Akşam tayınları, yiyecekleri dağıtıldı. Yemekten sonra, siperler kazıldı. Sırt çantalarını yastık yapıp uyudular.

Gece yarısına doğru ay çıktı. Ayın yükselmesiyle, Çapanoğlunun topçu ateşi başladı. Topların ağzından çıkan ateş ayın ışığını bastırdı. Gökyüzü kan rengine döndü. Uyuyanlar yerlerinden fırladılar. Mermiler siperlerin üzerinde şırrak diye havayı ateşe boğuyor, dağılan kızıl misketler arkalarında iz bırakarak ölüm arıyorlardı. Gök gürlüyor, şimşekler çakıyor, yıldırımlar birbiri ardına düşüyordu tepelerine. Ethem'in adamları toprağı parmaklarıyla kazıyor, daha bir derine girmek istiyorlardı. Ne Yunan'da, ne Anzavur'da böyle bir cehenneme düşmemişlerdi.

Ay ışığında taş evlerin düz çatılarının üzerinde topların alev kusmukları görülüyordu. Aptallaşıp kaldılar Ethem Beyle Bekir. Bu iş daha önceden hazırlanmış olmalıydı. Topları çatılara çıkarmak öyle kolay iş değildi. Görerek atış yapan topçular, hedeflerini sekmiyorlardı. Durum kritikleşmişti. Birliklerin geri çekilmesi, düşmana büyük moral kazandıracak, başarı belki de sıfıra inecekti.

Ethem Bey, "Çaremiz yok kenti topa tutacağız," dedi, Bekir Efe'ye.

Olacak iş değildi kentin bombalanması. Çocukları, kadınları, yaşlıları, bunca günahsız insanı nasıl öldürürlerdi?

"Ben karşıyım Ethem Bey," diye düşüncesini açıkça söyledi Bekir.

"Öyleyse bir çıkar yol bulunuz."

Geri çekilemezlerdi. Ay aydınlığın da topçu ateşinin altında çekilmek çok zor olacaktı. Büyük kayıp verirlerdi.

"Sınırlı bir ateşle yanıt verelim. Toplar gözüküyor, onları hedef alalım. Sanırsam top yerleştirdikleri evleri boşaltmışlardır. Böylece suçsuz insanların ölmesini önleriz."

"Görünen sadece üç top. Ya diğerleri?"

"O üç topu bile yok edebilirsek, morallerini bozarız."

Ethem Bey öneriyi kabul edip, emrini verdi. Karşı topçu ateşini başlattı. İki cehennem gök yüzünde buluştu. Hangisi Tanrı'nın, hangisi şeytanın cehenne miydi? Neyin, kimin cezasını veriyorlardı? Belirsizleşti her şey yakıp, yıkmanın, öldürmenin dışında. Mermiler can atıyordu kana, yangına kavuşmaya.

Hedeflerini bulamayan tutuşturmaya hazır kızgın demir yığınları kentin üzerine düşüyordu. Bekir Efe yanıldığını anladı. Bu denli sık evler arasında, mermilerin eliyle koymuş gibi, düşman toplarını bulması olanaksızdı. Üstelik ateş düşündüğünden fazla oluyordu. Ethem Beyin, önce görünen topları, sonra tüm kenti topa tutmalarını emrettiğini bilmiyordu.

Çatıların üzerindeki toplar, çatılarla kaybolmuştu.

Yozgat'ın üstünden göğe doğru uzanan ateşten kollar, ak pak bulutları kızıla boyadı, ardından is karasıyla kararttı. Gri kara dumanlar bulutların yerini aldı toprakla gökyüzünü böldü. Ay kayboldu, kara örtünün altındaki acımasız canavarı göremedi.

Kent yanıyordu alev alev.

Kentin alevlerinin arasından fışkıran, nereye gizlendikleri belli olmayan Çapanoğlunun alevleri de siperlerin içinden kolsuz bacaksız, başsız gövdeleri havaya zıplatmaya devam ediyordu.

"Her ev bir kale Bekir Efe. Kente giren Ahmet Onbaşının dediğini duydunuz, üzerlerine evlerden makineli tüfek ateşi gelmiş."

İki taraf da sabaha karşı top ateşini durdurdu.

Güneş dağların ardından başını korka korka çıkardı. Yanan bin yıllık bir kente uzun uzun baktı. Ovaya yayılmış insan parçalarını görmemek için, bir bulutu gözlerinin önüne çekti. Milyonlarca yıldır, insan yaratılmışların vahşetine tanık olmaktan utandı.

Top ateşi kesilince, ölüler, yaralılar toplanmaya başladı. Bu sırada Çapanoğlu süvariler, yayalarla ani bir saldırıya geçti. Ethem Bey, çabucak toparlanan birliklerine kenti ele geçirmeleri emrini verdi. İki kuvvet kentin dışında karşılaştılar. Çapanoğlunun süvarileri, Seyyar Kuvvetleri arkadan sarmaya uğraşırken, Kuzey'den, Yenihan'da bekleyen Ethem Beyin süvarileri mızraklarını uzatıp, kılıçlarını çekip yıldırım hızıyla asilerin üzerine çullandılar. Ovayı toz kapladı. Kılıçlar sallandı, kollar, başlar düştü, mızraklar karın deşti, tüfekler kana doymadı.

Süvarilerin ani atağı, asilerde yeni kuvvetler geldiği kanısını uyandırdı. Kitle halinde teslimler başladı. Ethem Bey, yakaladıkları asi kuvvetlerin kumandanlarını asma emrini verdi. Kentin girişindeki ulu ağaçlarda insanlar sallanmaya başladı. Çapanoğlunun sağ kolu eşkiya Aynacı Deli Ömer'in dili bir karış dışarı çıkmıştı.

Öğleye doğru kente girildi. Sokaklarda iki taraf da kıyasıya döğüşüyordu. Bazen iki düşman burun buruna geliyor, bıçaklar çekiliyor, yerlerde yuvarlanıyorlar, taşlar başlarına iniyor, "Öldürdüm," diye ayağa kalkan, kurşunu yeyip, kalktığı yere düşüyordu.

Bütün evlerden Ethem Beyin kuvvetlerinin üzerine ateş açılıyordu. Ölüyorlardı durmadan. Tutunamayıp geri çekildiler. Umutları, Edip Beyin saldırıya geçmesiydi. Ovada onları yok edebilirlerdi.

Birlikler iki saat kadar boşuna beklediler. Umutları çıkmayıca Ethem Bey yeniden hücum emrini verdi. Daha ilk evlerde kayıplar başladı.

Bekir, "Haklı Ethem Bey," diye düşündü. "Her ev kale olmuş."

Aslında ev denecek bir şey yoktu ortalıkta. Topçu ateşinden, kent baştan başa harabeye dönmüştü ama, her yıkıntıdan namlular çıkıyor, makineli tüfekler ölüm meleğini çalışmaktan güçsüz bırakıyordu. Büyük kayıp veriyorlardı. İsyanı kırmak olanaksız gibiydi. Ethem

Beyle Bekir Efe, Yozgat'a saldırmakla hata ettiklerini düşünmeye başladılar. Önce çevredeki asileri temizleselerdi, belki bu denli kayba uğramayacaklardı.

Akşam oldu, hava kararda, çarpışmalar yine durmuyordu. Sokaklar insan cesedinden geçilmiyordu. Başlar, kollar, ayaklar çevreye yayılmıştı: Kafası kopmuş kundakta çocuklar, yüzünün yarısı yok, göğüsleri parçalanmış kadınlar, erkekler, tostoparlak olmuş yanık vücutlar, bazıları yıkık bir kapı arkasında, bazıları kan gölüne dönmüş sokak taşlarının üstünde, çöken evlerin enkazı altında kalmış, vücudunun yarısı, sadece bacakları ya da kolu görünen kadın mı, erkek mi, genç mi, yaşlı mı belli olmayan insanlar...

Bir kentin kaderi bu olmamalıydı. Bu insanların alın yazıları ölüm değildi.

İsyancılar arasında küçük bir panik havası esiyordu. Teslim olma, kaçma, direnme üçgeninde bocalıyor, ama büyük çoğunluk tüm gücüyle acımasızca direniyor. Acımasızca yanıt alıyordu.

Ethem Bey, Bekir Efe sokak sokak değil, bu ev ev savaşı, oradan oraya koşarak yönetmeye, birlikleri arasındaki bağlantının kopmamasına uğraşıyorlardı.

Sabaha karşı sokaklar tamamen ele geçmişti. İsyancılar yıkık evlere dolmuşlar, hafif, ağır makineli tüfeklerle, el bombaları ile Seyyar Kuvvetlere saldırıyı sürdürüyorlardı. Gerilla savaşında yoğrulmuş Ethem Bey güçleri, en az kayıpla sonuca gitmeye çabalıyordu. Hedefleri evlerdi. Savaş alanındaki bir tepeyi ele geçirip, diğer tepelere sıçrama gibi, tek tek evleri ele geçirmekten, içini isyancılardan temizlemekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Kesin sonuç ancak böyle alınabilecekti. Önlerinde binlerce ev vardı. Ethem Bey, birliklerini kent dışına çekip, yeniden topçu ateşi ile son darbeyi vurmak istiyordu. Bekir Efe, tekrar karşı çıktı. Yıkıntı evlerde hâlâ çocuklar, kadınlar, yaşlılar vardı.

Ethem Bey , "Adamlarımın ölümüne daha ne denli dayanabilirim," diye bağırarak, konuştukları evden dışarı fırladı. Derin derin nefes aldı, başını güneşi giz-leyen bulutlara kaldırdı. Bulutlar yoğunlaştı, biçimlerini değiştirdi. Gözlerinin önünde Müftü Rıfat Efendinin süt sakallı yüzü belirdi. "Merhametli, yüce gönüllü, hoşgörülü olunuz. Asla katliam yapmayınız." Rıfat Hoca böyle demişti. Ona "Babam da sizin gibi söylerdi," yanıtını vermişti. Döndü, yeniden eve girdi. Bekir Efe'nin karşısında durdu.

"Ne düşünüyorsunuz?"

Bekir Efe, gözlerini karşısındaki eve gizlenmiş makineli tüfekten ayırmadan yanıtını verdi.

"Önce makineli tüfekleri temizliyelim. Ateş üstünlüğü hâlâ onlarda. Başarabilirsek, kaybımız en aza iner."

Gerçekten de makineli tüfekler, adamların tüm de-vinimlerini engelliyordu. Bu kadar çok makineli tüfeğin olacağını daha önceden kestirememeleri sonuca gitmelerini engelliyordu. Kendilerine verilen bilginin yetersizliği, Ethem Beyi sinirlendiriyordu.

"Düşmanın gücü hakkında tam bilgi almadan hiç saldırmadım ben bu defaki gibi," diye söylenip duruyordu.

Bekir Efe'nin karşısındaki makineli bir saatten beri, tüm sokağa egemendi. Ethem Bey de Bekir'in gözünü diktiği makineliye baktı.

"Ben gidip, kumandanlara şu makineliri durdurmanın yollarını bulmalarını söyleyeceğim. Boşu boşuna cephane harcıyoruz."

Bekir'in gözlerini diktiği ağır makineli bir an sustu. Soğutuyor olmalıydılar. Ethem Bey çıktı. Bekir Efe de hızlı hızlı emekleyerek evin yıkık penceresinden arka avluya atladı. Duvar boyunca yürüdü. sekiz on ev ileriye gidip, sokağı oradan karşıya geçmeyi planlıyordu. Sokağı geçmek, o evleri geçmekten daha kolay olacaktı tüm

evlerden ateş edilmesine karşın... Geçmeyi düşündüğü evlerde nelerle karşılaşacağı belli değildi. Yandaki evin avlu duvarına ulaştı. Yükselip, avluya baktı. Boştu. Duvara tırmandı. Tam başının yanına bir kurşun saplandı. Kendini avluya attı. Yüzükoyun düştü. Görülmüştü, üzerine biri ateş ediyordu. Başını hafifçe kaldırdı. Hemen yanında başının yarısından fazlası kopmuş, kocaman bir çoban köpeği vardı. Süründü... Köpek ölüsünü üzerine çekti, kucaklayıp, avludaki yıkılmış, daha iki gün öncesine değin kadınların güle oynaya ekmek, şebit pişirdikleri fırının taşlarının arkasına siper aldı. Kurşunlar sağından solundan geçiyordu. İnatçı bir adamdı ateş eden. Köpek ölüsünü kaldırıp, bacaklarının arasından baktı. Adamı gördü, çatıdaydı. İyi bir nişancı olsaydı, çoktan işini bitirirdi. Yine de iyiydi. Belki de tüfeği dengesizdi. Köpeğin bacaklarının arasından tüfeğini uzattı. Adamı nişanladı, ateş etti. Adam, pat diye karşısına düştü. Koştu. Adamın silahlığını aldı, omzuna taktı. Evin avlu kapısından içeri girdi. İki katlı binanın merdivenlerine yürüdü. Merdiven altında birbirine sokulmuş iki kız çocuğu gördü. Kızların yüzleri leş gibiydi, toz toprakla karışan göz yaşları kara sarı yanaklarında koyu lekeler, çizgiler oluşturmuştu. Sümükleri akıyordu. Kırk köyün köpeği yalasa yüzlerini doyardı. Bekir bu kirli suratlı, korkmuş çocuklara gülümsedi, basamakları çıkmaya başladı. İkinci katın merdiveni yıkılmıştı. Yan direkleri sağlamdı, tırmanıp ikinci kata çıktı. Çatı kapağını buldu. Ayağının altına kırık eşyalar bulup koydu. Çatıya çıktı. Makineli tüfek sokağın iki ucuna göz açtırmıyordu hâlâ. Yan çatıya baktı, yarısı sağlam görünüyordu. Atlayabilirdi. Fırladı. Çatıya inmesiyle, çatı çöktü, kendini bir odanın içinde iki adamın tepesinde buldu. Adamlardan önce doğrulup, tüfeğini ateşledi. Onların da mermilerini aldı. Alt kata indi. Kapıdan baktı, makineli tüfek sokağın öbür ucuna ateş ediyordu. Daha fazla

ileri gitmekten vazgeçip sokağı geçti, peşinden yarışan kurşunların ayırdına varmadan makineliye doğru koştu; iyice yaklaşınca bombasını çıkartıp, pimini çekti, bombayı "Ya Allah!" deyip fırlattı. Bomba tam makinelinin tepesinde patladı. Bir evin açık kapısını siper aldı. Sırtını duvara dayadı. Ciğerlerinin hava istediğini beyni emretti. Göğsü körük gibi inip kalkmaya başladı.

Bombanın düştüğü evden elinde süngü takılmış bir tüfekle birisi fırladı. Bekir'i görmüştü. "Ulan kardaşımı vuranı ben sağ bırakır mıyım?" diye bağırarak üzerine koşuyordu. Bu adam deliydi, Bekir'in namlusunun ucundaydı. Adam koştu, Bekir parmağını tetiğe uzattı. Tetiği çekemedi, koşan adamı tanımıştı. Hüseyin. Kırşehirli Hüseyin. Kardeş kardeşi öldürüyordu.

"Hüseyinnn!, Hüseyinnn!" diye boğazı yırtılarcasına bağırdı.

Koşan adam durdu. Bekir tüfeğini yere fırlattı, ileri atıldı. "Bekir Efe!" diyen feryadı duydu. Sarılmadılar, çarpıştılar. Ağızlarından, Hüseyin'den, Bekir Efe'den gayrı söz çıkmıyordu. Kara bir çoban köpeği havlayarak yanlarına geldi. Bir mermi vızlayarak başlarının üzerinden geçti. İkinci mermi köpeğe saplandı. Hüseyin köpeğin üzerine atıldı. Kucakladı. Karabaş'ın başı parçanmıştı. Mermiler çevrelerinde vızıldamaya başladı. Bekir, Hüseyin'i kolundan çekti kucağında Karabaş'la... Açık buldukları bir kapıdan içeri daldılar. Hüseyin, Karabaş'ı yere bıraktı. Diz çöküp, parçalanmış başını, sırtını okşadı. Bekir şaşkın bakıyordu.

"Hüseyin,"

Hüseyin başını çevirdi. "Sen ha?..." Bekir'i yeni görmüş gibiydi. Ayağa kalktı, kollarını açtı. Sarıldılar. Düşer gibi yere attılar kendilerini, kahkahayla gülüyorlardı. Güldüler güldüler; arkasından kükreyerek ağlamaya başladılar. Elleri birbirine kenetlenmiş, gözleri Karabaş'ın parçalanmış başında, ağlayıp durdular.

Hüseyin daha önce kendine geldi. "Böyle mi karşılaşacaktık? Şu yazgının..." diye başladığı cümleyi bitiremedi. Yeniden gözleri doldu. Boğazında balyoz gibi yumruklar oluştu. "Bir kardaşımı kaybettim, bir kardaşımı buldum. Karabaş'ımı..." Yeniden hıçkırmaya başladı.

Bekir Efe susuyordu. Neden kalkıp buralara gelmişti? Kardeşini koruma içgüdüsü değildi, Hüseyin çekmişti onu cehennemin ortasına. Ölümle savaş dostluğuydu onların ki. Hep ölümde birleşmişler, hep ölümü yaşamışlardı birlikte.

Hüseyin bilmeden, ayrımına varmadan, sadece bir kin uğruna katılmıştı Yahya Kaptana. Şimdi hangi kinin peşindeydi isyancılarla bir olacak kadar? Kardeşimi kaybettim diyordu, delirmesi ondan mıydı? Namlusunun ucuna atılması, ölüme koşması. O ölmeye koşuyordu, öldürmeye değil. Dilinden çıkanla, yüreğinden kopan bir değildi. Kardeşi şimdi öldüyse, onu öldüren kendisiydi. Belki köpeğini de... Makineli tüfekle dört yana ölüm saçanlar Hüseyin'le kardeşiydi.

"Kardeşin...?"

"Tanımazdın. İyi ki tanımadın."

Başı önüne düştü Hüseyin'in.

Dışarıdan silah sesleri geliyordu. El bombalarının gümbürdemesi kafalarının üzerinde uçuşuyor, onlar duymuyorlardı. İkisi de uzaklara gidip gidip geliyorlar, birbirlerine ne söyleyeceklerini kestiremiyorlardı. "Kardeşin..." diye soruyordu Bekir Efe.

Kardeşiydi, kan kardeşi olmuşlardı. "Dünyada bir o var, bir Karabaş," diye biliyordu, Narin toprak olduktan sonra kimi kalmıştı? Beraber gelmişler savaşın içine düşmüşlerdi. Kardeşi savaşıyordu, o da savaşırdı. "Düşmanımız Ankara," diyordu Yozgatlı jandarma. "Dayım, din iman tanımayan o Ankara'dakileri yok edecek. Halifemizi kurtaracak, dini, Muhammet'i tahtına oturtacak."

Yozgatlı jandarmaya can borçluydu. Borcunu ödemeliydi. Can borcu da olmasa, kan kardeş olmamışlar mıydı? Onun da düşmanı olmuştu Ankara. İstanbul diye savaşmış, Ankara diye Yahya Kaptanın yanında Rumlarla, eşkiyalarla vuruşmuş, Ankara kadrini bilmiş miydi? Savaşırdı, şimdi de Çapanoğlu için, Yozgat için ölürdü, ölecekse... Yazgıya bak; bir kardaşı, bir kardaşa vurduruyordu... Ne halt ederdi, ne bok yerdi? Bekir Efe'nin ekmeğini yemiş, suyunu içmiş, ölüme birlikte koşmuşlardı. Ne biçim yazgıydı bu? Yozgatlıyı vuran, etini param parça eden canıydı, kardeşiydi.

Kafasının içinde bin ses birden konuşuyor, uğulduyor, çözüm arayan beynini ezip kıvrandırıyordu:

"A Bekir Efe'm, bomban niye beni bölmedi bin parçaya da bu günleri yaşattı bana. Ne bok yiyeceğim ben şimdi? Sana bakınca Yozgatlı, Yozgatlıyı anınca sen dikileceksin beynimin ortasına. Ulan iki kardaşı bir yaptı bu boktan yazgı. Benim bir kardaşım var gayri."

Yerinden yavaşça doğruldu, kollarını Uzattı, Bekir Efe'ye sarıldı.

"Ah kardaşım, ne senin, ne benim suçum. Yazgı eline aldı hepimizi, hamur gibi yoğurur, biçimden biçime sokar."

Sesi sakindi, rahatlamıştı.

"Yazgıyı yapan insandır ah Hüseyin. Yazgıyı bir ceza gibi sunuyorlar bize. İpler başkalarının elinde, bizi oynatıyorlar. Bırakalım bunları, sen bizden ayrıldıktan sonra ne yaptın, onları anlat."

Savaşı unutmuşlardı. Dışarıda kan seli vardı. Kardeş kanıyla boğuluydu kardeşler.

Hüseyin, Hacettepe'den başladı anlatmaya. Köye gidişini, Narin'i... Ankara'ya onun yanına gelmek için yola çıkışını. Erzurum Mahallesindeki yeraltı çeşmesinde çamaşır yıkayan kadınlar melekler gibi gelmişti gözlerine. Bakmaz olaydı da gözleri kör olaydı. Narin'i düşlerken olanlar olmuştu. İdama giderken Yozgatlının nasıl kurtardığını...

"Daha on gün oldu," rahmetlinin memleketine diyecekti, çevirdi. "Yozgat'a geleli." Sustu.

Bekir Efe, Kuvayı Miliyeyi anlattı, bir çocuk bekliyordu Fatma şimdi.

Bekir konuşmasını birden bire kesti. Cezaevinden ne gün kaçtığını sordu. Hüseyin, tam yirmi iki gün olduğunu söyledi. Ali de içerdeydi o sabah. Hüseyin'i kesinlikle idama giderken görmüş olmalıydı. Yozgatlı jandarma ile kaçtığını biliyor muydu acaba? Ona bir şey söylememişti. Uzun uzun konuşamamışlardı ki...

Hüseyin Ali'yi görmemişti. Ali gece getirilmişti Hana. "Ondandır," diye düşündü Bekir.

Dışarıda silah sesleri kesilmişti. Bağırıp, çağırmalar, ana, avrat sövmeler duyuluyordu sadece. Kaç saat kalmışlardı bu yıkıntıda, ayrımında değillerdi. Ethem Bey, duruma egemen olmalıydı. İsyan bastırılmıştı.

"Sen burada kal Hüseyin," dedi Bekir, "Ben çıkıp bir duruma bakayım."

Kapıyı açtı, keskin bir yanık kokusu ciğerlerini doldurdu. Sokağı kirli bir boz duman kaplamıştı. Yanık et kokuları geliyordu. Adımını attı, tökezledi. "Dikkat et ulan," diye ayaklarının altından biri söylendi. Eğildi: Aslan Onbaşı. Adam sözlerinden utandı.

"Kusura bakma Bekir Efe, birden tanıyamadım. Şükürler olsun."

"Yaralısı mısın?"

"Yarım saattir buradayım. İki bacağımdan birden vuruldum."

Bekir yaralara baktı. Aslan Onbaşı kanı kesmişti kanıyan yerleri gömleğiyle sıkarak.

"Davran bakalım. Sağlıkçıya gidelim."

Yüz kiloluk adamı sırtına aldı. Yerlerde ki insan, hayvan ölülerine takılmamaya çalışarak sendele sendeleye yürüdü.

"Ethem Bey, seni merak etmiş. Beni gönderdi. Git bul, sağ olarak getir diye emretti. Çok aradım. Döner-

ken iki kurşun yedim ama, vuranı da zımbaladım. Sürüne sürüne oraya kadar geldim, mecalim kalmadıydı, beni bulduğunda. Ethem Bey üç dört ev ilerde."

"Bacakların ağrıyor mu?"

"Donmuş gibi, içten içe bir sızı var.

Üç dört ev gitmeden Ethem Bey göründü. Atının üzerindeydi. Bekir Efe'yi sırtında Aslan Onbaşı ile görünce gülmeye başladı. Kim kimi getiriyordu. Atından indi.

"Çok merak ettim," diye koştu.

Sağlıkçılar göründü. Ethem Bey, Aslan Onbaşının yaralarına baktı. Sağlıkçı gömlek parçalarını çözdü. "Pek önemli değil, kemikler sağlam." Yeniden temiz bezlerle sardı. Aslan Onbaşıyı götürdüler.

"Tanrı bize güldü. Bu başarıyı da eriştirdi. Ne olduğunu bana anlatınız. Kaç saattir sizi arartıyorum."

Yürüdüler, geçici kumanda merkezi yaptıkları eve girdiler.

"Ağır makineliyi sizin susturduğunuzu görmüşler. Sonra bir haber alamadık. Makineli avına çıktınız galiba?"

Bekir Efe yalan söyledi.

"Bir duvardan atlarken, herhalde başım bir taşa çarptı. Bayılmışım. Ne kadar öyle kaldığımı bilemiyorum."

"Çapanoğulları kaçmışlar. Onlar kaçınca herkes teslim oldu. Şimdiden bize katılmak için başvuruyorlar."

"Ne düşünüyorsunuz?"

"Kayıplarımızı karşılamak zorundayız. İsteyen katılabilir elbette. Onlar da bizim insanımız. Kuvvetlerimiz iyice güçlendi. Pek çok top, makineli sahibi olduk."

Bekir Efe'nin yüreğinden yükselen ılık bir sevinç gözlerine doldu. Hüseyin için bir sorun yoktu.

"Elebaşıları saptıyoruz. Teslim olanların hemfikir oldukları iki isim var. Yozgat Hâkimi Remzi Efendi ile Hoca Şahap Efendi. İkisini de yakalattım. Mahkeme gereken

cezayı verecektir. İsyancıları yönetenlerin tamamı subay, Bazılarını İstanbul göndermiş, diğerleri de Kafkas Fırkası'ndan, şurdan burdan gelip, asilere katılmışlar. Şehrin zenginleri, hocalar isyana katılmaları için halka büyük baskı yapmışlar. Esirlerden tek tek isimlerini alıyoruz. Saklandıkları yerleri bulup, inlerinden çıkarıyoruz."

Ne zaman yapılmıştı bütün bunlar? Hüseyin'le kaç saat dertleşmişlerdi? Ethem Bey, hiç vakit kaybetmiyordu. Bir yönden savaşırken, diğer yönden de esirleri sorguya çekerek elebaşıları saptıyordu. Askerliğe, çeteciliğe dair Ethem Beyden öğrenilecek çok şey vardı. Hepsi, bu işi sevenlerin olsundu.

Bir kent, bin yıllık bir kent yok edilerek, isyan bastırılmıştı. Bekir Efe, daha fazla kalmak istemiyordu bu ölüm, bu acı kentinde. Bırakıp gidebilir miydi? Ethem Beye soramadı.

Kaçan isyancılar, Yozgat dışındaki, Kayseri'deki güçleriyle birleşip yeni bir saldırıya geçebilirlerdi. Kaçanlar izleniyordu ama, böyle bir olasılık büyüktü. Çapanoğlu kolay kolay pes edecek biri değildi. O nedenle, kendisi isyancıların peşinden gidecekti. Bekir Efe de Yozgat'ta yaraların sarılması için kalmalıydı. Birkaç gün içinde, kesin sonuca ulaşabilirlerdi. Ethem Bey, yine vakit kaybetmek istemiyordu. Savaş vakitti. Zamanı, zamanında kullanan kazanırdı.

Atlarına binip, kentin sokaklarını geçtiler. Hükümet Meydanının önü kalabalıktı. Yanık, ihtiyar ağaçların dallarından taşıyamayacağı yükler sallanıyordu. Bekir Efe, başını yana çevirdi, görmek istemiyordu.

Bu onlarca insanın ne zaman asıldığına şaşırdı.

Ethem Beyi uğurladıktan sonra, Bekir Efe, Hüseyin'in yanına geldi. Bir tehlike yoktu onun için. İsterse köyüne dönebilirdi. Ankara'ya gelmesini isterdi Bekir ama, hem Ali, hem Hüseyin için tehlikeli olurdu. Ali bir süre daha Ethem Beyle kalacaktı.

Hüseyin köye dönemezdi. köy, artık ona haramdı. Narin'siz köyde yaşamayazdı. Kaderinde savaşmak vardı. Ethem Beyin kuvvetlerine katılmak kurtuluştu.

İdam sehpalarının karşısında, yaraları sarmayı Bekir'e bırakmıştı Ethem Bey. Asılanları hemen gömdürdü. Ethem'in askerleri durmadan mezar kazdı. Yıkıntılar altında, arasında, kokmuş, kolsuz, bacaksız cesetler vardı. Cesetler toplatıldı. Tanınabilenler ailelerine verildi. Tanınamayanların üçü beşi bir çukura konuldu. Mezarlık imamı, topluca, ölülerin günahlarının affı için dua ediyordu. İsimlerini bile sayamıyor. "Şehitler ruhuna" diyecek, diyemiyordu. "Er kişi, hatun kişi ruhuna, fatiha!... amin..." diye geçiştiriyordu. Halk arasındaki yaralıların, kalan beş sağlıkçıyla ellerinden geldiğince tedavisi yaptırıldı.

Hüseyin'le Ali yanındaydı hep. Ethem'in askerleriyle yaşlı, kimsesiz kişilerin evlerini oturulacak hale getirmeye çalışıyorlar, kentin yıkılan çeşmelerini onarıyorlardı. Ali, Hüseyin'in kaçtığı handa duyulunca, nasıl bayram yaptıklarını anlatıyor, durmadan konuşuyordu. "Ağabeyime söyleyemediğim iyi olmuş. Seni çok sever, bilirsin. Kahrolurdu."

Bekir akşam olunca halkı topluyor, onlarla konuşuyordu. "Hep başımıza gelenler, bu ağalar, beyler yüzünden," diyordu. "Bizim çabamız, ağalığı, beyliği kaldırıp, hep beraber çalışmak, insaları eşit kılmaktır."

Halk sessizce, biraz da korkuyla dinliyordu. Ethem'in adamıydı konuşan, Yozgat'ı yerle bir eden.

İkinci gün akşamı korkuları biraz geçmiş, sorular sormaya başlamışlardı. Bekir mutluydu, sözleri etkisini gösteriyordu, kafalara soru işaretini sokmuştu. Üçüncü günün sabahı, üç kişilik bir heyet geldi Bekir'in karşısına çekine çekine. İçlerinden birisi,

"Bütün dedikleriniz aklımıza yattı ama, bu zulmü nasıl unutacağız?" diye söze başladı. "Yozgat yıkıldı,

yakıldı, bunda bizim günahımız büyük ama, teslimden sonra askerleriniz evlerimize girdi; kadınlarımızın, kızlarımızın boynundan, kolundan altınlarını, sandıklardan değerli eşyalarım zorla aldılar. Vermek istemeyenleri dövdüler, yaraladılar. İki evli kadının ırzına geçtiler. Bu mu adalet, hak, hukuk dediğiniz?"

Bekir Efe, yanıt bulmakta zorlandı. Olanları duymuştu, yapabileceği bir şey yoktu.

"Biliyorum hepsini," dedi. "Ethem Bey döndüğü zaman konuşacağım. Bakın, savaş hâlâ devam ediyor, bitmedi."

O akşam savaşı anlattı. Savaşta hak, hukuk olmazdı. Savaşın kendisi hakka hukuka, adalete aykırıydı. Eğer savaş, halka zulmeden egemen güçlere karşı yapılırsa, o zaman haklı olurdu. Bu savaşı da sadece halk yapardı. Halkın, hakkını, hukukunu elde etmek için yaptığı savaş affedilebilirdi sadece. "Siz de bir inancın peşinden savaşınızı yaptınız, kandırıldığınızı bilmeden."

Bekir'in çevresini akşam olunca genç öğretmenler dolduruyordu. Saatlerce soru-yanıt konuşuyorlardı. Bir sabah iki öğretmen Bekir'i karagâhta ziyaret etti, arkadaşları ile karar vermişler, Yeşilordu'nun şubesini açacaklardı.

Ethem Bey, dönünce Bekir Efe, raporunu verdi.

"Bu insanları kazanmak istiyorsak, bir şeyler yapmamız gerek."

Ethem Bey, soygun yapan adamlarını saptadı, onlara meydan dayağı arttırdı. Adamlar üzerinden çıkanları mal sahiplerine dağıttırdı. Irza geçenleri de buldurdu, halkın gözünün önünde ipe çekti. Kadınlardan aldıkları altınları, paraları kadınlara verdi. Irzına geçildi diye karısını boşamaya kalkan kocaları –yaşı elliyi da aşan da vardı–, ceza olsun diye hemen birliğine aldı. Kadınların kilerlerini yağla, balla, unla, fasulye, nohut, bulgurla doldurdu.

Irza geçenlerin idamı, Yozgatlıya yeter geldi.

Asiler, umdukları gibi, yeniden toparlanmışlar, saldırıya geçmişlerdi. Kuzeydoğudaki Mecidözü'nde sekiz saat süren bir çarpışmadan sonra, tamamı yok edilmiş, Çapanoğlu kardeşler yine kaçmışlardı. Bir daha da ne kimse onları gördü, ne de isimleri duyuldu ama, Yozgat'ın da adı değişti; 'Çapanoğlu Yozgat,' diye anılmaya başlandı o günden sonra.

Ethem Bey, Gazi Hüseyin adında bir adamını Yozgat bölgesinde bıraktı. Kendi adına bölgede hareket edebileceğini bildiren bir belge verdi eline. Gazi Hüseyin'in görevi, Seyyar Kuvvetlere asker, hayvan, malzeme toplayıp, götürmekti.

Bekir Efe, Ankara'da bir meclis hükümeti varken, Ethem Beyin kendi başına hareket etmesini, asker, malzeme toplamasını uygun bulmuyordu. Bu bir çeşit Ankara'ya karşı gelmek olurdu. Kurmayı olarak Ethem Beye söyledi.

"Haklısınız ama, Ben de kayıplarımı karşılamak zorundayım. Milli hükümetin bugün bana bir yardımda bulunmasına imkân yok."

"Yetki verdiğiniz Gazi Hüseyin topladığı askeri, malzemeyi Ankara'ya teslim etse, siz de devlet düzeni içinde oradan alsanız. Bu duruma kimse karşı çıkmaz sanırım."

"Yanılıyorsunuz, ideallerle gerçekler her zaman birbirbirine zıttır. Refet Paşa, İsmet Bey daha şimdiden düzenli ordu diye tutturuyorlar. Çünkü, kendilerine şan kazandıracak vazife arıyorlar. Refet Beyin amacı benim birliklerimi alıp, bir jandarma gücü oluşturmakmış bana gelen haberlere göre. Gördünüz, bizden önce Yozgat'a gelen düzenli ordu birlikleri ellerindekini de bırakıp, bozguna uğradılar. Düzenli ordu fikrine ben de taraftarım, lütfen yanlış anlamayınız beni. Ama henüz sırası değil, güçlenmemiz gerek. Daha devlet kuruluş çabasında, müesseseleri oturmadı. Şimdi toplanacak bu

malzeme ve asker Ankara'ya teslim edilirse, bana zırnık göndermezler. Onlar benim zayıflayıp, başarız kalmamı kendi düzenli ordu fikrini Meclis içinde güçlendirmek için kullanmak isterler. Ali Fuat Paşa düzenli birliklerin Batı Cephesi Kumandanıdır. Fakat, düzenli birliklere tam geçisin zamanının gelmediğini söylüyor. Demirci Efe'nin yaptıklarını düzenli birliklerin yapmasına imkân olmadığını biliyor bugünün şartları içinde."

Bekir Efe tartışmayı kesmeyi uygun buldu, ama o sırada içeri giren posta erinin Ethem Beye verdiği telgraf Bekir Efe'nin kafasına yerleşen küçük noktayı büyütecek, tüylerini diken diken yapacaktı. Ethem Bey telgrafı okur okumaz, ayağa fırladı.

"İşte size söylediklerime bir misal," diye bağırır gibi konuştu. "Yozgat hadisesinin bir suçlusu var. Burada isyan çıkıyor, Ankara Valisinin haberi olmuyor, Sancağına bağlı bir vilayette dönenleri bilmiyor. Nasıl olur bu? Benim yüzlerce adamım öldü. Paşadan Yahya Galip'in mevkufen buraya gönderilmesini, mahkemeye çıkarılmasını istedim. Verdikleri cevaba bakınız."

Bekir Efe, duyduklarına inanamıyordu. Uzatılan telgrafı aldı. Ethem Bey hâlâ konuşuyordu: "Ben biliyorum, benim hiçbir isteğimi kabule yanaşmazlar. O yüzden kendi insiyatifimle hareket etmek zorundayım."

"Vatana çok büyük bir hizmette bulundunuz. Sizi ve askerlerinizi yürekten tebrik ederim. Ancak Yahya Galip Bey, Ankaralıların çok takdir ettikleri, mert, çalışkan ve çok namuslu bir devlet adamıdır. Bu mevzuda bir kusuru bulunduğu kanaatinde değilim aziz kardeşim. Meclis Reisi Mustafa Kemal," diyordu telgraf.

Bekir Efe'nin yüzüne kızıl kan bastı. Telgrafı portatif masaya bırakıp, dışarı fırladı. Ethem Beyle de yolları ayrılıyor muydu? Ankara Hakanını yargılamaya cüret edişini beyni kabullenemiyordu. Ethem Beyin başarıları biraz da, Yahya Galip, Rıfat Hoca sayesinde olmuştu. An-

karalılar, Seyyar Kuvvetlerin doğusunu, güneyini tutmasalardı, Yunan karşısında bu denli rahat olabilir miydi? Şimdi "Güç bende, ben her şeyim mi?" diyordu. Bozhöyük yakınlarındaki köyde ilk defa karşılaştığı bir Ethem Bey vardı. O adama hayran olmuştu. Bugün değişen neydi? Zayiatları büyüktü. Adamlarını kaybetmekten çok acı çekiyordu Ethem Bey, biliyordu bunu. Bu acı mı onu yönlendiriyordu böyle tutarsızlıklara, dehşete, Yahya Galip'i yargılayıp asmayı düşenecek değin. Cafer Ağayı ipten kurtaran bu adam mıydı?

Atma atlayıp hemen buradan ayrılmalıydı. Ali vardı. Peşinde zaptiyeler vardı. Bir de Şakir Bey... Kendi birlikteliği Ankara'da son bulmalıydı.

Ethem Beyin Ankara'ya dönüşünde yine sokaklar, evlerin çatısı, ağaçların dalları insan doldu. Pencerelere kafalar sığmadı halk, Meclis ayağa kalkmıştı. Kentin girişinde, Ethem Bey, Mustafa Kemal, bakanlar, tüm milletvekilleri tarafından karşılandı.

Müdafaai Hukuk Derneğinin paraları da askerleri ağırlamak için harcandı. Ankaralılar keselerini bir kere daha dibine değin boşalttılar.

Ali, Seyyar Kuvvetler Ankara yakınına gelince, yiyecek taşıyan kapalı at arabalarından birine girdi. Hamamönü'nden geçerken on dakika yürüse, Siranuş'un sivri karnına dokunabileceğini düşünmeye başladı. Atlayıp gitse, bir merhaba dese, birlik Karaoğlan'a varmadan yine yetişirdi peşlerinden. Ya zaptiyeler görürse? Görürse görsünler, yakalansa bile "Ethem Beyin katibiyim," dedi mi akan sular dururdu. Dururdu da, biri çıkıp eşelerse, iş Şakir Beye dek uzanırdı. Boynunu kırdı, gözlerini kapadı, Siranuş'un sivri karnını görmeye çalıştı. Birlik Meclis'in arkasındaki Bostanlar'a gelindiğinde, Siranuş, "Bak tekme atıyor." diyordu.

Siranuş, Kezban Ana, Hacı Mehmet, Name, Fatma, Bostanlar'a yerleşen karargâha her gün gittiler... Ali bir iki ay sonra dönecekti. Hele ortalık biraz yatışsın. Dönünce de Çankaya'daki bağ evine giderler, gözlerden ırak olurlardı. Oğlan da Çankaya'da doğardı. Ali de Çankaya'da doğmuştu. Kimliğine ilçesi merkez, mahallesi Çankaya yazarlardı oğlanın.

Hüseyin'e sen de gelirsin dediler ama, O Seyyar Kuvvetlerde kalacaktı. "Hele savaş bitsin, gün ola, harman ola," diyordu.

Sokaklarda, camilerde, meyhanelerde her yerde Ethem Bey konuşuluyordu. Ethem adı pek bilinmezken Ankara'da, "Ne koydunuz oğlanın adını, Ethem mi? Maşallah adıyla yaşasın," lafları –bir iki haftalığına– sık sık duyuldu

Ethem Bey Meclis'e de davet edilmişti. Dinleyiciler bölümüne girince, milletvekilleri ayağa kalkmışlar, dakikalarca alkışlamışlardı. "Yaşa, var ol, aziz ol, sağ ol," hocalardan hacılardan, "Ruhu Peygamberiyi taziz ettin," sesleri, Meclis'in koca gaz avizesini ürkütüyordu. Reşit Bey çok mutluydu.

Meclis, Yozgat zaferinden kendinden geçmiş, Ankara'nın kurtuluşunu kutlarken, Ethem'in yokluğundan yararlanan, Yunanlıların saldırıya geçip, Balıkesir'i işgal ettiğini bile unutmuştu. Ertesi gün, sarhoşlukları bitince, akıllarına Yunan geldi. Düzenli kuvvetler bir şey yapamıyordu. Ethem Bey, derhal batıya gitmeliydi. Paşalar, Meclis'te Ethem'e karşı gösterilen büyük sevgiden biraz rahatsızdılar.

Meclis kulisleri, 1877 Rus savaşından beri düzenli birliklerin bir zafer kazanamadığı lafları ile çalkalanıyordu. "Ordu kırk yıldır bu millete yenilgiden başka ne tattırdı?" diye soruyorlardı.

Milletvekillerine göre Yunan'ı kovmanın tek yolunun Ethem Beyin kuvvetleri gibi, kuruluşlardan geçece-

ğiydi. "İşte," diyorlardı. "Refet Paşa Yozgat'a gitti, hezimete uğrayıp döndü. Ali Fuat Paşa, Yunan karşısında tutunamıyor, ama Ethem Beyle birlikte olunca zaferler kazanıyorlar."

Meclis içinde, Ethem, Reşit Beylerin desteklediği Yeşilordu Derneği'nin görüşleri iyice egemen olmuştu. Meclis, paşalar, siviller gibi iki gruba ayrılmış görünüyordu. Yozgat olayı bu bölünmeyi iyice açığa çıkarmıştı. Siviller bir yolunu bulup, barış masasına oturmayı, savaşa ulusun daha fazla gücünün kalmadığını savunuyorlardı. Yunanistan'daki iç durum da barış olasılıklarını kuvvetlendiriyordu. Savaştan usanmış Fransa'nın, İtalya'nın Yunanistan'dan desteklerini çekmek için fırsat kolladıkları duyumları alınıyordu. Yunan'ın arkasında, sadece Yunanistan hayranı İngiliz Başbakanı Lloyd Geoge kalmıştı.

Seyyar Kuvvetlerin, Meclis'in arkasındaki Bostanlar'da karargâh kurması, çingeneleri kızdırmıştı. Her yıl burada yazı geçirirlerdi. Şulak yerdi bostanlar. Kentin içi sayılırdı. Eleklerini, sepetlerini, maşalarını, bıçaklarını kolayca satabiliyorlardı. Ethem denilen adamın başıbozukları gelince yerlerinden olmuşlar, taa Akköprü'ye sürülmüşlerdi.

Beş Çeribaşı toplandı. Mademki yerlerinden olmuşlar, bunun acısını çıkarmalılardı. Kedi ayaklı, kedi gözlü adamları ile karargâhı soymaya karar verdiler. Her gün azar azar bir şeyler çalacaklardı. Kadınlar karşı geldi bu fikre, içlerinden biri yakalanırlarsa, O Çerkez hepsini asardı. "Siz o işi bize bırakın," dediler, "Siz gidin eleklerinizi, maşalarınızı satın."

Ertesi günü, karargâhın çevresi baygın baygın göz süzen, yanakları krepon kâğıdı kırmızısıyla boyalı Çingene kızları ile doldu. Nöbetçilerin el fallarına baktılar cilveli cilveli. Tüfek tutmaktan nasırlaşmış elleri, falın

gereği gibi okşadılar. Adamlar iştaha gelip, ellerini eteklere uzatınca pazarlığa başladılar. Elli kuruşa anlaştılar. Bostanların arasına kızlar sırtüstü uzandı, şalvarlarının bağını çözüp ayak bileklerine değin indirdirler. Yanlarına birer elek koydular. Askerler birerli kola girdi, sabırla sıralarını beklediler. Sıradakilerin bazıları kızlara yanaşmadan boşalıyordu. Biri üzerinden kalkınca Çingene kız bacaklarını topluyor, eleğe elli kuruşun düştüğünü görünce, yaya bağlanmış gibi bacaklarını açıyordu. Kızlar işlerini iyi biliyorlardı; bir yıldan fazla kadın yüzü görmemiş Ethem'in adamlarını iki dakikada teslim alıyorlardı. Elekteki paralar yığılınca Çingeneler, "Çalışma saati bitti. Bugünlük bu kadar. Yarın hücum var. Hazır olun," deyip işi bitirdiler. O gün çalışan on beş kız, "yarın bir on kız daha getirelim," diye kararlaştırdılar. İş oldukça ağırdı. Sürtünmelerden bacaklarının arası sızlamaya başlamıştı.

Aslan Onbaşı çok sinirlenmişti, adamları zorla götürmek istiyorlardı Çingene kızlarına... "Onbaşım çingeneyi bir tadan, ömründe başka kadından bir daha tat bulmaz, gel," diyorlardı, "Atalamız boş laf etmezl."

"Onbaşım yarın ilk sıra sende, temiz temiz."

Yüksük çüküyle adamlarına rezil olamazdı. Üstelik bütün otoritesini de kaybederdi. Gidip, durumu Ethem Beye anlattı:

"Hastalık kapacaklar kumandanım, hem de Çingenenin murdarlığı kırk yıl geçmez."

Ethem Bey o akşam, Aslan Onbaşının kumandasında yirmi kişiyle Çingenelerin yurdunu bastırttı. Çeri Başlarını iyice dövdürttü. Hepsini kentten sürdü.

Sabahleyin akşamki olaydan haberi olmayan adamlar bostanların arasında kızları boşuna aradılar. Gündüzün hayaliyle gözlerine uyku girmeyen, sırası gelememişler, deli danalar gibi Ankara'nın yüz yetmiş mahallesinde dolaşmaya başladılar. Kale'nin dar sokakla-

rında on beş yaşındaki bir kızı, yakaladılar, yaka paça sürükleyip, caminin helasına götürdüler. Kızın bağırmalarına ikindi namazını okumaya gelen müezzin yetişti. Kız, kanamış dudaklar, dişlenmiş gerdanla yakayı kurtardı.

Hayganuş fırının kapağını açtı. Börekler nar gibi kızarmıştı.

"Haydin soğutmadan götürelim kızlar," dedi.

Name üstünün unlarını silkeledi. Ani ellerini yıkadı. Börek tepsisini büyük bir bezin ortasına koydular, uçlarından bağladılar. Taşıması kolaydı böyle. Hayganaş'un akşamdan yaptığı kıkırdaklı keteleri de bir torbaya doldurdular. Fırından çıktılar. Hacı Mehmet karşılarından geldi.

"Nereye böyle?"

"Ali'ye gidiyoruz," diye yanıtladı Hayganuş.

"Bir saat sonra beraber gideriz. Jandarmanın hesabını istediler acele. Kızlar biliyor hesabı. Dört aydır bir kuruş alamadık."

"Börekler soğuyacak, akşam da yaklaştı."

Name, "Ben çıkartırım hesapları, siz gidin Ani'yle." diye çözümü getirdi, fırına girdi, veresiye defterini açtı.

Ana kız, börek tepsisini iki ucundan tutup, sokağın başında bir faytona bindiler.

Hayganuş damadını çok özlemişti. Konuştular, dertleştiler. Ani ördüğü kazağı, Hayganuş pişirdiği keteleri, börekleri verdi. Ali çay demletti, böreklerden yedi, yanına gelen arkadaşlarına da ikram etti. Hava biraz kararırken, kaynanasıyla, baldızı ayrıldılar. Ali, karargâhın başına dek onları yolcu etti. Bir çadırın içinden bazılarının, Ani'nin kara kaşlarını, badem gözlerini, gözlediğini göremedi.

Ana kız, bostanlardan geçerken, üç dört adam üzerlerine çullandılar. Kadınların ağızlarını, arkadan ellerini

çabucak bağladılar, bostanların içine, Çingene kızlarının yattığı yere sürüklediler. Sıraya girdiler. Sırasını savan, ikinci tura geçti. Doyuma ulaşan adamlar, pek yakın arkadaşlarına da haber verdiler. Baygın yatan kadınların üzerinden onlar da geçti, ama ikinci turu yapmadılar. Kadınlardan birinden kan gelmeye başlamıştı oluk gibi. Korkup, kaçtılar.

Hayganuş kendine geldiğinde, güneş doğuyordu; kızının ölüsünü buldu, ama anlayamadı. Gülüp duruyordu.

Ani'nin yattığı yer kan gölüne dönmüştü. Hayganuş'un gülmesini duyanlar, yine mi Çingeneler geldi diye bostanların içine girdiler.

Olay Ankara'da hemen duyuldu. Kadınlar, kızlar korkudan eve kapandılar. Hacı Mehmet, Hayganuş'la Ani'nin cesedini eve taşıttı. Bekir Efe, tabancasını takıp, karargâha koştu. Peşinden yüzlerce Ankaralı yürüdü. Gelip karargâhın çevresini sardılar. Ali, hiçbir şeyden habersiz, hesaplarla uğraşıyordu. Ali'nin olayı duymaması için gereken önlemleri aldırmıştı Ethem Bey, çoktan suçluları da buldurmuştu. Dokuz kişiydiler.

Bekir Efe, karagâha girince, karşısında, dilleri ağızlarından fırlamış, yan yana sehpalarda sallanan dokuz adam gördü.

Ethem Bey, başı önde Bekir'i karşıladı.

"Suçlular," diye asılanları gösterdi.

"Ateş düştüğü yeri yakar Ethem Bey. Bir kız kardeşi var hamile, Annesi delirdi. Sen yüz kişiyi de astırsan, onların yüreklerini nasıl soğutursun? Suçlu nizamı sağlayamayandır."

Bekir Efe, avazı çıktığınca haykırmak istiyordu. Bu muydu adalet? Öldürenleri öldürmekle tatmin edilmek istenen neydi? Ceza, neyi yerine getirebilirdi? Kamu vicdanı... Gözdağı...

Dik dik Ethem Beyin gözlerinin içine bakıyordu. Birisi elini tabancasına doğru itiyordu.

Ethem Bey de elini beline doğru götürdü.

"Vurunuz beni Bekir Efe," dedi. "Kendi silahımla."

Tabancasını namlusundan tutup Bekir'e uzattı. Altın işlemeli kabza parlıyordu.

"Suçlu benim. Zafer sarhoşluğuna düştüm. Birliğimi başıboş bıraktım. Alınız tabancayı da bitsin bu iş."

Bekir tabancayı aldı. Kendisini tanıştıkları günden beri hep 'Siz' diye çağıran bu adamın kurşuni gözlerindeki acıyı gördü. Tabancayı yavaşca, Ethem Beyin belindeki kılıfına soktu.

Ethem Bey atılıp Bekir'e sarıldı. Bekir'in kolları yanında asılı kaldı. Biri teselliye gereksinli, diğeri affa... Gözlerinden yaş akacak diye korktular.

"Ali nerede?"

"Henüz bilmiyor. Siz gelene dek, duymasını istemedim."

"İyi olmuş. Görmek istiyorum."

"Elbette. Şimdi haber gönderiyorum."

"En iyisi ben gideyim yanma."

Ethem Beyle, Bekir Efe hiç konuşmadan Ali'nin çadırına girdiler. Ali ayağa fırladı. Esas duruşa geçti. Ethem Bey, hemen dışarı çıktı. Çadırına girdi. İki elini başının arasına aldı. "Çingeneleri uzaklaştırmakla hata yaptın," diyordu içinden bir ses. Doğruydu, hata yapmıştı. "Sorumluluk aldıysan, kerhanecilik yapmayı da bilmeliydin. Bu aç adamları düşünmen gerekirdi."

Bekir Efe, Ali'ye baldızının bir kaza geçirdiğini, bir at arabasının çarptığını, kan kaybından yazık ki kaybettiklerini, Hayganuş'un sinir krizleri içinde olduğunu, eşyalarını toplamasını, artık burada kalamayacağını yavaş yavaş anlattı.

"Siranuş'un yanında olmalısın."

Putlaşmış Ali'nin başından fesini çıkardı. Siranuş'un Ali Yozgat'a giderken sandığından çıkarıp verdiği, s[illegible]

ipeğinden yatak çarşafını büküp, Medrese sohtaları gibi bir sarık sardı acemice Ali'nin başına. Eşyalarını alıp çıktılar.

Ali, Ethem Beye hesapları vermek, allahaısmarladık demek istedi. Hüseyin de vardı üstelik. Bekir, "Sonra bir gün gelip verirsin. Ethem Beyin haberi var," diye kardeşinin kolundan çekti.

Eve geldiler. Siranuş'un saçı başı dağınıktı. Şiş gözlerle Ali'ye sarıldı. Ali'yi kaybedecekmiş gibi içinden bir korku yükselip, gözlerinde yaşa döndü. Büyükana, "Karnındaki oğlunu düşün güzel kızım," diye Siranuş'un dağınık saçlarını okşadı. Ali, "Annem nerede?" diye kaynanasını sordu. Uyuyordu. Ankara'ya yeni gelen askeri doktor iğne yapmıştı.

O gece Ali, her şeyi öğrendi.

Eve papaz çağırdılar. Ölüyü hazırlaması için Ermeni kadınlar geldi. Papaz duayı yaptı. Onlarda amin dediler. Askeri doktor bir daha geldi. Yanında haplar vardı.

"Bunlar yarar sağlamazsa, belki İstanbul'a akıl hastanesine götürmeniz gerekir," dedi.

Hayganuş'a haplardan verildi. Hayganuş, gülümseyerek kızını açık tabutta öptü. Gözlerinde damla yaş yoktu.

Ertesi günü kiliseye gidildi. Ali evde kalmıştı. Sabire Büyükanada ömründe ilk defa kilise gördü. Orası da Allah'ın eviydi. Ani Hıristiyan mezarlığına gömüldü.

Hayganuş'un giysileri evinden alındı. Hacı Mehmetlere getirildi. Kadıncağız hiç sesini çıkarmadı. Hiçbir şey de sormadı. Avludaki odalardan birini Hayganuş'a ayırdılar.

Kezban ana, yüklükten yirmi kiloluk yün yatağı çıkarıp, yere yaydı. Hayganuş yerde yatmak istemedi. Başıyla sediri gösterdi. Siranuş eğilip yatağı yerden kaptı, sedire yaydı. Kezban ana, "A kızım ne yapıyorsun yüklü karnınla. İşte buradayım," diye kızdı.

Hayganuş'u soyup yatırdılar. Askeri doktorun verdiği haplardan birini daha yutturdular. Kezban ana odadan çıktı. Siranuş annesinin yanına çömeldi, ellerini tuttu. Birden bacaklarının arasında bir ıslaklık duydu. Ayağa kalkmağa çalıştı, başı döndü. Emekleye emekleye kapıya kadar gitti.

"Anne!..." diye soluğu çıktığı kadar bağırmaya çalıştı. Bağıramadı, düştü bayıldı bacaklarından akan suyun içine.

Fatma gördü Siranuş'u ilk. Karnını tuta tuta koştu Kezban anaya. Geldiler. Ali'yi Dudu Ebeye gönderdiler. Sonra da pişman oldular ya yolda bir zaptiye karşısına çıkarsa diye. Siranuş'u odaya taşıdılar. Kızcağız hâlâ baygındı. Bekir, atma atlayıp askeri doktora gitti. Ebe geldi. Dinledi, elini içeriye soktu:

"Sekiz aylığa yakın, ama çocuk ölmüş mü ne?"

"Safiye nasıl?" diye sordular. Ebe, başını öne eğdi. Kezban ananın kulağına, "Allah'tan umut kesilmez," diye fısıldadı. Kezban ana ağlamak için ahıra kaçtı.

Dudu Ebe otları kaynattı. Suyunu kaşıkla Siranuş'un kilitlenen ağzını aralayarak yavaş yavaş döktü.

Askeri doktor kapıda göründü. Çantasını açıp Siranuş'a bir iğne yaptı. Birkaç dakika sonra kızcağız inlemeye başladı. Ebeden başkasını odadan dışarı çıkardı.

"Çocuğu alalım. Bir umut, anneyi belki kurtarırız," diye Ebeye konuştu. "Elimde alet de yok, rahim ağzını sen açacaksın. Sok ellerini."

Doktor durmadan emirler veriyordu.

"Parmaklarını ger, daha ger. Dudaklardan çek. Dikkat et yırtarsın. Hay Allah kaşık nerede? Dur bırak. Bir iğne daha yapayım, bayıltalım. Alt karın kasları çok sert. Bu iğne umarım gevşetir."

"Ah Gümüş kediciğim, bak neler geliyor başımıza evliyalarımız gittikten sonra. Koruyan kalmadı gayri Kı-

zıl Ali'nin sülalesini. Bir seviniyoruz, beş ağlıyoruz. Safiye'm içerde can çekişiyor. Dua et Gümüş'üm, Allah benim ömrümden alsın, Safiye'me versin. Ağlamıyorum öyle bakma yüzüme. Ağıt ağıt getirir. Zaten göz pınarlarım kurudu. İstesem de ağlayamam. Ulu Tanrı'm al benim ömrümden, kızıma ver. Amin de Gümüş'üm, amin!..."

Kapının önünde konuşmadan oturuyorlardı kulakları Siranuş'un odasında. Bekir, "Gören oldu mu?" diye sordu Ali'ye usulca. Ali duymadı. Bekir sorusunu yineledi. Kimse yoktu sokaklarda. Gören olmamıştı. Dudu Ebeyi de uyarırlardı, kimseye Ali'yi gördüğünü söylemesin diye.

Kapı çalındı. Dış avlu kapısını kilitliyorlardı artık. Bekir gidip kapıyı açtı.

Hüseyin karşısındaydı. "Buyur," dedi Bekir. "Hoş geldin," Sesi kuru kuru çıkmıştı.

Hüseyin'i avludaki yazlık sedire doğru götürdü.

Bekir çok sevinecek sanmıştı Hüseyin kendisini görünce. Alınır gibi oldu. Kalkıp gitse miydi? Bekir durumu anlattı.

Bekliyorlardı.

"Allah'tan umut kesilmez," diye konuştu Hüseyin; alınganlığından utandı. Ali'nin yazgısıyla bir benzerlik mi vardı, kendi yazgısı arasında? "Allah korusun," diye içinden geçirdi.

"İzin mi aldın Ethem Beyden?" diye sordu Bekir.

Kaçmıştı. Daha fazla o canilerin içinde kalamazdı.

Caniler...

Savaş mıydı insanları cani yapan? Başını çevirmeden yan gözle Hüseyin'e baktı Bekir. Evde bir kaçak varken, iki kaçak olmuştu şimdi.

"Sen de bağ evinde kalırsın, Ali'yle."

"Yok," dedi Hüseyin. "Ben kaçak değilim artık."

Bu sefer başını da çevirdi Bekir Hüseyin'e.

"Bir şansımı denedim. Kim bilecek askerde benim idamdan kaçtığımı dedim. Asker başka, zaptiye başka. Şubeye gittim. Asker olmak istediğimi söyledim. Seyyar Kuvvetler'deydim, ayrıldım dedim."

Adımı da Mehmet Hüseyin yaptım. Kimliğimi sordular, kaybettim dedim. Baba adımı, adresimi sordular. Adres sizi verdim. Dünyada tek kardeşim sensin. Şehit künyem gelirse size gelecek."

"Allah korusun."

"Tamam dediler. Kim kime dum duma, boşuna korkmuşuz. Yarın sevkiyat varmış. Sabah saat yedide hazır ol dediler."

Hüseyin elindeki torbayı gösterdi.

"İçinde asker elbiseleri var. Başıbozuk değilim artık. Yazgımız yolumuzu çizmiş, askerlikten başka şey haram bize."

İçerden sesler geldi. Bekir koştu.

Dudu Ebe, elinde bir leğen tutuyordu. Kezban ana, iki yana sallanıp, gözyaşlarını yutmaya çalışıyordu. Dudu Ebe, "Oğlanmış," diye söylendi. Leğendeki parçalanmış etlere bakarak. Ali leğeni Dudu Ebenin elinden aldı. Hıçkırmaya başladı. Dudu Ebe, Ali'nin yanına geldi. "Oğlum fabrikası sende. Safiye çok kan kaybediyor. Sen onu düşün." Leğeni çekti aldı elinden. Üzerine bir havlu örttü. Bekir'e gömmesi için uzattı. Hüseyin'le Bekir mezarlığa gittiler.

"Kızıl Ali'm yeniden öldü Gümüş kediciğim."

Doktor dışarı çıktı. Kendisine çaresizce bakanlara acıdı. Kendi çaresizliğine bir ad bulamadı.

"Şimdilik kanama durdu. Tehlike geçmiş değil. Bir saat sonra tekrar geleceğim. Bazı ilaçlar getirmem gerek. Hastayı hiç kıpırdatmayın. Ebe Hanım burada kalacak."

Doktor konuşurken, Hayganuş avludaki odasından dışarı çıktı.

"Ani...! Nerdesin, körolasıca terliklerimi getir."

Name koştu, bir terlik bulup getirdi.

"Kız kaşlarını kazımışsın. Ani'likten çıkmışsın," diye Name'yi azarladı. Doktor Hayganuş'un koluna girdi.

"Kim bu adam, Agop mu? Koluma giriyor."

Name'yle doktor, Hayganuş'u yatağına götürdüler. Doktor yeniden çantasını açtı. İğnesini çıkardı. Hayganuş derin bir uykuya daldı birkaç dakika sonra.

Doktor'un bir saati iki saat oldu. Meraktan öldüler. Ebe Dudu, "Kanama yok sayılır, çok az," diyerek Ali'yi oyalıyordu. Siranuş'tan inlemelerden başka ses çıkmıyordu. Doktor geldi, yeniden iğneler yaptı. "Bu gece burada kalabilir miydi?" Pek sevindiler. Avludaki odalardan birine, Name yatak hazırladı. Çeyizinden çıkardığı çarşafları serdi. Atlas yorgan örttü. O gece doktor, Siranuş'un başından sabaha karşı ayrıldı, horozlar öterken yatağına gidebildi. Siranuş'un kanaması azalmıştı.

"Ey Azrail Meleği, ben dururken Safiye'mi alma."

O sabah Hüseyin gitti.

Akşama doğru, Siranuş gözlerini açtı. Su istedi. Ali'nin sevinci, doktoru da şaşırttı, dışarı çıkmış, "Ana, Name, Fatma yenge koşun Siranuş su istedi," diye bağırıp duruyordu. Doktor kalkıp suyu verdi. Hepsi odaya doldular, Ali, Sabire Büyükanasının elini öptü. "Gözümüz aydın, tehlikeyi atlattık," muştusunu verdi. Name doktora kahve pişirdi. Kahveyi alırken, Name'nin çağla rengi gözleri içini bir hoş etti doktorun. Sabire Büyükana, oturduğu sedirden "Oğlum, bekâr mısın?" diye soruverdi. Bekârdı. Kahvesini içtikten sonra doktor akşama gelmek üzere gitti. Hastane gibi kullandıkları handa yaralılar onu bekliyordu.

Eve başsağlığına, geçmiş olsuna gelenler oluyordu. Komşular ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Kimisi başınız

sağ olsun derken, geçmiş olsunu unutuyordu. Her gelen, elinde bir tepsiyle içeri giriyordu. Mutfak yemekten geçilmiyordu.

Ali'yi Siranuş'un yanına kilitlediler. Ne olur ne olmazdı. Ali'nin evde olduğunu Dudu Ebeden başka kimsenin bilmesini istemiyorlardı. Dudu Ebeye de gereken söylenmiş, eline sevineceği küçük bir kese sıkıştırılmıştı.

Odaya bir de lazımlık koydular Ali için. Bir de sürgü.

Doktor üç gece, Hacettepe'de kaldı. Siranuş üçüncü günün akşamı yatağında oturdu. Yemek yemelisin demişti doktor ama, iştahı yoktu. Ali karısını okşaya okşaya bir tas çorba içirmeyi başardı.

Askeri doktor hastasını hiç ihmal etmedi. Her geldiğinde Name'nin pişirdiği orta şekerli kahvesini içti.

Bir hafta sonra doktor, bir akşam Müftü Rıfat Efendi ile Hacettepe'ye gelince, iş anlaşıldı. Rıfat Efendi, Allah'ın emri, peygamberin kavli ile, Name'yi doktora istedi Hacı Mehmet Ağa'dan.

"İşte böyle Gümüş'üm. Safiyem iyileşti sayılır. Hekim oğlum da Name'yi ister. O gün anlamıştım ben zaten doktorun bakışlarından, ondan sordum, oğlum bekâr mısın diye? Name'yle konuştum, sordum kızıma. Gönlü varla yok arası. Kızım iyi kısmet, kaçırma diye öğütledim, sesini çıkarmadı. Hacı Mehmet de ne yapalım ana diye sorunca uygundur dedim. Bu erkek yokluğunda kırk yıl arasak, bu adamdan iyisini bulamayız. Ama şimdi sırası değil, acılar arasında kız verilmez. Safiye ayağa kalksın, acıları biraz kabuk tutsun. Ondan sonra düşünürüz. Sen yine de sözü kes dedim. Söz kesmekle bir şey olmaz. O da Rıfat Efendiye olur demiş. Hekim görgülü besbelli. Söz kesmesi diye bir altın bilezik göndermiş. Düğünlerini ben görmem ya olsun. Gözüm arkada gitmez. Gümüş'üm."

Bekir ustalar buldu. Ali'yle Siranuş'un oturacağı bağ evini bir ayda onarttı. Bu arada kitabını da bitirdi. Dosyayı Eskişehir'e, Yeni Dünya'ya gönderdi. Fatma dosyada yazılanlardan korktu, "Bunlar senin başına iş açar Bekir'im, bazı yerlerini çıkartıver," diye yalvardı, ama Bekir'e söz geçiremedi.

Ali de Hacettepe'deki evde lazımlığı kullanmaya alışmışdı...

Siranuş iyice iyileşmişti ya, eski cıvıl cıvıllığını bulamıyordu. Annesinin hastalığını kabullenmişti, Hayganuş'a hapları içirdiler mi, bir sorun kalmıyordu. Yemek de yiyor, yapacağı geldi mi helaya da gidiyordu.

Siranuş, eski cıvıl cıvıllığına kavuşacaktı belki, doktorun dediği olmasaydı... Bir daha çocuk doğuramayacağını söylemesi aklından çıkmıyordu. Çocuğu olmuyor diye Ali gider başkasıyla evlenirse diye kara kara düşünüyordu. Kezban ana, gelecekteki damadına fena halde içerlemişti, kızın yüzüne böyle şey söylenir mi diye. Dudu Ebe, "Bakma kızım sen okumuşlara," diyordu. "Daha çok gençsin, vücudun kendi kendini onarır, kaygılanma. Ben sana bir ilaçlar yaparım otlardan, başın, kıçın anadan doğmuş gibi olur. Eh bir yıl, iki yıl geçer tabii."

Siranuş bir gün Ali'ye, "Name'yle fırına gidiyoruz," diyerek evden çıktı, Hacı Bayram Veli'nin türbesine çaput bağladı, kurban adadı.

Bekir, bağ evine, İstanbul'dan gelen milletvekillerinin satın aldıkları evlere yaptırdıkları gibi, mermer döşeli, sıcak su ısıtıcı sobalı, duşlu, kurnalı hamamlıkla, içinde akar suyu olan mermer bulaşık taşlı, tezgâhlı mutfak kondurdu. Kilerin içini kesme taşla kaplattı. Ankaralı ustalar, böyle 'moderen' hamamlık, mutfak yapmayı bilmezlerdi. Nasıl geldilerse, İtalyan ustalar dolmuştu Ankara'ya. Söylentiye göre, milletvekilinin biri, yaptırdığı evin ince işleri için, İstanbul'dan iki levanten usta getirmiş, sonra arkası sökün etmişti İtalya'dan. İtalyan usta-

lar evin içine su da getirdiler. Elmadağı'ndan bahçedeki çeşmeye gelen suyun bir bölümünü, evin arkasındaki tepecikte kestiler, oraya koca bir depo yaptılar. Hem doğal basınç sağlanmış, hem de kuraklığa karşı önlemi almışlardı. Çatıdan gelecek yağmur sularını da, bahçede kazılan bir sarnıca akıtacak düzeni de kurdular. "Dünya'da su azalıyor, iyi kullanmak gerek," diyorlardı İtalyanlar. Kekliğin Kızla canlarını kurtaran kuyuyu güzelce temizlettirdi. Bir de el tulumbası koydurttu. İçinde, kuyuya karşı borcunu ödemenin mutluluğunu yaşadı.

Çankaya, Kavaklıdere'deki bağlar şimdiden para etmeye başlamışdı. Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'ya taşınacağı duyulmuştu. İsmet Bey bile bağ satın alıyordu. Milletvekilleri harıl harıl uygun bağ arıyorlardı kendilerine. Savaş bitince elçilikler de burada kurulacak deniliyordu.

Milletvekilleri taşınmaz peşinde koşarlarken, Yunan da ilerliyordu, Uşak'ı almıştı bu arada. Ali Fuat Paşa'nın düzenli birlikleri kayıp vermemeye çalışarak, geri çekiliyordu. Ethem'in saldırıya kalkmasını Paşa önlüyordu, "Şimdilik duralım, Yunan iyice dağılsın. Müttefiklerin desteklerini çekmesi çok yakın Yunan'dan. O zaman darbeyi vururuz," diyordu.

Bu arada, Ethem Bey, asker, hayvan, malzeme toplaması için Yozgat'ta görevlendirdiği Gazi İbrahim'in tutuklandığını, İçişleri Bakanı Refet Paşanın, toplanan askerlere, malzemeye Ankara'dan geçerken el koyduğunu öğrendi. Ethem Bey çok sinirlendi, Paşa'ya sert bir telgraf çekti: "Paşa yetkilerinin dışına" çıkıyordu.

Reşit Bey de Meclis'te milletvekillerine, "Bunlar Ethem Beyi hazmedemiyorlar," diye şikâyet ediyordu.

Konu Mustafa Kemal Paşaya duyuruldu; Ethem Bey, içişleri Bakanına nasıl kafa tutardı? Mustafa Kemal Paşa Ethem Beye, telgrafla, "Bir hata varsa düzeltileceği..." güvencesini verdi. Gazi İbrahim serbest bırakıldı, yalnız toplanan malzeme, asker Ethem'e gönderilmedi.

Hayganuş haplara kısa sürede alıştı. Yine yemiyor, içmiyordu. Ağzına zorla lokmaları sokuyorlardı. Bazen kahkahalarla saatlerce gülüyordu. Gülmediği zamanlar da, eline ne geçirirse başına vuruyordu. Doktor her gün geliyor, iğne yapıyor, Hayganuş sakinleşiyordu.

Damat doktor bir gün, "Burada iyileşmesi olanaksız. İstanbul'a götürelim," dedi. Siranuş razı olmadı. Sabire Büyükana, "Evliyalarımız burada olsaydı, onu iyi ederdi," deyince, akıllarına Bağlum Köyündeki yatır geldi. Yatırın onulmaz delileri iyi ettiği söylenir dururdu. Eğer hasta türbede uyursa, iyileşecek denirdi. Doktora duyurmadan bir fayton tuttular, Hayganuş'u alıp götürdüler. Yatırın mezarının yanına, bir yatak serdiler. "Hadi Hayganuş hanım, uyu," dedi Kezban ana. Hayganuş, hiç sesini çıkarmadan mezarın yanına yattı. Altı saat uyudu. Dışarıda Hacı Mehmet, Kezban Ana Siranuş merakla bekliyorlar, iki de birde türbenin kapısını açıp bakıyorlardı. Hayganuş uyuyordu. Altı saatin sonunda, Hayganuş uyandı. İyice gerindi, türbenin kapısını açıp, çıktı. "Beni Ani'min mezarına götür Hacı Mehmet Ağam," dedi; şaşırıp kaldılar. Hacı Mehmet ellerini göğe kaldırdı.

"Sana inanmayan taş olur Tanrı'm," diye şaşkınlığını pekiştirdi.

Geldikleri faytona bindiler. Hayganuş, yol kenarından kır çiçekleri topladı. Kızının mezarına bıraktı.

Hayganuş ertesi günü evine gitti. "Yazgı," dedi, "Agop'suzluğa alışmıştım. Şimdi de Ani'sizliğe alışırım."

Ertesi günü damat adayı doktor Hayganuş'u evde göremeyince telaşlandı. Başına bir iş mi gelmişti? Güldüler ama, damadı da gücendirmek istemediler.

"Evine gitmek istedi, biz de gönderdik," dediler.

Doktor kısaca bir "Yaa," dedi. Üsteleyemedi kaynanasını kızdıracağından korktu.

"İyileşti annem enişte, merak etme. İstersen gel gidelim gözlerinle gör."

Siranuş yolda anlattı, yatırın mezarında nasıl uyuduğunu, uyandıktan sonra da Ani'nin mezarına gittiklerini. "Eski annemden bir farkı yok."

Doktor gözleriyle gördü. Kafasının içi binbir soruyla allak bullak oldu. Telkin miydi bu? Telkin bilinç içinde gerçekleşebilirdi. İçinden çıkamayacağını anlayınca sorulara yanıt aramaktan vazgeçti. Sevinmeye başladı. Siranuş iyileşmiş, Hayganuş iyileşmiş, düğünleri için bir sorun kalmamıştı. Koşa koşa Müftü Rıfat Efendiye gitti.

Siranuş, Kezban ana, Fatma, Name bir gün bile yalnız bırakmadılar Hayganuş'u. Name çoğu geceler, Hayganuş'un evinde kalıyordu.

Kekliğin Kız, "Bana da akraba sayılır, ne de olsa," diye gün aşırı Hayganuş'a gidiyor, kol böreği, kete, yapıp götürüyordu. Fatma, Kekliğin Kızla karşılaştığı zaman, iki arkadaş gibi oturup konuşuyordu. Bir kıskançlık duymuyordu bu kadına artık.

Çankaya'daki ev bitince, Bekir'le Fatma da oraya taşındı Siranuş'la Ali'yle birlikte. Bir süre birlikte oturmaları iyi olur gibi gelmişti Hacı Mehmet Ağa'ya. Bekir kardeşini korurdu.

Ali lazımlıktan kurtulmuştu. Bahçeye çıkıyor, bağla, bahçeyle uğraşıyordu. Yirmi dönümlük bağın içinde, biri gelirse saklanacak yer buluyordu. Komşular, Ali'yi askerde biliyorlardı. Ali'nin böyle bilinmesi iyiydi. Biri ortalıkta görünmedi mi ya askere gitmiştir, ya hapse girmiştir diye düşünüyordu insanlar.

Ali askerden dönerdi bir gün... Belki yaralı...

Şakir Bey, bir cuma günü bağ evine geldi. Cenazeden beri hiç ortalıkta görünmemişti. Fatma da taşınma telaşından ağabeysine gidememişti.

"Düşündüm, taşındım," dedi Bekir'e. "Yeşilordu'ya katılacağım. Bu Meclis'le millet hayatına bir yenilik getiremiyeceğimizi görüyorum. Osmanlılığımızı sürdüreceğiz."

Bekir'in, Reşit Beyle tanıştırmasını, Derneğe girmesi için yardımcı olmasını istiyordu. Derneğin tüzüğünü okunuş, zaman içinde sert görüşlerin yumuşatılabileğine inanmıştı. Derneğe girerse, Kalecik'e gidecek, dededen kalma çiftliğine yerleşecekti. Derneğin bir şubesini Kalecik'te açmak istiyordu. Kalecik kaymakamı, öğretmenler kendisini destekliyorlardı.

O akşam Reşit Beyin evine gittiler. Reşit Bey, uzun kollarını doladı Bekir'e. Özlemişti. Bekir Şakir Beyle tanıştırdı, derneğe girmek istiyordu. Yardımını rica etmeye gelmişlerdi.

Reşit Bey, Akşam yemeğine kalmaları için ısrar etti. Bir kadıncağızı vardı; güzel Ankara yemekleri yapıyordu. Çerkez Tavuğunu da o öğretmişti. Elbirliği ile masayı kurdular. Rakıyı açtılar. "Gelecek iyi günlere," diye kadehleri kaldırdılar. "Yalnızım," diye dertlendi Reşit Bey.

"Meclis bir kör döğüşü. Mebusların çoğunda ne fikir var ne düşünce, bu gün evet dediklerini, ertesi gün reddediyorlar. Fikir alışverişinde bulunacağım bir arkadaşım yok. Sizi çok aradım. Olanları duydum, çok üzüldüm. Kardeşim adına özür dilemenin bir manası da yok biliyorum. Beni kendinizden mahrum bırakmanıza bu sebeple alınmadım. Oldukça egoist bir düşünce ama."

Bekir'in yüzünün rengi değişti, olayları anımsamak istemiyordu, övgü sözlerine de alışık değildi. Ne yanıt vereceğini kestiremedi, "Sağ olun," demekle yetindi.

"Son yazınız Meclis'te hadise oldu. Mebuslar çok sert buldular. Meclis'e hakaret ettiğiniz ileri sürülüyor. Bizim yoldaşların bazıları bile aynı görüşte."

"Yazının ya tamamını okumadılar, ya da anlayamadılar. Ben inkılapın temellerinin insan haklarına dayalı atılmasından, şiddetten kaçınılmasından söz ettim. Bir Meclis'in ilk yasası öldürmeyi emrederse Hıyaneti Vataniye gibi, üzerinde düşünmek gerekir."

"Haklısınız da, şurada konuştuklarımız bile yasanın içine girer, bizi rahatlıkla idam sehpasına gönderir."

"Doğru," diye söze girdi Şakir Bey, "Meclis'in meşruluğuna sözle diye başlıyor yasa; sözle, eylemle, yazı ile karşı gelenler vatan haini kabul edilir, cezası da idamdır diyor. Bu yasaya göre şimdi Bekir Efe vatan hainidir."

Ellerinden gülmekten başka bir şey gelmedi üçünün de.

"Yazınızdan dolayı Yeni Dünya toplatıldı. Kapatma kararı almış Refet Paşa ama Mustafa Kemal Paşa durdurmuş. Arif Oruç Beyi iki gün nezarette tutmuşlar. Sizi de arıyorlardır, Bu devirde büyük cesaret böyle ortalıkda dolaşmanız. Bir yerlere gidip, bir süre görünmeseniz iyi olur gibi gelir bana. Doktor Nazım Bey de aynı görüştüler, saklanmanızı istiyorlar."

"Nazım Bey mi?"

"Evet, hadiselerin seyrinin sizi haklı çıkardığını söylüyorlar, şu nizamname üzerinde yaptığınız münakaşada. Hakikaten bir süre görünmeseniz iyi olacak."

Çankaya'daki evin onarımı ile uğraşırken, kitabını yazarken dünyadan ilişiğini kesmişti, Yeni Dünya'nın toplatıldığını bile duymamıştı. "Sizi de arıyorlardır," diyordu Reşit Bey, İstiklal Mahkemelik diyordu yazdıkları. İçine bir korku düştü küçücük de olsa. Fatma'nın sivri karnı geldi gözlerinin önüne. Ne yapabilirdi? Hacı Mehmet Ağa, Karataş'da üzümler kaldı, armutlar kaldı, bakamadım bu yıl diyordu. Oraya gitmeliydi, babasına da yardımcı olurdu. Jandarma aramaya gelirse, köylü daha onlar köye girmeden haber uçururdu kendisine. Fatma kalmalıydı, iki canıyla işe koşulmamalıydı. Yazısı yüzünden Gazetenin toplatılması hoşuna da gitmişti,

etkili oluyordu demek ki, gururunu artıracak daha fazla bir şeyler öğrenmek istiyordu ama soramadı konuya önem verdiğini belli etmek istememiş olacak ki, "Ben de Yeşilordu'yu soracaktım," diyerek konuyu değiştirdi.

"Güçleniyor. Bin türlü mani var karşımızda, Eskişehir'de yapacağımız mitinge izin vermediler. Bu yüzden Meclis'te kavga ettim, size yalnız kaldım diyebilirim. Kadro meselesi... Siz de biliyorsunuz, dar kalıplar içinden çıkamıyorlar. Beyinleri hâlâ Osmanlı. Halkımızın yeni idelere ihtiyacı var.

"Onlar öncüler. İlk adım atılmıştır. Ben takdir ediyorum, evini barkını terkedip Meclis'e gelenleri. Ne olursa olsun, bence hepsi birer kahraman."

"Evet. Şakir bey, haklısınız, hiçbirinin hayat garantisi yok. İşler ters dönerse, vatan haini olacaklar. Ancak öncüler, 'L'etat est moi,' demeye başlarlarsa tehlike çanları çalar. Bugün işte o hale geldiler."

Reşit Bey, "Devlet benim, derlerse." diyordu. Ya Ethem Bey?... Bekir'in kafası Yozgat'a gitti. Hakan Yahya Galip'i bile asmak istiyordu.

"Sürükleyen insanların Meclis içinde olmaları önemli," diye konuyu deşmeye çalıştı Bekir.

"Hayır," dedi Reşit Bey. "Milletin vekili olmaları önemli ama, sürükleyen onlar değil, halk şimdi götürüyor bizi. Anadolu'nun dört bir yanında şubelerimiz her gün açılıyor. Sizin selamınız ile Yozgat'ta bile açtık."

"Rahatsız olanlar vardır." Ethem Bey'in söyledikleri gelmişti yine aklına.

"Var. Mustafa Kemal'in dışındaki bazı Paşalarla birkaç yakın arkadaş bildiklerim. Yeşilordu'nun genişlemesinden, Ethem'in ileride Yeşilordu'nun başına geçeceğinden kaygılanıyorlar."

"Ben Ethem Beyle konuşmalarımda böyle bir hisse kapılmadım, ama neden olmasın. Halk başında bir kahraman görmek ister."

Kurcalamak istiyordu Reşit Beyin, Ethem Bey hakkındaki düşüncelerini Bekir. Beklediği yanıtı bulamadı.

"Ethem'in en büyük arzüsu savaş bitince, babamızın çiftliğine çekilmektir."

"Neden bu düşünceye meyilli? İktidar kavgası mı başladı demek istiyorsunuz?"

"Hem de çok hızlı. Fakat yine Bizans usulleriyle. Seyyar Kuvvetleri dağıtmanın çarelerini arıyorlar. İsmet Beyle Refet Paşa başı çekenler arasında maalesef. Kemal Paşa vaziyeti idare etmeye çalışıyor, görüşler arasında balans kurmaya uğraşıyor. Ethem Beyin Yozgat'tan toplattığı askerlerin, malzemenin gönderilmesinin durdurulması Refet Beyin kıskançlığını, niyetinin ne olduğunu iyice ortaya çıkardı. Hiçbirinde Ali Fuat Paşa'nın ileri görüşü yok."

"Malzeme, asker toplanmasına ben de karşı çıkmıştım Yozgat'ta. Ethem Bey haklıymış. Bence partiyi derhal kurmak gerekiyor."

"Kuruldu sayılır. Aslında, Dr. Nazım Bey, on dört Temmuz'da müraacaatını yaptı. Ama, şimdilik gizli faaliyet gösteriyor. Adı Türkiye Komünist Partisi. Ancak, Dahiliye Vekâletine adını, Halk İştirakuyun Fırkası olarak gösterdiler. Neden bu yolu seçtiler bilmiyorum. Doktor şimdi vekil değil. Kemal Paşa, bir hükümet azasının böyle işlerle uğraşmasından hoşlanmadığını, seçimle geldiği için bir şey yapamadığını Ethem Beye söylemiş. Kardeşim de çok yakın dostu olan Doktora, Paşanın düşüncesini aktarmış. Doktor hemen istifa etti vekillikten, asil adam. Parti on dört Temmuz'da bir bildiri çıkarttı, hatta bir kopyası cebimde. Sizlere de takdim edecğim. Bakınız ne diyor: 'Türkiye'de umumi merkezi Ankara'da olmak ve sosyalizmi yerleştirmek üzere Üçüncü Enternasyonal'e bağlı bir Komünist Partisi kurulmuştur.' Dikkat etmişsinizdir, sosyalizmi yerleştirmek diyor."

Reşit Bey başını, fotoğraf çektirir gibi sert yüzüne yapıştırdığı gülümsemeyle konuştu.

"Bazı paşaların çok değişik düşündüğünü sanıyorum. Onlar ellerindeki gücü kaybetmek istemeyeceklerdir."

"Bu belli," diye konuştu Bekir. "İnsan istek ve ihtiyaçları, hâkim güçlerin istek ve ihtiyaçları ile devamlı ters düşer. İnsanımızı fikren geliştirebilirsek, sorun ortadan kalkacaktır. Ancak yeni hâkim güçler çıkana değin."

"Sürekli bir savaş," diye söylendi Reşit Bey. "Önümüzde bir zaman var. Bunu iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Fırka izninin Dahiliye Vekâletinden çıkması birkaç ay sürer. Yeni devlet de bürokrasiyle kuruluyor maalesef."

İçini çekip, gözlerini Şakir Bey'e çevirdi.

"Şimdiden başarılar dilerim. Bir iki gün içinde yemin merasiminizi yaparız."

El sıkıştılar. Kadehler Şakir Bey şerefine kalktı. Reşit Bey, yine gülecen, Bekir'e döndü.

"Hay Allah unutuyordum. Mustafa Kemal Paşa, Yeni Dünya matbaasının Ankara'ya taşınmasını istedi benden. Mümkün mü diye sordu. Yakında Yeni Dünya'yı Ankara'da neşretmeye başlayacağız."

"İyi haber," diye mırıldandı Bekir. İçine bir kuşku da düşmüştü.

"Gördünüz mü Kemal Paşayı? Nasıl onlardan farklı. Yeni Dünya, Meclis'i tenkit ederken, gazete sizin yanızdan ötürü toplatılırken, o gazetenin Ankara'ya getirilmesini, daha büyümesini istiyor."

Bir yönden de sevinmişti Bekir, gazetenin gelmesinden çok, İsa ile Mirza'yla yeniden birlikte olabilecekti. Bu iki Rum'a kardeşleri gibi bağlanmıştı.

"İşçileri de getirteceksiniz tabii. Burada matbaa işçisi bulmak zor."

"Ha elbette. İşçilerle konuşuldu. Gelecekler."

"Çok güzel. İsa iyi bir idareci, Mirza ise işinin ehli, ikisi de bizim fikirlerimize yatkın."

"Onlar yok," dedi Reşit Bey. Dudaklarına götürdüğü kadehi geri bırakarak.

"Neden?" Bekir'in sesi biraz yüksek çıkmıştı.

"Duymadınız demek ki. Onlar Yunan casusuymuş güya."

Bekir Efenin yüzünde dozu kaçmış şakanın hoşnutsuzluğu gezindi.

"Olamaz. Onları çok yakından tanıyorum."

"Öyleymiş. İsimleri de Kosta ile Mihailiki."

"Biliyorum. Ben değiştirmiştim."

Bekir kısaca hikâyeyi anlattı.

"Keşke daha önce bilgim olsaydı. Bunları çok geç öğrendim. Belki bir şeyler yapabilirdim."

"Anlayamadım."

"İzmir'li bir Rum esiri ihbar etmiş. Esirler yoldan geçerlerken, matbaanın kapısında oturan Mihailiki'yi içlerinden biri görmüş; tanımış. İzmir'de komşu imişler. Hatta kısaca konuşmuşlar. Rumca konuştuklarını duyanlar da var. Ben olayla epeyce ilgilendim ama, haberim sonra oldu.

"Sonra?..."

"Sonra ihbar mı etmişler, yoksa sorguda mı öğrenmişler, orasını pek bilemiyorum. İsimlerini değiştirmeleri şüphe uyandırmış."

"Ama güvende olsunlar diye ben değiştirmiştim. Neden benim tanıklığım istenmemiş?"

"İstiklal Mahkemesi gerek görmemiş sanırsam."

"İstiklal Mahkemesi mi?"

Bekir evde anlatınca, Name hüngür güngür ağladı. Ağabeysine bir öfke kabardı içinden. Katilleri onlar olmuşlardı, astıranlar değil. İnsan insan diye konuşmak

neye yarardı, insanı korumadıktan sonra? Ağabeysi serbest bıraksaydı, gidin ne haliniz varsa görün deseydi, belki yaşıyorlardı şimdi. Onlar savaşmak istemiyorlardı. Ama İzmir'e de gitseler, yine kaçak yaşayacaklardı kendi adamlarından. Ya da asker kaçağı diye onlar öldüreceklerdi bu defa da. Biliyorlardı, iki ucu kirli değnekti ellerindeki. Bir şanstı belki Bekir ağabeysi onlara. Belki de kumar oynamışlardı hayatlarıyla.

Reşit Bey, Bekir'i yanıtlamadı. Odanın içi kararmıştı.

Bekir gülüyordu, Name gülüyordu, senin adın İsa, senin de Mirza olsun deyince.

Sabire Büyükana Bekir'in kulağına fısıldıyordu. "Sular çekilince, gölün kara çamuru ortaya çıkar."

Odanın içi neden kararmıştı? Reşit Bey gaz lambasına baktı. Fitil çıkıktı. Yine de kalktı, lambanın tırtılını açtı kapadı. Yerine oturdu.

Şakir Bey, iki günde bir gittiği asılmışları gördü önündeki rakı şişesinin ışıltısında. Cellatın düğümü gırtlağa iyi yerleştirip yerleştirmediğine baktı. Düğüm gırtlağa iyi yerleşmezse, adamların çırpınmalarına dayanamıyordu.

"Ethem Bey çok kızdı," diye Reşit Bey başı önde konuştu. "Kendi adamlarının, Yeşilordu'nun adamlarının ondan habersiz mahkemeye verilmesine. Belki de Refet Paşayla ilk çatışması bu oldu. Ethem, Yeşilordu'yu, Yeni Dünya'yı baltalamak için adamlarımızı astılar diyor. İşler daha da kötüye gidiyor şimdi, Refet Paşanın emriyle, izine giden Ethem'in adamları bir bahane ile tutuklanıyor."

Bekir dişleri sıkılı önüne bakıyordu. Gözlerine yaş değil, İsa'nın Kosta'nın dost bakışları dolmuştu.

Şakir Bey, yağlı urganın düğümlerini boğazında duydu, yutkundu. İşaret parmağını büküp masaya yavaşça vurdu. Yeşilordu'ya katılma isteği şu birkaç dakikada öğrendiklerinden sonra daha bir güçlenmişti.

Reşit Bey, odadaki karanlığın Bekir'in yüzünden yansıdığını biraz geç ayırmsadı. Konuyu değiştirme çabasına düştü.

"Doktor Nazım Bey, Arif Oruç Bey kitabınızı okumuşlar, çok beğenmişler, baskısı bitmiş, ciltleniyormuş şimdi. Görürsem size tebriklerini bildirmemi söyledi bana doktor."

"Davranmayın!" deyince ikisi de ellerini kaldırıvermişlerdi.

"Yürüyün, verin silahlarınızı."

Silahları yoktu. Titriyorlardı. Üstleri başları çamur içindeydi.

"Yürüyün namussuzlar."

İte kaka hana getirmişlerdi. Bunlardı, ya da bunların soyuydu bugün iki adamlarını şehit eden. Odada sıcak sobanın yanında da titriyorlardı. Bekir'in kapısının önünde bekliyordu çetecinin biri, sorgulama bitsin de, kurşunlarını kafalarına boşaltsın diye. Can kardeşi burnunun dibinde şehit düşmüştü. Acısı büyüktü, şu gavurların kafasını patlatırsa azalırdı belki.

Sorgu sürmüş, Bekir Efe, adamların altına sandalye vermişti. İki de kuru kaput istemişti. Çay ikram etmişti. "Zıkkım içsinler," diyordu o kapıdaki biri.

"İki yatak verin, misafirimiz bu arkadaşlar. Onlar Yunan'dan kaçmışlar."

"Ben de okumak isterim kitabınızı," diye Reşit Bey konuşmasını noktaladı.

Bekir Efe ayağa kalktı. Şakir Bey de.

"Bize izin veriniz. Sizi uykusuz bıraktık," Reşit Bey, Bekir'in buz gibi elini sıktı.

"Yemek için teşekkürler. Her şey... Evet her şey... çok güzeldi."

Karanlık sokak, yüreklerinin karası ile daha bir kararda.

Şakir Bey evine döndü.

Bekir gidecek, sığınacak, ağlayacak bir yer aradı. Tüfeğini omuzlayıp dağlara mı çıkmalıydı yine? Ölümü, öldürmeyi hayatın yerine mi koyacaktı? Kitabında hukuk demişti. Hukuk adına tarih boyunca cinayetler işlendi demişti. Kuracağımız hukukun sözlüğünden cinayet sözcüğünü atmalıyız. ...İnsan haklarını devlet düşmanlığı sanan yöneticilere geçit vermeliyim. ...Göstermelik meclisler açılabilir, yasalar çıkartılabilir, eğer o meclis halkın meclisi değilse, onların yasaları bizi bağlamaz. ...Sizin hakkınızı, hukukunuzu yine siz koruyabilirsiniz, onlar değil... Şimdi tüfeği omuzlamanın zamanıydı.

Kekliğin Kızın evinin kapısını çaldı.

Ali askerden döndü. Top sakallıydı. Bacağından yaralıydı. Dinlenmesi gerekiyordu. Komşular, 'geçmiş olsun'da, Ali'yi göremediler. "Yatsın, yatsın aman ellemeyin, dinlensin. Vah yavrum vah."

Bir yasak ortadan kalkmıştı. Şimdi kente inmenin yollarını arıyordu. Kendisini yakalayan zaptiyeler, sakallı Ali'yi tanıyabilirler miydi? Başına yine sohta sarığını koysa. Fırında sohta sarığı ile çalışamazdı. Müftü Rıfat Efendinin yanına hiç varamazdı sarıklı, sakallı. Hacettepe'ye gider, büyükanasının elini öpebilirdi. Evinde mapusluk da zor geliyordu insana. Eşeğine bindi, medrese öğrencisi sarığıyla Hacettepe'nin yolunu tuttu.

"Ali geldi Gümüş'cüğüm. Medrese sohtası olmuş, sakallı. Sakalda pek yaraşmış. Gözlerine baktım, Kızıl Ali'min gözleri, bir yeşil, bir elâ. Nasıl da anlamamışım bugüne değin. Kara sakal yüzünü kaplayınca gözleri

açıkta kalmış. Büyükanam dedi de ellerime sarıldı. Ben de kokladım yavrumu doya doya. Ah nasıl uyumuşuz Gümüş'üm, bir tanem. Düşman içimize girmiş de ruhumuz duymamış. Yazgımızı yazan meleklerin kalemi kırılsın. Melekler dedim değil mi? Bunlar melek değil, cennetten kovulmuş şeytanlar. Allah'ın adaleti büyüktür, onların da yazgısını yazan çıkar. Az mı söyledim Bekir'imle, Ali'me. Osmanlının oyunu bitmez diye. Büyükana, Osmanlı bitti deyip durdular. Baş gider de kuyruğa bir şey olmaz. A benim cahillerim, kuyruk baştan beterdir, pislik kokar, bir bulaştı mı kokusu da hiç çıkmaz. Temizleyebilirsen temizle. Bir de sallanır durur höt deyince. Kuyruklar gelip çöreklendi Ankara'ya Gümüş'üm. Evliyalarımız boşuna mı gittiler, yedi kat göğe. Şu sol yanıma da bir ağrı saplanır oldu, yelde kaldım anlaşılan. Sarı Kız burada olsaydı işte, beni sıvazlar, hiçbir şeyciğim kalmazdı. Bekir'im sonunda duruldu Gümüş'üm, Karataş'da bağa, bahçeye bakar, babasına yardımcı olur, kitabını da köylüye okurmuş. A benim efe oğlum, köylü seni dinler de, yine bildiğini okur. Tilkiye tavuk emanet edilir mi? dedim de güldü geçiverdi ağabeyciğin Gümüş'üm."

Meclis'teki ağır havanın kokusu, korku bulutuna dönüşmüş, Ankara'yı boğuyordu:

Mebusların yarısı bolşevik olmuş, Rusya'daki gibi evimizi barkımızı, tarlamızı tapanımızı alacaklarmış. Silahlar çekilirmiş, ölü de, yaralı da varmış da, saklarlarmış. Saruhan Mebusu Reşit Bey, tabancasını Refet Paşanın alnının şakına dayamış, münafıklığın başı sensin demiş. O büyük paşa vardı ya, Ali Fuat Paşa, Rusya'ya sürmüşler onu. Çerkez Ethem çok kızmış paşanın sürülmesine, gelip Meclis'i basacakmış. Kemal Paşayı Meclis'in önünde asacağım dermiş. Yunan da sevinirmiş, birbirlerine düştüler diye. Ethem'i kızdırmışlar,

gücendirmişler, askerini çekecekmiş, Ali Fuat Paşa da yok, kim durduracak Yunan'ı. Yeni aya kalmaz, Ankara'ya girer derler.

Samanpazarı'nda kurulan darağaçlarının dehşeti yüreklere yerleşmişti. Kahveler boşalmıştı. Herkes erkenden evine çekiliyordu. Kimse kimseye ne oluyor diye soramıyordu. Dilleri bıçak açmıyordu. Asker postalı giymiş, evinde kasatura bulunmuş diye adamları asmışlar gibi söylentiler kulakdan kulağa fısıldanıyordu.

Reşit Beyle görüşmesinden üç gün sonra Bekir Efe'nin kitabı basılıp geldi. Sevincinden Fatması'na sarılıp öptü. Kekliğin Kıza uğradı, kitabından verdi. "Ah Bekir'im senin adını, ahali Bolşevik Bekir'e çıkarmış" dedi, "Gavur Bekir"de dediklerini söylemedi Keklik. Bekir güldü, sevinmişti içinden. Kendine yakıştırdığı Devrim Dervişliğiyle koltuğunun altında bir tomar kitapla oradan Sarı Ahmet'in seymenler kahvesine koştu. Taze çay kokuları, nargile dumanlarının arasında, gözlerinden ak gülücükler saçarak herkesi selamladı. Kahvenin üç yanını çeviren sedirlerde oturanlara, "Alın bir okuyun bakalım," diyerek tek tek dağıttı. Adamlar Bekir'e katılaşmış yüzlerle baktılar. Bekir gelip ölüm dostu, yazgı arkadaşı Negezenin Ahmet'in yanma oturdu, sarıldılar, hal hatır sordular. Ahmet hemen çayları söyledi. Bekir, "Bak ağam neler yazdım," diye kitabını açıp coşkuyla okumaya başladı. Sarı Ahmet çayları getirdi, bir iskemle çekip yanlarına oturdu. Kahvedekiler de gözleri kitapta, Bekir'e kulak kabarttılar. On sayfa okudu okumadı, Negezenin Ahmet elindeki çay bardağını tak diye sehpaya bıraktı, –sıçrayan çay damlaları kitabın sayfalarını ıslattı.– "Bırak kardaş bunları," diyerek ağır ağır ayağa kalktı, gözlerini Bekire dikti, "Sen bolşevik olmuşsun. Bize gelmez." Negezenin Ahmet kızıllaşmış kara yüzünü kahvedekilere çevirdi, elini beline attı. "Benim karıma yan gözle bakanın ciğerini oyarım. Bizim ki-

tabımızda kapıya kırmızı fes asmak yok arkadaşlar." Kahvenin kırmızı tuğla kaplamalarını yerlerinden oynatarak güm güm yürüdü, kapıdan çıkana değin kahvedekilerin başları da peşinden gitti. Bekir'in gözleri açık kapıda şaşkın takılı kaldı. Kısa bir sessizlik oldu, " Sarı Ahmet, topla şu kitapları, yak ocakta," diye birisi bağırana kadar.

Sarı Ahmet bıyıklarını burarak Bekir'in daha elini uzatmadığı dolu çay bardağını alıp, ayağa kalktı.

Bir yerde hata yapmıştı. Nerede? Ahmet'i öfkelendiren neydi? Düşündü, bulamadı.

Eve döndü, kitaplarından elli tanesini atının heybesine yükledi, Reşit Beyden Türkiye Komünist Partisi'nin bildirisinden birkaç tane aldı, Karataş'ın yolunu tuttu, Negezenin Ahmet'in "Ben kapıma kırmızı fes astırmam," sözüyle. Hata buradaydı, neyi anlatmak istediklerini bilememişti.

Köylü, ağalarının oğlunu çoşkuyla karşıladı. Akşam yemeği, köy odasında, her evden gelen tabak tabak yemeklerle yenildi. Rakılar açıldı, bağlamaların telleri inledi.

Bekir muhtardan ırgat istedi üzümleri, armutları toplamaya. Adamlar bulundu. Sabahleyin güneş doğarken köydeki depo açıldı, küfeler, seleler çıkarıldı, kadınlı erkekli ırgatlar bağlara bahçelere dağıldı. Armutlar çeşitlerine göre ayrılıp, depolanacak, üzümlerin bir kısmı kağnılarla şehre taşınacak, kurutulacak olanlar çardaklara asılacak, şıralar çıkartılacak, pekmezler kaynatılacak, Kezban anaya iş çıkacak, kırmızı beyaz şaraplar kuracaktı.

Köylü işini bilirdi. Ertesi gün Bekir bir saatlik uzaklıktaki Möhye Köyü'ne gitti, imama, muhtara kitabından verdi, bildiriyi okudu, konuştu. Akşam Karataş'a döndü, ırgatlar arı gibi çalışmışlardı. Köy odasında yemek yendi, ağanın oğlu rakıları aldırttı. "Bugün bizim

bağımızı, bahçemizi topluyorsunuz," dedi. "Bunlar aslında sizin de ortak malınız, Yeni Dünya kurulduğunda benim, senin olmayacak, hepimiz her şeye ortak olacağız, mahsülden, çalıştığımız kadar, ihtiyacımız kadar alacağız. Gelin şimdiden Yeni Dünya'yı kuralım, Yeşilordu'da birleşelim." Köylüler kulaklarını açıp, dikkatle dinlediler ağa oğlunu.

Bekir, rakı dolu çay bardağını, gelecek mutlu günlere, Yeşilordu'ya kaldırdı, köylüler de şerefine dediler.

Bekir o gecenin sabahına, Gölbaşı'na gitti, oradan Nenek köyüne geçti. Kitabından, bildirlerden dağıttı, üç gün sonra horozlar öterken köye döndü, yattı. Öğleye doğru binitine atlayıp bağa doğru yola çıktı. Köyden geçerken çocuklardan başka kimseyi göremedi sokaklarda.

Bağa yaklaştı, bağırış çağırış, türkü duyamadı. İşe iyi koyulmuşlardı demek. Bir de geldi ki, bağda kimseler yoktu, sağma soluna bakındı insan aradı. Beş on omcada toplanacak üzüm kalmıştı, bazı omcalar kırılmış, üzümler yerlere saçılmış, ezilmişti, çok hızlı çalışmıştı ırgatlar. "Hayret," dedi, "Makina gibi, ama çok da zıyan vermişler." Babası şaşıracaktı ne çabuk bitti iş diye. Armut bahçelerini dolaştı, orada da kimseler bulamadı, üç beş ağaçta armut kalmıştı, kırık armut dalları yere doğru uzanıyordu. Armutları toplarken hiç dalları kırmazlardı, ne olmuştu bunlara. Bir köşede yığılı kış armutları vardı, unutmuşlardı herhalde. Şırıl şırıl akan küçük derenin kenarına indi, elini yüzünü yıkadı, Elmadağı'ndan süzülen buz gibi sudan avuç avuç içti. Dedesinin diktiği dibinde bir sürünün gölgelendiği ulu ceviz ağacının altına yatıp uyudu.

İkindiye doğru köye döndü, sokaklar boştu, derenin içinde bir çocuklar, sularla oynaşıyordu yaygarayla. Köylü erkenden evine mi çekilmişti? Köy odasına gitti, kapı kilitliydi. Camiye doğru yürüdü, imamla karşılaş-

tı... Selam verdi. Köylünün nerede olduğunu sordu. Namaza da kimsenin gelmediği yanıtını aldı. "Kağnılarla şehre taşındılar durmadan dün, bugün," diyordu imam. Muhtarın evine yollandı. Kapıyı muhtar açtı. "Buyur ağa," dedi, kapıyı arkasından çekip.

"Köylü nerede? Köy odası kilitli."

"Üç gündür çok yoruldular ağam, kimisi evindedir, kimisi şehirde."

"Nerdeyse bitirmişler bizim işleri, şaşırdım."

"Niye şaşırdın ağam, sen toplayın dedin, onlar da topladılar."

"Armutlar depoya mı konuldu. Hevenkler asıldı mı?"

"Yok ağam, üzümü de armutu da şehre götürüp sattılar. Sana da biraz bıraktılar. İhtiyacın kadar. Bahçelere gittiysen, görmüşsündür."

"Anlamadım. Neyi sattılar?"

"Armutları, üzümleri dediydim..."

"Yahu Muhtar bırak şakayı, zevzeklik yapma."

"Şakası makası yok ağam, sen ne dediysen, onu yaptılar. Bana da sordular, he dedim, ağa öyle istiyor dedim. Allah razı olsun ağadan diye dua ediyorlar sana..."

"Yahu, kimin malını sattılar, deli mi bunlar?"

"Yahu ağam, bizim malımız aslı esasında sizin malınız dedin ya. Şimdiden o dünyayı, Yeni Dünya'yı kuralım diyordun ya."

Bekir ne yanıt vereceğine toparlanırken, Muhtar, "Kusura kalma ağam, konuğum var," deyip, kapıyı da ardından örtüp içeri girdi. Bekir kapının önünde başına taş düşmüş gibi sersem, kalakaldı.

Atının üstünde hâlâ sersem sersem Çankaya'ya doğru gidiyordu. İçinde de garipçe bir huzur vardı. Bir şeyi çok istersin, o şeye kavuşunca mutlu olacağını sanırsın, uğaşır, didinir, sonunda istediğine ulaşırsın, bir huzur

dolar içine de, yine içinde bir boşluk da duyarsın adlandıramadığın, bir şeylerin noksan kaldığı gibi bir boşluk.

Köylüye anlatmayı istemişti inandığı huzurlu, mutlu geleceği. Köylünün onu şehirliden daha kolay, daha çoşkun, daha mert anlayacağını umuyordu. Konuşmuş anlatmıştı, dinlemişlerdi sorgusuz, sorusuz. Kafalarında bir şeyler yer etmiş miydi? Hiç olmazsa bir nokta kadar.

Mallarını yağmalamışlardı, anlamadıklarından mı? Hayır, anlamışlardı, bilerek yapmışlardı. Kafalarında bıraktığı noktaydı bu, ağadan başlamışlardı geleceğe. Muhtarın kapısını yüzüne kapaması, öğrettikleriydi. Eşitlikti...

Kafası mı böyle istiyordu... Yoksa?... Ya gerçek?

Gerçek, istediklerinden başka bir şey değildi, ama bunda bir eksiklik vardı. Anlattıklarında bir eksiklik, bir hata?... Hayır... Köylü yağmalamıştı, bilerek, isteyerek. Sen istedin diyorlardı; onlar söylediklerinden kendi çıkarlarına uyanı almışlardı. Bolşeviklik(!) kendisinden önce gelmişti köye. Kulaklarına öyle doldurmuşlardı, her şey ortak, karında, malında. İnsanlar yanlışı ne çabuk benimserler, nasıl kucak açarlar işlerine geldikçe. Doğru, sivri kazık; yanlış, pamuk döşşek.

Emek hırsızları...

"A benim efe oğlum köylü seni dinler de yine bildiğini okur, tilkiye tavuk emanet edilir mi?" A benim aptal oğlum mu diyordu büyükana kulağına. Atı kişnedi.

Dr. Nazım Bey haklıydı. "Silah, tabanı yaratır,"dı. Karl Kautsky mi demişti, "Karasoyluya sosyalizm tepeden indirilmeli," diye.

Kızamadı, sinirlenemedi. Tek başınaydı, yalnızdı, yalnızlığı seçmişti isteyerek. Seçimini yaparken güvendiği Seymenler kahvesi miydi, köylüsü müydü?... Nereye değin yürüyebilirdi tek başına?

İçindeki garipçe huzur değişti, genişledi, güzelleşti, yerini özlemin buruk tadına bıraktı. Yıllarca sevdikle-

rinden uzak kalmaya alışık Bekir, beş günde evini özlemişti. Yüreğini özlem doldurmuştu. Sabire Büyükanasını özlemiş, babasını, anasını, Name'yi, Ali'yi özlemiş, ille de Fatma'yı, bilmediği karnındakini özlemişti. Kekliğin Kız da gözünde tütüyordu, etinde tütüyordu buram buram. Fatma'yı seviyor, Fatma'ya âşık... Fatma'nın yanındayken, Fatma'yla sevişti mi gönlüne bir hoşluk, bir rahatlık dolardı. Yumuşak yastıklara yaslanmış ruhunun tasasız, kedersiz, başıboş göğün derinliklerinde dolaştığını sanırdı. Kekliğin Kız gavuru kanını yakıyor, etini cehennem ateşine döndürüyordu. Bir güç, bir yerinde duramazlık, bir karşı koyuş damarlarına şırınga ediliyor, fırlamak, koşmak ya da oturup yazmak, bir şeyler yapmak gibi delicesine bir istek duyuyordu. Cinsel ortaklıklarının gücüydü bu, riyasız, hilesiz,sorunsuz.

Özlemişti, Hacettepe'nin bozuk taşlı yollarını, başıboş köpeklerini, kapıların önüne bağlanmış eşeklerini, Sabire Büyükanasının kucağındaki Gümüş'ün parlak, akpak tüylerini okşamayı.

İki saat sonra Çankaya'ya döndü. Cümbüş vardı dört yanda, türküler söyleniyor, sazlar çalınıyor, kızlar, kadınlar, erkekler üzüm çiğniyor, şıralar çıkacak, pekmezler kaynatılacak, şaraplar kurulacaktı.

Yolu bırakıp, bağlar arasına daldı. El salladı, selamlar verdi tanıdıklara, ne kimse elini salladı, ne kimse selamını aldı. Görmediler, duymamışlardı. Bağlarının çitlerini aştı. Komşu sesler kulaklarında azaldı. Asmalarda ki üzüm salkımları üzgün üzgün Bekir'e baktı. Yürüdü, küfeler, sepetler yoktu. Pekmez yalağı sararmış kuru yaprak doluydu. Evlerinin üzerine düşen ağaçların esmer gölgesi beyaz badanalı duvarların akşam güneşini yansıtmasını engelliyordu. Kapıyı elledi. Kilitliydi.

"Aliii!..."

Tahta merdivenler takırdadı. Ali başını uzattı, Siranuş dışarı fırladı. Bekir'in gözleri aradığını bulamadı.

"Fatma?..."

Tahta merdivenlerde yumuşak terliklerin yumuşacık tıs tısı duyuldu. Bekir merdiven başında Fatma'yı kucakladı, dolu gözlerinden öptü. Sessizce yukarı çıktılar.

Kadınlar yiyecek bir şeyler hazırlarken, Bekir yıkandı, traş oldu, aynaya üzgün üzüm salkımları vuruyordu, bağı niye bozmamışlardı?

Irgat bulamamışlardı, kimse gelmek istemiyordu. Neden diye soramadı, başını önüne eğdi.

Ali de haberler çoktu. Aranıyordu... Zaptiyeler Hacettepe'ye gelmişler, onu bulamayınca Name'yi götürmüşlerdi.

"Name'yi mi? Neden?"

"Bilmiyorum. Sorular sormuşlar."

"Ne soruları?"

"Şu senin Rum esirlerini."

"Astıkları yetmedi mi? Daha ne istiyorlar?"

Bekir elinden kaşığı vurur gibi siniye bıraktı. Kalktı, odada dolaşmaya başladı.

"Casuslara yataklık yaptımz demişler."

"Ne yataklığı?"

"İş vermişsiniz ya, Cerrahların da ifadesini almışlar."

"Fatma'yı da mı götürdüler yoksa?"

"Cerrahlar ifadelerinde yengemden hiç söz etmemişler. Doktor kefil oldu da bıraktılar Name'yi. Babam Hakanla konuştu. Üzülme Hacı Mehmet ben durdururum tahkikatı demiş. Senin için başka suçlar da bulmuşlar. Halkı isyana sevketmek de var içlerinde. Her an yakalanabilirsin."

"Hakan ne demiş benim için?"

"Hakanın salahiyeti dışındaymış senin suçun. Meclis'i tahkir. Kitabında yazdıkların işte... Meclis'i dağıtmak için bir eylem planı içindeymişsin; köy köy dolaşıyormuşsun. Sivil zaptiyeler, jandarmalar peşinde. Yeni

bir örgüt kurulmuş Dahiliye Vekâletinde, milli istihbarat mı ne? Hakan, Ankara'dan kaçsın, o işleri de bıraksın, ortalık çok karışık demiş babama."

Ali'deki bilgilere göre her şey arap saçma dönmüştü. Yeşilordu Derneği kapatılmış, Doktor Nazım ve dernek üyeleri hakkında soruşturma açılmıştı. Bunların İstiklal Mahkemesi'ne verileceği söyleniyordu. Meclis kaynıyordu. Reşit Bey, Hacettepe'deki evɛ uğramış, dönünce kendisini görmesini istemişti. "Çok önemliymiş."

"Bu işi burada bitirecekler akıllarınca Ali'm. Yüreklerde meşale yandı baskılar söndürür gibi olsa da, ateşi alevlendirecek bir rüzgâr bir yerlerden eser yine."

Fatma'nın karnı da sivriydi. O karnı sevdi odalarında, "Her şey senin için oğlum, gelecek için. Siz insanca yaşayın diye."

"Beraber yaşayacağız," diye Fatma gözleri dolarken kocasının başını göğsünü dayadı. Elleri kenetlendi. Göz kapakları bedenlerini saran dinginliğin üzerine kapandı. Birbirlerinin sıcaklığını, kokusunu doyasıya içlerine doldurmak ister gibiydiler. Hiçbir şey düşünemiyor, düşünmek de istemiyorlardı. Birlikte olmanın, bire inmenin huzuru vardı yüzlerinde. Hava iyice kararana kadar öylece kaldılar. Ayrılık öncesinin odanın duvarlarına yansıyan sessiz hüznünü Bekir bozdu. Fatma'sının göğsünden yavaşça kalkıp giyindi, Fatma'nın "Nereye gidiyorsun?" sorusunu, "Bir saatte dönerim," diye yanıtlayarak kapıdan çıktı. Atına atladı.

Fatma, Ali'ye gözleri dolu dolu baktı. "Ya yakalarlarsa?..."

Ali de arkasın'dan çıktı, atını eyerlemeden çıplak ata bindi, atın boynundaki urganı bileğine doladı, dizgin yerine yelelerden tuttu, dehledi. Fatma peşlerinden koşmaya çalıştı. Siranuş yetişti.

"Deli misin? Çocuğu düşüreceksin. Ölürsün."

Siranuş, Fatma'nın karnına baktı, bayağı büyümüştü. İki ay mı vardı aralarında? Gözlerinden akşamın karanlığına iki damla düştü. İki kadın konuşmadan eve döndüler.

Bekir karanlığa karışmıştı. Ali, atın yelesini çekti. Durdu, nal seslerini dinledi. Doğru kente gidiyordu. Atının sağrısına topuklarını dayadı. Beş dakika sonra, önde giden gölgeyi seçti. Hızını ayarladı. Öndeki tırısa geçmişti.

Bekir Hamamönü'nde bir evin önünde durdu. Ali evi tanıyordu. Saruhan Milletvekili Reşit Beyin evi. Karanlığın koyulaştığı bir köşeye çekildi. Beklemeye başladı.

Reşit Bey, "Duyduklarınız doğru," diyordu. İşlerin çok karıştığını, Doktor Nazım, Adnan Bey, Muhittin Baha Bey ve cemiyete üye diğer on bir milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılması için kulis çalışmaları yapıldığını, bunları İçişleri Bakanı Refet Paşanın yönettiğini, nedense dokunulmazlıklarının kaldırılması istenenlerin arasında kendisinin olmadığını söyledi.

"Sizi de casuslara yataklık yapmak, halkı isyana teşvik etmek, Meclis'in meşruluğuna karşı gelmekle suçluyorlar. Fakat yakalama kararı çıkardıklarını öğrenince çok şaşırdım. Babanızdan köyde olduğunuzu duydum. Kitabınız Meclis'te de elden ele gezdi. Meclis'e hakaret var, İstiklal Mahkemelik diye konuşuyorlardı. Birinci maddeye girer diyorlardı. Evinize uğradım, sizi uyarmak istemiştim. Fakat bulamadım. Bir süre ortalıkta görünmeseniz iyi olur."

"Benim bugünkü meclis hakkında bir şey dediğim yok. Ben gelecek meclisler hakkında düşündüklerimi söylüyor, yazıyorum. Yeni dünyanın halkın meclisi ile kurulacağını halka anlatmaya çalışıyorum."

"Biliyorum. Meclis'in çoğunluğu da anlıyor diyebilirim. İkbal peşinde koşan benim eski asker arkadaşlarım ile bazı dalkavuklar dışında. Bu adamların niyeti kötü. Hepimizi harcamak istiyorlar. Ethem, yapılan

haksızlıklardan bıktı. Çiftliğimize çekilelim diye ısrar ediyor. Biz vazifemizi yaptık, kardeş kanı akıtmam, çiftliğe çekileceğim diyor. Ben de aynı kanıdayım ama, çiftlik Yunan işgali altında. Benim ikbalci paşalarım, Ethem'in üstüne saldırıya geçmeyi planlıyorlar gibi geliyor bana. O da askerini dağıtıyor. Yapma dedim, bir saldırıya uğrarsak, sonra ne yaparız?

"Nasıl anladınız bunları? Kesindeliller mi var?"

"Var elbette. Ali Fuat Paşa'yı bizimle relationları iyi diye Moskova'ya sefir tayin ettiler. Fuat Paşa söyledi; beni, Ethem'i, diğer kardeşim Tevfik'i de ateşe olarak yanına almasını istemişler. Kabul etmedik. Bizden, Ali Fuat Paşa'dan kurtulmayı düşünüyorlar. İsmet Bey, Ali Fuat Paşa'nın yerine Batı Cephesi Kumandanlığı'na tayin edildi. İsmet Beyin ilk işi Ethem'in birliklerini teftiş etmeye kalkişması oldu. Ethem izin vermedi tabii. İş çığırından çıktı. Bu defa da, her hafta mali ve askeri rapor vereceksin diye tutturmuş. İsmet Beyin, Ethem'le yıldızı bir türlü barışamadı. Bütün bunlar Yunan'ın işine yarayacak. Güçlü kişilerin tasfiyesi başladı sanırsam. Fevzi Paşa ile Kâzım Paşa'ya sıra gelecek diye korkuyorum."

"Bir cunta idaresi mi? Mustafa Kemal Paşa izin vermez."

"Evet, cuntayı kabullenemez."

"Yani?..."

Reşit Bey başını iki yana salladı.

"Anlayamıyorum Bekir Efe kardeşim. Bazen çok mu evhamlı bir adam oldum diye düşünüyorum. Paşa görünüşte hiç değişmedi. Yalnız Çankaya'ya taşındığından beri, beni sofrasına çağırmadı. Köprülerin altından çok su geçti herhalde. Her gün aynı adamlar rakı sofrasındalar. Bir taraftan da Ethem'le relationlarını iyi tutmaya uğraşıyor Paşa. Bir dakika..."

Reşit Bey kalktı, masanın üzerinde duran dosyaları karıştırmaya başladı. Bir kâğıt aldı geldi.

"Alın okuyunuz. Ethem'e göndermişlerdi bu telgrafı. Geçen hafta Eskişehir'e gittiğimde aldım."

Bekir telgrafı aldı:

"Muhterem Ethem Beyefendi,

Üçüncü Enternasyonal'e bağlı Ankara'da bir Umumi Merkez kuruldu. Bu cemiyet Merkezine ben, sen, Refet Bey alındı. Hakkı Behiç Bey Cemiyetin umumi kâtibi olmuştur. Bu cemiyette ciddi bir şekilde, ilmi ve eylemli olarak çaba harcamak gerekmektedir. Çünkü umumi menfaatimiz bunu göstermektedir. Hazırlanmakta olan program tamamlandığı anda size gönderilecektir. O zaman okur ve derhal gereken yerlerde şubeler açılmasına lütfen aracılık ve yardım buyurursunuz... Sıhhat ve afiyet dilerim muhterem yoldaş... Büyük Millet Meclis'i Başkanı Mustafa Kemal."

"Paşa neden yeni bir komünist partisi kurmak ya da kurdurmak gereğini duyuyor? Anlayamadım. Şu anda tastik bekleyen, Türkiye Halk İştirakuyun Partisi varken. Çok karışık şeyler bunlar. Yeşilordu komünist diye kapatılıyor, azaları hakkında tahkikat açılıyor. Paşa, "Yoldaş," diye rahatlıkla hitap edebiliyor. Bilmece, bilmece bunlar..."

Bilmecelerin ardı gelmiyordu. Sordu.

"Ne dersiniz, mebusluklarını kaldırırlar mı?"

"Dış şartlara bağlı. Batılılarla bir sulh anlaşması gündeme gelirse, ki mümkün. Batı gazetelerinde her gün böyle haberler yayımlanıyor. Paris'te batılı devletlerin sulhu sağlamak için bir toplantı yapacağını yazıyorlar. Bu haberlerdir ki, Yeşilordu'nun kapatılmasına neden olmuştur bana göre. Batılıların siz komünist oldunuz demelerinden çekiniyorlar. Bu mevzuda da batıda yazılar yayınlanıyor. Ancak Rusya'nın da boş duracağını sanmam. Arkadaşlar mahkûm olsalar bile, Rusya'yı gücendirmemek için bir af yasası çıkartılabilir. Gizli gizli bu mevzunun münakaşa edildiğini de duydum. Bu yasanın şimdiden hazır olduğunu da iddia edebilirim."

"Bir sulha bence çok yaklaştık."

"Meclis'te de kanaat bu böyle. İtilaf Devletlerine bir başvuruşun yollarının araştırılmasını istiyorlar. İtalyanlar, Fransızlar sulhtan yanalar. Yunanistan'da da seçimler var önümüzde. Biliyorsunuz, Kral Alexandre öldü."

"Hayır bilmiyordum."

Reşit Bey gülerek konuştu.

"Sarayın bahçesindeki iki maymun yavrusuyla oynarken, maymunlardan biri kralı ısırmış. Maymun kuduzmuş. Adamcağız genç yaşında kudurarak öldü."

Sabire Büyükana Bekir'in kulağına eğildi.

"Kuklanın ipleri bir gün kopar oğlum."

"Şimdi seçimler var. Venizolos işin farkında, bu savaşın Yunanistan'ın faydasına gelişmeyeceğini anladı. Yeniden seçilirse, sulh ihtimali artar. Kralcı gazetelerin dışındakiler de şiddetle savaşa karşılar. Bütün bunların ötesinde beni düşündüren sizin durumunuz. Tek başınıza atıldınız kavgaya, sürdürmeniz çok zorlaştı. Tevkifiniz bence an meselesi.

"Ben inandığım dava yolunda yürüyordum. Yılmış değilim. Fakat çok çabuk geldi son. Ben yok olsam bile birileri elbet çıkacaktır."

"Yok olmanız bize bir kıymet kazandırmaz. Fırsat varken bir şeyler yapmamız icap ediyor. Adamlar çok hızlı. Savaşta zamanında geri çekilmeyi bilmek de hüner ister."

"Kahramanlık gösterisinde bulunmak istemiyorum. Benim de sorunlarım var. Karım hamile. Kardeşim kaçak yaşıyor. Bir yandan vazifemi sürdürmek istiyorum. Bilmiyorum. Tevkifim ailemi daha da zora sokacak. Halk bizden kaçıyor, üzümleri toplatmak için ırgat bile bulamamışlar. Köylü de bana iyi bir ders verdi. Kendilerine istihsal, emek birliğinden, ortaklığından sözettim,

bağı, bahçeyi yağmaladılar." Bekir gülmeye başladı. Reşit Bey, "Köylü kurnazlığı," diye başını salladı. İkisi de bir süre sustular. Başöğretretmenleri Lenin'in, hep haklı çıktığını düşünmeye başladılar. .

"Ankara'dan uzaklaşınız." diye birden söze girdi Reşit Bey. "Hatta Anadolu'dan. Yakalandığınız anda İstiklal Mahkemesi'ndesiniz. Mahkemenin manasını biliyorsunuz. Pisi pisine sizi kaybetmek istemeyiz."

"Nasıl yaparım? Karımın hamile olduğunu söylemiştim. İşe başlamadan noktayı koymak da beni bitirir."

"O'nu da götürünüz."

"Nereye?"

"Bakü'ye. Orada yoldaşlarımız var. Ben size lüzumlu her türlü yardımı yaparım. Rus Elçisinden hakkınızda bir de mektup alırım. Bakü'de çalışmalarınıza devam edebilirsiniz.

"Olabilir mi dersiniz?"

"Elbette. Affın çıkacağına eminim. O zaman dönersiniz. Ali Fuat Paşa Moskova'ya gidince, onunla da temas kurabilirsiniz."

"Hürmetim var kendisine."

Bekir karnına ağır bir taş oturmuş gibi geldi. Karnının baskısı göğsüne vuruyordu. Sıkılmıştı konudan.

"Siz ne düşünüyorsunuz? Tam sulh havası eserken Ethem Bey de kuvvetlerini dağıtırsa Yunan şımarır."

Reşit Bey, Bekir'in elini tuttu.

"Yine kendinizden uzaklaştırdınız," dedi gülümseyerek, tuttuğu eli bırakıp konuşmasını sürdürdü. "Bizim aldığımız bilgilerde, bazı paşalar Yunan'ı değil, Ethem'i düşünüyorlar. Onun ortadan kaldırılmasını istiyorlar. Sürekli olarak, düzenli birlik fikrine bizim karşı olduğumuzu işliyorlar. Bu münakaşaları yapmanın zamanı değil. Herkes vatanın kurtuluşu için kellesini koltuğuna almış çalışıyor. Bırakınız, Yunan'ı sürelim ülkemizden.

Ondan sonra zaten ne çete kalır, ne düzensiz birlik. Demirci Efenin de başını yediler. Yunan'a kurşunu ilk bu adam attı, paşalar hizmetine girdi demediler. Bize karşı da bir hazırlık içinde oldukları kulağımıza geliyor. İsmet Beyin son günlerdeki tavrı, bunu gösteriyor. Yakında bize de saldırırlar. O zaman..."

"Kardeş kardeşi öldürür. Yazık olur Milli Savaşa."

"Bizim bir ikbal peşinde olduğumuzu ileri sürmek büyük iftiradır. İşte Ethem bu sebeple vazifeyi bırakmak istiyor. Bir kardeş kavgasına girmekten korkuyor. Mustafa Kemal Paşaya da söylemiş."

"Çiftliğinize de çekilemezsiniz."

"Davadan kaçmak gibi olur. Bizim iç çekişmelerimizi Yunan yakından izliyor. Ethem'e haber göndermişler istediği zaman çiftliğine geri dönebilir diye."

"Gönderir elbette. Önünün açılacağını biliyor."

"Ethem de bir saldırı olmadan kuvvetlerini dağıtmak istiyor işte."

"Ben de çiftliğe çekilmenin doğru olacağı kanısındayım demiştiniz."

Reşit Bey gülümsedi.

"Öyle de... Yarın tarihi yazacak olanlar kaçtı diyecekler, Yunan'a kaçtı. Vatana ihanet etti diyecekler. Ama eminim ki halkımız yüz sene sonra da olsa hakikati öğrenecektir."

Reşit Bey, "Gelişmeleri beklemekten başka bir çaremiz yok," diyerek ayağa kalktı, kitaplığına doğru yürüdü. "Sizin vaziyetiniz önem kazanıyor şimdi. Size, Bakü'deki arkadaşların isimlerini, adreslerini vereyim." Yine bir takım dosyalar karıştırmaya başladı. Bir yandan da konuşuyordu. "Çorum üzerinden Samsun'a geçersiniz. Oradan Trabzon'a tekne bulmanız zor olmaz. Şansınız varsa, Samsun'dan da Rus gemileriyle doğru Batum'a gidebilirsiniz. Trabzon'dan sonra karayoluyla ya da gemilerle Batum'a ulaşabilirsiniz. Batum'a geldik-

ten sonra, Bakü'ye gitmeniz sorun değil. Kuryeler ve diğer arkadaşlar hep bu yolu kullanıyorlar, bir sorun çıkmıyor. Anadolu'da kalmanızı salık vermem."

Bazı kâğıtlarla geldi. Birisine küçük bir mektup yazdı. Bekir'e verdi.

"Yalnız rica edeceğim. Enver Paşayla temasa geçmeyiniz. Bir maceraya sürüklenebilirsiniz. Ruslar, Enver Paşayı bir piyon olarak kullanmaya çalışıyorlar."

Uzun uzun kucaklaştılar. Reşit Bey, Bekir'i kapıya kadar geçirdi. Yeniden kollarını açıp, genç adamı sardı.

"Adresinizi öğrendikten sonra, size buradaki vaziyeti sürekli bildireceğim. Affı muhakkak çıkaracaklardır. Belki döndüğünüzde biz olmayabiliriz. Ama, yolumuz bir. Gidiş gününüzü lütfen bildiriniz."

"Vedalaşmaya gelirim elbette."

"Gecikmeyiniz."

Reşit Bey kapıyı kapatıp sırtını kapıya dayadı. "Bekir Efe'nin insanını sevmekten başka ne günahı var?" diye düşünürken dışarıdan nal sesleri, konuşmalar duydu. Heyacanlandı. Kapıyı yavaşça aralayıp baktı. Bekir'in yanına bir atlı yaklaşıyordu. Sokak fenerinin ölgün ışığında Ali'yi tanıdı. Kapısını kapayıp, kaybedilenin yüreğine çökerttiği hüzünle merdivenleri çıktı.

Bekir kapıda görününce Ali kuytudan atını çekip, ağabeysinin yanına koşmuştu.

"Peşinden gelmiştim."

Atlarını sürdüler.

"Hacettepe'ye uğrayalım mı?"

"Heyacanlamrlar belki olaylardan sonra, yarın ben giderim."

Bekir konuşmuyordu. Ali ağabeysini kafasındakilerle rahat bırakmak istedi. Söyleyeceği bir şey varsa anlatırdı.

Evlerinin iki yüz metre uzağından geçtiler. İncesu Deresi'ni aştılar. Bekir Efe, Esat sırtlarına yöneldi.

Ay Ankara'yı aydınlatıyordu.

"Yolu uzatıyoruz."

"Ankara'yı uzun uzun seyretmek istiyorum."

Ali kuşkulanmıştı ağabeysinin sözlerinden. Uzun uzun seyretmek istiyormuş Ankara'yı. Bir şeyler vardı. Reşit Bey onu neden görmek istemişti? Belki de Bekir konuşmak için bir dürtü bekliyordu.

"Ne oldu?"

"Ankara'da kalman tehlikeli olabilir diyor Reşit Bey."

"Bence de öyle. Hacettepe'deki evde içeri girip, her yeri aramışlar. Nereye gidebilirsin ki?"

"Hiçbir yere. Reşit Bey, Bakü'ye git diyor. Bu kaçma duygusu öldürüyor insanı."

"Bilirim."

Bekir Efe, yanı başında, umarsızca "Bilirim," diyen kardeşine baktı. Ali de o eski heyacan kalmış mıydı acaba?

"Ama sen gitmelisin."

"Ya yengen. O çileli kız."

"Ben buradayım. Merak etme. Benim için tehlike geçti sayılır. Gizlisi sivili tüm zaptiyeler, şimdi Yeşilordu azalarının peşinde. Komünist avına çıktılar. Bu sabah fırına gittim. Ama ne tesadüf beni yakalayan zaptiyeyle göz göze geldik. Adam oralı bile olmadı. Tanıyamadı. Fakat bir an hakikaten korktum. Aslında çoktan unutmuşlardır. Hem ben, onların kaydında ölüyüm. Zaptiyelerin bir ölünün peşine düştükleri görülmüş şey midir? Ben komşulardan korkuyordum. Öğrenirler de, yahu bu adam sağ diye konuşurlarsa diye. Askerde olduğumu düşünmeleri iyi oldu. Onlar beni askere gönderdiler, sonra da terhis ettiler."

İki kardeş için için güldü.

Büyük Esat'tan Çankaya'ya çıkmışlardı. Bekir Efe atın dizginlerini çekti. Dediği gibi uzun uzun Ankara'yı tepeden seyretti. Kale pırıl pırıldı ayın ışığında. Eteklerinde yer yer, kör sokak lambaları titreşiyordu. Ulucan-

lar'a doğru indi, Sarı Ahmet'in Seymen kahvesinin önünde davullar çalıyordu. Sarı Ahmet önündeki dolu çay bardağını alıp kaldırmıştı. Efendice bir kovuş. Bu insanlar bu denli yılmış mıydı? Hacettepe'yi aradı. Yağlıdede'nin türbesi ağaçların karanlığına gizlenmişti. Fatma'nın duasını kabul etmişti Yağlıdede. Çile çektirmek için mi Fatma'cıka karnında oğluyla? Kendi evlerinden aşağılara doğru kaydırdı gözlerini. Kekliğin Kız uyuyordur şimdi arada bir puhh diye nefesini boşaltarak. Ne hafif uykusu vardı, çatıda bir kedi dolaşsa oturuverirdi yatağında. Uyuyunca daha bir güzelleşirdi kâfir. Elinin birini hiç çekmezdi sabaha kadar bacağının arasından. "Seni bir daha hiç göremiyeceğim gibi geliyor," demişti. Evliyaydı kâfir.

Gözlerini indirdi yakınlara; bağlar ışıl ışıl geldi gözlerine.

"Yakında buralar hep dolar."

"Ne dolar?"

"Ev dolar, köşk dolar. Apaydınlık olur geceleri."

"Arkamızdaki köşkün ışıkları güneş doğarken sönermiş."

Bekir başını çevirdi. Işıklara baktı. Reşit Bey, beni sofrasına çağırmıyor diye dertliydi.

"Yazık, dalkavuklar sardı çevresini. Kuracağı devleti bu adamlarla idare etmeye çalışacak."

"Edemeyince tek adam olacak. Bu da onu kahrından öldürür genç yaşında."

"Diktatör olacak."

"Zorunlu."

"Onu bu yola itiyorlar."

"Ya inkılap..."

"Bazı şeylere inkılap adı verilecek. Hadi gidelim."

Çankaya'dan aşağıya doğru rahvan rahvan indiler. Gölgeleri önlerine geçmişti. Atın ayakları, kendi ayağının gölgesinin ucunda gidip geliyordu.

"Kendi gölgesine basmaya çalışan salaklara döndük." diye konuştu Bekir.

"Hayır, gölgeler bizden korkuyor," diye yanıtladı Ali.

Bağların kapısında iki kadın karşıladı atlıları. Fatma ile Siranuş adamların ayaklarına sarıldı. Fatma Bekir'in bacaklarını okşamaya başladı.

"Çok korktuk siz gecikince."

"Neden?"

"Buraya da geldi zaptiyeler. İyi ki Ali yoktu."

"Ben çıktım kapıya," dedi Siranuş, "On kişi vardı, sivil resmi karışık. Bekir burada mı oturuyor? diye sordular. Nerden geldi aklıma bilmem, Eskişehir'de dedim."

"Durun da inelim kızlar."

Ellerini çektiler ayaklardan. Atların dizginlerini tuttular. İki kardeş atlarından indi. Bağın patikasında yürümeye başladılar.

"İçeriye bir bakalım dediler. Buyurun bakın dedim. Zaptiyelerden birisi, evde senden başka biri var mı diye sordu. Bir kadın misafirim var dedim. Zaptiyenin biri yürüdü kapıdan baktı, Fatma da aşağıya iniyormuş, ıhlıya sıklıya. Onu görünce döndü, bir şey demeden gittiler"

"Bunlar bizi rahat bırakmaz Bekir'im. Git bir yerlere saklan," diye Fatma söze girdi.

"İkimiz birlikte gideriz."

"Gidemeyiz, biz sana ayak bağı oluruz karnımdakiyle. Sen yalnız git. Ortalık yatışınca dönersin.

"Git Bekir Ağabey, biz varız burada, Ali yanımızda nasıl olsa."

"Gerekirse Şakir ağabeyim de gelir. Eski asker, tanıdıkları vardır."

"Ben senin eşyalarını hazırladım bile. Sabaha kalma Bekir'im. Belki adamlar evi gözetliyorlardır. Bizi düşünme. Ortalık çabuk yatışır. O zaman dönersin."

Kocasının beline doladı kolunu. Kendine doğru çekti. Kolundan çıkardığı dört burma bileziği Bekir'in cebine koydu.

"Sen gelene değin doğurmam oğlanı."

Bekir o gece gitti. İki kadın zerdali ağaçlarının altında sabahladılar.

Hacettepe'ye uğradılar önce vedalaşmaya. Yolda, iki zarf verdi Ali'ye Bekir.

Pencerelerde ışık vardı. Oysaki babası yatsı namazını kılar, hemen yatarlardı. Işığı görünce iki kardeş birbirine baktı. Kuşkulanmışlardı.

"Zaptiyeler olmasın içerde?" dedi Ali.

Atla yavaşça pencerenin önüne doğru yürüdü. Perdenin pervaza yaklaşamayan daracık açıklığından içerisini görmeye çalıştı. Gümüş kediciğin kuyruğu sallanıyordu. Dinledi, bir şey duyamadı.

"Büyükanam uyanık. Gümüş'ü gördüm. Belki bizimkiler yattı."

Avluyu dolandılar. Kapı yine kilitlenmemişti. Atları içeri çektiler. Atın biri kişnedi. Hacı Mehmet sofadaki fenerle kapıda göründü.

"Biziz baba," dedi Bekir.

"Ben de yine zaptiyeler sandım. Çabuk girin içeri."

Hacı Mehmet feneri sofadaki direğe astı.

"Biraz önce gittiler. Her yeri aradılar. Yakalama kâğıdı varmış ellerinde."

"Biz de onun için geldik," diye Ali açıkladı.

Hepsi oturuyorlardı. Name koşup, ağabeysine sarıldı. Bekir kardeşinin başını göğsüne dayadı.

"Güzel kardeşim benim yüzümden çektiklerin... Büyükanamın elini öpeyimde konuşuruz."

Sedire yöneldi. "Büyükanam seni de üzüyorum." Kucakladı elini öptü. Herkesten özür dilemek istiyordu. Tüm ailesinin başına dertler açmıştı.

"Üzülmek mi? Hadi ordan. Tabiatta gelişme, ilerleme meyli vardır. İnsan ona ayak uyduramazsa düşer. Biz de senin sayende gelişiyoruz, otluktan kurtulduk."

Eller, yanaklar yeniden öpüldü.

"Yatmamışsınız."

"Konuşuyorduk Ankara'dan uzaklaşmanın doğru olacağını düşündük."

"Çankaya'ya da gelmişler biz yokken bu gece. Oradan çıkıp buraya gelmişler demek ki. Ağabeyim gitmeye karar verdi."

"Git oğlum. Büyükanan da öyle diyor."

"Gidersen kafan selamet olur oğlum. Doğrunun yanında eğriyi daha iyi görürsün."

"Haklısın büyükanam."

"Nereye gideceksin bilelim oğlum?" diye Kezban ana konuştu.

"Anadolu'nun dışına. Bakü'ye."

"Şimdi de dost mu olduk Ruslar'la? Kızıl Ali'min bir mektubu Bakü'den gelmişti."

"Dostuz büyükanam. Reşit Bey yakında af çıkacak diyor. O zaman dönerim."

"Öyleyse hemen git. Bu zaptiyeler peşini bırakmaz av köpeği gibi."

Bekir geldi büyükanasına sarıldı. İki elini birden tutup öptü.

"Allahaısmarladık büyükanam, duanı eksik etme."

Sabire Büyükana yerinden kalktı, ayaklarını sürüyordu. Bekir koluna girdi, büyükana gülümsedi, kucağından bir anahtar çıkardı. Köşedeki kadife kaplı, metal işlemeli küçük sandığın yanına geldi, Bekir'in yardımıyla çömeldi, sandığı açtı, elini soktu, doldurduğu avucunu Bekir'in cebine boşaltı. Odadakiler gülümsediler. Bekir büyükanasının çömeldiği yerden kalkmasına yardım etti. Sedire götürürken büyükana kulağına fısıldadı. "Yüreğin daralmasın, yazgı ceza değildir." Sarıldı, torununu iki yanağından öptü. Kuru gözleri akacak gibi oldu. "Yolun açık olsun."

Bekir Efe, Name'ye yaklaştı. Ellerinden tuttu.

"Beni affedecek misin?" diye sordu.

"Seninle iftihar ediyorum. Kitaplarını ahıra saklamıştım, arama yapan zaptiyeler bulamadılar. Onları arkadaşlarıma dağıtacağım."

"Doktora da selam söyle. Düğünü geciktirmeyin."

Name kızardı.

"Yılların baskısını üzerimizden atmamız gerek. Kadınlarımız da hür olmalı güzel Name'm benim."

Eğildi kardeşinin yanaklarından öptü.

"Yazılarını ezberleyip her yerde konuşacağım."

"Dikkatli olmalısın."

"Korkmuyorum artık."

Hacı Mehmet oğluna doğru yürüdü.

"Vakit kaybetmeyelim oğul. Bakarsın yine gelirler."

Hacı Mehmet. Oğlunun cebine bir kese soktu.

Bekir tek tek hepsine yeniden sarıldı. Kadınların uğurlamak için dışarıya çıkmalarını Hacı Mehmet istemedi. Kapının önüne gelince baba yere oturuverdi. Elleriyle yüzünü kapatıp, inler gibi ağlamaya başladı.

Ali ile Bekir, ikisi de birden babalarının yanına çömeldiler.

"Baba yapma."

Hacı Mehmet ellerini yüzünden çekti. Kırık belini tutarak ayağa kalkmaya çalıştı, oğulları kollarına girerek yardım ettiler. "Sabahtan beri kendimi tuttum, boşalıverdim işte."

"Af çıkınca döneceğim baba."

"Sana ağlamıyorum," diye boğazındaki düğümle kırık kırık konuştu Hacı Mehmet. "Kezban anan söyleme diye tembihledi ya, haberin olsun daha iyi dedim kendi kendime. O da bir evlat gibi geldiydi bana."

Neden, kimden söz ediyordu babaları hıçkırıklarına karıştırdığı kuşkulu sözcüklerle? Ne yapacaklarını ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Birbirlerinin gözlerinden yardım umdular.

Susuyordu şimdi Hacı Mehmet. Ağzından çıkan sözcüklerin neden olduğu bir pişmanlık sarmıştı yüreğini. Niye konuşmuştu? Kezban Hatun haklıydı, söyleme demişti. Ah kendiliklerinden bir anlasalardı ne demek istediğini.

"Bir şey mi oldu baba?"

Hacı Mehmet dudaklarını sıktı. Konuşmamaya kararlı gibiydi. Cebinden bir zarf çıkardı. Konuşmadan anlatmak istiyordu diyeceğini. Başını çevirip zarfı Bekir'e uzattı.

"Ne bu?"

"Bunda yazıyor."

"Ne yazıyor?"

"Al oku," diyecekti. Feneri avlu odalarının önündeki sette bıraktığını anımsayınca, içini ateş bastı. Olan olmuştu, sıktığı dudakları kıpırdadı çaresiz.

"Adres bizi vermişti ya şubeye Hüseyin. İşte şubeden bir asker getirdi dün bu kâğıdı."

"Baba gözünü seveyim."

Beceremedi Hacı Mehmet daha fazla sözü uzatmaya.

"Hüseyin'in künyesi geldi," deyiverdi. "Şehit düşmüş."

Hacettepe dönmeye başladı iki kardeşin başında. Evler altüst oldu, ağaçlar yıkıldı, kaldırım taşları söküldü yerlerinden, başlarına düşmeye başladı.

Ali kentin dışına dek götürdü ağabeysini. İkisi de yüreklerine, kafalarına Hüseyin'i yükleyerek yollarına devam ettiler.

O gecenin sabahı Ali, ağabeysinin verdiği zarfları sahiplerine iletti. Reşit Bey, "İlişkimizi kesmeyelim," dedi Ali'ye.

Kekliğin Kız zarfı koynundan hiç çıkarmadı.

VII

Damat askeri doktor kapıdan çıkarken, "Ciğerleri su toplamış baba," dedi Hacı Mehmet'e.

"Zatürre mi olmuş oğlum?"

"Hayır, kalp yetmezliği. Oksijen tüpü bulmaya gidiyorum. Hastanede bir tane vardı, çalışıyorsa..."

"O ne hekim oğlum.?"

"Ben bir araştırayım."

Hacı Mehmet, "Dur," dedi. Cebinden kâğıt paralar çıkartırıp damatın avucuna sıkıştırdı.

"Bu ne oluyor?"

"Gerekebilir. Belki ilaç filan alırsın. Kaç aydır maaş alamadığım biliyorum. Ben babanım."

Doktor önce itiraz edecek gibi oldu. "Teşekkür," edip paraları cebine koydu.

"Ne dedi hekim oğlumuz Hacı Mehmet."

"Sen duydun mu Kezban Hatun, oksijen tüpünü? Onu bulmaya gitti."

"Duydum efendi, duydum. Vah anam vah, hava alamıyor ciğerleri anamın."

"Anam çok kötü desene. Hiç de belli değil."

Dünya Güzeli Sabire Büyükananın yanakları, güneşte kalmış allık kâğıdı gibi solmuştu. Hacı Mehmet Ağa annesinin başına elini koydu. Göğsündeki Gümüş kediciği aldı. Büyükana gözlerini açtı.

"Bırak, dursun."

Hacı Mehmet, kediyi yine göğsünün üstüne yavaşça bıraktı. Ana elini uzatıp, kediciğinin üstüne koydu.

"Ana, iyileşecek dedi hekim oğlun."

Sabire Büyükana derin derin nefes almaya çalıştı, ciğerlerinin gücü yetmedi.

"Evliyalarımız gitmeseydi..." Soluğu kesildi, sustu. Sonra kesik kesik konuşmaya başladı.

"Sarı kızı gördüm rüyamda."

Name büyükanasının elini tuttu. "Hayırdır inşallah," dediler, üçü birden.

"Seni bekliyoruz... dedi bana."

Ali kapıdan içeri girdi koşarcasına. Gözleri kocaman, pırıl pırıl açılmış, dudakları kulak uçlarına bağlanmıştı.

"Müjde, Fatma yengem doğurdu."

Üçü birden Ali'ye döndüler.

Babasının, anasının elini öptü.

"Baba, büyükbaba oldun, anne sende ninesin artık. Name de hala oldu."

Büyükanayı unutmuşlardı. Üçü birden sordular:

"Oğlan mı?"

Ali, ağabeysinin adına kasıldı.

"Oğlan. Tıpkı ağabeyime benziyor."

Susuverdiler. Babasız bir çocuk daha. Kezban ana çıkmaya çalışan iki damla yaşı tuttu.

"Bekir'imin kulakları çınlasın," diye inledi.

Birbirlerine belli etmeden, "Yarabbi! Yetim bırakma," diye içlerinden dua ettiler.

Büyükanalık baskın çıktı. Meraklanmıştı Kezban ana. Yanında kim vardı? Nasıl kolay olmuş muydu doğum? Hemen Çankaya'ya gitmeliydi.

"Meraklanma Safiye'yle Hayganuş anam var, dün akşam geldiydi. Ebe ana da bu gece gitmeyecek. Büyükanam nasıl?"

Ali'nin sorusu başlarını büyükanaya çevirdi. Ali yürüdü, büyükananın yorgandan sarkmış elini dudaklarına götürdü.

"Büyükanam iyisin, değil mi?"

Sabire Büyükana gözlerini açtı.

"Duydum," dedi. "Kızıl Ali'm gelmiş. Ölmem gayrı... Kızıl Ali'm gelince ölünür mü?"

Sabire Büyünananın dudaklarına bir gülücük yayıldı. "Ölünür, ölünür," diye geçirdi içinden. "Safiye'me verdim kalan ömrümü. Azraili kandıramadım Gümüş'üm, bir tanem."

Kapı çalınıyordu. Name gitti baktı. Dönüp geldiğinde, elinde bir zarf vardı.

"Reşit Bey göndermiş," dedi. Zarfı babasına uzattı. Hacı Mehmet zarfı açtı. Dörde katlanmış üç kâğıt çıktı içinden. Katlanmış mektupların birinin üzerinde, "Eşim Fatma'ya", diğerinde "Dünya Güzeli Büyükanama," üçüncüsünde, "Kardeşim Ali'ye" yazılıydı.

"Bekir'den," diye bağırdı Hacı Mehmet. "Muştular günü bugün. Allah'a şükürler olsun."

Sabire Büyükana yastığından başını kaldırdı. Ali, Fatma ile kendisine gelen mektupları aldı.

"Anam Bekir oğlun sana mektup göndermiş. Dünya Güzeli Büyükanama diyor."

Yanakları kızardı, al al oldu. Gözleri ışıklı ışıklı bakmaya başladı büyükana. Başını dikleştirdi. Name koşup başının altına yastığı yerleştirdi.

"Oku!" diyen, her zamanki canlı sesini duydular. Gümüş kediciği başını büyükananın eline sürtmeye başladı.

"Benim Dünya Güzelim, oğlun Bekir'in dün Bakü'ye geldi. O güzel ellerinden mektupla da olsa öpmek için hemen yazıyorum."

Büyükana, yastığa gömüldü. Gözlerini kapadı. Yüzünün kasları gevşemiş, gülücükleri odaya yayılıyordu.

Kısaydı mektup; Bakü'de iyi karşılanmıştı. Arkadaşlar bulmuştu. Onlardan başka bir düşüncesi yoktu. Af çıkınca dönecekti. "Dualarını bekliyorum," diyordu.

"Ana bak senin dualarını bekliyormuş."

Yavaş yavaş konuştu büyükana.

"Evliyalarımız onu görürler."

Kızaran yanakları yeniden soldu, gülücükler dağıldı, sert çizgiler beliriverdi o yumuşak yüzde.

Mektup anasının babasının ellerini öpmek, Name'yi kucaklamakla bitiyordu.

Ali kendi mektubunu okurken, Sabire Büyükananın inceden Ali'yi çağıran sesi duyuldu.

"Ali! Alii!..." Yorgun soluğunu salıverdi.

Ali, mektubunu cebine koydu. Büyükanasının yanaklarından öptü.

"Muştular günü değil mi büyükana bugün?"

"Ali... bugün... ayın... kaçı?" diye sordu soluğunun hırıltısını tutmaya çalışmaktan güçsüz. Gözlerini kapadı, hırıltıları bırakıverdi.

Ali çevresine bakındı. Sonra döndü, büyükanasının elini iki eli arasında aldı, öptü.

"Niye sordun büyükanam? Yirmi'yedi Aralık Pazartesi."

Büyükana yanıtlamadı. Kulaklarına davul sesleri geliyordu gümbür gümbür. Ali'yle Bekir, efe giysilerini giymişlerdi pürsilah.

"Düğün dernek mi var?

"Seymen Bayrağı dikildi büyükana."

"Seymen Bayrağı kızılca günlerde dikilir a oğul."

"Kongre Paşası geliyor büyükana, Kongre Paşası."

Büyükananın şakaklarından terler akıyordu.

Ali, Name'ye "Pencereyi aç," dedi. "Büyükanama sıkıntı bastı." Name koştu, pencereyi açtı. Kezban ana, sedirin altına sokuşturduğu Bekir'in kitaplarından birini eline geçirdi. Yellemeye başladı.

Çankaya tepelerinden akşamın serin esintisi pencereden içeriye doldu. Büyükana gözlerini açtı. Gülümsüyordu.

"Asker... toplamaya mı... geliyor?"

Gözler birbirinin üzerinde dolaştı. Ali ile Kezban ananın bakışları bir yıl öncesinde birleşti.

Büyükananın gözleri parlıyordu. Ağzı aralandı, alt çenesi indi kalktı.

"Muştular... günü... bugün," dediğini duydular.

Dünya Güzeli Sabire Büyükana'nın uzun kirpikleri yeşil gözlerini örttü. Hafif bir soluk çıktı boğazından. Başı sağ yana düştü. Hâlâ gülümsüyordu.

Gümüş kediciği mavi, yeşil gözlerini kapadı, incecik miyavladı.

KAŞ
18 Eylül 1997